P.E. 776

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR
„CONSTANTIN BRĂILOIU"

ANUARUL INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU"

SERIE NOUĂ • TOMUL 34 • 2023

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Jur. 12759

https://biblioteca-digitala.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ŞEF

acad. SABINA ISPAS

MEMBRI

dr. LUCIAN DAVID; dr. LAURA JIGA-ILIESCU;
dr. MARIAN LUPAŞCU; dr. MIHAELA NUBERT CHEȚAN;
dr. EMIL ȚÎRCOMNICU; dr. IULIA WISOŞENSCHI

RESPONSABIL DE NUMĂR

acad. SABINA ISPAS

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Revista se poate procura contra cost de la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România; Tel. (4021) 318 81 46, (4021) 318 81 06, Fax (4021) 318 24 44, e-mail: periodice@ear.ro

Comenzile pentru abonamente se primesc la:

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., str. Ziduri vii, nr. 5, bl. B 18, scara 1, apartament 44, sector 1, București, tel. 4021–3124801, e-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro
S.C. ORION PRESS IMPEX S.R.L., str. Băiculești, nr. 23, bl. E9, scara D, ap. 147, camera 1, sector 1, București, tel. 4021–2106787, e-mail: office@orionpress.ro
S.C. CRIS MEDIA PRESS S.R.L., bld. Gheorghe Duca, nr. 10–22, sector 1, București, tel. 0722.333.405, e-mail: office.crismedia@gmail.com
S.C. DEREX COM S.R.L., Aleea Țebea, nr. 2B, sector 4, București, tel.: 0726258546, e-mail: derex_com@yahoo.com
S.C. SORIRORI SOLUTIONS S.R.L., bd. Republicii, nr. 25, Târgu Jiu, cod poștal 210152, județul Gorj, tel.: 004 0765 262 077, 004 0765 166 433, e-mail: sorin.costreie@sorirori.ro, rosana.guta@sorirori.ro

Foto coperta IV: Ion Şerban, 2016, Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu" al Academiei Române

Manuscrisele, cărțile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondență se vor trimite pe adresa colegiului de redacție al *Anuarului*.

Autorii sunt rugați să înainteze articolele şi recenziile pe suport electronic (CD) şi pe hârtie. Figurile vor fi scanate şi trimise cu extensia *.jpg* sau *.tif*. Explicația figurilor din text se va face în ordinea numerelor. Titlurile citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

TIPĂRIT LA TIPOGRAFIA EDITURII ACADEMIEI ROMÂNE

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE
ŞI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU"
Str. Dem. I. Dobrescu nr. 9
010025 – București, sector 1
Tel. (4021) 318 39 00
Fax (4021) 318 39 01
E-mail: contact@ief.ro

© 2024, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13
050711 – București, sector 5
Tel. (4021) 318 81 06 / int. 2116, 2119
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www.ear.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ANUARUL

INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU”

SERIE NOUĂ

TOMUL 34 • 2023

https://biblioteca-digitala.ro

YEARBOOK

OF THE "CONSTANTIN BRĂILOIU" INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

NEW SERIES

TOME 34 • 2023

https://biblioteca-digitala.ro

P. E. 776

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR
„CONSTANTIN BRĂILOIU"

ANUARUL INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU"

SERIE NOUĂ • TOMUL 34 • 2023

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE
BIBLIOTECA
SI FOLCLOR "C. BRAILOIU"
https://biblioteca-digitala.ro

Inv. 12759

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

I. STUDII ŞI ARTICOLE

IOANA-RUXANDRA FRUNTELATĂ, *Etnologia războiului – actualizări şi necesitate* 9

CONSTANTIN SECARĂ, *Genul muzical al romanţei. Romanţa populară şi romanţa cultă. Câteva consideraţii muzicologice* 19

MARIA MARIN, DANIELA RĂUŢU, OANA NICULESCU, *Arhiva fonogramică a limbii române (AFLR) – martor şi izvor în dialectologie* 29

CRISTIAN MUŞA, *Festivalul de folclor din Koprivshtitsa – Bulgaria, context de interpretare, afirmare şi transmitere a culturii tradiţionale* 39

RADU TOADER, *Se cuvine ca istoria să respecte realitatea. Note de lectură* 51

II. NOTE ŞI DISCUŢII

ARMAND GUŢĂ, *Confuzii identitare şi culturale ale locuitorilor români, aromâni, meglenoromâni şi istroromâni din Peninsula Balcanică* 67

MARIN MARIAN-BĂLAŞA, *Adaos la colindatul copiilor în urban* 73

III. DOCUMENTE DIN ARHIVA INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU"

ANDRADA IORDACHE, *Manuscrisul nr. 184 – Album de cântece şi jocuri vechi Româneşti* ... 83

IV. RECENZII

300 Years of Leadership & Innovation. Volume 1–2. The History of Parliament British Political, Social & Local History, St. Jame's House, 2021 SJH Group, 400 p.; 397 p. (Mariana Ciuciu) 119

Elemente de continuitate ale păstoritului transhumant în Vaideeni. Coordonator: Lucian David. Colectiv de autori: Lucian David, Emil Ţârcomnicu, Ionuţ Semuc, Carmen Şerban, Carmen Marin, Oana Burticioaia, Cristian Muşa, Claudiu Roşiu, Bucureşti, Editura Etnologică, 2022, 156 p. (Corina Mihăescu) 120

V. IN HONOREM

LAURA IOANA-TOADER, *CORNELIA BELCIN PLEŞCA. Destin de etnograf* 125

VI. VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ

Manifestări ştiinţifice 137

Atelierele „Brăiloiu". Ediţia a XII-a 137

Comisia de folclor 144

Doctorate 144

Anuar IEF, serie nouă, tom. 34, 2023, Bucureşti, p. 1–170

https://biblioteca-digitala.ro

Plan de cercetare 2023 144
Noutăţi editoriale 147

VII. IN MEMORIAM

MARIANA CIUCIU, *Florin Georgescu* (1923–1983) 155
MARIANA CIUCIU, *Traian Mîrza* (1923–1985) 158
MARIANA CIUCIU, *Teodor T. Burada* (1839–1923) 161
MARIANA CIUCIU, *Jan Urban Jarník* (1848–1923) 165

https://biblioteca-digitala.ro

CONTENTS

I. STUDIES AND ARTICLES

IOANA-RUXANDRA FRUNTELATĂ, *Ethnology of War – Updates and Necessity* 9

CONSTANTIN SECARĂ, *The Musical Genre of "Romanța" (Romance). Folk Romance and Romance as a Cultivated Musical Genre. Some Musicological Considerations* 19

MARIA MARIN, DANIELA RĂUȚU, OANA NICULESCU, *The Phonogram Archive of the Romanian Language (AFLR) – Witness and Source in Dialectology* 29

CRISTIAN MUȘA, *Koprivshtitsa Folklore Festival – Bulgaria, Context of Interpretation, Affirmation and Transmission of Traditional Culture* 39

RADU TOADER, *History Should Respect Reality. Reading Notes* 51

II. NOTES AND DISCUSSIONS

ARMAND GUȚĂ, *Identity and Cultural Confusions of the Romanian, Aromanian, Megleno-Romanian and Istro-Romanian Inhabitants of the Balkan Peninsula* 67

MARIN MARIAN-BĂLAȘA, *Addition to the Children's Carol Singing in Urban Area* 73

III. DOCUMENTS FROM THE ARCHIVE OF THE "CONSTANTIN BRĂILOIU" INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

ANDRADA IORDACHE, Manuscript No. 184 – *Album of Old Romanian Songs and Dances* 83

IV. BOOK REVIEWS

300 Years of Leadership & Innovation. Volume 1–2. The History of Parliament British Political, Social & Local History, St. Jame's House, 2021 SJH Group, 400 p.; 397 p. (Mariana Ciuciu) 119

Elemente de continuitate ale păstoritului transhumant în Vaideeni. [Elements of Continuity of the Transhumant Shepherding in Vaideeni]. Coordonator: Lucian David. Colectiv de autori: Lucian David, Emil Țârcomnicu, Ionuț Semuc, Carmen Șerban, Carmen Marin, Oana Burticioaia, Cristian Mușa, Claudiu Roșiu, București, Editura Etnologică, 2022, 156 p. (Corina Mihăescu) 120

V. IN HONOREM

LAURA IOANA TOADER, *CORNELIA BELCIN PLEȘCA. The Destiny of an Ethnographer* 125

VI. SCIENTIFIC ACTIVITY

Scientific Events 137

"Brăiloiu" Workshops. 12th edition 137

Folklore Commission 144

Doctoral Studies 144

Anuar IEF, serie nouă, tom. 34, 2023, București, p. 1–170

https://biblioteca-digitala.ro

Research Plan 2023 144
Editorial News 147

VII. IN MEMORIAM

MARIANA CIUCIU, *Florin Georgescu* (1923–1983) 155
MARIANA CIUCIU, *Traian Mîrza* (1923–1985) 158
MARIANA CIUCIU, *Teodor T. Burada* (1839–1923) 161
MARIANA CIUCIU, *Jan Urban Jarník* (1848–1923) 165

https://biblioteca-digitala.ro

ETNOLOGIA RĂZBOIULUI – ACTUALIZĂRI ŞI NECESITATE

IOANA-RUXANDRA FRUNTELATĂ

Ethnology of War – Updates and Necessity

The specific ethnological approach of wars addresses the informal culture shared by participants to armed conflicts, trying to understand the "unwritten laws" which function in parallel with military norms and regulations and can explain coping with violence, exhaustion and sufferring in wartime.

Building upon concepts such as "collective memory" (Maurice Halbwachs), "cultural memory" (Jann Assmann) or "intermemory" (Sanda Golopenţia), the article examines the benefits of an ethnological qualitative approach of memorial practices. The examples which are employed in order to support the specificity of ethnological research of wars are materials collected by the author during discussions with Romanian veterans (mostly "peasant-soldiers" in the last decade of the twentieth century), but also literary and journalistic testimonies on the Russian (Soviet and post-Soviet) perspective upon the Second World War.

Finally, the involvement of American anthropologists in the war efforts during the Second World War is presented as a case of anthropological ethics, since by the nature of their profession, anthropologists/ ethnologists are bound to protect "the Other" they study and at the same time, they have a duty towards their own society to help with their knowledge in a situation of crisis such as a war against "the Other".

The conclusion argues for the necessity of pursuing ethnological researches of war, in order to retrieve the human and anti-human dimensions of such an alienating experience in the present context marked by access to different discourses and types of distorted information which are nevertheless equally validated by digital technology.

Keywords: *ethnology of war, war folklore, The Second World War, memorial practices, ethics of ethnologists.*

Cuvinte-cheie: *etnologia războiului, folclorul războiului, Al Doilea Război Mondial, practici memoriale, etica etnologului.*

SPECIFICUL ETNOLOGIEI RĂZBOIULUI

Perspectiva etnologică asupra războiului vizează cultura informală a acestui eveniment „total" care este permanent prezent în viaţa omenirii, din cel mai îndepărtat trecut până în zilele noastre. Din unghiul disciplinelor etnologice – folcloristică, etnografie, etnologie sau antropologie – cercetarea focalizează „legea nescrisă" care se instalează *ad hoc* şi funcţionează în paralel cu regulamentele militare, ele însele supuse perisabilităţii şi puse la îndoială în universul anomic al unei conflagraţii în care se ajunge deseori la situaţii scăpate de sub orice control tehnic, logistic sau logic.

https://biblioteca-digitala.ro

Paradoxul războiului este acela de a fi inuman şi uman totodată: inuman pentru că se opune instinctelor vitale, uman pentru că dă un sens suferinţei şi sacrificiului, atingând, astfel, filonul religios, central pentru înţelegerea existenţei în orizontul transcendenţei. Discuţiile despre necesitatea şi inevitabilitatea războiului ca amplificare şi canalizare a violenţei şi a dispoziţiei ostile ce se manifestă în societăţile umane în contexte favorizante sunt numeroase în scrierile antropologilor. Se poate cita, ca o referinţă clasică, studiul lui Bronislaw Malinowski din 1941, intitulat *O analiză antropologică a războiului*, în care autorul insistă pe determinările culturale ale derulării conflictelor armate şi discută despre război ca „moştenire esenţială" ori „destin biologic sau psihologic" al omului, afirmând că acesta este „productiv din punct de vedere cultural" atunci când creează „o instituţie nouă", precum „statul naţional"[1]. Despre „pacifism" şi „antipacifism" şi despre justificarea războiului ca „factor creator al autonomiei naţiunilor şi al statelor moderne" vorbea şi Dimitrie Gusti în studiul lui din 1915 dedicat *Sociologiei războiului*. În viziunea savantului român: „războiul este mai mult decât o simplă chestiune de strategie, aprovizionări şi armament, căci el rezumă o întreagă epocă istorică: toată ştiinţa, toată economia, toată cultura, toată tehnica unui timp se oglindesc într-însul! Căci elementul pur omenesc al războiului din ce în ce mai mult este înlocuit cu unul raţional-impersonal, care este instrumentul de luptă. Aşa că adevăratul studiu adâncit al războiului ar conţine o adevărată enciclopedie a timpului, la care ar trebui să contribuie toate ştiinţele..."[2].

Dintre referinţele mai noi, evidenţiem volumul lui Mondher Kilany, *Război şi sacrificiu. Violenţa extremă*, publicat în limba franceză în anul 2006, în care autorul aminteşte distincţia făcută de Georges Bataille între „societăţi războinice" şi „societăţi militare" şi teoria, formulată de Edmund Leach, privind opoziţia dintre războiul „primitivilor" (purtat ca un „joc", un „ritual" şi o „virtute", pentru scopuri mai degrabă abstracte) şi cel al „modernilor" (urmărind obiective precise, materiale, precum cucerirea de teritorii ori obţinerea de avantaje economice)[3].

Cu deosebire începând de la cele două conflagraţii mondiale ale secolului XX, războaie de masă care afectează profund şi în întregime popoarele aruncate în luptă, „ancorele" de care dispun combatanţii pentru suportarea devastatoarelor consecinţe ale participării la război asupra fizicului şi psihicului sunt aceleaşi cu care se gestionează liminalitatea şi în culturile populare tradiţionale: credinţa religioasă, dorul şi iubirea faţă de localitatea natală şi de cei rămaşi acasă, abilităţile de adaptare deprinse în comunitatea de origine, mecanismele fine ale simbolizării cu ajutorul cărora viaţa fără sens a celor de pe front capătă, totuşi, unul şi astfel, se întrezăreşte o speranţă de supravieţuire şi de „reluare" a existenţei în vremuri mai bune, de pace. O etnologie a războiului este, fără îndoială, o etnologie

[1] Bronislaw Malinowski, *An Anthropological Analysis of War*, în „American Journal of Sociology", vol. 46, no. 4, 1941, p. 521–550. Adresa electronică: *JSTOR*, http://www.jstor.org/stable/2769922. Data accesării: 13 septembrie 2023.

[2] Dimitrie Gusti, *Sociologia naţiunii şi a războiului*, ediţie îngrijită de Ilie Bădescu, Bucureşti, Editura Floare albastră, 1995, p. 128.

[3] Mondher Kilani, *Guerre et sacrifice. La violence extrême*, Paris, Presses universitaires de France, 2006, p. 62, 63.

https://biblioteca-digitala.ro

a interculturalității, al cărei obiect include culturile formative ale combatanților, moștenirea primită de ei din comunitățile în care au crescut, dar și culturile militare ale popoarelor lor și desigur, cultura propriu-zisă a frontului, activată odată cu declanșarea ostilităților și confruntarea directă a armatelor.

Ceea ce numim „cultură informală a războiului" este un concept generic pentru a desemna un ansamblu de credințe, mentalități, cunoștințe, comportamente, practici și forme de expresie colective care sunt tributare, pe de o parte, constantelor antropologice împărtășite de oamenii de pretutindeni și de oricând și, pe de altă parte, tradițiilor comunitare, orale, implicite și modelatoare pentru apartenența etnică, națională, confesională, regională și locală a celor angrenați în război. Din experiența noastră de cercetare[4], confirmată de surse bibliografice[5], elementele identitare, „folclorul" și „solidaritățile locale" sunt de importanță vitală pentru înțelegerea trăirii războiului ca experiență de confruntare cu alteritatea și înstrăinarea extreme și desigur, de teribilă convieţuire cotidiană și „familiară" cu moartea.

În același timp, nu putem ignora forța transformatoare a războaielor, consecințele pe termen lung pe care acestea le au asupra configurațiilor sociale, economice, politice ori artistice, la nivel internațional. Chiar pe timp de pace, războaiele rămân o parte a memoriei sociale active, prin monumentele și documentele care sunt create mai ales ca semn al recunoașterii eroismului, sacrificiilor și suferințelor provocate de ele. Practicile memoriale asociate războiului sunt un teren deosebit de interesant pentru etnologul antrenat să așeze obiectele și amintirile în context și să înțeleagă prin ce mijloace memoria poate fi prezentată astfel încât să consolideze un tip de patrimoniu sau să instrumentalizeze o anumită politică. Spre deosebire de experiența războiului, care nu este accesibilă direct cercetătorului decât dacă acesta face parte din trupele de pe câmpul de luptă sau din zona afectată de conflict ori își asumă, cu bună știință, un rol de „reporter de front", practicile memoriale pot fi mai ușor de abordat, desigur, nu în totalitate, pentru că varietatea și complexitatea lor impun decupaje și selecții atente: astfel, de exemplu, se pot studia monumentele eroilor și ale victoriei cu tot ansamblul de festivități comemorative ce au loc în spațiul lor, dar se pot analiza și activitățile dedicate ale muzeelor militare sau de alt profil, colecțiile de amintiri publicate în volume ori adunate pe diferite site-uri ale veteranilor etc.

---

[4] *V.* în special Ioana-Ruxandra Fruntelată, *Narațiunile personale în etnologia războiului*, București, Editura Ager, 2004; Ioana Ivan [Fruntelată], *Jurnale din Belgrad*, în *Sinteze*, vol. 6/ 1999, volum editat de Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, București, 2000, p. 28–34; Ioana-Ruxandra Fruntelată, *Narațiuni dintr-un nou „teatru de război"*, în „Sud", revistă editată de „Asociația pentru Cultură și Tradiție Istorică Bolintineanu", Nr. 3–4 (252–253), anul XXVI, martie–aprilie 2022, p. 12.

[5] *V.*, de exemplu, Rita Palaghia, *From the Experience Inside Military Multinational Coalition from Afghanistan to a Cultural Educational Model Proposal*, p. 88–94, în vol. *Redefining community in intercultural context*. Selection of papers presented within the 8th International Conference Redefining Community in Intercultural Context RCIC 19, *Migration and Intercultural Dialogue*, Vlora, Albania, 2–4 May 2019, Brașov, vol. 8, no.1/2019, Brașov, "Henri Coandă" Air Force Academy Publishing House, 2019.

https://biblioteca-digitala.ro

Într-o altă perspectivă, specificul etnologiei războiului este dat și de metodologia proprie, anume cercetarea de tip calitativ, utilizând surse multiple și neconvenționale și uzând de un arsenal interpretativ interdisciplinar. După cum se știe, etnologul folosește materiale insignifiante pentru alte științe (chiar umaniste), coroborând înregistrări de teren cu articole de ziar, însemnări marginale pe o carte dintr-o bibliotecă particulară, fotografii, caricaturi și afișe de propagandă, filme documentare, texte literare, hărți și registre de nașteri și căsătorii, statistici, scheme și desene expuse la câte un panou școlar și desigur, mai nou, bogatul material disponibil în universul digital. Toate acestea îi sunt necesare cercetătorului pentru a verifica o ipoteză desprinsă din subtilul flux al culturii vii pe care o observă și pe care, după mult „antrenament empatic", căpătat la școala folcloristicii tradiționale, ajunge să o înțeleagă parțial și să o poată exprima în termenii culturii academice. Și în cazul „culturii informale de război", ca în cazul oricărei alte culturi populare tradiționale cercetate de etnolog, realitatea interesantă este una colectivă, semnificativă și reprezentativă, dar ea se dezvăluie prin intermediul segmentelor și fragmentelor individuale și dependente de contexte particulare. Acestea relevă un sens general dacă sunt comparate, de exemplu, după metoda filologică, identificându-se anumite invariante ce urmează a fi apoi verificate și validate prin apel la noi surse. Tot în domeniul filologiei se încadrează metodele analizei de text și cercetării narative, pe când metoda analizei de imagine ori de film ține de hermeneutica artelor vizuale. Sociologia, științele politice, studiile de memorie, studiile culturale și nu în ultimul rând, psihologia oferă, de asemenea, sugestii de cercetare pe care, *cum grano salis*, etnologia le poate transmuta în laboratorul său de interpretare a culturilor. Rezultatul va fi întotdeauna diferit de ceea ce vom întâlni în alte discursuri savante, demontând stereotipurile și identificările superficiale prin așezarea datelor în lumina unei cercetări de adâncime și din interior, a cărei calitate depinde de competența și vocația etnologului.

ACTUALIZĂRI ÎN CERCETĂRILE DE ETNOLOGIE A RĂZBOIULUI

Exegeții „labirinturilor" memoriei subliniază rolul important al componentei culturale a acestei complexe facultăți de procesare, reactualizare și într-o anumită măsură, chiar de reinventare a experienței trecute. Oamenii își modelează amintirile și în funcție de o „memorie colectivă" (Maurice Halbwachs), de o „memorie culturală" (Jann Assmann) și de o „intermemorie" (Sanda Golopenția)[6], cele trei concepte aproximând procesul de circulație a unor sensuri împărtășite de membrii unei comunități și care contribuie la menținerea unui fond conservator al tradiției, dar și la adoptarea inovațiilor permise de dinamica prezentului. Observarea practicilor memoriale ocazionate de războaie ne oferă posibilitatea de a asista la transformările tradiției, consecutive „uitării" experienței directe a frontului și

[6] Pentru detalii privind dimensiunile culturală și colectivă ale memoriei, *v.* Ioana-Ruxandra Fruntelată, *Încăperile memoriei: o circumscriere etnologică*, în *Despre interpretarea etnologică*, București, Editura Etnologică, 2020, p. 124–131.

https://biblioteca-digitala.ro

înlocuirii ei cu un „loc al memoriei”[7] populat de monumente, ritualuri și acte festive ce glorifică un discurs peren al victoriei împotriva răului și al sacrificiului eroic pentru binele colectiv. „Locurile memoriei” funcționează ca repere „nu numai pentru cei care au supraviețuit unor evenimente traumatice, ci și pentru aceia născuți la multă vreme după ei. Cuvântul «memorie» devine o metaforă pentru croirea narațiunilor despre trecut atunci când cei ce l-au trăit au murit. Locurile memoriei devin, inevitabil, locuri ale memoriei de rangul doi, în sensul că sunt locuri unde oamenii își amintesc amintirile altora [...]”[8].

Numeroasele practici memoriale ce au ca referent cele două conflagrații mondiale din sec. XX arată cât de importante sunt aceste războaie pentru cultura, politica și religia europeană: „În Marea Britanie și în Franța sunt monumente ale eroilor de război în fiecare oraș, târg și sat; în jurul acestora se organizează anual ceremoniile de Ziua Armistițiului [comemorând finalul Primului Război Mondial, prin armistițiul încheiat în data de 11 noiembrie 1918 la Compiègne, Franța]. Toate bisericile din Europa, de toate confesiunile, au plăci comemorative cu numele celor căzuți în războaie. În cărțile evreiești de rugăciuni au fost adăugate texte speciale pentru comemorarea victimelor naziștilor din Al Doilea Război Mondial și ulterior, a celor care și-au dat viața servind în armata israeliană”[9].

În mediul rural românesc, unde există, de asemenea, monumente și plăci comemorative în fiecare sat, „Ziua Eroilor” se celebrează cu ocazia sărbătorii creștine a Înălțării Domnului: din informațiile obținute pe teren în cercetarea realizată în anul 2014[10], am aflat că în comuna Starchiojd, jud. Prahova, „de Înălțare” se face o „colivă de eroi” și „se gătește târna cu bujori (...). Eu cât oi trăi fac ce-a zis mama, că eroii ăștia așteaptă și ei: covrig, colac, colivă, un chec sau un cozonac” (Elisabeta Tănăsescu, n. 1946). Mai demult, se făceau o coroană pentru eroi și o serbare în centrul comunei, la Starchiojd. Oamenii mergeau la slujbă, apoi ieșeau afară și asistau la o serbare, susținută de elevi: copiii cântau cântece și recitau poezii (Zoe Roman, n. 1936). În opinia noastră, asocierea practicilor memoriale cu o dată importantă din calendarul religios și cu tradiția funerară

---

[7] Sintagma „loc al memoriei” este folosită de Pierre Nora pentru a denumi artificialitatea practicilor memoriale din societatea modernă, în comparație cu memoria vie a societăților tradiționale, pentru care nu exista o ruptură între trecut și prezent, primul fiind mereu reactualizat prin împărtășirea miturilor și participarea la ritualuri. În opinia autorului francez, epoca modernă valorizează istoria în detrimentul memoriei și noutatea în opoziție cu tradiția. Producând o narațiune critică despre trecut, istoria îl pietrifică și îl izolează în „locuri ale memoriei”, „enclave” unde se practică „acte comemorative” în absența cărora uitarea s-ar instala definitiv (Pierre Nora, *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire*, în „Representations”, no. 26, Special Issue: “Memory and Counter-Memory” (Spring, 1989), University of California Press, 1989, p. 7–24).

[8] Jay Winter, *Sites of Memory and the Shadow of War*, p. 61–76, în *Cultural memory studies: an international and interdisciplinary handbook*, edited by Astrid Erll and Ansgar Nünning in collaboration with Sara B. Young, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 2008, p. 62.

[9] *Ibidem*, p. 66.

[10] Rezultatele cercetării au fost publicate în vol. colectiv coordonat de Ioana-Ruxandra Fruntelată și Cristian Mușa, *Starchiojd: moștenirea culturală. Partea a doua: Sărbători, obiceiuri, repertoriu folcloric, tradiții locale reprezentative*, autori: Ioana-Ruxandra Fruntelată, Cristian Mușa, Cristina Bucătaru, Andrei Chivereanu, Elena Dudău, Cristina Gherghe, Constantin Secară, Nicoleta Șerban, Ploiești, Editura Mythos, 2015.

https://biblioteca-digitala.ro

populară susține ideea că aceste practici se ritualizează în spiritul memoriei colective sau culturale a comunității, din a cărei viață fac parte în mod firesc. Așadar, în termenii lui Pierre Nora, în satele românești avem încă „medii de memorie" care mențin trecutul viu și nu „locuri ale memoriei" unde sărbătorim o amintire mai mult sau mai puțin vagă și nesemnificativă pentru oamenii prezentului.

Desigur, subiectul practicilor memoriale ce au ca referent războiul, în diverse contexte și forme culturale, furnizează un material foarte bogat pentru cercetările etnologice. Citim, în cotidianul „Jurnalul național" din data de 13 septembrie 2023, o relatare despre o modalitate neobișnuită de raportare „participativă" la memoria războiului, în Rusia contemporană: Konstantin Dobrovolski și-a dedicat viața descoperirii trupurilor soldaților sovietici uciși pe teritoriul patriei în Cel de-Al Doilea Război Mondial: „Împreună cu o mică echipă de voluntari, Dobrovolski, în vârstă de 70 de ani, și-a dedicat viața găsirii, identificării și reînhumării rămășițelor a peste 100 000 de soldați sovietici, despre care se crede că ar fi murit în partea nordică a liniei de apărare a rușilor". Intervievat de ziarul britanic *The Guardian*, protagonistul spune că a pornit să caute rămășițele pământești ale celor căzuți în război la începutul anilor '80 și afirmă că, până în prezent, a reușit să descopere părți din trupurile a 20 000 de soldați. Observațiile lui Konstantin Dobrovolski despre război sunt deosebit de interesante, confirmând ideea că „povestea războiului" e mai puternică decât istoria acestuia (în condițiile în care experiența a fost uitată) și o „falsă memorie" creată de „marile narațiuni" poate modela percepția față de război chiar și în prezentul conflict cu Ucraina, foarte diferit, în mod concret, de Al Doilea Război Mondial: „În fiecare zi mă confrunt cu consecințele sumbre ale războiului. Dar se pare că națiunea noastră nu a învățat lecția corectă a istoriei! [...] Părinții și bunicii noștri își apărau țara în mod eroic, nu o invadau pe alta! [...] Mă uit în jur și văd toate aceste cadavre și apoi văd acești pseudo-patrioți care strigă că «nu lăsăm pe nimeni în urmă!». Ei ar trebui să petreacă o zi cu mine aici, pe teren, și să se uite la acești soldați uitați. Cum pot ei să vorbească despre patriotism, când nici măcar nu ne-am îngropat apărătorii așa cum trebuie? [...] Am fost hrăniți pentru o vreme cu ideea că războiul și moartea sunt un lucru nobil și frumos. [...] [Rusia] pare să fi uitat că războiul este o tragedie, care vine cu durere și suferință"[11].

Oricât de neobișnuită ar putea părea „vânătoarea de cadavre" a lui Konstantin Dobrovolski pentru o cultură a păcii, într-o cultură a războiului, aceasta atinge un filon vital al trăirii profund traumatizante a experienței suferinței fizice și psihice intense și continuate: perspectiva morții „negrijite" este, probabil, cea mai teribilă amenințare cu care se confruntă participanții la conflagrațiile moderne, al căror „folclor de război" – cântece, „versuri", corespondență, caiete de front, relatări și narațiuni personale – a fost cules și editat încă din perioada interbelică, de când

[11] Șerban Mihăilă, *„Națiunea nu a învățat lecția războiului!" Mărturisirea unui rus care sapă după cadavrele soldaților sovietici*, în „Jurnalul național", Miercuri, 13 septembrie 2023, p. 10. Serghei, fiul lui Konstantin Dobrovolski, a murit în războiul din Ucraina în primăvara anului 2022.

https://biblioteca-digitala.ro

Constantin Brăiloiu și-a tipărit studiul-model intitulat *Poeziile soldatului Tomuț din războiul 1914–1918*[12].

O sursă fertilă de informații privind experiența războiului – universală și specifică – o constituie literatura de ficțiune sau de recompunere, în cadru epic și convenție estetică, a unei realități observate cu acuitatea artistului a cărui sensibilitate deosebită intră în rezonanță amplificată cu trăirile oamenilor din vremea lui. Pentru studiul de față, alegem, dintre multele scrieri valoroase dedicate războiului, să ne referim, din rațiuni ilustrative, doar la o singură operă, unanim recunoscută pentru valoarea sa de „istorie orală" a identității colective și intitulată, în traducere românească, *Războiul nu are chip de femeie*[13]. Autoarea, Svetlana Alexievici (n. 1948 în Stanislav, Ucraina – U.R.S.S., fiică a unui tată belarus și a unei mame ucrainence, educată la Minsk, jurnalistă și scriitoare belarusă de limba rusă, câștigătoare a premiului Nobel pentru literatură în anul 2015, pentru „scrierile ei polifonice, monument al suferinței și curajului în vremurile noastre"[14]), a asamblat în paginile cărții, cu talent scriitoricesc și cu pragmatismul și intuiția reporterului de teren care-și respectă interlocutorii și-și contextualizează informația, un corpus etnologic de prim rang pentru înțelegerea impactului și efectului experienței războiului asupra ființei umane aflate între natură și cultură. Autoarea a intervievat femei care au luptat în Cel de-Al Doilea Război Mondial în armata sovietică, în toate specializările militare, dar și în spitalele și bucătăriile de campanie, și a obținut mărturii care pot fi, de acum înainte, coroborate cu acelea din alte materiale și pot lumina acele „invariante" antropologice și culturale ale trăirii copleșitoare a stării de război.

„Noaptea, stai la post și ciuleşti urechea la orice zgomot. Ca un râs. Încerci să prinzi orice foșnet... La război, după cum se spune, eşti pe jumătate om, pe jumătate animal sălbatic. Aşa şi e... Altfel n-ai cum să supraviețuiești. Dac-ai să fii doar om, nu", afirmă Liubov Ivanovna Liubcik, comandant al unui pluton sovietic de mitraliori pe frontul celei de-a doua conflagrații mondiale[15]. Nina Iakovlevna Vișinevskaia, caporal, instructor sanitar într-un batalion de tancuri, îi recită versuri compuse de ea Svetlanei Alexievici: „Viteaza fată a sărit pe tun,/ Să-și apere Patria iubită./ N-o sperie nici glonț,

---

[12] Constantin Brăiloiu, *Poeziile soldatului Tomuț din războiul 1914–1918*, Societatea Compozitorilor Români, Publicațiile Arhivei de Folklore XIII, București, 1944. Cităm, în continuare, alte câteva studii de referință din domeniu, mai recente, care valorifică documente inedite din spațiul românesc: Al. Dobre, *Folclorul taberei militare*, București, Editura Deliana, 2001; Laura Jiga Iliescu (coord.), Anca Stere, Cristina Neamu, *Scrieri țărănești. Documente olografe în Arhiva Institutului de Etnologie și Folclor*, Antologie de..., București, Editura Cheiron, 2005; Claude Karnoouh, cu ajutorul lui Mihai Pop, *Odiseea bravului soldat Alexa. O cronică rimată a Primului Război Mondial*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, f.a.; Rodica Raliade, *Memoria războiului în manuscrise*, în „Anuarul Institutului de Etnologie și Folclor", tomul 18 (2007), p.159–163; Ion Xenofontov, *Războiul din Afganistan (1979–1989) în memoria participanților din Republica Moldova. Realitate istorică și imaginar social*, Iași, Editura Lumen, 2010; Livia Coroi, *Al Doilea Război Mondial în memoria veteranilor din zona Brad, jud. Hunedoara*, 2 vol., Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013 (Institutul de Istorie Orală Cluj-Napoca).

[13] Svetlana Aleksievici, *Războiul nu are chip de femeie*, Traducere din limba rusă de Ion Covaci, Ediție revizuită și note de Justina Bandol, București, Litera, 2019. Ediția originală datează din 1985.

[14] *Encyclopaedia Brittanica online*, https://www.britannica.com/biography/Svetlana-Alexievich. Data accesării: 15 septembrie 2023.

[15] Svetlana Aleksievici, *op. cit.*, p. 101–102.

https://biblioteca-digitala.ro

nici schijă/ Căci are-o inimă fierbinte./ Tu nu uita, prietene, c-a fost frumoasă,/ Când au s-o-aducă pe targă înapoi..."[16]. Ascultând-o, autoarea-cercetătoare comentează: „Ştiu deja că multe dintre ele au scris acolo versuri. Le copiază şi astăzi, cu tenacitate, le păstrează în arhivele de familie – poezii nepricepute şi mişcătoare. Din cauza lor, albumele de front – din care văd în fiecare casă – îmi amintesc deseori de oracolele fetelor. Numai că acolo subiectul principal este iubirea, iar aici – moartea"[17]. Olga Iakovlevna Omelcenko, instructor sanitar într-o companie de infanterie, rememorează senzaţiile şi trăirile ei de pe front, conturând un tablou terifiant al agoniei colective: „Lucrul cel mai înfiorător e, fireşte, prima luptă. Fireşte, pentru că nu ştii nimic... Cerul vuieşte, pământul vuieşte, ai senzaţia că inima îţi explodează, că pielea îţi va plesni dintr-o clipă în alta. Nu credeam că pământul poate să se crape. Totul trosnea, totul urla. Se clătina... Tot pământul... Pur şi simplu nu mai puteam... [...] Am trecut şi prin lupte corp la corp... E ceva înspăimântător, ceva ce nu e pentru oameni... Se împung cu baioneta în pântece, în ochi, se sugrumă unul pe celălalt. Îşi rup oasele. Vuiet, urlete, gemete... Şi trosnetul acela... Trosnetul... N-ai cum să-l uiţi. Trosnetul oaselor... [...] Chiar şi pentru vreme de război, e prea mult, e înspăimântător... Nu e nimic omenesc în asta. Nu cred pe nimeni dacă-mi spune că nu i-a fost frică. [...] Imediat după atac e mai bine să nu te uiţi la chipurile oamenilor, sunt cu totul altele, nu seamănă cu feţele obişnuite. [...] Sufletul omului îmbătrâneşte la război. După război n-am mai fost niciodată tânără..."[18].

Dincolo de determinările de gen (războiul bărbaţilor, războiul femeilor) ori de alt tip, experienţa copleşitoare a celor care „au fost acolo" se transpune asemănător: „Veneau avioane cât ai văzut cu ochii, şi-ntr-o parte, şi-n alta. Nu ştiam unde să mă-ntorc. Venind, erau avioane fumigene, au trecut peste noi şi-a-'nceput să bombardeze cu bombe fumigene. S-a făcut un întuneric, de nu ne vedeam la cinci metri unul pe altul. În timpul ăsta, au venit avioanele de luptă din spate, dinapoi, şi-a-nceput să bombardeze. În acel moment, atâta pericol a fost, că n-a rămas acolo nici pasăre, nici animal, nici clădire pe picioare, nimic"[19].

Exprimarea unei asemenea experienţe şi „culturalizarea" ei prin transformarea în document scris în stilul unei cronici, al unei transcrieri de discurs oral (cu inerenta poeticitate a fragmentarităţii ce rezultă din pauzele şi volutele vorbirii) sau cel mai adesea, al unei naraţiuni personale autobiografice, poate fi realizată doar în urma unei cercetări etnologice de tip calitativ. Fără îndoială, subiectul traumei provocate de participarea la război şi al raportării, în timp, la aceasta, constituie o altă direcţie de abordare actuală, asupra căreia nu ne oprim în rândurile de faţă. În loc de concluzie parţială, reproducem un fragment din transcrierea interviului cu Bucur Opruţ (n. 1920), veteran din Al Doilea Război

[16] *Ibidem*, p. 151.

[17] *Ibidem*. Un întreg „jurnal" în versuri despre participarea la Cel de-Al Doilea Război Mondial, în tradiţia „verşurilor" transilvănene, am cules şi noi în cercetarea amintirilor veteranilor români de război. Jurnalul a fost scris pe un caiet şcolar de format A 5 de Leon Tănase, n. 1915, cojocar din Susenii Bârgăului, jud. Bistriţa-Năsăud, cu care am stat de vorbă în data de 15 februarie 1997 în localitatea lui natală.

[18] *Ibidem*, p. 209–214.

[19] Gheorghe Găină (n. 1920), veteran de război din com. Băuţar, jud. Caraş-Severin, cu care am stat de vorbă în data de 5 aprilie 1996 în localitatea lui natală.

https://biblioteca-digitala.ro

Mondial, agricultor și tâmplar din comuna Băuțar, jud. Caraș-Severin, cu care am stat de vorbă în localitatea lui natală, în data de 6 aprilie 1996: „Generalu' Dumitrache (a fost comandantu' Diviziei a II-a de [Vânători de] Munte) ne spunea: «O s-ajungeți acasă, care-ajungeți. [Continuă sacadat:] Nu aveți cuvinte de povestit ce-ați pățit. N-o să aveți cuvinte de povestit ce-ați pățit»"[20].

ACTUALITATEA ETNOLOGIEI RĂZBOIULUI

Trecând în revistă contribuția antropologiei americane la efortul de război din cea de-a doua conflagrație mondială la mai mult de jumătate de secol după încheierea ostilităților, David Price pune în legătură, pe drept cuvânt, competența de „cunoscători ai alterității" a antropologilor cu știința *avant la lettre* a cunoașterii „sălbaticilor" utilizată fără scrupule în cuceririle coloniale[21]. El amintește că Franz Boas a fost cenzurat de American Anthropological Association (AAA) pentru că și-a criticat trei colegi care și-au folosit, în Primul Război Mondial, poziția profesională pentru a acoperi acțiuni de spionaj în America Centrală[22].

Se știe faptul că o serie de antropologi importanți (între care, William Bascom și Gregory Bateson) au lucrat pentru predecesorul CIA, OSS (Office of Strategic Services)[23]. În 1943, AAA a creat Comitetul pentru Antropologie și Efort de Război (Commitee on Anthropology and War Effort,) condus de Ralph Beals și avându-i drept coordonatori pe Margaret Mead și David Mandelbaum. Majoritatea membrilor AAA au fost de acord cu efortul de război al oamenilor de știință și au contribuit la el, inclusiv prin cercetări „sub acoperire" (*covert research*) sau utilizarea reputației profesionale pentru a obține informații utile strategiilor militare ale statului lor, cu toate că, încă din perioada interbelică, se ridicase problema etică a utilizării cunoștințelor despre o cultură diferită (specific antropologice) *împotriva* acelei culturi. În acest sens, Melville Herskovits scria în 1936 că, deși antropologul/ etnologul, ca orice om de știință, are o datorie față de propria societate, el/ ea nu poate uita ce le datorează „primitivilor" în absența cărora disciplina nu ar fi putut exista și a căror încredere nu o poate trăda, cu toate că de multe ori, cercetările sale sunt instrumentate politic[24].

Implicarea în război a antropologilor a vizat, pe lângă cunoașterea specificității culturale a adversarului, și conținutul propagandei de război, în condițiile în care o serie de investigații sociologice cu privire la motivațiile armatei americane, derulate în 1942, au dus la concluzia că marea majoritate a soldaților nu știau împotriva a ce/ pentru ce luptă. Pentru cei mai mulți, războiul nu avea un „context", era doar o mare „deturnare" de la cursul obișnuit al vieții[25]. Astfel, Margaret Mead a lucrat la

---

[20] Toate fragmentele din interviurile cu veterani români din Al Doilea Război Mondial reproduse în acest studiu apar în corpusul de texte inclus în vol. Ioana-Ruxandra Fruntelată, *Narațiunile personale în etnologia războiului*, București, Editura Ager, 2004.

[21] David Price, *Lessons from the Second World War anthropology. Peripheral, persuasive and ignored contributions*, în "Anthropology Today", vol. 18, no. 3, June 2002, p. 14–20.

[22] *Ibidem*, p. 14.

[23] *Ibidem*, p. 15.

[24] *Ibidem*, p. 16.

[25] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

regândirea practicilor alimentare americane în timp de război, în cadrul Comitetului Consiliului de Cercetare a Obiceiurilor Alimentare (Research Council's Committee on Food Habits). Ruth Benedict și Gene Weltfish au compus un pamflet la adresa ideii de rasă, pentru a combate atitudinile rasiste manifestate în rândul trupelor americane, dar până la urmă, conținutul acestuia a fost considerat nepotrivit (pentru că putea da naștere la alte controverse) și textul nu a mai fost distribuit[26].

George Taylor, istoric britanic specializat în istoria Chinei, a fost numit director adjunct al Biroului Informațiilor de Război (Office of War Information – OWI) pentru Orientul îndepărtat imediat după ce SUA au intrat în război, și în această calitate, a angajat un număr de antropologi cu reputație recunoscută pentru a cerceta cultura japoneză, pornind de la premisa că înțelegerea culturii inamicului este vitală pentru succesul operațiunilor militare. Taylor dorea ca antropologii să studieze „specificul caracterului național" al japonezilor/ *the nature of Japanese national character* și eficiența probabilă a anumitor strategii militare orientate împotriva lor. Șocat de conținutul rudimentar al propagandei americane în Japonia, istoricul britanic a mărturisit mai târziu că a lucrat ca să-i ajute pe japonezi să accepte capitularea, dar și ca să împiedice genocidul săvârșit de trupele americane în Țara Soarelui-Răsare. Spre deosebire de Taylor și oamenii lui de la OWI, președintele Roosevelt și militarii de la Pentagon credeau că japonezii, prin condiționarea provocată de cultura lor, sunt incapabili să se predea și că vor trebui eliminați până la ultimul[27]. Din punct de vedere al antropologilor, Japonia ar fi capitulat și fără lansarea bombelor nucleare la Hiroshima și Nagasaki. Dar nu au fost ascultați[28].

În anii de început ai „războiului împotriva terorismului", declanșat de SUA după bombardarea și distrugerea World Trade Center din New York de către două avioane comerciale deturnate de membri ai organizației islamice al-Quaeda, în data de 11 septembrie 2000, David Price atrage atenția că nu există nicio garanție că recomandările antropologilor care studiază în prezent conflictele militare și acțiunile teroriste vor fi ascultate și cu atât mai puțin, folosite pentru beneficiul tuturor celor afectați. În același timp, însă, „antropologul-cetățean" are de luat, în momente de criză, nu numai decizii personale, ci și profesionale, pentru a oferi un „contra-discurs" la acela limitat și tendențios al politicienilor, prin care aceștia susțin înarmarea, mobilizarea și intervenția militară[29].

Pe fondul „intertextualității" puternic alimentate cu informații din surse variate, validate în mod egal de tehnologiile digitale actuale, oricât de obscure sau de notorii ar fi respectivele surse, cunoașterea etnologică a războiului este de mare actualitate, atât pentru înțelegerea resorturilor culturale ale conflictelor armate contemporane, cât și (mai ales) a costului imens plătit nu numai în bunuri materiale și vieți omenești, ci și în suportarea și moștenirea mutilării sufletești a celor ce traversează o asemenea experiență alienantă.

---

[26] *Ibidem*, p. 17.
[27] *Ibidem*, p. 18.
[28] *Ibidem*, p. 19.
[29] *Ibidem*, p. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

GENUL MUZICAL AL ROMANȚEI. ROMANȚA POPULARĂ ȘI ROMANȚA CULTĂ. CÂTEVA CONSIDERAȚII MUZICOLOGICE*

CONSTANTIN SECARĂ

The Musical Genre of "Romanța" (Romance). Folk Romance and Romance as a Cultivated Musical Genre. Some Musicological Considerations

The musical genre of *romance* is defined, in musicological literature (dictionaries, lexicons and other resources), with different connotations, which designate both the solo vocal style, with instrumental accompaniment, as well as instrumental style, also solo, with instrumental or orchestral accompaniment. In all cases, the genre is characterized by being suitable for singing and melodicity, as well as a combination of melodic and rhythmic musical structures that exacerbate an ethos of lyrical, intimate, and sentimental emotions. In Romanian cultural space, Classical music evolved, starting in the second half of the 19th century, on two strong foundations: folklore and Orthodox church chant of Byzantine tradition. In this context, in parallel with the affirmation of musical compositions (vocal, vocal-instrumental, or instrumental) – intended to be performed during academic concerts and sung by musicians attempting to align with European musical trends – also, heterogeneous musical genres (so-called "salon music") began to be established, intended for performance in intimate, familiar settings. In this context, *romance*, as a heteroclite musical genre, becomes present in the musical life of urban salons, with well-known (sung) authors of lyrics and music, Classical or contemporary poets, and musicians of that period. Subsequently, in the Interwar period, the *romance* was addressed to a specific audience, receptive to the introspective, lyrical often excessive, melancholic character of the lyrics, and by the melodic and rhythmic simplicity of the lines, easy to remember and play back. These aesthetic characteristics were preserved during the Communist years (1950–1989), when the genre of *romance* enjoyed an increasing popularity, especially among music-lovers with a limited musical culture. Because an undesirable confusion has developed and maintained between *romance* as a cultivated musical genre, with author(s), and *folk romance* (as a lyrical genre with a limited diffusion in the Romanian musical folklore area), we intended, through this paper, to explain some important aspects, necessary in order to clarify these confusions.

---

* Prezentul studiu a fost elaborat inițial sub forma unui *Punct de vedere*, prezentat în plenul Comisiei Naționale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, în calitate de membru, în cadrul ședinței din 3 mai 2023, ca răspuns la solicitarea adresată de către Asociația Culturală „Cetatea romanței" Târgoviște (nr. 64/20.03.2023), care a reiterat solicitările anterioare, adresate de: Primăria Municipiului Târgoviște (nr. 24626/Dos. I. A/17.08.2017, către Ministerul Culturii), Comisia Națională a României pentru UNESCO (nr. 848/0911.2017, către Ministerul Culturii) și Centrul Cultural pentru UNESCO „Cetatea Romanței" Târgoviște (nr. 45/31/01/2020, către Comisia Națională pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial).

Anuar IEF, serie nouă, tom. 34, 2023, București, p. 19–28

https://biblioteca-digitala.ro

Keywords: *music, ethnomusicology, musical folklore, romance, comparative musicology.*
Cuvinte-cheie: *muzică, etnomuzicologie, folclor muzical, romanța, muzicologie comparată.*

ARGUMENT

În *Introducere* la volumul *Patrimoniu cultural imaterial din România: Repertoriu. I*, realizat de Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național și de Comisia Națională pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, editat de CIMEC – Institutul de Memoria Culturală, București, 2009, se specifică faptul că termenul *folclor*[1] este folosit:

> „în accepția sa tehnică", incluzând „întreaga cultură spirituală a unei comunități, *cu circulație dominant orală* (subl. n.), în care, alături de literatură, muzică, dans, credințe, obiceiuri, etnoiatrie, norme juridice, reguli de comportament, se află și forma verbalizată a științei populare privind ocupațiile, meșteșugurile, organizarea spațiului, tehnici de construcție etc. Specialiștii din România au folosit termenul și în accepția restrânsă, referindu-se la creația spirituală, tradițională și contemporană, exprimată în literatura, muzica și jocul popular"[2].

Considerăm, de asemenea, drept foarte importantă precizarea potrivit căreia „folclorul exprimă identitatea culturală a grupurilor familial, ocupațional, religios, etnic, zonal etc" și, mai ales, sublinierea că „fenomenul despre care scriem este de esență genuină și îl diferențiem de «folclorul bun de consum», cel exploatat în spectacol, festival, turism sau comerț"[3]. Din aceeași perspectivă, apreciem că, în contextul noilor mass-media, a elementelor de „agresiune", de resemantizare și deturnare a sensurilor inițiale ale conceptelor privind creația populară, folclorică, există, foarte clar conturat, pericolul unor confuzii (voite sau involuntare) și al unei „erodări" sistemice (și sistematice) a *folclorului*, așa cum a fost el teoretizat și studiat, în decursul timpului, de specialiștii domeniilor și disciplinelor științelor etnologice.

Din acest punct de vedere, specialiștii care au contribuit la elaborarea *Repertoriului național al patrimoniului cultural imaterial* au ținut cont de „fenomenele care se află deja în fondul pasiv de bunuri culturale și pot fi restituite comunităților prin programe speciale", dar și de faptul, foarte important, că „*Repertoriul* este o formă deschisă, căreia i se pot aduce completări de câte ori evidența o cere"[4].

---

[1] Termenul *folclor* este utilizat, în documentele UNESCO, în echivalență cu sintagma *patrimoniu cultural imaterial* (vezi: https://ich.unesco.org/doc/src/00075-EN.pdf).

[2] *Patrimoniu cultural imaterial din România: Repertoriu. I*, p. 1. Considerentele teoretice exprimate în respectiva *Introducere* aparțin doamnei academician Sabina Ispas și pot fi regăsite, într-o formă mult dezvoltată, în volumul aceleiași autoare, *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003.

[3] *Ibidem*, p. 2.

[4] *Ibidem*, p. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

O SOLICITARE CU... „CÂNTEC"

Potrivit solicitării nr. 64/20.03.2023, adresate Ministerului Culturii, Comisiei Naționale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, Doamnei Președintă a Comisiei, Gabriela Nedelcu Păsărin, semnată de dr. Teodor Vasiliu, Președinte al Asociației Culturale „Cetatea romanței" Târgoviște, se reiterează solicitările anterioare, „de a realiza procedurile oficiale pentru înscrierea ROMANȚEI – această capodoperă a patrimoniului național muzical – în Lista Reprezentativă UNESCO a Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității" (am citat cu ortografia prezentă în solicitare).

Solicitarea se bazează pe mai multe argumente, considerate de inițiatori drept relevante:

1. Existența Festivalului Național de Romanțe, intitulat „Crizantema de aur", desfășurat în municipiul Târgoviște timp de 55 de ediții (în anul 2023 urmând a avea loc ediția cu numărul 56);
2. Atribuirea unui „interes public manifestat constant la nivel național și internațional" pentru acest gen muzical și pentru festivalul dedicat;
3. Colaborarea organizatorilor acestui festival cu Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România, cu Uniunea Muzicienilor din Republica Moldova, cu postul național de televiziune, TVR, și cu postul național Radio Antena Satelor;
4. Înființarea Muzeului „Casa romanței" din Târgoviște, în anul 2017, de către Asociația Culturală „Cetatea Romanței" Târgoviște, intrat, din anul 2019, în structura Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească", aflat în subordinea Consiliului Județean Dâmbovița.

Au fost reiterate, de asemenea, și alte argumente, expuse în solicitările anterioare:

1. Extrasul din *Repertoriul național al patrimoniului cultural imaterial*[5];
2. Referința privind cântecul *Din sânul maicii mele*, atribuit lui Anton Pann;
3. Alte referințe: semnături, citate și recomandări privind genul muzical *romanța*.

Prezentăm, în cele ce urmează, mai multe argumente, pe care le considerăm științifice, evidente, clare și logice, în sprijinul demonstrației privind inadecvarea demersului în legătură cu introducerea genului muzical *romanța* pe Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial UNESCO.

ROMANȚA – DEFINIRI LEXICOGRAFICE ȘI CONSIDERAȚII MUZICOLOGICE

Termenul *romanță*, care se regăsește în mai multe limbi europene (spaniolă, *romance/ romanza*, italiană, *romanza*, germană, *Romanze*, franceză, *romance*,

[5] *Patrimoniu cultural imaterial din România: Repertoriu*, *op. cit.*, p. 24. În *Repertoriu*, *romanța* este menționată, alături de alte specii ale genului liric folcloric, în accepțiunea de **romanță populară**, fără intenția de a o extrapola și generaliza la toate piesele cu această denumire, care sunt, de fapt, **creații de autor**.

https://biblioteca-digitala.ro

rusă, *романс*, portugheză, *romance*, română, *romanță*), are o istorie de mai multe secole.

Acest termen este definit, în literatura de specialitate (dicționare și instrumente de lucru muzicologice), cu mai multe semnificații:

„1. Piesă vocală de mici dimensiuni, executată de un solist, cu acompaniament instrumental, gen răspândit în muzica de salon a sec. 19. În muzica rusă era echivalentul liedului. Uneori poate fi introdusă și în operă, în locul unei arii.
2. Gen ușor, sentimental, de inspirație pop. orășenească.
3. Piesă instr. de o melodicitate deosebită, apropiată de cantabilitatea vocală. Poate fi de sine stătătoare (ex.: Beethoven, două *Romanțe pentru vioară și orchestră*) sau o parte dintr-o lucrare amplă (ex.: Ceaikovski, *Concert pentru vioară și orchestră*, partea a II-a)"[6].

Dintr-o perspectivă mai amplă, bazată pe date ale istoriei muzicii europene, *romanța* este considerată un „gen muzical apărut în Spania în Evul Mediu și răspândit, din secolul al XVI-lea, în toată Europa"[7]. Se consideră că „romanța a avut din totdeauna o linie melodică foarte expresivă, accesibilă, ușor de reținut și un acompaniament simplu – mai mult un suport armonic cu mici intervenții de subliniere a unor sensuri poetice din text, eventual o *ritornella* –, acompaniament susținut de chitară, pian, harpă etc. Textele redau, de preferință, aspecte de viață, în care dragostea ocupă rolul precumpănitor. [...] Ca formă, în *romanță* predomină structura strofică, cu alternanța cuplet – refren și cu o tendință de variere a motivelor"[8]. Sub aspectul evoluției istorice a genului, în cadrul culturii muzicale europene din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, în *romanță* se realizează „un moment de cotitură", prin „fuziunea între muzica cultă și poezia de substanță (Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven, Franz Schubert, Robert Schumann, Johannes Brahms etc). Melodia capătă mai multă profunzime și maturitate expresivă, iar factura muzicală nu se mai limitează la un simplu acompaniament, ci comentează, pe mai multe planuri, conținutul poetic"[9]. În culturile muzicale naționale europene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (rusă, cehă, nordică), *romanța* începe să aibă o dublă apartenență, prin creații reprezentative ale unor autori din aceste spații culturale naționale (Piotr Ilici Ceaikovski, Bedřich Smetana, Antonin Dvořak, Edvard Grieg), respectiv o departajare între cântecul cult și cântecul simplu, apropiat de factura populară.

În muzica românească, *romanța*, ca gen muzical cult, își face apariția la începutul secolului al XX-lea și se dezvoltă accentuat în perioada interbelică, astfel că, în primele decenii ale acestui secol, *romanța* constituie „preambulul sentimental al muzicilor ușoare de mai târziu", iar „sursele *romanței* urcă spre debutul secolului

---

[6] *Dicționar de termeni muzicali*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 477.

[7] Dumitru Bughici, *Dicționar de forme și genuri muzicale*, ediție revăzută și adăugită, București, Editura Muzicală, 1978, p. 286.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, p. 287.

https://biblioteca-digitala.ro

al XIX-lea, când câțiva compozitori localnici pun în circulație piese care vor face o lungă carieră"[10]. Stilurile muzicale ale pieselor încadrate în acest gen sunt foarte variate, în funcție de pregătirea și afinitățile compozitorilor – de la inflexiuni melodice folclorice la melodii complexe, elaborate, în stilul muzicii de operetă sau al muzicii ușoare. Exemplificăm prin câteva titluri, aparținând unor autori care s-au bucurat de notorietate în epocă: *Balada crucii de mesteacăn* (1918), versuri de Artur Enășescu și *Îți mai aduci aminte, doamnă*, versuri de Cincinat Pavelescu (ambele compuse de Ionel Fernic, 1901–1938); *Nu m-abandona* (1906) de Augustin Bena (1880–1962); *La bădița meu la poartă*, *Duce-m-aș și tot m-aș duce* de Tiberiu Brediceanu (1877–1968); *La margine de București* (1969), versuri și muzică de Ion Vasilescu (1903–1960); *De ți-ar spune poarta ta* (1942), versuri N. Kanner, muzica Elly Roman; *Să nu spui dorul nimănui* (1942) și *Inimă de ce nu vrei să-mbătrânești* (1942), ambele de Nicolae Kirculescu, versurile de Puiu Maximilian etc[11].

În perioada comunistă (1949–1989), *romanța* „rămâne muzica preferată de oamenii la vârsta nostalgiilor. Partizanii săi cei mai fideli sunt, ca și în perioada precedentă, intelectualii de țară, care [...] cântă în grup, la petreceri, acompaniindu-se modest cu vioara deprinsă la școala normală (liceul pentru formarea învățătorilor), dar și frecventatorii de ore târzii ai restaurantelor de orice nivel. Romanțele, ca și operetele, trec acum în cercurile de tineret drept depășite; motiv pentru care o parte din lăutarii din noile generații renunță să și le includă în repertoriu"[12]. În această perioadă compun romanțe, pe texte ale unor poeți consacrați sau ale unor textieri contemporani, un număr considerabil de autori români, în marea lor majoritate, compozitori de muzică ușoară: Aurel Giroveanu, Vasile Vasilache jr., Paraschiv Oprea, Dan Stoian, Dan Mizrahy, Ion Cristinoiu, Henry Mălineanu, Vasile Veselovschi, Titel Popovici, Edmond Deda, Temistocle Popa, Camelia Dăscălescu, Laurențiu Profeta, George Grigoriu etc.

DELIMITĂRI TERMINOLOGICE ȘI CLARIFICĂRI STILISTICE: *ROMANȚA POPULARĂ* ȘI *ROMANȚA CULTĂ*

În cadrul folclorului muzical românesc, *romanțele populare* sunt definite drept creații care „îmbracă cu precădere un limbaj tonal, cu toate că nu lipsesc pasajele și inflexiunile modale; ele intră în sfera largă a muzicii populare prin circulația orală *și în măsura în care nu sunt creații «de autor»* (subl. n.)"[13]. De asemenea, se consideră că „melodica lor (a *romanțelor populare*, n. n.) trădează influențe occidentale, dar în unele cazuri sunt contaminate cu formule melodice orientale"[14]. Din punctul de vedere al structurilor ritmice, *romanțele populare* se

[10] Speranța Rădulescu, *Peisaje muzicale în România secolului XX*, ediția a II-a revăzută, Editura Universității Naționale de Muzică din București, 2022, p. 42.

[11] Dumitru Bughici, *op. cit.*, p. 287.

[12] Speranța Rădulescu, *op. cit.*, p. 118.

[13] Gheorghe Oprea, *Folclorul muzical românesc*, București, Editura Muzicală, 2002, p. 595.

[14] Emilia Comișel, *Folclor muzical*, București, Editura didactică și pedagogică, 1967, p. 354.

https://biblioteca-digitala.ro

încadrează în măsuri de 6/8 sau 2/4; de asemenea, melodiile sunt silabice şi „evoluează prin intervale de sextă şi septimă, în afară de intervalele mici. Forma este, de obicei, regulată, simetrică, versurile adesea heterometrice, iar rândurile melodice pot fi anacruzice. Interpretarea este patetică, în stil dulceag, exagerat de multe ori"[15]. *Romanţele populare* sunt, aşadar, creaţii folclorice care au fost încadrate în categoria repertoriului urban sau periurban, cristalizate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi prezentând caracteristici de influenţă orientală sau occidentală, fie creaţii distincte, apărute în contextul sociocultural urban. În toate cazurile, circulaţia acestor piese s-a făcut în dublu sens, dinspre urban spre rural şi invers, în contextul îndeobşte cunoscut sub denumirea de *folclorizare*, prin care şi *romanţele populare*, alături de alte genuri şi specii, au penetrat în lumea satului românesc.

Din punctul de vedere al surselor muzicale istorice, manuscrise şi editate, prin care au fost consemnate, în notaţie neumatică sau în notaţie pe portativ, anumite creaţii, fie populare, fie cu origine incertă, dar făcând parte din categoria repertoriului urban, muzicologii români au identificat şi au sistematizat acest repertoriu, oferindu-ne o perspectivă de ansamblu asupra lui[16].

În cea mai cuprinzătoare colecţie a repertoriului muzicilor urbane, care s-au bucurat şi de o circulaţie rurală[17], este prezentată o sinteză a cercetărilor muzicologiei româneşti, cu scopul de a fi făcute cunoscute aceste creaţii, care au alcătuit repertoriile muzicale determinate de cele două curente dominante în epocă: oriental şi occidental. Astfel, muzicologul Gheorghe Ciobanu, autorul acestei antologii, grupează cele 187 de piese, incluse în volumul citat, în 11 categorii:

1. *Cântece populare* şi „în stil popular" (nr. 1–8)
2. *Cântece urbane*:
   a) cântece „de mahala" (nr. 9–13)
   b) folclor „lăutăresc" (nr. 14–49)
3. *Cântece de înstrăinare* (nr. 50–54)
4. *Creaţii de origine sau de influenţă orientală* (nr. 55–117)
5. *Creaţii de origine turco-română sau româno-turcă* (nr. 118–119)
6. *Creaţii de origine turcă* (nr. 120–124)
7. *Cântece „morale"* (nr. 125–128)
8. *Cântece „de influenţă psaltică"* (nr. 129–136)
9. *Creaţii de origine sau de influenţă occidentală* (nr. 137–154)
10. *Romanţe* (nr. 155–181)
11. *Creaţii cu conţinut patriotic* (nr. 182–187)[18].

---

[15] *Ibidem*.

[16] Gheorghe Ciobanu, *Studii de etnomuzicologie şi bizantinologie*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1974; Idem, *Cântece de lume. Secolele XVIII–XIX*, în colecţia „Izvoare ale muzicii româneşti", volumul IX, Bucureşti, Editura Muzicală, 1985; Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii româneşti*, vol. I, Bucureşti, Editura Muzicală, 1973; Vasile D. Nicolescu, *Manuscrisul Ucenescu. Cânturi*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1979; Anton Pann, *Cîntece de lume*, Bucureşti, ESPLA, 1955.

[17] Gheorghe Ciobanu, *Cântece de lume*, *op. cit.*

[18] *Ibidem*, p. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceste piese apar consemnate în numeroase surse, manuscrise și editate, atât în notație neumatică (psaltică), proprie secolului al XIX-lea, cât și în notație guidonică (pe portativ), în diverse transcripții și aranjamente ulterioare, instrumentale sau vocal-instrumentale, care își găseau utilitatea în consumul *publicului de salon*, format din categoriile sociale urbane care începeau să se constituie în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: avocați, medici, profesori, muzicieni, farmaciști, funcționari etc. Tendința a continuat și s-a accentuat și la începutul veacului următor, când muzicile de divertisment continuă să existe ca prezențe permanente în cafenele și restaurante, „cu o mixtură de folclor românesc, sud-est european, muzică de café-concert, chansonetă franceză și romanță"[19].

Din această perspectivă, dorim să ne referim, selectiv, la câteva dintre romanțele consemnate în antologia semnată de Gheorghe Ciobanu, urmărind, parțial, filiația și circulația lor, în manuscrise și tipărituri.

1. *Tu-mi ziceai odată...*, versuri: C.A. Rosetti, în A. Pann, *Spitalul amorului*, br. 4, p. 134 (apud Ciobanu, p. 208, 269);

2. *În zadar apune...*, muzica: T. Georgescu, în A. Pann, *Calendarul pe 1854*, p. 72 (apud Ciobanu, p. 211, 270);

3. *Geana-mi de lacrămi...*, versuri și muzica: T. Georgescu, în fond BUCMR, ms. 4701, f. 6^{rv} – 7^{r} (apud Ciobanu, p. 217, 271);

4. *Trecui printre zorele...*, versuri și muzica: T. Georgescu, în fond BUCMR, ms. 4701, f. 21^{v} – 22^{v}; circulație: J.A. Wachmann, *Roumania...*, caiet I, nr. 7, p. 9 (apud Ciobanu, p. 219, 271);

5. *Nu voi lume, nu voi viață...*, muzica: N. Lupescu, în fond BUCMR, ms. 4701, f. 49^{rv}; circulație: A. Pann, *Spitalul amorului...*, br. 5, p. 154 (apud Ciobanu, p. 220, 271);

6. *Viorică de pe vale*, versuri: D. Bolintineanu, muzica: T. Georgescu, în Ioan Popescu-Pasărea, *Colecțiune de imne școlare...*, p. 32 (apud Ciobanu, p. 226, 272);

7. *Copiliță dragă*, muzica: Al. Flechtenmacher; circulație: A. Pann, *Spitalul amorului...*, ed. I, br. 1, p. 158 (apud Ciobanu, p. 232, 272).

În argumentarea solicitării privind propunerea de candidatură a genului muzical *romanța* pentru Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial UNESCO, este prezentată și referința privind cântecul *Din sânul maicii mele*, atribuit lui Anton Pann. Gheorghe Ciobanu prezintă două variante ale acestui cântec[20], pe care îl încadrează în categoria *creațiilor cu conținut patriotic* (să se vadă mai sus). Prima variantă a piesei (versuri: Gr. Alexandrescu, muzica: A. Pann) este cea care a stat la baza cântecului revoluționar *Un răsunet*, cunoscut și ca *Deșteaptă-te, Române*, ale cărui versuri au fost compuse de poetul pașoptist brașovean Andrei Mureșanu. Varianta originală a cântecului a fost publicată de

[19] Haiganuș Preda-Schimek, *Muzica și publicul Bucureștiului prin prisma literaturii de călătorie din secolul al XIX-lea: un spațiu al absorbției multiculturale*, în *Noi istorii ale muzicilor românești*, vol. I, *De la vechi manuscrise până la perioada modernă a muzicii românești*, coord. Valentina Sandu-Dediu și Nicolae Gheorghiță, București, Editura Muzicală, 2020, p. 226.

[20] Gheorghe Ciobanu, *Cântece de lume*, *op. cit.*, p. 236–237, 273–274.

https://biblioteca-digitala.ro

Anton Pann în *Spitalul amorului...*, ed. I (1850), nr. 2, p. 144 şi ed. II (1852), br. 2, p. 231. Ea se mai găseşte, tot în notaţie neumatică (psaltică) în ms. rom. 3497 BAR (cunoscut şi ca „Manuscrisul Ucenescu", după numele elevului braşovean al lui Anton Pann) şi a avut o circulaţie foarte intensă în diverse publicaţii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, atât în notaţie neumatică, cât şi pe portativ. Ulterior, cântecul a cunoscut un proces intens de *folclorizare* (cum prezentăm, în continuare), pătrunzând în toate mediile sociale, urbane şi, ulterior, rurale, ajungând, în cele din urmă, să fie adoptat (prin modificarea ritmului ternar în ritm binar) ca imn de stat al României. Acest cântec constituie un exemplu concludent privind mecanismele de circulaţie mixtă şi complexă, în timp, dinspre cultura scrisă înspre cultura orală şi invers, trecând, astfel, prin mai multe etape succesive de resemantizare.

Circulaţia mixtă a repertoriului, prin tipărituri (colecţii, broşuri, fascicole, foi volante etc.), dar şi transmiterea orală a pieselor au condus la *folclorizarea* unora dintre ele (şi, în acest caz, ne referim la repertoriul *romanţelor*). Un exemplu concludent în acest sens este oferit de Constantin Brăiloiu, în lucrarea sa fundamentală, din punctul de vedere al aprofundării şi aplicării principiilor sale metodologice: *Vie musicale d'un village*[21]. Materialul muzical a fost cules în timpul cercetărilor complexe, interdisciplinare, organizate de Dimitrie Gusti, între anii 1929–1931. Constantin Brăiloiu şi-a propus o cercetare exhaustivă (culegere, înregistrare, arhivare, analiză şi interpretare) a repertoriului muzical existent în arealul studiat, prin chestionarea interpreţilor-tip, selecţionaţi în conformitate cu mai multe criterii: vârstă, sex, stare socială, grad de şcolarizare, deplasări, atitudine faţă de repertoriu etc. Muzicologul a folosit o serie de tehnici de sistematizare (eşalonare, statistică, matematică etc) a repertoriului înregistrat, propunându-şi să-i determine caracteristicile stilistice şi structurale, să-i studieze procesele interne de creaţie şi circulaţie, precum şi funcţionalitatea fiecărei categorii folclorice. Prin această metodologie proprie, Constantin Brăiloiu a relevat o suită de aspecte distincte ale repertoriului muzical din Drăguş, privind categoriile de vârstă, originea (certă sau incertă) unor genuri sau piese izolate, existenţa unui repertoriu de bază (sau a unuia marginal), cunoscut de toţi membrii comunităţii (sau doar de o parte a lor), atitudinea comunităţii faţă de mutaţiile survenite în structura acestui repertoriu etc. Toate aceste aspecte complexe i-au permis muzicianului român să studieze şi să releve, în toată complexitatea, „viaţa muzicală" a unei colectivităţi umane tradiţionale, care începea să devină racordată la valori externe ei, prin adaptarea la societatea românească interbelică, în curs de modernizare.

Cercetarea complexă, realizată de Constantin Brăiloiu, a relevat coexistenţa simultană a categoriilor repertoriului tradiţional, cu „piese disparate (majoritatea

[21] Constantin Brăiloiu, *Vie musicale d'un village. Recherches sur le repertoire de Drăguş (Roumanie), 1929–1932* [*Viaţa muzicală a unui sat. Cercetarea repertoriului din Drăguş (România), 1929–1932*], Paris, Institut Universitaire Roumain Charles I-er, 1960, republicat în *Constantin Brăiloiu. Opere/ Œvres*, vol. IV, prefaţă, traducere şi îngrijire de Emilia Comişel, Bucureşti, Editura Muzicală, 1979, p. 93–258.

https://biblioteca-digitala.ro

din cărți și aduse din Vechiul Regat)"[22], printre care se identificau: cântece noi, jurnale orale, imnuri și marșuri patriotice (anonime sau cu autori cunoscuți), romanțe (vechi și moderne), cântece „deocheate", refrene și cuplete de revistă bucureșteană[23]. Din acest repertoriu compozit, cuprinzând aproximativ 120 de piese (culese inițial, la care s-au adăugat cele înregistrate pe parcursul cercetării), Constantin Brăiloiu a reținut un număr de „96 de exemplare tipice", clasabile în următoarele categorii: 22 melodii de stil vechi local; 10 cântece „moderne" transcarpatice; 10 cântece convenționale; 14 cântece rituale; 13 cântece istorico-patriotice; 12 romanțe; 13 cuplete; 2 inclasabile[24]. Comparând repertoriul, pe care l-a numit „de stil vechi local", cu cel „modern", muzicologul remarcă faptul că, atât „romanțele – cea mai mare parte în ritm de vals – a căror plictisitoare monotonie le izolează ușor"[25], cât și celelalte piese, care fac parte din „îngrozitorul conglomerat (foarte omogen în invariabila sa vulgaritate) de «refrene» și «cuplete» de mahala și alcov [...] ar putea fi încadrate într-un folclor suburban încă nebulos"[26]. Sintetizând statistic categoriile de repertoriu în funcție de categoriile de vârstă, educație, stare socială, călătorii în exteriorul comunității (în special peste Carpați), muzicianul demonstrează că apetența către o categorie sau alta este în strânsă legătură atât cu vârsta subiecților intervievați, cât și cu celelalte caracteristici sociale, anterior expuse. Se poate observa că repertoriul de cântece vechi și piese rituale era apreciat și însușit de tineri, maturi și vârstnici deopotrivă, pe când cântecele populare moderne, romanțele și cupletele erau îndrăgite și interpretate în special de tineri[27].

Ca un corolar al acestor distincții necesare, considerăm important să menționăm că Brăiloiu observă dispariția *doinei* și înlocuirea ei cu un repertoriu eteroclit, „împrumutat" din Regat: cântece populare moderne, romanțe, refrene și cuplete. În același timp, el menționează că „se stabilise un echilibru între cântecele rituale vechi și melodiile în stil transilvănean, pe de o parte, și fluxul neîncetat de aluviuni, pe de alta. Echilibru vădit instabil: totul lăsa să se prevadă că, în scurtă vreme, primele vor fi copleșite de cele din urmă [...] o fază trecătoare a unui ireversibil proces de eroziune"[28].

CONCLUZII

Realitățile complexe ale culturii muzicale românești, din secolele al XIX-lea și al XX-lea până în prezent, relevă o întrepătrundere sistemică a elementelor de cultură muzicală tradițională cu cele de expresie cultă. Muzica românească savantă a fost creată pe două fundamente puternice și reale: folclorul și cântarea bisericească ortodoxă. Dacă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, colecțiile de

[22] Constantin Brăiloiu, *op. cit.*, p. 105.
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem*, p. 211.
[25] *Ibidem*, p. 210.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem*; pentru edificare se pot consulta și tabelele statistice de la p. 235 și 236.
[28] *Ibidem*, p. 249.

https://biblioteca-digitala.ro

piese de inspirație folclorică erau constituite de diverşi autori, într-un stil instrumental oarecum „artificial", începând cu primele decenii ale secolului al XX-lea, metodologiile de culegere, analiză şi sistematizare a folclorului muzical au devenit din ce în ce mai aplicate, datorită apariției tehnologiei de înregistrare sonoră şi prin aportul unor muzicieni de mare calitate profesională, printre care, la loc de cinste, se află Constantin Brăiloiu, ctitor al etnomuzicologiei şi „savant al metodei", aşa cum a fost numit de către unii dintre contemporanii săi.

În acelaşi context, încă din primele decenii ale secolului al XIX-lea începe să se evidențieze o separație clară între folclorul rural (încă necunoscut muzicienilor vremii) şi folclorul urban (sau periurban), mult mai accesibil prin colportarea lui de către lăutari.

Muzica de salon, compusă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, îmbină, pe de o parte, elementele decontextualizate ale muzicilor folclorului urban şi, pe de altă parte, elemente ale unor influențe occidentale, care începeau să-şi facă simțită prezența. *Romanța*, ca gen muzical eteroclit, devine prezentă în viața muzicală a saloanelor urbane, având autori cunoscuți (cu semnătură) ai versurilor şi muzicii, fie dintre poeți clasici, fie dintre poeți şi compozitori contemporani epocii respective.

Dezvoltată în paralel cu alte genuri muzicale „de consum", din perioada interbelică (muzică de divertisment, operetă, teatru de revistă), *romanța* a păstrat un public specific, receptiv la caracterul introspectiv, liric (exagerat, deseori), melancolic, al versurilor şi prin simplicitatea melodico-armonică a liniilor melodice, uşor de reținut şi de reprodus, atât unele, cât şi celelalte.

Din considerentele expuse succint în acest studiu (cu un caracter strict muzicologic şi etnologic), am considerat inadecvată solicitarea ca genul muzical *romanța* să fie introdus pe Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial UNESCO, întrucât acest gen muzical nu intră sub incidența patrimoniului cultural imaterial, respectiv a folclorului, ce are ca principale caracteristici apartenența la cultura sistemică a unei comunități, moştenită prin tradiție orală şi transmisă, cu precădere, în oralitate[29].

Având în vedere faptul că genul muzical al *romanței* aparține muzicii culte (cu autori cunoscuți şi recunoscuți ai versurilor şi muzicii), nefiind un gen folcloric, conform definiției termenului *folclor* în literatura etnologică românească, în cea internațională şi în documentele de referință ale domeniului patrimoniului cultural imaterial, am susținut, în cadrul *Punctului de vedere* înaintat către Comisia Națională pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, în calitate de membru, în cadrul şedinței din 3 mai 2023, recomandarea potrivit căreia *romanța* nu poate constitui obiectul unui dosar de candidatură pentru înscrierea pe Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial UNESCO.

[29] *Patrimoniu cultural imaterial din România*, *op. cit.*, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

ARHIVA FONOGRAMICĂ A LIMBII ROMÂNE (AFLR) – MARTOR ȘI IZVOR ÎN DIALECTOLOGIE

MARIA MARIN, DANIELA RĂUȚU, OANA NICULESCU

The Phonogram Archive of the Romanian Language (AFLR) – Witness and Source in Dialectology

Founded in the late 50's at the initiative of Al. Rosetti, AFLR stands out as one of the most rich and diversified collection of dialectal recordings in Romania. Currently kept at "Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti" Institute of Linguistics of the Romanian Academy, the *Archive* is comprised of both an *old repository*, gathered between 1956 and 1967, as well as a *new repository*, with representative texts of all Romanian dialects, and Daco-Romanian subdialects from the country and across the borders, alongside the 1016 documents collected in *Arhiva de scrisori și documente dialectale* [The Archive of Letters and Dialect Documents], and the CORV *speech corpus* stored on cassettes. In this present study, we aim to showcase the historical background of the *Phonogram Archive*, the research topics derived from AFLR, as well as the digital preservation initiatives in terms of audio and text retrieval. A monumental work in terms of design, structure, and scope, the *Archive* is a significant part of Romania's Cultural Heritage, representing an important contribution to past and current dialectal research.

Keywords: *phonogram archive, dialectology, dialectal texts, Daco-Romanian subdialects, digital preservation.*

Cuvinte-cheie: *arhivă fonogramică, dialectologie, texte dialectale, subdialectele dacoromânei, digitalizare.*

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Înregistrarea, transcrierea și conservarea dialectelor și a graiurilor românești prin intermediul arhivelor fonogramice reprezintă o etapă esențială în dezvoltarea dialectologiei naționale. Un caz reprezentativ în acest sens îl constituie *Arhiva fonogramică a limbii române* (AFLR), existentă în actualul Institut de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti", care este o componentă emblematică a patrimoniului cultural român.

AFLR a fost inițiată de Al. Rosetti la sfârșitul anilor '50 ai secolului trecut și reprezintă, în cea mai mare parte, o colecție de texte dialectale înregistrate pe teren, de la vorbitori de limbă română în variantă dialectală, de pe teritoriul României și din afara granițelor acesteia. Materialele înregistrate au fost culese pe baza unor metode și principii unitare și administrate de către sectorul de dialectologie al Centrului de Cercetări Fonetice și Dialectale (CCFD) începând din anul 1958, an în care a luat ființă această instituție[1].

[1] Valeriu Șuteu, *Arhiva fonogramică a limbii române*, în „Fonetică și dialectologie", I, 1958, p. 211–219.

https://biblioteca-digitala.ro

Informații asupra înființării AFLR și, apoi, asupra evoluției acesteia sub aspect cantitativ, dar și în ceea ce privește realizările, problematica, preocupările, îmbogățirea sub aspectul lărgirii permanente a ariei, zonelor de investigație, precum și în privința metodelor de culegere a materialului și a diversificării din punctul de vedere al conținutului AFLR au fost furnizate în câteva intervenții semnate, de-a lungul anilor, de către Valeriu Șuteu (1958[2]), Maria Marin, Margareta Magda (1983[3]), Maria Marin (1996 și 2012[4]), Oana Niculescu, Maria Marin, Daniela Răuțu (2020[5]).

2. ISTORICUL ȘI INVENTARUL AFLR

AFLR cuprinde un fond vechi, organizat înainte de efectuarea cercetărilor pentru *Noul Atlas lingvistic român*, cu material cules, printre alții, de Valeriu Șuteu, Marius Sala, Andrei Avram, Teofil Teaha, Ion Ionică, Galina Ghiculete, Valeriu Rusu, între anii 1956 și 1967. Scopul acestor culegeri a fost realizarea unor studii, lucrări cu caracter dialectal, care vizau diverse zone, variabile ca întindere, de pe teritoriul țării. Din diverse motive, subiective, nu au fost publicate decât studii și articole în reviste de specialitate, cu precădere în revista „Fonetică și dialectologie". Parțial, culegerile de texte au fost extinse și la românii din sudul Dunării sau la dacoromânii din afara granițelor. Materialul este stocat atât pe discuri (aprox. 200 de discuri), cât și pe benzi de magnetofon (370 de benzi).

În paralel cu anchetele cu chestionarul, efectuate în vederea realizării atlaselor lingvistice regionale pentru cele trei provincii sudice ale României (Oltenia, Muntenia și Dobrogea), dialectologii din București (Andrei Avram, Cornelia Cohuț, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Margareta Manu Magda, Maria Marin, Maria Teodorescu, Bogdan Marinescu, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană-Boroianu, Nicolae Saramandu, Teofil Teaha, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe și alții) au început culegerea sistematică de texte dialectale, organizând anchete în toate localitățile din rețeaua atlaselor regionale. Începând cu acest moment, materialul înregistrat în AFLR s-a constituit într-un fond nou, care cuprinde 1630 de benzi de magnetofon.

După încheierea cercetărilor menționate, în 1975, zonele de cercetare s-au extins asupra unor arii de interes lingvistic (arhaice, izolate, puțin cercetate din punct de vedere dialectal), respectiv Bistrița-Năsăud, Sălaj, Maramureș, Bucovina

---

[2] *Ibidem*.

[3] Maria Marin, Margareta Magda, *Dinamica graiurilor românești și perspectiva noilor anchete dialectale de tip AFLR*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice", Seria B, 1983, 2, p. 4–32.

[4] Maria Marin, *Arhiva fonogramică a limbii române (După 40 de ani)*, în „Revista de lingvistică și știință literară", Chișinău, I, 1996, p. 41–46; idem, *Arhiva fonogramică a limbii române, sursă de material pentru cercetări interdisciplinare*, în Mihaela Constantinescu, Gabriela Stoica, Oana Uță Bărbulescu (eds.), *Modernitate și interdisciplinaritate în cercetarea lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Liliana Ionescu-Ruxăndoiu*, București, Editura Universității din București, 2012, p. 342–350.

[5] Oana Niculescu, Maria Marin, Daniela Răuțu, *Rediscovering past narrations: the oral history of the Romanian language preserved within the National Phonogramic Archive*, în „Bucharest Working Papers in Linguistics", XXII, 2020, 1, p. 49–60.

https://biblioteca-digitala.ro

şi s-au continuat până în 1990 cu cercetări care acoperă toate marile provincii ale ţării. Unul dintre criteriile avute în vedere pentru realizarea anchetelor – care, prin specificul lor, au fost denumite „de tip AFLR" – a fost alegerea localităţilor după criteriul apartenenţei la reţeaua *Noului Atlas lingvistic român pe regiuni* (NALR). Materialul dialectal sonor cules din diverse zone de pe teritoriul României este stocat pe 1286 de benzi.

Alături de aceste colecţii de texte, după 1990 atenţia dialectologilor bucureşteni s-a concentrat asupra graiurilor româneşti vorbite în afara graniţelor ţării. Astfel, pe lângă culegerile de mostre de grai de la românii din America, efectuate de Anca Hartular în 1971, s-au cules texte dialectale din Republica Moldova, Bulgaria, Ungaria, Fosta Republică Iugoslavia şi Serbia, din diverse zone ale Ucrainei, începând din regiunea Transcarpatică, corespunzătoare Maramureşului istoric de la nord de Tisa, Bucovina de nord şi Ţinutul Herţei, întinse regiuni de la est de Nistru până dincolo de Bug, în regiuni de pe Nipru şi din bazinul Doneţului (133 de benzi).

Anchete dialectale au fost întreprinse de Mihai Conţiu, Ruxandra Pană, Rodica Bratu şi, mai ales, de Nicolae Saramandu, şi pentru cele trei dialectele sud-dunărene, acoperind toate grupurile în care sunt divizate acestea, atât în ţară (Dobrogea), cât mai ales în afara graniţelor (Grecia, Croaţia, Fosta Republică Iugoslavia, Albania, Republica Macedonia etc.). Materialul păstrat în AFLR corespunde cercetărilor efectuate între anii 1967–1984 şi este înregistrat pe 91 de benzi.

Alături de materialele dialectale, care acoperă, aşadar, 1510 benzi din fondul nou, *Arhiva fonogramică* stochează aprox. 120 de benzi cu materialele culese pentru realizarea unor lucrări de diverse categorii şi din diverse domenii, cum sunt cele de fonetică experimentală, textele bilingve culese de Dumitru Copceag şi, mai ales, diverse anchete sociolingvistice întreprinse atât la vorbitori adulţi, cât şi la copiii din mediul şcolar. Acestora li se adaugă Arhiva CORV, corpusul de română vorbită, stocat pe casete audio, proiect iniţiat şi coordonat de Laurenţia Dascălu Jinga.

Materialul înregistrat pe benzile de magnetofon din fondul nou a fost mereu însoţit de însemnările de teren, alcătuite din *fişele informatorilor* (date metalingvistice) (v. fig. 1) şi *fişele fonogramice*, organizate în *caietele de sat* (v. fig. 2). Fişele informatorilor conţin informaţii despre anchetă (data culegerii, numele anchetatorilor, localitatea, judeţul etc.) şi despre informatori (numele, porecla, vârsta, meseria, educaţia, deplasări, date legate de familie, observaţii). Fişele fonogramice cuprind temele de discuţie, particularităţi de grai notabile pentru toate compartimentele limbii, dar cu precădere la nivel lexical (de exemplu, glosarea termenilor dialectali, evoluţii semantice specifice) şi morfologic (ca de pildă, notarea unor tipuri de plurale la substantive, consemnarea unor forme verbale diferite faţă de cele din limba standard), mai rar la nivel fonetic. În unele cazuri, sunt menţionate şi date referitoare la gesturile informatorilor, care contribuie la decodarea ulterioară a informaţiilor înregistrate[6].

[6] Acest fapt devine necesar mai ales în lipsa înregistrărilor video. Ilustrăm situaţia prin câteva exemple concludente: *şi pâinea era cam aşa de mare* [Gest: de aproximativ 30 de cm]; *avea un băţ uite atât de lung* [Gest: de aproximativ 1 m]; *am avut o durere aici* [Gest: în zona pieptului].

https://biblioteca-digitala.ro

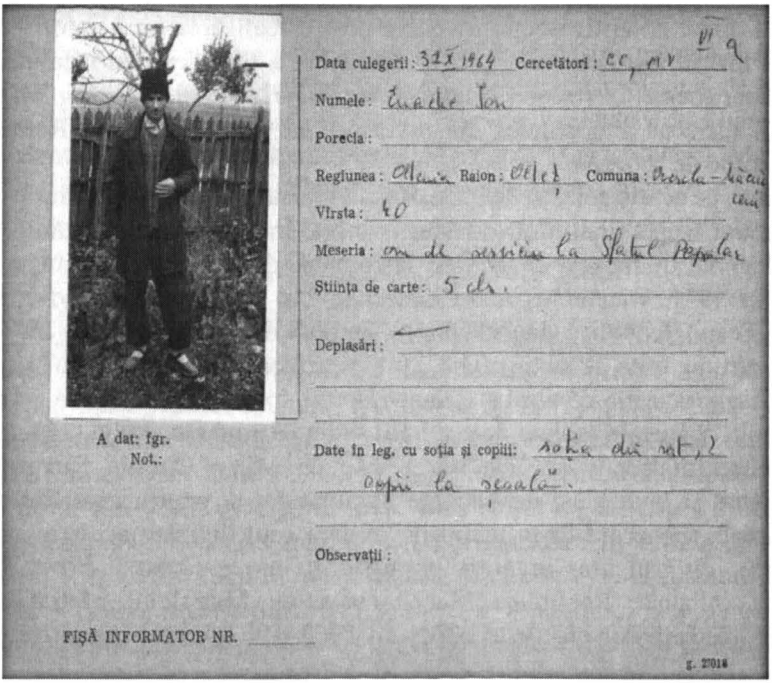
Data culegerii: 31 X 1964 Cercetători: CC, MV
Numele: Enache Ion
Porecia:
Regiunea: Oltenia Raion: Oltet Comuna: Orevla-Măcuiceni
Vîrsta: 40
Meseria: om de serviciu la Sfatul Popular
Știința de carte: 5 cls.
Deplasări: —
Date în leg. cu soția și copiii: soția din sat, 2 copii la școală.
Observații:
A dat: fgr.
Not.:
FIȘĂ INFORMATOR NR.

Fig. 1. Fișa informatorului

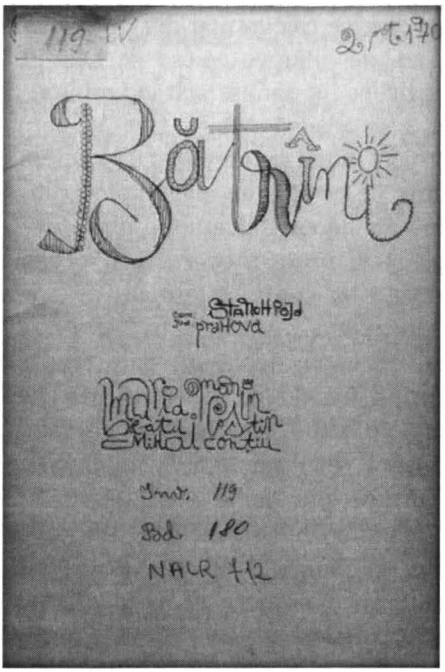

Fig. 2. Coperta unui caiet de sat

https://biblioteca-digitala.ro

Pe lângă arhiva de texte orale, AFLR s-a îmbogăţit, în anii '80 ai secolului trecut, cu o valoroasă colecţie de scrisori dialectale, a cărei iniţiativă şi realizare îi apaţin Victorelei Neagoe[7]. *Arhiva de scrisori şi documente dialectale* cuprinde 1016 documente, redactate de persoane din mediul rural între 1936 şi 1995, fiind organizate în scrisori particulare, petiţii, acte şi diverse documente (foi de zeste, texte epigrafice, texte folclorice etc.).

3. GESTIONAREA AFLR

Alături de materialele audio, foto, scrise pe care le conţine AFLR şi care pot fi valorificate din punct de vedere ştiinţific, s-au realizat, de-a lungul timpului, o serie de documente complementare pentru gestionarea, inventarierea şi descrierea arhivei. Este vorba, pe de o parte, de registrele de inventar ale benzilor şi ale caietelor de sat aferente, în care sunt cuprinse informaţii referitoare la numărul benzii şi caietului, localitatea anchetată, data culegerii, numele anchetatorilor, corespondenţa cu punctele NALR, acolo unde este cazul, şi parţial, date despre metrajul benzii, viteza de înregistrare. Pe de altă parte, au fost fişate datele pentru aproximativ 1000 de benzi în vederea alcătuirii unui fişier tematic, care conţine, pe lângă informaţiile din registrele de inventar, temele de discuţie ale informatorilor înregistraţi, cronometrate (pe magnetofon) pentru fiecare bandă în parte.

4. CONSERVAREA AFLR

Conservarea materialului din cadrul AFLR reprezintă una dintre temele fundamentale de cercetare ale Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti". Tema, iniţiată de Maria Teodorescu, Maria Marin şi Diana Ghido în 2005 şi coordonată în prezent de Maria Marin, are ca scop realizarea unei metodologii de transfer a materialului sonor, de arhivare a documentelor aferente şi de facilitare a accesului pentru un număr cât mai mare de specialişti şi nu numai. Până în prezent au fost transferate în format digital necompresat, cu ajutorul programului Cool Edit Pro, respectiv Adobe Audition, aproximativ o treime din benzile de magnetofon. În paralel, pentru fiecare bandă se întocmeşte fişa tematică, care conţine toate datele referitoare, pe de o parte, la culegerea materialului (localitate, judeţ, zonă, anchetatori, data culegerii etc.), şi, pe de altă parte, la tematica materialului înregistrat, durata fiecărei teme, respectiv observaţii referitoare la viteza şi calitatea înregistrării. Datele incluse în inventarul caietelor de sat (numele, vârsta, sigla informatorului, precum şi numărul caietului, corespondenţa cu punctele NALR) ne oferă o imagine de

[7] Pentru descrierea amănunţită a arhivei de scrisori, vezi Victorela Neagoe, *Arhiva de scrisori şi documente dialectale*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice", Seria B, 1983, 2, p. 474–475; idem, *Despre arhiva dialectală scrisă a limbii române*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XLV, 1994, 1–2, p. 51–56.

https://biblioteca-digitala.ro

ansamblu asupra conținutului arhivei și facilitează căutarea unei anumite tematici. Totodată, au fost transpuse în format digital registrele de evidență a benzilor și a caietelor de sat, realizându-se o serie de verificări, corecții și completări.

În paralel, în perioada 2019–2021 s-a desfășurat, în cadrul Granturilor Academiei Române, proiectul MIDVAL, ai cărui membri – Oana Niculescu (coordonator), Mara Manta și Daniela Răuțu – au scanat o parte din fișele informatorilor și din caietele de sat, alături de alte fișe digitalizate, editate și indexate, însumând aproximativ 13.000 de documente[8].

AFLR – MARTOR ÎN DIALECTOLOGIE
5. IMPORTANȚA AFLR

Privit în ansamblu, materialul din AFLR se caracterizează printr-o mare varietate și bogăție. Aici se găsesc texte înregistrate de la toate categoriile de vârstă și din zone foarte variate, fiecare cu anumite trăsături specifice, cu mentalitatea, cu gândirea uneori diferită de la o zonă geografică la alta (de la munte la câmpie, de la transilvănean la moldovean sau la regățean), de la o generație la alta etc.

Obiectivele, metodele și principiile avute în vedere au cunoscut permanente ameliorări, adaptări și îmbogățiri sub diverse aspecte, toate în strânsă relație cu realitățile întâlnite pe teren. Totodată, tehnicile și metodele noi de studiu în domeniul dialectologiei prezintă avantajul că, odată cu trecerea timpului și cu schimbările mai mult sau mai puțin evidente, de suprafață sau de adâncime, nu le neagă, ci le completează mereu pe cele anterioare. Astfel, în perioada înregistrărilor din Oltenia și a celor anterioare acestora (înainte de 1965), posibilitățile materiale și tehnice au impus limitarea, adeseori, la înregistrări de dimensiuni reduse, ceea ce a împietat, în mod clar, calitatea înregistrărilor și posibilitatea unor analize mai pertinente.

5.1. Textele dialectale înregistrate pentru AFLR (indiferent de perioada când au fost culese și de zona din care provin) reprezintă un martor viu și greu de contestat în ceea ce privește trăsăturile lingvistice atestate. Informația lingvistică pe care o cuprinde un text dialectal este deosebit de bogată; cercetarea acestuia evidențiază o mulțime de trăsături ale vorbirii, dintre care, pe lângă cele fonetice și fonologice, se pot enumera distribuția uneltelor gramaticale, raporturile sintactice la nivelul propoziției și al frazei, analiza mesajului, elemente ale dialogului în

[8] Pentru detalii asupra obiectivelor proiectului și a rezultatelor obținute, vezi Oana Niculescu, *Recuperarea digitală a fișelor de sat din cadrul Arhivei fonogramice a limbii române prin intermediul proiectului MIDVAL*, în Carmen Mîrzea Vasile, Isabela Nedelcu, Mădălina Tăbăcitu (eds), *Româna în context romanic. Actele celui de al XIX-lea Colocviu internațional al Departamentului de Lingvistică* (București, 22–23 noiembrie 2019), București, Editura Universității din București, 2020, p. 93–98; idem, *Developing linguistic resources for Romanian written and spoken language*, în Petru Rebreja, Mihaela Onofrei, Dan Cristea, Dan Tufiș (eds), *Proceedings of the 16th International Conference "Linguistic Resources and Tools for Natural Language Processing"*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2021, p. 21–36.

https://biblioteca-digitala.ro

cadrul oralităţii, fenomene care cu greu pot fi studiate şi satisfăcute pe baza anchetelor specifice geografiei lingvistice (de tip atlas lingvistic). Posibilitatea cercetării în context a anumitor particularităţi morfologice, sintactice şi lexicale oferă cercetătorului multiple căi de interpretare şi posibilitatea de a pătrunde mai adânc şi mai pertinent în analiza fenomenului urmărit.

Cele mai multe dintre particularităţile textului oral sunt explicabile prin caracterul neelaborat al acestuia. Spre deosebire de textul scris, unde autorul are posibilitatea să revină asupra discursului său, „autorul" textului oral (dialectal), pe de o parte, nu este pregătit în prealabil să şi-l construiască şi, pe de altă parte, nu are posibilitatea să şi-l cizeleze şi, în afara corecturilor minore asupra unor greşeli reale sau închipuite, nu dispune de alte mijloace de a reveni la text. Adeseori, chiar revenirile, ezitările sau corectările au rolul de a atrage atenţia asupra unor particularităţi de grai.

AFLR este principala sursă pentru cercetările multiple şi variate întreprinse, începând cu anul 1991, asupra graiurilor româneşti vorbite în afara graniţelor ţării, de către românii care trăiesc în toate statele din jurul României.

Ariile aferente graiurilor româneşti vorbite în afara graniţelor României se pot împărţi în două categorii: arii laterale (care includ graiurile din Ucraina, vorbite în zona limitrofă româno-ucraineană, cele din Bulgaria, Ungaria şi Banatul sârbesc) şi arii izolate, cum sunt, de exemplu, cele insulare din sud-estul Ucrainei, vorbite dincolo de Nistru, pe ambele maluri ale Bugului şi, mai departe, între Nipru şi Doneţ.

Importanţa acestor cercetări şi, implicit, a materialului dialectal înregistrat constituie, cel puţin pentru ariile izolate, „unicele mărturii, peste timp, asupra unor idiomuri în curs de disoluţie"[9], ai căror ultimi vorbitori de grai se confruntă deja cu trista „uitare" a identităţii de limbă şi neam. Aceste mărturii îşi dovedesc importanţa chiar mai repede decât ne-am fi dorit, prin situaţia extrem de actuală şi de dificilă, periculoasă în care se află mulţi dintre românii cercetaţi de noi, trăitori în imediata apropiere a României ori mai departe.

5.2. Ancheta dialectală nu urmăreşte numai varietatea „diatopică", ci şi variaţia limbajului din perspectivă sociolingvistică, în relaţie cu statutul vorbitorului înregistrat. Atitudinea locutorului faţă de faptele lingvistice, comentariile metalingvistice ale subiectului vorbitor de grai reprezintă aspecte a căror cercetare, preconizată de Magdalena Vulpe, în 1970[10], dată fiind îmbogăţirea considerabilă a conţinutului AFLR, se impune a fi continuată şi adâncită. O analiză sociolingvistică se poate realiza cel mai bine asupra textelor culese în medii alogene, care oferă o mulţime de date utile pentru studierea calculului lingvistic, a fenomenelor de integrare a unor elemente din alt sistem lingvistic, generic diferit de cel matern sau a problemelor bilingvismului individual şi colectiv etc.

5.3. Textele AFLR oferă diversitate la nivel tematic, înscriindu-se fie în categoria etnotextelor, fie în cea a textelor libere. Majoritatea vizează fie

---

[9] Maria Marin, Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, Vasile Pavel, *Graiuri româneşti din sud-estul Ucrainei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2016, p. 11.

[10] V. Magdalena Vulpe, *Comentarii metalingvistice în textele dialectale*, în *Opera lingvistică*, I. *Dialectal. Popular. Vorbit*, Cluj-Napoca, Clusium, 2004, p. 419–423 [prima apariţie 1970].

https://biblioteca-digitala.ro

desfăşurarea unor activităţi specifice vieţii rurale, fie aspecte etnografice şi folclorice tradiţionale, legate de momentele principale ale vieţii: naştere, căsătorie, moarte sau de anumite sărbători religioase ori laice, însoţite, adeseori, de creaţii folclorice specifice acestor obiceiuri. De aceea, textul dialectal devine o sursă importantă pentru studii (comparative) etnografice şi folcloristice, un mijloc de cunoaştere a identităţii culturale şi materiale a comunităţilor rurale[11].

5.4. Textele „libere", în schimb, sunt povestiri ale unor întâmplări, istorii ale comunităţii păstrate în memoria colectivă, unele din timpul războiului ori al răscoalei ţărăneşti din 1907, şi pot furniza informaţii asupra realităţii trecute, constituind veritabile documente istorice orale.

AFLR – IZVOR ÎN DIALECTOLOGIE
6. VALORIFICAREA AFLR

O parte dintre textele dialectale din AFLR au fost valorificate în remarcabila şi valoroasa *Antologie fonetică a limbii române* (AF I, II)[12], alcătuită, sub conducerea lui Andrei Avram, de către un colectiv de foneticieni, membri ai fostului Institut de Cercetări Etnologice şi Dialectologice (ICED), în cadrul căruia au funcţionat o perioadă actualul departament de Dialectologie şi sociolingvistică şi fostul sector de fonetică. Deşi scopul principal al lucrării este informarea asupra trăsăturilor fonetice ale variantelor geografice, lexicale, stilistice ale limbii române moderne şi contemporane, cunoaşterea diverselor sisteme de transcriere fonetică folosite de către dialectologi, folclorişti, etnomuzicologi etc., care au cules material pe teren sau de către lingvişti care au recurs la transcrierea fonetică a textelor, AF rămâne, în bună măsură, o veritabilă antologie dialectală, merituoasă şi prin faptul că pune în valoare (şi în circulaţie) o serie de texte dialectale din AFLR.

AFLR reprezintă, în primul rând, o sursă de bază pentru realizarea unor volume de texte dialectale, pe baza cărora se studiază limba română vorbită la nivel dialectal. Astfel, materialul pus la dispoziţie de către AFLR este principalul izvor în elaborarea unor articole, studii de specialitate, monografii, glosare şi dicţionare dialectale care pot oferi o imagine particulară sau de ansamblu asupra componentei lingvistice a graiurilor şi dialectelor limbii române.

Din seria culegerilor de texte dialectale, redate în transcriere fonetică, pe baza sistemului de transcriere utilizat în ALR, care a fost rafinat şi îmbogăţit cu numeroase inovaţii, menţionăm publicarea lucrărilor: *Texte dialectale. Oltenia* (1967)[13], *Texte dialectale. Porţile de Fier* (1973)[14], *Texte dialectale. Muntenia*,

---

[11] Cf. Victorela Neagoe, *Etnotext – text dialectal*, în „Fonetică şi dialectologie", XII, 1993, p. 124.

[12] *Antologia fonetică a limbii române*, vol. I: Andrei Avram (coord.), Laurenţia Dascălu-Jinga, Maria Teodorescu, Anca Ulivi, Bucureşti, 1988; vol. II: Maria Mărdărescu-Teodorescu, Anca Ulivi, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.

[13] Boris Cazacu (coord.), Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu, Magdalena Vulpe, *Texte dialectale. Oltenia*, Bucureşti, Editura Academiei, 1967.

[14] Cornelia Cohuţ, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porţile de Fier"*, I. *Texte. Sintaxă*, Bucureşti, Editura Academiei, 1973.

https://biblioteca-digitala.ro

apărut în trei volume (1973, 1975, 1987)[15], *Texte dialectale. Dobrogea* (1987)[16], *Texte dialectale. Bistrița-Năsăud* (1987)[17]. În afară de textele culese din Oltenia și Muntenia, care beneficiază de glosare dialectale independente (*Glosar Oltenia* – 1967[18] și *Glosar Muntenia* – 1999[19]), celelalte trei culegeri amintite sunt însoțite de glosare, care sistematizează și explică termenii, sensurile dialectale din textele înregistrate din regiune, fie ele transcrise sau nu. În aceeași manieră au fost realizate și *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului* (2000)[20] sau *Graiuri românești de la est de Nistru* (2011)[21].

Metoda anexării glosarului la textele transcrise fonetic a fost îmbogățită ulterior cu introducerea unor studii lingvistice care descriu și analizează fenomenele întâlnite la nivelul fiecărui compartiment al limbii. Este vorba mai ales despre textele dialectale din afara granițelor, care se constituie în ample monografii (studiu lingvistic, texte dialectale, glosar – cărora li se adaugă informații valoroase despre istoricul localităților anchetate) asupra zonelor cercetate: *Graiuri românești din Ungaria* (2005) și *Românii din Ungaria* (2013)[22], *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei* (2006)[23], *Graiuri românești din sud-estul Ucrainei* (2016) (v. *supra*, nota 9), *Graiuri românești din Banatul sârbesc* (2022)[24], dar și de *Graiurile din Sălaj* (2017)[25].

---

[15] *Texte dialectale. Muntenia*, Boris Cazacu (coord.), vol. I: Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, 1973; vol. II: Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, 1975; vol. III: Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, 1987, București, Editura Academiei Române.

[16] Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, *Texte dialectale și glosar. Dobrogea*, București, 1987.

[17] Maria Marin, Marilena Tiugan, *Texte dialectale și glosar. Bistrița-Năsăud*, București, 1987.

[18] Boris Cazacu (coord.), Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, *Glosar dialectal. Oltenia*, București, Editura Academiei, 1967.

[19] Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Glosar dialectal. Muntenia*, București, Editura Academiei Române, 1999.

[20] Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar*, București, 2000.

[21] Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri românești de la est de Nistru. Texte dialectale și glosar*, București, Editura Academiei Române, 2011.

[22] Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2005; idem, *Românii din Ungaria. Texte. Glosar. Studiu lingvistic*, București, Editura Academiei Române, 2013.

[23] Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2006.

[24] Maria Marin (coord.), Viviana Monica Fătu, Mara Iuliana Manta, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuțu, Dana-Mihaela Zamfir, *Graiuri românești din Banatul Sârbesc. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2022.

[25] Maria Marin (coord.), Mihai Conțiu, Bogdan Marinescu, Carmen-Ioana Radu, Marilena Tiugan, *Graiurile din Sălaj. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2017.

https://biblioteca-digitala.ro

Din domeniul lexicografiei dialectale, menţionăm *Dicţionarul graiurilor dacoromâne sudice* (DGS)[26], apărut în trei volume (2009–2011), care include repertoriul lexical din AFLR şi lexicul excerptat din atlasele regionale ale ariei sudice (Muntenia, Oltenia, Dobrogea). Realizarea dicţionarului poate fi apreciată ca epuizarea unei etape de tranziţie în beneficiul dicţionarului-tezaur.

Urmărind rafinarea metodelor de prelucrare a bogatului material dialectal existent în AFLR, precum şi valorificarea şi punerea în circulaţie a acestuia în forme cât mai accesibile unui public larg de cititori, cele trei volume intitulate *„Harta sonoră" a graiurilor...* (2014, 2016, 2022)[27] reunesc o serie de mostre de grai, redate în transcriere fonetică şi în variantă literarizată, corelate cu un corpus de material sonor, disponibil pe CD/DVD sau pe site-ul Institutului de Lingvistică (prin intermediul unui cod QR).

7. CONSIDERAŢII FINALE

Cele două ipostaze anunţate în titlul comunicării noastre se întâlnesc şi sunt prezente în AFLR încă de la înfiinţarea acesteia şi s-au accentuat şi amplificat în decursul timpului şi, mai ales, în cazul înregistrărilor şi cercetărilor la românii din afara graniţelor ţării. Exemple grăitoare şi concludente pot fi întâlnite la tot pasul, manifestându-se în vorbire, în gesturi, în felurite modalităţi.

Materialul din AFLR, deşi a fost cules şi întrebuinţat, mai ales, în interes dialectal, are o deosebită valoare documentară şi poate constitui un punct de referinţă pentru numeroase domenii de cercetare.

AFLR este un „muzeu sonor al graiurilor româneşti"[28], fiind una dintre cele mai bogate şi cuprinzătoare colecţii de texte dialectale din România, atât teritorial, cât şi cantitativ şi din punctul de vedere al variaţiei şi diversităţii în privinţa tipologică a materialului.

---

[26] *Dicţionarul graiurilor dacoromâne sudice*, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, coordonator: Maria Marin, vol. I, Literele A–C, 2009; vol. II, Literele D–O, 2010; vol. III, Literele P–Z, 2011, Bucureşti, Editura Academiei Române.

[27] *„Harta sonoră" a graiurilor şi dialectelor limbii române*, ediţie de Maria Marin, Marilena Tiugan, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2014 (+ CD); Maria Marin, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuţu, Marilena Tiugan, *„Harta sonoră"a graiurilor dacoromâne vorbite în afara graniţelor României*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2016 (+ DVD); Maria Marin, Marilena Tiugan, Mădălina Botez Stănescu, Oana Niculescu, Carmen-Ioana Radu, Daniela Răuţu, *„Harta sonoră" a graiurilor limbii române – Muntenia*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2022 (+ mostre audio).

[28] Şuteu, *op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

FESTIVALUL DE FOLCLOR DIN KOPRIVSHTITSA – BULGARIA, CONTEXT DE INTERPRETARE, AFIRMARE ȘI TRANSMITERE A CULTURII TRADIȚIONALE*

CRISTIAN MUȘA

Koprivshtitsa Folklore Festival – Bulgaria, Context of Interpretation, Affirmation and Transmission of Traditional Culture

The folkloric festival, performance or contest represent contemporary contexts in which, for the most part, the processed and stylised folklore is presented as genuine. But the folkloric performance operates according to some internal rules and is subject to certain laws of expression on stage, which means that often individuals or groups do not promote the "true", "authentic" and "traditional" features of their region or country.

The folkloric events organized nowadays on stage or presented on mass media and online mostly refer to performances that have only a surface layer of traditional characteristics (at least in Romania), and this is not necessarily because it is desired, but because we find ourselves in a situation where most of the time the performers, spectators and even organizers have lost their knowledge or have moved away

* În perioada 03–09 august 2022, în calitate de specialist etnocoreolog, m-am deplasat în localitatea Koprivshtitsa, Bulgaria, pentru a participa (în cadrul schimburilor interacademice dintre Academia Română prin Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu" și Academia Bulgară de Științe, prin Institutul de Etnologie, Studii Folclorice și Muzeul de Etnografie) la un stagiu de cercetare științifică în cadrul proiectului cu titlul *Tradition and Modernity in the Festive System of Bulgaria and Romania*. Cercetarea, de tipul observației directe, a avut loc la „Festival of folklore in Koprivshtitsa: a system of practices for heritage presentation and transmission", un context de afirmare și transmitere a valorilor culturale și identitare naționale cu o tradiție de aproximativ șase decenii. Festivalul a avut o desfășurare complexă, atât din punct de vedere al prezentării patrimoniului cultural imaterial, cât și al celui material. Această manifestare culturală, de mare amploare la nivel național, adună laolaltă, din patru în patru ani, grupuri de dansatori, coruri și soliști vocali care, prin regulamentul stabilit, trebuie să prezinte exemple cât mai „curate" de cultură tradițională. Activitățile culturale s-au desfășurat concomitent pe șase scene amplasate într-un cadru natural în zona extravilană a orașului Koprivshtitsa. În această culegere am observat evenimentele de la scena numărul unu, în care au fost prezentate elemente ale patrimoniului cultural din două zone distincte: Montana și Vidin. Rezultatele obținute au fost expuse în cadrul uneia dintre conferințele organizate de Comisia de folclor a Academiei Române, în data de 28 septembrie 2022 în Sala de consiliu a Academiei Române. Trebuie să aducem mulțumiri pentru sprijin și implicare în această deplasare doamnei acad. Sabina Ispas, directorul Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu" al Academiei Române, doamnei Irina Balotescu, cercet. șt. III dr. la Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu" al Academiei Române, doamnei Tatiana Oprescu din cadrul serviciului relații externe al Academiei Române și nu în ultimul rând, doamnei Milena Lyubenova, director al Centrului Național pentru Patrimoniu Cultural Imaterial din cadrul IEFSEMBAS. În acest articol vom include atât rezultatele cercetării de la Koprivshtitsa, cât și pasaje comparative între acesta și festivalurile de folclor din România, în general.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 34, 2023, București, p. 39–50

https://biblioteca-digitala.ro

involuntarily from the values and the structure of traditional culture. However, there are certain contexts, specialists and spectators who still appreciate the archaic expression of certain heritage bearers and, above all, who are aware of the importance of knowing, preserving and passing on the values of traditional culture.

The Koprivshtitsa Festival is one of the events that stimulate the knowledge, preservation and transmission of traditional culture in Bulgaria. It is also the most useful example of promoting national traditional culture, a channel for educating the masses and raising awareness of inherited traditional values. It is also through this festival that elements of intangible heritage can be identified at least at the level of collective memory if not to the same degree in the active repertoire.

Keywords: research, Bulgaria, festival, repertoire, popular dance, cultural heritage, transmission.

Cuvinte-cheie: cercetare, Bulgaria, festival, repertoriu, dans popular, patrimoniu cultural, transmitere.

Viața satului tradițional s-a desfășurat după un adevărat sistem de legi nescrise, dar funcționale la nivel mental, acceptate de comunitate, iar tradițiile și obiceiurile au avut rolul de a da „rânduială" acestui sistem de trai și de exprimare. De-a lungul timpului, trăirea de tip tradițional a fost „silită" să treacă peste numeroase praguri istorice și s-a „supus" unor evenimente sociale care au dus la apariția anumitor mutații funcționale, cu repercusiuni majore, din punct de vedere cultural la nivelul întregului grup: exprimarea rituală și ceremonială și-a pierdut consistența și s-a îndreptat spre cea spectaculară și de divertisment, iar din punct de vedere contextual, de la mediul familial și social observăm îndreptarea spre „dirijarea" instituțională a culturii, în general, acest fenomen căpătând mult mai multă putere în ultimul secol.

Odată cu rularea într-un circuit nou a unor „produse" sociale care, aparent sau nu, au dus la ușurarea traiului prin mijloace moderne, dar nespecifice culturii din care o anumită comunitate făcea parte, s-a stabilit o cale prin care grupurile umane au renunțat la exprimarea culturală moștenită și la stilul de trai specific. Astfel, actanții sociali s-au îndreptat spre acceptarea unor norme exterioare granițelor culturii lor, cu valoare comună din punct de vedere al gândirii universale. Dar aceste aspecte ale dinamicii evoluției sociale și culturale au dus la crearea unei crize identitare la nivel mondial, specifică lumii moderne, în care se observă o ruptură între comunicarea dintre generații (și o lipsă de repere din toate punctele de vedere), cea culturală fiind mult mai accentuată. De aceea la nivel mondial are loc o frământare socială și se vorbește (despre) și se dorește adoptarea unui stil de viață „modern", mai ales în țările care, de multă vreme, au pierdul legătura firească cu întregul sistem cultural tradițional. De aceea cultura tradițională este privită și analizată la unele popoare de către specialiști (mai ales de țările din partea de vest a Europei) numai ca o structură de trai cu reminiscențe învechite care își are locul în cadre izolate, cunoscute doar de pasionații și nostalgicii unor vremuri trecute sau de oameni de cultură, specialiști în anumite domenii, mai ales umaniste.

În ciuda acestor perspective și interpretări, cultura tradițională nu se găsește numai în acele structuri, în arhive sau în paginile publicațiilor de specialitate. Chiar dacă de-a lungul timpului a fost supusă unor procese de adaptare, restructurare,

https://biblioteca-digitala.ro

refuncționalizare, ea a supraviețuit în forme specifice chiar în mediul în care s-a perpetuat din generație în generație, fie ca existență vie, fie în memoria culturală a creatorilor și purtătorilor de patrimoniu.

Referindu-ne la patrimoniul cultural imaterial, nu numai la nivel național, ci și internațional, în contemporaneitate putem realiza un clasament prin care identificăm elementele dispărute, cele care sunt pe cale de dispariție, precum și cele vii care se desfășoară în mod spontan în mediul genuin.

Odată cu instituționalizarea folclorului și cu trecerea lui de prima viață[1], de trăirea în mediul genuin, acest proces a suferit o accelerare a traseului natural, trecerea de la patrimoniul viu la existența lui doar în memoria colectivă având un drum mult mai scurt. Pe lângă acest aspect, prin intervenția legilor scenei, întregul bagaj identitar al unei creații a fost supus unor „reforme" generale care schimbă întru totul forma inițială, după cum afirma și etnocoreologul Andrei Bucșan atunci când se referea la realizarea desenului coregrafic pentru scenă: „Forma de desfășurare a jocului popular românesc poate fi în cerc mare, cerc mic, semicer, coloană, monom, perechi; aceste posibilități s-au impus în decursul timpului în urma unor evoluții organice, în strînsă legătură cu însuși caracterul dansului respectiv. Circulația acestor forme de la un dans la altul și de la o zonă la alta nu poate fi deci întîmplătoare. Cu atît mai mult trebuie eliminate «invențiile» lipsite de orice bază specifică (și de altfel de un efect ieftin), precum: coloane duble, triple, sau cvadruble care-și schimbă locul prin intersectare, trecerea jucătorilor printr-un «tunel» de brațe ridicate, formațiile în stea, triunghi, spirală etc. care se întîlnesc atît de des în majoritatea spectacolelor actuale. [...] Jocul românesc se caracterizează prin sobrietatea și eleganța pasului, a mișcărilor de brațe, de cap și de trunchi, a fizionomiei și gesturilor. În loc de acestea, întîlnim furibunde evoluții ale gambelor, într-o viteză și de o amplitudine și forță care anihilează jocul subtil al nuanțelor, evoluții și poze grațioase ale capului și șoldurilor combinate cu zîmbete seducătoare (la fete), atitudini virile (la băieți), gesturi care se vor expresive, culminînd cu furtunosul final în care băieții îngenunchiază, ridicînd mîna dreaptă și strigînd «hei!». Toate acestea n-au nimic de-a face cu jocul romînesc"[2].

Aceasta este doar una dintre multiplele imagini ale interpretărilor științifice și încă este valabilă, din nefericire, pentru conservarea și pentru cunoașterea adevăratei fețe a folclorului coregrafic și nu numai, pentru că au fost puse în scenă, deopotrivă, momente rituale și ceremoniale sau pasaje din viața socială. Dintre toate pasajele de viață țărănească puse în scenă cele mai secătuite de sens se pare că au fost aspectele rituale; aceasta din dorința unor activiști culturali de a le transforma în momente spectaculare, înlăturând, astfel, orice urmă a trăirii arhaice și a împlinirii funcționalității originare.

---

[1] Sabina Ispas, *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 40.

[2] Andrei Bucșan, *Valorificarea scenică a dansului popular*, în „Creația artistică populară – azi", Caiet editat de Centrul de Informare și Documentare al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, București, 1973, p. 46–47.

https://biblioteca-digitala.ro

Cele mai multe descrieri, aşa cum este şi cea prezentată anterior, se referă, în mare parte, la context, repertoriu, formă de exprimare, punere în scenă, însă trebuie să avem în vedere şi situaţia creatorului, a interpretului pe care, de asemenea, istoria l-a „condamnat" la schimbări radicale din punct de vedere identitar şi ocupaţional. Viaţa tradiţională a trecut, pe de o parte, prin anumite fracturări, unii ţărani au devenit lucrători în mediul urban şi au dus o viaţă pendulatorie între sat şi oraş, iar pe de altă parte, a suferit adevărate rupturi prin transformarea ţăranilor în locuitori ai mediului urban datorită ocupării unor posturi de meseriaş în fabrici şi uzine sau prin ocuparea altor posturi în câmpul muncii şi, în final, prin achiziţionarea unei locuinţe permanente la oraş. Cunoaştem, în acest sens, situaţia căluşarilor din localitatea Pădureţi, judeţul Argeş, care în anul 1935, când au fost invitaţi de către *Englisch Folk dance and Song Society* să participe la activităţile artistice ale festivalurilor internaţionale de dansuri de la Londra, unii erau deja muncitori în Bucureşti şi „trăitori" în spaţiul urban: „Echipa de anul acesta are de vătaf pe Grigore Stan şi prezintă în alcătuirea ei un lucru demn de subliniat: 3 dintre jucătorii ei sunt sergenţi de stradă în poliţia Bucureştilor, iar 2 angajaţi la Societatea Tramvaielor Bucureşti. Cinci deci, sunt plecaţi de mult din satul lor, îşi au rosturile permanente în Bucureşti, trăesc cu familiile aici şi numai 5 şi cu cei doi lăutari, mai trăesc şi astazi în comuna Pădureţi–Argeş"[3]. Astfel de aspecte au dus la situaţii în care creatorii, purtătorii şi performerii tradiţionali au „lepădat" haina arhaică a culturii tradiţionale moştenite, iar rânduiala ţărănească a fost supusă unor factori de transformare.

Istoria a dovedit faptul că prin viaţa nouă care se clădeşte zilnic, ne adaptăm întru totul la modernitate, aspectele specifice omului tradiţional, stilului său de viaţă şi întreaga bogăţie culturală moştenită au început să fie condamnate la pieire sau să sufere anumite mutaţii funcţionale, această dinamică făcând ca „omul vechi" sau „ADN-ul lui spiritual" să se îndepărteze de rădăcina culturală primară. În aceste situaţii, dacă ritmul natural se întrerupe şi, mai ales, dacă acesta riscă să piară chiar şi la nivelul memoriei culturale, considerăm că intervenţia instituţiei (cămin cultural, şcoală etc.) este foarte utilă şi importantă în desfăşurarea unor activităţi de educaţie pentru patrimoniu şi, bineînţeles, ar fi şi mai utilă dacă în fiecare comunitate această instituţie ar avea stocat în diferite fonduri bagajul cultural al locului pentru conservare şi informare. Bineînţeles, aceasta ar fi o imagine ideală dacă instituţia în sine, oamenii ei, ar cunoaşte cu adevărat care este valoarea identitară, în primul rând, a patrimoniului cultural local, fără să folosească acest material doar în scop spectacular sau, şi mai mult, pentru divertisment sau pentru parodierea lumii satului în scop financiar, aşa cum observăm astăzi în multe videoclipuri care circulă în mediul online sau pe canalele cu difuzare audio-vizuală.

Aducem în discuţie acest subiect deoarece prin cercetarea realizată de noi în vara anului 2022 la festivalul de folclor din localitatea Koprivshtitsa, Bulgaria, se

[3] Mihai Pop, *Căluşarii români la Londra şi realitatea folklorică a Bucureştilor*, în „Sociologie românească", anul III, nr. 10–12, octombrie–decembrie, Bucureşti, 1938, p. 561.

https://biblioteca-digitala.ro

poate „proba" importanța unei instituții[4] și a specialiștilor care pot crea un context cât se poate de apropiat de multe din cele existente în vatra satului, pot „dirija", într-un fel, calitatea repertoriului, a portului popular, pot „cerne" performerii, îi educă și sunt atenți la realizarea, în mod corect, a întregii simbioze culturale pe care vor s-o arate lumii. Toate acestea sunt posibile deoarece strategia organizatorilor este creată pentru conservarea și promovarea valorilor culturale tradiționale. De aceea legile scenei pentru acest festival se află la polul opus al imaginii prezentate de noi anterior despre interpretarea pe scenă în cadrul multor spectacole și festivaluri românești. Legile scenei bulgărești, în special pentru festivalul amintit[5], nu aduc în discuție masivitatea și competivitatea, așa cum am exemplificat pentru unele festivaluri românești, ci doar susțin păstrarea într-o stare cât mai arhaică a portului de lucru și de sărbătoare (folosit în funcție de momentul pus în scenă), a muzicii, jocurilor, obiceiurilor, instrumentelor muzicale tradiționale (în special tobă, vioară, cimpoi și gadulka), a recuzitei și chiar și a momentelor rituale și ceremoniale. Toate acestea au fost cuprinse într-un scenariu credibil, în care prin naturalețe, interpreții au reușit să înfățișeze un moment din vatra satului respectând întregul scenariu cu toate ale lui, cum au fost, de pildă, momentele care aveau în componență jocul ca pecetluire a unei stări, cu funcție de a marca realizarea unui ritual sau ceremonial.

Analizând întregul conținut al festivalului, am identificat câteva aspecte importante pe care le vom dezvolta în acest material ca exemplu de „infrastructură" deosebit de utilă pentru conservare și respectare a valorilor patrimoniale și, totodată, pentru exprimare în spectacol și festival.

1. În primul rând am observat că există o *conștientizare* în rândul participanților activi asupra rolului lor în festival, dar și a calității de posesori ai unei identități tradiționale, în general. Educați în acest fel, interpreții prezenți pe scena festivalului au înțeles cât de important este să intre în rolul înaintașilor lor (ca purtători de patrimoniu) și să reprezinte satul sau zona din care au venit, cu întregul bagaj cultural, astfel încât să-și consolideze cartea identitară moștenită și, deopotrivă, să asigure și transmiterea ei către generațiile viitoare.

Se dovedește că acesta a fost rolul lor deoarece într-un grad destul de ridicat performerii au fost maturi și bătrâni cu vârste până la 90 de ani[6], deci cei care stăpânesc, cu adevărat, valorile culturale și cei care au înțeles sistemul satului tradițional, educând, astfel, nu numai publicul spectator, ci și tânăra generație din grupul lor. În acest sens am observat că s-a creat un moment de coeziune a performerilor cu publicul spectator prin prezentarea unor ghicitori la care cei din urmă au fost provocați să răspundă. Interpretarea chiar și pe scenă sau mai ales pe

[4] Festivalul a fost organizat de Ministerul Culturii și Academia Bulgară de Științe prin Institutul de Etnologie, Studii Folclorice și Muzeul de Etnografie.

[5] Din discuțiile pe care le-am avut cu Ivailo Parvanov, etnocoreologul de la Institutul amintit, am înțeles că nu toate festivalurile au tipicul acestuia, există și în Bulgaria festivaluri unde se promovează pseudofolcorul (en. fakelore) și unde apar elemente ale kitsch-ului.

[6] Trebuie să-l menționăm pe domnul Georgi Dimitrov din localitatea Lik care avea vârsta de 90 de ani și care participă la acest festival de zece ediții consecutiv, deci de cel puțin 40 de ani.

https://biblioteca-digitala.ro

scenă de către maturi şi vârstnici dovedeşte faptul că aceştia încă mai cred în valorile lor tradiţionale şi nu le „leapădă" în seama copiilor, implicându-i pe aceştia doar în anumite momente, aşa cum notam şi noi în timpul interpretării: „Obicei cu un copil. Pare a fi un ritual de protejare a copilului, îl stropesc cu apă sfinţită, probabil, apoi vin femeile cu daruri: haine şi prăjituri; cele mai multe au adus gogoşi pe care le pun pe o masă, parcă ar fi masa ursitoarelor"[7].

Înfiinţarea ansamblurilor folclorice a presupus şi existenţa unor posturi de solist vocal şi dansator, ocupate, de cele mai multe ori, doar de câteva persoane din comunitate. Astfel, adevăraţii creatori şi purtători de patrimoniu s-au considerat în afara acestui fenomen. De aceea, de cele mai multe ori, cu ocazia culegerilor de folclor, au existat formulări din partea acestora ca: „nu eu ştiu să cânt, să joc etc., cei de la ansamblu". Acestora li s-a răpit, într-un fel, dreptul de a se considera creatori, purtători şi transmiţători prin „ungerea" ca performeri doar a câtorva membri care aveau menirea să reprezinte comunitatea la evenimentele culturale locale sau naţionale. Odată cu aceste aspecte a intervenit, în rândul comunităţii, şi un fel de reţinere, oamenii au considerat că doar cei „specializaţi" pot urca pe scenă creându-se, astfel, o distanţă foarte mare între aceştia şi grupul creator. În timpul festivalului ne-am amintit de câteva astfel de situaţii întâlnite pe terenul românesc şi am înţeles, prin felul în care performerii se comportau, că ei au o educaţie în acest sens. Astfel au înlăturat această reţinere şi şi-au asumat rolul lor de simpli trăitori, în primul rând, a ceea ce performau. Prin trăirea aceasta nu se pune accent pe comercializarea unui produs folcloric, prin care interpretul se urcă pe scenă şi vinde „ceva" spectatorilor fără să treacă acel ceva prin sita sufletului său, ci ne raportăm la exprimarea, dacă nu spontană, măcar naturală într-o proporţie destul de mare.

Referindu-ne, încă o dată, tot la factorul de conştientizare, am observat că participanţii activi au înţeles că patrimoniul cultural nu se rezumă numai la muzică şi joc, aşa cum au înţeles mulţi dintre interpreţii „profesionişti" din România, ci că întreaga viaţă ţărănească, toate practicile sociale, ceremoniale şi rituale ale satului creează patrimoniul cultural, toate stau sub această titulatură. Această situaţie este susţinută de faptul că fiecare grup a prezentat pe scenă un repertoriu, un scenariu aproape unic, creând, totuşi, ideea unei unităţi în diversitate.

Conştientizarea participanţilor activi, dar şi a coordonatorilor asupra rolului lor de conservatori şi transmiţători ai patrimoniului cultural a dus spre prezentarea unui conservatorism vital prin care s-a păstrat şi transmis structura coregrafică (jocul cu informaţiile aferente) pentru înţelegerea unui întreg coregrafic, nu numai a unei părţi.

Aspectele coregrafice identificate la toate grupurile de dansatori s-au dovedit a fi cât se poate de bine conservate din punct de vedere al ţinutei, al formaţiei, al repertoriului şi mai ales, stilistic. Acest ultim aspect a avut de suferit foarte mult în viaţa jocului tradiţional de scenă, majoritatea coregrafilor au dorit crearea unui singur stil, toate mişcările şi chiar şi gesturile faciale, zâmbetele să fie identice,

[7] Informaţii de teren în curs de arhivare, notate pe data de 06.08.2022, grup folcloric din localitatea Nicolaevo, Zona Sliven.

https://biblioteca-digitala.ro

ceea ce a dus la îngrădirea libertății de exprimare, a libertății de trăire a interpretării propriu-zise. În interpretarea unui joc tradițional aspectele stilistice sunt cele prin care fiecare dansator își arată diversitatea creativă și interpretatativă, fiecare creează pe structura generală a dansului, pe o structură care primește amprenta artistică a fiecărui dansator în parte. Prin această standardizare a mișcărilor se creează o variantă fixă a jocurilor și au fost înlăturate multe dintre caracteristicile folclorului, mai ales variabilitatea.

Nu numai aspectele stilistice, ținuta, formația au fost prezentate cât se poate de „corect", ci și repertoriul deopotrivă, fiind, de asemenea, un exemplu pentru multe grupuri sau ansambluri folclorice[8].

Referindu-ne la repertoriu, nu ar trebui să ne raportăm numai la jocul propriu-zis, ci și la bagajul lui identitar, deoarece știm că fiecare joc tradițional are un istoric al lui, are o identitate prin care se poate traduce de unde vine acesta, pentru care categorie ocupațională este specific, care a fost culoarul de migrare în alte zone etc. Dacă nu au fost chiar toate acestea prezente pe scena festivalului, punctăm cel puțin faptul că în cele mai multe cazuri jocurile nu au fost legate în suite sau colaje, ci fiecare a fost prezentat separat cu muzica lui instrumentală sau vocal-instrumentală.

2. În al doilea rând observăm deschiderea unei ferestre către *înțelegerea și interpretarea aspectelor rituale pe scenă*, despre trăirea rituală a performerilor și a spectatorilor deopotrivă, ce dorește interpretul să transmită, care este intenția lui reală și cum percepe consumatorul, spectatorul.

Odată cu desprinderea culturii tradiționale din mediul în care a fost creată și unde a viețuit, fiind prezentată într-un context total nou, pe scenă, s-au produs multe pierderi, mai ales din punct de vedere al funcționalității. Un exemplu destul de grăitor din arealul românesc este Ritualul Călușului care, odată transpus pe scenă, și-a pierdut întrega complexitate culturală pe care o avea în mediul genuin cu valențe multiple din punct de vedere ritual, social, spectacular etc.

În cadrul festivalului bulgăresc, variabilitatea amintită anterior a constat și în expunerea unor momente rituale și ceremoniale, atât din cadrul social, cât și din ciclul obiceiurilor calendaristice, familiale, momente în care, de asemenea, s-a punctat greutatea pe care ritualul sau momentul respectiv îl are pentru performeri prin seriozitatea cu care aceștia s-au afișat: au existat roluri precise, instrumentar tradițional, produse alimentare speciale (colaci, prescuri sau alte preparate).

Ceea ce ne-a atras atenția în timpul festivalului a fost prezentarea *horei de pomană* de către un grup de vlahi din Vidin coordonați de domnul Tihomir Asenov, niște români a căror cultură părea a fi din vremuri de mult trecute, care își prezentau bogăția culturală într-o înaltă notă de arhaicitate. Prezentarea ritualului, atât de apropiat de ceea ce încă se întâmplă în satele românești din zona Olteniei și

[8] Folosim termenul „corect" traducând, astfel, gradul de apropiere de exprimarea din mediul genuin și ni se pare a fi potrivit în situația în care multe dintre ansamblurile folclorice se află la o distanța foarte mare de ceea ce susțin că fac sau că vor să facă.

https://biblioteca-digitala.ro

Mehedinţi, ne-a atras atenţia în mod special dat fiind că scenariul era tratat cu foarte mare responsabilitate, fiecare membru al grupului ştiind locul şi rostul lui. Întreaga desfăşurare a fost un ritual adevărat, intrând spontan în rolul de părtaşi la sprijinirea familiei răposatului, ca prin joc să iasă din perioada de doliu şi să lege firul vieţii de acum de cel întrerupt de dezechilibrul produs prin moarte. Timpul scurt petrecut în faţa scenei ne-a permis, totuşi, o discuţie cu domnul Tihomir Asenov[9] care a mărturisit că pentru el ritualul nu a fost realizat ca spectacol, ci a fost o trăire adevărată, a dat de pomană acest joc potrivit tradiţiei locului de proveniență, chiar dacă s-a întâmplat pe scenă. Momentul a fost închinat tatălui lui pentru pomenirea de un an cu colacii, prosoapele şi lumânările care se dau de obicei în acest moment. De asemenea, s-au urmărit toate etapele din cadrul ritualului: împărţirea ofrandelor, Krecana (un fel de pom împodobit cu colac, ou roşu, măr şi prosop), tămâiatul, recunoaşterea mărturiei participanţilor că iau parte la această pomenire şi, în final, jocul propriu-zis în care fiul răposatului a fost introdus călcând pe o bucată de pânză ca simbol că a trecut peste acest prag, a depăşit perioada de doliu. Înţelegem prin acest gest că din punct de vedere al trăirii protagonistului care „joacă" pe scenă, poate exista ritualitate şi acolo, chiar dacă timpul, spaţiul, contextul sunt diferite, aceasta şi datorită faptului că performerii aduc cu ei un bagaj spiritual specific culturii lor, îl înţeleg, îl respectă şi doresc să-l transmită mai departe.

3. În al treilea rând, aducem în discuţie *concursul de folclor*, punctele tari sau slabe ale existenţei sau inexistenţei lui şi, mai ales, care este „beneficiul" organizării unui eveniment cultural prin care se doreşte doar transmiterea unei feţe a culturii tradiţionale fără ca acesta să fie transformat într-un duel. În acest sens, întreaga desfăşurare a festivalului s-a dovedit a fi extrem de utilă pentru cunoaşterea şi transmiterea unui mesaj identitar, fără a se pune accentul pe competivitate între comunităţi prin atribuirea unor premii. De asemenea, în acest fel creaţiile folclorice sau momentele prezentate nu au fost privite cu un grad de comparaţie, ci doar ca elemente identitare valoroase pentru cultura lor, importante în aceeaşi măsură.

---

[9] Într-o discuţie particulară purtată cu domnul Tihomir Asenov pe reţelele de socializare după încheierea festivalului am reuşit să lămurim câteva aspecte legate de faptul că el, bărbat, a putut să tămâieze şi să împlinească întregul ritual prin pătrunderea într-un spaţiu de care în satul tradiţional erau responsabile femeile. Gestul lui reprezintă un moment de criză în sensul că bărbaţii pot realiza unele ritualuri împlinite strict de femei doar în cazul în care acestea lipsesc (ex. tămâiatul, pomenirea morţilor în cazul în care nu mai trăieşte nicio femeie din familie/neam). Redăm câteva informaţii despre aceste aspecte şi descrierea Krecanei, foarte importantă în ritual, păstrând ortografia informatorului: „Tu mai întrebat dece tamai. Eu cam spus. Dar kand a murit tata al meu si atunc am tamaiat la mormant, kand nu a putut muma sa sa duka, dece mia spus lume batrana ka poate om sa tamae dake e vaduv or lasat ku nevasta, da eu sunt lasat. Popa mia spus ka tot ce e tamaiat sa nu se lapede la gunoi da an fok, da si eu am auzit triaba stabden batrani, de legumurile sa nu sa diabla kaini si maca, da la alte vite. Poate peste trei ani fak salindari. Pomana de viaca. Si asta nima na fakut pana akuma. Miam adus aminte. Mia spus ai batrani de krekan ka nu sa face din pom din batatura ta ka usich pomu. Da din padure or din kamp, aia nu sa usuka. Din pom kare rodeste, sa nu fie pom de padure. Mar, par, prun, korn, Alun. Da mar sa duce la mormantare".

https://biblioteca-digitala.ro

Spectacolul şi festivalul, în general, prin tipicul lor, pot să denatureze mesajul, însă concursul de folclor, pe lângă denaturare, poate să schimbe întregul traseu identitar, deoarece inevitabil, prin „dirijorii" culturali, dar şi prin performeri, intervin aspecte legate de competitivitate, diversitate, reinterpretare până la un grad care poate să ducă diluarea elementului folcloric. Întreaga concentrare, întregul bagaj cultural poate să se disipeze într-un scenariu care trebuie să atingă cele mai înalte culmi ale spectacularului, dar cultura tradiţională nu poate fi pusă în balanţă şi „judecată" ca fiind bună sau mai puţin bună, ci trebuie doar ca înţelegerea şi cunoaşterea ei să fie socotite vitale pentru a putea interpreta traseul istoric al unei comunităţi sau naţii şi pentru a „proba" patrimoniul cultural material şi imaterial. Aceasta, cel puţin la nivelul memoriei culturale dacă în mediul genuin nu mai este practicat.

Participarea la un asemenea festival fără să existe speranţa unui câştig, ci doar dorinţa afirmării identitare, reprezintă dovada că acei indivizi cred în valorile tradiţionale, le respectă şi îşi doresc să le transmită într-o formă cât mai autentică pentru spaţiul şi perioada istorică pe care le reprezintă.

4. În cele din urmă, nu putem să nu ne îndreptăm atenţia spre un aspect deosebit de important, cel puţin în România: *componenţa şi rolul juriului în cadrul festivalului şi concursului de folclor.*

Considerăm că acesta este un subiect foarte important în condiţiile în care juraţii sunt cei care analizează, interpretează, apreciază şi girează soarta culturii tradiţionale şi chiar şi soarta culturii populare de scenă.

Juriului festivalului din Koprivshtitsa a fost format exclusiv din cercetătorii de la Institutul de Etnologie, Studii Folclorice şi Muzeul de Etnografie din cadrul Academiei Bulgare de Ştiinţe, iar rolul lor a fost doar de a ghida participanţii, de a fi atenţi la prestaţia lor, de a cântări şi a-i „educa" pe aceştia în scopul conservării şi transmiterii culturii tradiţionale, astfel încât să poată înţelege identitatea înaintaşilor lor şi să o transmită generaţiilor viitoare[10]. Această educaţie oferită de cercetători ajută la conştientizarea despre care am amintit anterior, punctând că este nevoie de o educaţie pentru patrimoniu, cel puţin pentru a cunoaşte şi a nu se ajunge în situaţia judecării propriei culturi din cauza neînţelegerii funcţionării sistemului culturii tradiţionale.

Comparând acest festival cu ceea ce se întâmplă la evenimentele româneşti cu acelaşi tipic, cel puţin teoretic, menţionăm că în ultimii ani am participat, ca jurat, la mai multe festivaluri de interpretare vocală, dar şi a jocurilor populare. Aceste experienţe au fost foarte utile pentru înţelegerea faptului că, pe de o parte, de foarte multe ori membrii juriului nu au competenţe pentru a „judeca" participantul, iar pe de altă parte, nu apreciază gradul de conservare a repertoriului, nu cunosc genurile şi speciile şi se rezumă doar la promovarea talentului şi a prestaţiei scenice a concurentului. Nu de puţine ori ne-a fost dat să fim membri ai juriului, laolaltă, reprezentanţi ai consiliului judeţean, reprezentanţi ai primăriei

[10] Aceste aspecte au fost vizibile în timpul festivalului şi confirmate de etnocoreologul Ivailo Parvanov, membru al juriului şi cercetător la Institutul de Etnologie, Studii Folclorice şi Muzeul de Etnografie. Ivailo a susţinut ideea că fiecare grup participant primeşte sfaturi în urma prestaţiei.

https://biblioteca-digitala.ro

localităţii unde s-a ţinut concursul, reprezentaţi din sectorul economic al organizatorilor sau ai presei şi, din când în când, câte un referent cultural sau un cercetător. Considerăm că aceste aspecte sunt cu adevărat nocive pentru soarta repertoriului şi a patrimoniului în general, prin pecetea pusă de aceşti juraţi. Rezoluţia acestora este importantă, considerată de căpătâi, în mod special, de tinerii care bat la porţile afirmării mai ales pentru exprimarea pe scenă.

În concluzie, această cercetare a reprezentat o fereastră importantă pentru a vedea şi a înţelege gândirea şi rolul instituţiei, aşa cum se arăta acolo, atunci când ne raportăm la difuzarea folclorului în alte contexte de interpretare şi cum pot apărea celelalte nivele de viţuire ale acestuia[11].

Prin *Festival of folklore in Koprivshtitsa: a system of practices for heritage presentation and transmission* se dovedeşte faptul că atunci când se întrerupe firul logic al vieţii tradiţionale, instituţia şi specialiştii au puterea să recreeze, până la un anumit nivel, multe aspecte din cele întâlnite în satul de odinioară. Observăm, astfel, în aceste condiţii, că cercetătorul sau expertul ar putea să intervină subtil în educarea purtătorilor de patrimoniu pentru asigurarea conştientizării asupra menirii sale şi pentru a asigura transmiterea cunoştinţelor despre sistemul culturii tradiţionale, chiar dacă rolul cercetătorului este să observe, să noteze, să analizeze ştiinţific fenomenele, formele de exprimare, puterea de creare şi transmitere.

Festivalul de la Koprivshtitsa, cu o tradiţie de şase decenii, se dovedeşte a fi exemplul cel mai bun în ceea ce priveşte o activitate culturală, artistică ori ştiinţifică de conştientizare şi de promovare a valorilor culturale moştenite, dar şi un adevărat model de bune practici în promovarea patrimoniului cultural imaterial. S-a reuşit, până la un anumit nivel, crearea unui context cât mai apropiat de cel genuin (mai ales din punct de vedere interpretativ), deoarece a existat o decenţă din punct de vedere al gândirii organizatorilor: nu s-a cerut diversitate, competivitate şi masivitate[12], nu s-a cerut respectarea unor legi ale scenei, aşa cum am observat în rândurile anterioare[13], şi nici nu s-a cerut ca grupurile folclorice să se educe între ele, aşa cum observăm din bibliografia de specialitate care făureşte imaginea soartei culturii tradiţionale ajunse în a doua viaţă[14], ci doar ca fiecare comunitate să-şi poarte identitatea aşa cum a moştenit-o.

---

[11] Citim în Sabina Ispas, *op.cit.*, despre prima şi a doua viaţă a folclorului, prima fiind cea din contextul genuin, iar cea de-a doua viaţă fiind cea de după culegerea realizată de cercetător. Noi am folosit termenii prima, a doua şi a treia viaţă a folclorului, în prima situaţie raportându-ne, de asemenea, la mediul genuin, în a doua, la exprimarea pe scenă, iar în a treia, la exprimarea sau difuzarea doar în mass-media sau în meiul online (*v.* Cristian Muşa, *Din vatra satului la televizor. Ipostaze şi transformări contextuale în interpretarea jocurilor populare*, în „Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor «Constantin Brăiloiu»", Serie nouă, tomul 32, Editura Academiei Române, 2021, p. 213).

[12] Anca Giurchescu, Sunni Bloland, *Romanian Traditional Dance* (*A contextual and stuctural Approach*), Wild Flower Press Mill Valley, CA, 1995, p. 53.

[13] Andrei Bucşan, *art. cit.*, p. 46–47; Anca Giurchescu, *Însemnări pe marginea celui de-al VII-lea concurs al formaţiilor artistice de amatori*, în „Revista de Etnografie şi Folclor", tom 9, nr. 6, 1964, p. 639–642.

[14] B. Marcovnicoff, *Activitatea artistică de amatori în cadrul căminelor culturale*, în „Muzica" – Revista Uniunii Compozitorilor din Republica Populară Română, Bucureşti, 1952, p. 118–119.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto1. Moment surprins la *Festival of Folklore in Koprivshtitsa: A System of Practices for Heritage Presentation and Transmission*, Koprivshtitsa, Bulgaria, 05.08.2022 (foto Cristian Muşa).

Foto 2. Grup vocal-instrumental la *Festival of Folklore in Koprivshtitsa: A System of Practices for Heritage Presentation and Transmission*, Koprivshtitsa, Bulgaria, 05.08.2022 (foto Cristian Muşa).

https://biblioteca-digitala.ro

Foto 3. Căluşari din satul Zlatija, Lom, Bulgaria, la *Festival of Folklore in Koprivshtitsa: A System of Practices for Heritage Presentation and Transmission*, Koprivshtitsa, Bulgaria, 06.08.2022 (foto Cristian Muşa).

Foto 4. Hora de pomană pusă în scenă de un grup folcloric din Rabrovo, Boinița, la *Festival of Folklore in Koprivshtitsa: A System of Practices for Heritage Presentation and Transmission*, Koprivshtitsa, Bulgaria, 06.08.2022 (foto Cristian Muşa).

https://biblioteca-digitala.ro

SE CUVINE CA ISTORIA SĂ RESPECTE REALITATEA. NOTE DE LECTURĂ

RADU TOADER

History Should Respect Reality. Reading Notes

The present study is intended to be a commentary *sine ira et studio* on the book *The history of mămăliga. The global story of a national dish* by Alex Drace-Francis.

We think that the work is not intended to be a history in the classical sense of the word.

In the contemporary period, science seems to face unusual perspectives and challenges; some are recruited from what we would call "canonical", others – "non-canonical", and the line of demarcation between models and counter-models (or anti-models) of a scientific approach is harder to discern.

A scientific paper cannot disguise itself in another category of work, nor can it be amalgamated with categories of works from other spheres.

In other words, science does not allow the a priori transformation of hypotheses into conclusions, or – even less scientifically – into decrees, hence implying the necessity of the existence of a minimum load of *bona fide*, in the approach we take by elaborating a scientific work.

Keywords: history, scientific work, maize, mămăliga, *bona fide*.
Cuvinte-cheie: istorie, lucrare ştiinţifică, porumb, mămăligă, *bona fide*.

Considerăm că lucrarea *Istoria mămăligii. Povestea globală a unui preparat național*[1], autor Alex Drace-Francis, nu se dorește a fi o istorie în sensul clasic al cuvântului. În perioada contemporană, știința pare să se confrunte cu perspective și provocări mai puțin obișnuite; unele se recrutează din cele pe care le-am numi „canonice", altele – „necanonice", iar linia de demarcație între modelele și contra-modelele (sau anti-modelele) unui demers științific este mai greu de deslușit.

CAPITOLELE CĂRȚII

Cartea se deschide cu o *Listă a hărților, graficelor și tabelelor*. Sub titlul *Mămăliga te așteaptă!* cititorului i se oferă o introducere. Corpul propriu-zis al lucrării este constituit din opt capitole, urmate de o *Concluzie* și o *Anexă*. Urmează, în ordine, o secțiune numită *Mămăligaddenda, sau ceva rețete în plus în ediția românească*, *Notele lucrării* și un *Glosar de termeni*. *Mămăligografia* pare să fie o listă de autori și lucrări, ordonate alfabetic, similar unei bibliografii.

[1] Alex Drace-Francis, *Istoria mămăligii. Povestea globală a unui preparat național*, traducere din limba engleză de Anca Bărbulescu, București, Editura Humanitas, 2023, 291 de pagini.

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE
BIBLIOTECA

https://biblioteca-digitala.ro

Creditele ilustrațiilor, *Mulțumiri* și un *Indice de nume selectiv* sunt secțiunile care încheie cartea.

Primul capitol, *Din Caraibe până în Carpați: Peripețiile porumbului, 1492–1700*, trasează drumul primelor semințe de porumb, dinspre Americi și, apoi, de la locul întoarcerii în Europa a exploratorilor și conchistadorilor, până la anii presupuși a fi cei în care porumbul a pătruns în spațiul românesc. Sunt scoase în evidență mai multe ipoteze ale ajungerii porumbului în spațiul carpato-danubian: o filieră otomană, via Egipt, o alta italiană, via Adriatica și Europa Centrală. Se mai pomenește și de un drum al porumbului, cu escală în Caucaz. Un lucru este sigur: originar din America Centrală, acesta a fost adus în zona mediteraneeană și de aici mai departe. Anul 1700 apare ca o posibilă și plauzibilă bornă a ajungerii porumbului în teritoriile locuite de români.

La răscrucea imperiilor: Agricultori, cuceritori, colaboratori, 1700–1774, capitolul al doilea, leagă noile evoluții ale adoptării cultivării porumbului de finalul și rezultatele a două războaie austro-otomane (1683–1699, 1768–1774), două etape istorice care înregistrează câștiguri politice și teritoriale ale Imperiului Austriei, pe seama Porții Otomane. Cele două războaie se înscriu într-o serie mai largă a conflictelor politico-militare austro-ruso-otomane, încercări de rezolvare a așa-numitei „chestiuni orientale", în care cele două puteri imperiale (aliate sau fiecare în parte) încercau să-și extindă puterea, influența și teritoriile în estul și sud-estul Europei, în detrimentul otomanilor, obiectele tratatelor de pace și teatrele de război fiind, de multe ori, Țările Române. Dacă datele evoluțiilor și contextelor istorice mai largi ale rezolvării „chestiunii orientale" sunt incontestabile, nu același lucru se poate spune despre accentul pus, în paginile acestui volum, pe porumb, ca un factor covârșitor al acelor evoluții.

Despre conflictele dintre cele trei imperii se fac sublinieri și în capitolul al treilea, *Ascensiunea porumbului: Climă, conflicte, contaminare și comerț, 1774–1812*. Dincolo de o discutabilă, în opinia noastră, importanță a porumbului în acele desfășurări politico-economice, este de reținut faptul că victoriile puterilor europene (Austria, Rusia) provoacă reducerea influenței otomane asupra Țărilor Române, ceea ce s-a reflectat în diminuarea preeminențelor Porții legate de plata tributului (o vreme porumbul nu a fost solicitat ca parte a tributului către turci) și de circulația navală prin Bosfor și Dardanele, cât și pe Dunăre. Se vorbește, totodată, de perioada greco-fanariotă, componentă a regimului vasalic otoman, cu unele implicații economico-sociale notabile ale acesteia.

Cel de-al patrulea capitol, *Libertate, mămăligă, rachiu sau moarte: Revoluția de la 1821 regândită*, este consacrat sfârșitului regimului fanariot și revoluției conduse de Tudor Vladimirescu. Considerăm că accentul pus pe cultivarea, prelucrarea și comercializarea porumbului ca factor definitoriu al declanșării revoluției este insuficient susținut prin surse și argumente de ordin istoric.

Numit *Porumbul fără frontiere: Mămăliga se globalizează, 1829–1856*, capitolul al cincilea le continuă firesc pe cele precedente, ceea ce înseamnă descrierea noilor etape ale politicii europene a marilor puteri în zonă, care coincide cu unele faze ale modernizării societății românești: tratatul de la Adrianopole (1829), ocupația rusă (1828–1834), revoluțiile pașoptiste (1848–1849) și Războiul Crimeii (1853–1856).

https://biblioteca-digitala.ro

În capitolul al șaselea, *Independență și dependență, boală și răscoală; sau de ce a explodat mămăliga, 1856–1907*, autorul dorește să facă referire la evoluțiile istoriei românilor dintr-o perioadă crucială, care cuprinde Unirea de la 1859, dobândirea independenței de stat (1877–1878), proclamarea regatului român (1881) și marile răscoale țărănești de la 1888 și 1907. Subliniem ideea necesității de a atribui porumbului locul și rolul cuvenit în evenimentele socio-politice și economice ale românilor, un loc și un rol în mod real destul de puțin semnificative, lucru afirmat de noi mai departe.

Penultimul capitol, *Manna valachorum: rețete la nevoie*, se dorește a fi un eseu imagologic asupra felului în care străinii își reprezentau alimentele și habitudinile alimentare ale românilor, precum și interferențele diferitelor situații socio-politice din epocă asupra nivelului de trai, mai mult decât un spațiu dedicat alimentelor obținute din porumb și rețetelor autohtone, cum am fi fost tentați să credem. Cele mai cunoscute cărți românești de bucate din epocă sunt menționate.

Finalul, cel de-al optulea capitol, poartă titlul „*Vrabia mălai visează, și leneșul praznic*": *Mămăliga imaginară*, care anunță, din nou, un excurs imagologic. Cartea *Istoria mămăligii...* se străduiește să arate că alimentului obținut din făină de porumb (mămăliga) nu i se acordă importanța meritată în cultura, literatura și arta românească[2]. În aceste demonstrații, în sprijinul tezelor expuse, autorul găsește de cuviință să apropie porumbul, într-un mod care ar putea fi caracterizat ca artificial și prea puțin convingător, de o povestire cu caracter licențios a lui Ion Creangă[3].

Ne aflăm, așadar, înaintea concluziei cărții *Istoria mămăligii...* (*Geneza mămăligii și sensul (agri)culturii*), formulată tranșant: „[...] în unele privințe porumbul a dat naștere politicilor și nu invers"[4].

STATUTUL LUCRĂRII. LUDIC ȘI ȘTIINȚIFIC

Ne întrebăm, încă din primele momente ale lecturii unei cărți, care este natura acesteia, din ce categorie face parte, totodată care este mesajul cel adevărat și care anume sunt motivațiile voalate sau devoalate pentru care apare în librării. În cazul unui pamflet, pentru a preveni orice ambiguități sau neînțelegeri, se menționează în mod explicit și încă de la prima pagină acest fapt. O pledoarie asupra literaturii-divertisment nu poate fi lipsită, în principiu, de respectarea canoanelor de profil. Produsul de divertisment își are propriile terminologii, așa cum lucrarea științifică din interiorul unei științe sau discipline are, în mod imperios, terminologia proprie domeniului. Eseul pretinde urmărirea unor reguli, suficient de precise, după care se elaborează și redactează un asemenea tip de proză. S-ar include în această listă și un tip de demers jurnalistic. Jurnalismul, din nefericire, se poate situa destul de departe de adevăr și de obiectivitate (cantitatea de adevăr și de obiectivitate par să fie invers proporționale cu multitudinea de resurse, mijloace și instrumente ale sferelor

[2] *Ibidem*, p. 143 passim.
[3] *Ibidem*, p. 146–147.
[4] *Ibidem*, p. 154.

https://biblioteca-digitala.ro

comunicării, de care se dispune în prezent). Cât despre literatura de popularizare, aceasta nu are un caracter propriu-zis ştiinţific; în mod firesc se citeşte cu uşurinţă şi cu oarecare plăcere (depinzând, desigur, de calitatea elaborării), iar scopul este de a face cunoscută nespecialiştilor o temă, în aşa fel încât majoritatea cititorilor să o poată înţelege. Să prezumăm că ne aflăm în faţa unei lucrări ştiinţifice: trebuie spus aici, în primul rând, că elaborarea presupune o unitate şi o coerenţă a textului, în virtutea căreia nu se pune problema unei hibridizări cu un pamflet (de vreme ce nu se menţionează că este vorba de un pamflet) ori joc, divertisment, literatură de popularizare, demers jurnalistic sau eseu.

Fiecare carte are destinul ei, care se desprinde de cel al autorului şi devine autonom. Credem că o carte trebuie să prezinte o asumare clară a statutului şi naturii ei. În acelaşi timp, fiecare categorie de lucrări are norme proprii de elaborare, redactare, canoane proprii în care se înscrie, uzanţe după care să iasă la lumina tiparului, în faţa publicului. O lectură atentă a *Istoriei mămăligii...* încă nu a avut darul de a ne lămuri întru stabilirea naturii acesteia.

Presupunem că *Mămăligografia* reprezintă, în sine, o colecţie de surse, o bibliografie (majoritatea indiciilor conduc spre aceasta). În general, ampla documentare este o condiţie necesară a unei lucrări cu caracter ştiinţific. Nu poate fi însă singura, nu poate fi şi suficientă. Trebuie îndeplinite şi alte condiţii, dincolo de sobrietatea şi concizia necesare unui astfel de demers, ca şi de standardele şi exigenţele proprii unei lucrări ştiinţifice. Aici trebuie amintită, nu în ultimul rând, chestiunea terminologiei folosite, punct important al metodologiei ştiinţifice. Scopurile nobile ale scrierii unei asemenea cărţi nu reprezintă o justificare validă pentru a amesteca planurile sau terminologiile. Iar înţelesurile termenilor folosiţi trebuie să rămână aceleaşi, de la prima până la ultima pagină a cărţii. Cu alte cuvinte, considerăm că, spre deosebire de multe alte domenii care, prin „massificarea" lor, fac unele concesii calităţii conţinutului (pamflet, eseu, literatură de popularizare, producţii de divertisment, demers jurnalistic), rezultatele ştiinţifice trebuie să păstreze, în mod consecvent, standarde ridicate şi principii ferme. O lucrare ştiinţifică nu se poate deghiza în altă categorie de lucrare, nici nu se poate amalgama cu categorii de lucrări din alte sfere.

În altă ordine de idei, ştiinţa nu admite transformarea apriorică a ipotezelor în concluzii, sau – şi mai puţin ştiinţific – în *decrete*, de aici subînţelegându-se necesitatea existenţei unei minime încărcături de *bona fide*, în demersul pe care-l facem elaborând o lucrare ştiinţifică. Ştiinţa presupune seriozitate, temeinicie şi profunzime.

Aducem în discuţie şi responsabilitatea legată de un act ca acela menţionat. Cine elaborează şi scoate la lumină un discurs să se gândească şi la consecinţele receptării acestuia în public. Din cititori am devenit cunoscători? Sau am devenit mai veseli?

Se va putea afirma că lucrul îndeplinit temeinic şi riguros nu exclude *jocul*, *ludicul*[5]. Ajunşi aici, ni se arată cel puţin trei probleme.

---

[5] Johan Huizinga, *Homo ludens: o încercare de determinare a elementului ludic al culturii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2002, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

Prima, că ludicul prezintă întotdeauna un cadru bine delimitat, cu anumite reguli şi convenţii, care se cer respectate, consecvent, pe tot parcursul demersului asumat. Libertatea este posibilă, dar numai înăuntrul cadrului riguros menţionat. Chiar şi în materie de reguli ale unui joc trebuie să dovedim concizie şi claritate; ambiguităţile sunt nepermise. În caz contrar, fie se creează confuzie şi jocul se transformă treptat în haos, fie acelaşi joc prezintă măsuri diferite pentru diferiţii factori implicaţi (măsuri duble), de exemplu printr-o anumită „elasticitate" şi labilitate a unor termeni.

O dată depăşită cea dintâi problemă (respectarea convenţiilor, normelor, regulilor), ludicul însuşi trebuie să se integreze armonios în coordonatele ştiinţificului. Altminteri se naşte întrebarea: este un „ludic ştiinţific" sau un „ştiinţific ludic"?

În fine, ludicul ne înfăţişează, în general, o frumuseţe a jocului, o lipsă inocentă a mizei: nici urmă de tendinţă, de determinism, de intenţie, de încrâncenare, de finalitate. În cazul de faţă este dificil să spunem în ce măsură lucrarea supusă analizei (*Istoria mămăligii...*) se prezintă drept „artă pentru artă" (lipsa oricărei tendinţe sau interes) sau ca „artă cu tendinţă" (atitudine umană, obişnuită, des întâlnită în toate spaţiile şi toate epocile; tendinţa este voit camuflată, deşi recognoscibilă).

Legat de sfera ludicului amintim unele comentarii despre *jocurile de limbaj*[6], teoretizate, între alţi autori, de Ludwig Wittgenstein şi Jean-François Lyotard. În interiorul socialului, deci a culturalului, jocul de limbaj presupune orice mutare sau mişcare („atac", „luptă") tradusă prin cuvânt. Însă, aşa cum postulează Lyotard, regulile jocului fac obiectul unui contract între jucători (nu se legitimează prin ele însele), jocul nu există fără reguli, iar o schimbare, fie şi mică, a regulilor schimbă implicit un joc cu altul[7]. În mod natural, adoptarea regulilor, noilor reguli sau noilor jocuri nu se poate face decât bilateral, prin consens.

ÎNCERCĂRI DE DECODARE A TITLURILOR ŞI A OBIECTIVELOR LUCRĂRII

Ceea ce doreşte să spună o carte ar trebui să poată fi desprins încă din titlul acesteia. O „istorie", în adevăratul şi ştiinţificul sens al cuvântului, nu poate fi confundată cu o „poveste". Cele două nu pot fi nici suprapuse, în formula unui discurs. Domeniile ştiinţifice pretind doza ideală de obiectivitate, abordările voit „spectaculoase" fiind în mod obligatoriu eliminate.

„A spune povestea" unui om, lucru sau fenomen a devenit un loc comun. Oricine poate să scrie *o poveste*, pe orice temă, liber de orice răspundere. Nu mai există limite, acolo unde acestea ar trebui să rămână prezente; odinioară se spunea că „reclama este sufletul comerţului". „Povestea" nu mai are deloc de a face cu sufletul, marketingul (politic, social, ideologic) se prăvăleşte peste sfera ştiinţificului.

---

[6] Jean-François Lyotard, *Condiţia postmodernă*, Editura Idea Design & Print, [f.l.], 2003, p. 23 şi urm.

[7] *Ibidem*, p. 23–24.

https://biblioteca-digitala.ro

Însă nădăjduim că încă istoria se consemnează, se scrie cu sagacitate, dar și cu onestitate, minimizând subiectivitățile și apelul la festivism sau la imponderabil. O istorie se scrie cu respect (și chiar cu dragoste) pentru domeniu, dar nu mai puțin pentru obiectul acesteia, care este constituit de oameni, de semenii noștri. O istorie temeinic și științific scrisă nu poate opera cu ficțiuni (istoria cercetează fapte, evenimente, fenomene reale). O istorie amestecată cu o poveste este, pe de-a-ntregul ei, o poveste. La fel, o poveste amestecată cu o istorie este, pe de-a-ntregul ei, tot o poveste (*Istoria mămăligii. Povestea globală a unui preparat național*). Să se observe că vorbim nu de o reală armonizare între cele două, ci de existența unei hibridizări.

Strădania de scoatere în evidență cu obstinație (în mod simplificator, mecanicist și reducționist), cu orice prilej, cu orice mijloc și cu orice preț, unicitatea, singularitatea, primordialitatea porumbului poate apărea drept stranie. Intenția de „a evita o abordare mămăligocentrică"[8] se dovedește, astfel, nematerializată.

Imaginând un discurs istoric prioritar obiectiv, cartea *Istoria mămăligii...* se prezintă ca un construct menit să ne conducă la ideea că istoria, cultura, tradiția românilor începe și se continuă, în toate fibrele structurii sale, cu porumbul și mămăliga. Glisajul ritmic, bidirecțional, și reversibil (dar nefiresc) între *național* și *global*, generează aproape o disonanță care sfidează principii ale cercetării istoriei și științelor sociale și politice, precum și, de ce să nu spunem, ale logicii (a se vedea, de exemplu, titlul capitolului 5, *Porumbul fără frontiere. Mămăliga se globalizează*[9]). Porumbul poate fi o cultură națională, când, de fapt, de mai multă vreme, s-a cultivat și se cultivă în multe alte țări? „Alimentul național" al românilor (mămăliga) apare, în același timp, neîntrerupt, sub diferite denumiri și în diferite variante, în numeroase țări din Europa, Asia și Americi, atât înainte cât și după ce porumbul a ajuns în Țările Române. Porumbul și mămăliga erau globalizate, apoi au devenit naționale, ca după aceea să devină, din nou, globale? Ne-am fi dorit o poziție mai clară și mai precisă, în loc să încercăm să determinăm resorturile și intențiile acestui joc răsucit și împletit, bascularea local-global. Ca o observație recurentă, în diferite forme și în diferite contexte, întotdeauna marile națiuni au prețuit și au găsit căile de a-și afirma, fără îngrădiri, propria statalitate, construcție politică și putere. Rămâne de remarcat și următoarea: globalismul (cel puțin ca model ideal) sugerează existența unei lumi unitare și coerente în sine, cu un înalt nivel de dezvoltare a spiritualității, lucru încă nedovedit, pentru simplul motiv că procesul este îndelungat și încă nu s-a încheiat. Virtuțile și generozitatea globalismului (cu promisiunea legată de o lume a concordiei și frățietății) se lasă încă așteptate. Deocamdată asistăm la pulverizarea, în mai multe planuri relevante, a unor repere și puncte de sprijin ferme (care lasă loc unor tendințe anarhice și chiar nihiliste), fenomen inexistent într-o societate de tip tradițional. Este acea „societate lichidă[10]" de care vorbea Umberto Eco. Sunt generate mișcări sociale ample, „mișcări care știu ce nu vor, dar nu știu ce vor"[11].

---

[8] Alex Drace-Francis, *op. cit.*, p. 155.

[9] *Ibidem*, p. 97.

[10] Umberto Eco, *Cronicile unei societăți lichide*, Iași, Editura Polirom, 2016.

[11] *Ibidem*, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

O CULTURĂ ORTODOXĂ

Cultura română trebuie să fie menționată ca fiind întotdeauna pătrunsă și impregnată de *sacru* și sentimentul sacrului. Este un adevăr valabil pentru o cultură din oricare arie, din oricare epocă. Orice despărțire a alimentelor și a obiceiurilor alimentare de sacru este o denaturare, o înțelegere incorectă și incompletă a sensului alimentației, a tradiției în general. Sfera comestibilului (simpla satisfacere a unei nevoi biologice), natura, este depășită prin cultură și cultural, alimentația, lucru subliniat și de C. M. Woolgar, în capitolul *Ospăț și post* din volumul *Istoria gustului*: „Unul dintre cele mai timpurii și mai importante elemente legate de tiparul alimentar a fost legătura dintre hrană și virtute. Cel puțin începând din secolul al IV-lea, creștinismul a predicat abstinența pentru beneficiile ei spirituale"[12].

Existența sacrului și a multitudinii manifestărilor nu trebuie demonstrată, așa cum nu există niciun dubiu asupra existenței lui Dumnezeu și a lumii, care este Creația Sa. Cei care nu cred își găsesc un sprijin, iluzoriu, în credința inexistenței lui Dumnezeu. Dar, și aceasta ar trebui să dea de gândit adânc, esența unei necredințe este, în realitate, o credință. Materialismul covârșitor al gastronomiei dă seamă de sacrul conținut în alimentație, după cum a surprins și Virginia Petrică: "The topography of taste in the Romanian Principalities created by the textual network of travellers' accounts reveals not only economic and social implications of food consumption elements, but also sacred aspects of culinary practices. [...] Crossing the Romanian Principalities, travellers are often fascinated by the spectacular ceremonials associated with two of the major rites de passage: wedding and funeral"[13].

Dacă nu ar exista, pur și simplu nu ar fi niciun loc de formularea numelui lui Dumnezeu și nici pentru dilema, cu totul inutilă, dacă El există. Însăși exprimarea dilemei reprezintă – în sine – dovada existenței lui Dumnezeu, așadar a sacrului și a sentimentului sacrului. Glorioasa cultură și civilizație europeană este o arie, un continent de națiuni creștine. Derapajele materialiste, de orice fel și de orice nuanță (inclusiv cele de dată mai recentă), nu fac decât să ofere un contrast logic la ceea ce deja există, *sacrul*, care impregnează cu totul societatea, deși unii ar fi tentați sau interesați să vadă că sacrul nu există sau că ne-a părăsit de multă vreme. *Biblia* valorizează grâul și pâinea, așa cum valorizează apa, vița-de-vie, vinul și peștii. Nu mai este nevoie să spunem că nu găsim în *Biblie* nici măcar un singur cuvânt despre porumb, o cereală sosită destul de recent în Vechiul Continent. Registrele alimentației cotidiene și a celor rituale și ceremoniale (și, pe de altă parte, cel al gastronomiei, respectiv al alimentației tradiționale românești) sunt diferite și nu pot fi aduse laolaltă, pe același nivel, decât într-o manieră forțată. Nivelurile nu pot fi comasate sau amestecate, după cum această lume nu poate fi, pe de-a-ntregul, materie și profan. Bobul de grâu însuși, se spune, este sfânt, pentru că este *christoforic*, adică poartă în el chipul lui Iisus Christos, idee-forță a sacralității grâului și a pâinii, reluată de mai mulți specialiști ai domeniilor etnologice.

---

[12] Paul Freedman (coord.), *Istoria gustului*, București, Editura Vellant, 2008, p. 165–166.

[13] Virginia Petrică, *Topography of Taste. Landmarks of Culinary Identity in the Romanian Principalities from the Perspective of Foreign Travellers (Seventeenth to Nineteenth Centuries)*, București, Editura Academiei Române, 2018, p. 129, 131.

https://biblioteca-digitala.ro

Întâlnirea cu sacrul (de care, în realitate, nu suntem niciodată despărțiți) presupune și sacrificiul, ilustrat în mai multe tipuri de motive, cum ar fi „chinul plantelor", în special chinul grâului[14], cu valoare expiatorie și totodată de protecție. Acesta are darul de a ne ilustra contrastul notabil dintre alimentația rituală și gastronomie. Între autorii consacrați cităm pe Iulian Chivu, cu o lucrare care se apleacă asupra problematicii grâului și a pâinii[15]. Sabina Ispas exprimă conexiunea între Sfânta Euharistie și imaginea grâului, Biserica – trup al lui Christos[16]. Menționăm aici pe Ion I. Ionică cu a sa carte, *Dealu Mohului...*[17] și, de asemenea, cartea Varvarei Buzilă[18].

Chiar dacă este percepută ca o carte de bucate ceva mai voluminoasă, cartea lui Radu Anton Roman, *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*[19], apărută în anul 2001, este bogat documentată (cu apel către marile nume ale etnologiei românești), cu ambiția (în mare parte acoperită) de a surprinde alimentația românească, în coordonatele ei cele mai profunde. Este demn de menționat că Radu Anton Roman își propune și reușește, în mod onest, să înfățișeze conexiunea dintre sacru și grâu[20]. Lucrarea lui Radu Anton Roman este elaborată pe principii riguroase, etnologice (cartea este construită în urma parcurgerii bibliografiei de specialitate: sunt prezenți clasici ai etnografiei și folcloristicii românești) și rod al prospecțiunilor de teren ale autorului, care respectă criteriile geografic, ocupațional, etnic, confesional. Este vorba despre un scriitor, iubitor al limbii române și cunoscător al culturii profunde, care pune în slujba alimentației și gastronomiei românești tot talentul său literar: „S-au ridicat toți, au spus rugăciune – Doamne, erau atât de tinerei, de frumoși, de exaltați în hotărârea lor supraomenească – au mai cântat un colind și au ieșit din «căși» să scoată jocul, să dea drumul sărbătorii. [...] Apoi luminile s-au stins, satul a adormit. Am rămas singur, în camera darurilor. Nu-mi era somn, retrăiam, șocat, clipă cu clipă, extazul acelor zile și nopți, lumea necunoscută de datini vechi și mistere în care fusesem aruncat, nepregătit și poate prea brusc. [...] Lumina lunii se filtra prin geamul înghețat. Și nu știu dacă a fost doar emoția nopții, a vârstei, a oboselii exaltate sau și altceva, dar mi s-a părut că, în jurul mesei pe care se înălțase stiva de colaci – așa arăta camera colăcarului – s-a aprins un foc rece, nobil, de raze. O aureolă. Mi-era frig, am adormit cu un colac rotund și cald ca un soare la piept [...]"[21].

---

[14] Sabina Ispas, *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 122–123.

[15] Iulian Chivu, *Cultul grâului și al pâinii la români*, București, Editura Minerva, 1997, p. 61.

[16] Sabina Ispas, *„Rîu de vin ș-altu de mir, ș-altu, apă limpejoară" – o taină încifrată într-un text de colind*, în *Imagini și permanențe în etnologia românească. Materialele Primului simpozion național de etnologie*, Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor, Academia Republicii Moldova, Chișinău, 1992, p. 215.

[17] Ion I. Ionică, *Dealu Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, București, Editura Minerva, 1996, p. 83–84.

[18] Varvara Buzilă, *Pâinea, aliment și simbol. Experiența sacrului*, Editura GastroArt, București, 2019, p. 5.

[19] Radu Anton Roman, *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*, ediție nouă îndelung revăzută și mult adăugită, București, Editura Paideia, 2001.

[20] *Ibidem*, p. 18.

[21] *Ibidem*, p. 110–111.

https://biblioteca-digitala.ro

CEREALELE ÎN ISTORIA ROMÂNILOR. LOCUL PORUMBULUI

Ajunşi la această temă cuprinzătoare, considerăm că este potrivit să fie puse accentele cuvenite cât priveşte cauzele generării şi declanşării unor mişcări sociale şi politice din istoria românilor şi puse în conexiune cu porumbul. Ne referim, mai cu seamă, la evenimentele din 1821, 1888 şi 1907.

O mişcare socio-politică este un fenomen cu caracter complex, în care există nişte evoluţii premergătoare, un context intern şi internaţional, de asemenea există cauze de fond şi cauze imediate sau declanşatoare. Este indicat să facem în mod clar diferenţa între cele *de fond* şi cele declanşatoare. Se afirmă că porumbul stă, fundamental, la începutul genezei acestor mişcări. În opinia noastră, porumbul este doar unul din numeroşii factori, posibil imediaţi şi poate cu participare la declanşarea mişcărilor, cauzele adânci fiind cu totul altele.

Să facem din nou apel la specialiştii români şi străini, istorici, spre a face puţină lumină în materie. Referindu-ne la revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu (a se vedea *Istoria mămăligii...*[22]), mai întâi să ne oprim la personalitatea liderului revoluţiei şi legătura acestuia cu porumbul. Tudor Vladimirescu a fost un om cu variată experienţă de viaţă şi talente multiple: vătaf de plai, ofiţer, arendaş, dar şi negustor. Privitor la acest din urmă aspect în *Istoria mămăligii...* se afirmă că „succesul lui se poate explica şi prin priceperea la comerţul cu porumb"[23]. După cum se cunoaşte, Tudor a făcut comerţ cu animalele vii (vite, capre şi porci), apoi cu cereale[24] de toate felurile – fără vreo predilecţie notabilă – şi cu alte tipuri de mărfuri, de exemplu, făină sau fier.

O analiză atentă şi profundă a cauzelor Revoluţiei din 1821 indică o stare de lucruri semnificativ diferită, deşi s-a afirmat, în mai multe rânduri, în cartea *Istoria mămăligii...*[25] (cităm aici doar p. 86): „condiţiile din Principate în anii 1810 erau deci tipice în ce priveşte relaţia dintre porumb şi tulburările sociale". Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu a fost pregătită şi declanşată, pe de o parte, de evoluţii politice şi socio-economice (contradicţii profunde ale societăţii la mai multe niveluri, agravarea situaţiei mai multor categorii de ţărani) care au determinat dorinţa unor factori (diverse categorii de ţărani, dar şi de boieri pământeni) de a răsturna regimul fanariot, a restaura domniile pământene, a aboli stăpânirea turcească, a uşura, în general, obligaţiile ţărănimii[26]. Pe de altă parte, exista un context aparent favorabil, conjugarea mişcării româneşti a Vladimirescului cu eteriştii greci, în condiţiile unui presupus (şi mult aşteptat) ajutor din partea Rusiei. Fără a intra aici în detalii care ar necesita

---

[22] Alex Drace-Francis, *op. cit.*, p. 84–97.

[23] *Ibidem*, p. 86.

[24] G. D. Iscru, *Revoluţia din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, ediţia a 3-a revăzută, Bucureşti, Casa de Editură şi Librărie „Nicolae Bălcescu", 2000, p. 29.

[25] Alex Drace-Francis, *op. cit.*, p. 86.

[26] Keith Hitchins, *Românii 1774–1866*, ediţia a 3-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 2013, p. 178–182. A se vedea şi *Istoria românilor*, volumul VII, tom I: *Constituirea României moderne (1821–1878)*, Acad. Dan Berindei (coordonator) şi colectivul de autori, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 21–23; G. D. Iscru, *op. cit.*, p. 15–24; Ioan-Aurel Pop, *Scurtă istorie a românilor*, Bucureşti–Chişinău–Cluj, Editura Litera, 2021, p. 350–351.

https://biblioteca-digitala.ro

o desfășurare mult mai amplă, observăm o situație complexă, a împletirii unor cauze cu caracter vital, exprimată sintetic, la care se adaugă o anumită conjunctură promițătoare pentru un succes al celor două mișcări, în care chestiunea porumbului reprezenta numai o parte destul de puțin semnificativă, chiar neglijabilă.

Despre mișcările țărănești din 1888 și 1907 (a se vedea *Istoria mămăligii...*[27]) vom dori să subliniem, și în aceste cazuri, existența unor *cauze de fond* care au provocat mișcările (ceea ce înseamnă că relația românilor cu porumbul nu ar fi putut sta în centrul agendei istorice, așa cum se afirmă în *Istoria mămăligii...*[28]): structura proprietății (care se traducea în insuficiența sau lipsa pământului pentru categorii largi de țărani), legislația de excepție (țăranii erau net defavorizați, sistemul legislativ și administrativ privilegia pe moșieri și arendași), fenomenul arendășiei (pătură intermediară, între proprietarii de pământuri și cei care le lucrau), cămătăria (care suplinea, într-un mod nesănătos, cererea de credite agricole, care ar fi fost de presupus să existe în condiții acceptabile pentru oamenii de rând), fenomenul fărâmițării proprietăților funciare, crizele economice, secetele, alte calamități[29].

CEREALELE ÎN AGRICULTURA ROMÂNILOR. APARIȚIA PORUMBULUI

Cultivarea cerealelor se confundă cu însăși istoria poporului nostru, așa cum remarca și Ofelia Văduva în *The Introduction of Maize...*: „Archaeological excavations also revealed the fact that wheat and millet were cultivated of old on the territory of present-day Rumania; carbonized wheat and millet grains dating from the Neolithic were found in several parts of the country. [...] The frequent occurrence of stone grinders within this period confirms the practice of grinding the grain in order to obtain the flour required for preparing the bread and flat cakes greatly used in the Dacians' nourishment"[30].

Există un consens al specialiștilor asupra datelor esențiale ale etnogenezei poporului român: semnele cristalizării vizibile ale acesteia sunt situate în a doua jumătate a secolului al VII-lea. Ceea ce înseamnă, pentru poporul român, o vârstă de 1300–1350 de ani. Amintim aici, încă o dată, perioada în care porumbul a pătruns în teritoriile românești, după unele date, circa 1650, după altele, ultimul pătrar al secolului al XVII-lea sau începutul celui următor. Ceea ce indică 300–350 de ani, față de cei 1300–1350, un „nou-venit" în familia cerealelor cultivate de români, porumbul, integrat relativ rapid, însă cu 1000 de ani mai târziu, după ce

[27] Alex Drace-Francis, *op. cit.*, p. 107–121.

[28] *Ibidem*, p. 21, 153 și urm.

[29] Gheorghe Iacob, *Implicații economice ale modernizării*, în *Istoria românilor*, volumul VII, tom II: *De la Independență la Marea Unire (1878–1918)*, Acad. Gheorghe Platon (coordonator) și colectivul de autori, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 76–78.

[30] Ofelia Văduva, *The Introduction of Maize into the Food of the Rumanian People and Its Impact*, în *Food in Perspective: Proceedings of the Third International Conference on Ethnological Food Research*, Cardiff, Walles, 1977, editat de Alexander Fenton și Trefor Owen, 333–42, Edinburgh, John Donald, 1981, p. 333.

https://biblioteca-digitala.ro

sistemul cultural şi alimentar ale românilor erau deja constituite, nu are cum să dicteze structura tradiţiei. Mai degrabă poate fi vorba de o adaptare şi completare. Adăugăm la aceasta cultivarea, pe teritoriile carpato-danubiene, a grâului, a meiului şi a altor cereale, încă din epoca neolitică (epocă preindoeuropeană), ceea ce întregeşte cumva imaginea evoluţiilor agriculturii practicate de români. Se mai poate menţiona şi faptul că porumbul concurează cu meiul (nu cu grâul) şi îl şi înlocuieşte, lucru atestat de cercetători[31].

Constantin Garoflid, în lucrarea sa *Agricultura veche*[32], face o analiză asupra caracteristicilor agriculturii în România vechiului regat, aşa cum se prezenta aceasta la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor. Garoflid arată proporţia şi relaţia reale între cultivarea grâului, a porumbului şi a altor culturi în ţara noastră, de pildă prin următorul pasaj: „Cultura grâului era temeiul agriculturii mari. [...] Afară de porumbul care îl dădea în dijmă semănau numai grâu"[33]. Relativ la aceeaşi perioadă grăitoare este menţionarea, de către Tudor Pamfile, a statutelor celor două cereale: în vreme ce porumbul este „saţul casei", grâul este „cinstea mesei"[34], de unde reies, într-un mod suficient de clar, apartenenţele celor două la registre culturale diferite, care nu pot fi interschimbabile. Gândirea profundă românească ne oferă astfel încă o pildă a aşezării fiecărui lucru la locul cuvenit.

O clasificare din 1908 a lui Popovici-Lupa[35], a „culturii făinoaselor" enumeră principalele şapte culturi din Vechiul Regat, din următoarea ordine: grâu, secară, orz, ovăz, porumb, mei şi hrişcă. Observăm că din acestea şapte, porumbul ocupă locul cinci ca importanţă, după grâu, secară, orz şi ovăz.

O periodizare a vieţii agricole pe teritoriul ţării noastre alcătuită de Ion Chelcea[36] ne dă o imagine clară, riguros fundamentată pe documente, a cercetărilor privind coordonatele agriculturii practicate de români în diferitele stadii de evoluţie, tipurile de culturi (în care cerealele ocupă un loc important), uneltele folosite.

Ariile locuite de români, în diferitele epoci, ne înfăţişează situaţii diferite, care ne interzic simplificările fără temei. Porumbul, intrat în Ţările Române în ultimul pătrar al secolului al XVII-lea, înlocuieşte în primul rând meiul şi nu grâul. Meiul – s-ar putea spune – este „detronat" în favoarea porumbului[37].

---

[31] Ion Chelcea, *Agricultura la români, de la origini până la jumătatea secolului XX. Studiu etnografic*, Piteşti, Editura Universităţii din Piteşti, 2010, p. 97, p. 106.

[32] Constantin Garoflid, *Agricultura veche. Condiţiile economice, tehnice şi sociale ale agriculturii din stepa de răsărit înainte de expropiere*, Bucureşti, Tiparul „Cartea Românească", 1943, p. 106.

[33] *Ibidem*.

[34] Tudor Pamfile, *Agricultura la români. Studiu etnografic cu un adaos despre măsurătoarea pământului şi glosar*, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp, C. Sfetea şi Libraria Naţională, 1913, p. 65–66.

[35] N. O. Popovici-Lupa, *Agricultura. Cunoştinţe practice de cultura pământului şi a plantelor agricole*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1908.

[36] Ion Chelcea, *op. cit.*, p. 18–26.

[37] Ofelia Văduva, *Cerealele în viaţa şi cultura tradiţională a poporului român. Privire specială asupra grîului*, în „Revista muzeelor şi monumentelor", nr. 3, Bucureşti, Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, 1983, p. 87.

https://biblioteca-digitala.ro

Plantă rezistentă, adaptabilă, productivă, porumbul este adoptat rapid şi integrat între culturile folosite de români, alături de grâu, secară, orz, ovăz, mei, aşa cum observă şi Ofelia Văduva: "Against this historical background, the rapid introduction and acceptance of maize in the Rumanian Countries (beginning of the seventeenth century) led to an easy integration of the new plant into the traditional pattern of life of the inhabitants. The causes of this instant reception are multiple and varied, and they can be linked to the entire social, economic and political complex of the Rumanian Countries. A main cause is the long Ottoman domination, with its ever-growing request for wheat. The Turks did not ask for the new cereal – it did not fit into their traditional diet – a circumstance that was to a considerable extend responsible for the rapid spred of maize"[38].

ETNOGRAFIA ALIMENTAŢIEI. ALIMENTE OBŢINUTE DIN PORUMB MĂCINAT: MĂMĂLIGA

S-a afirmat în *Istoria mămăligii...*[39] fie că etnografia nu a acordat deloc atenţie porumbului şi mămăligii, fie că unele lucrări de etnografie au abordat subiectul, însă insuficient. Considerăm că, dacă vom consimţi să ne aplecăm, fie şi un timp scurt, cu respectul cuvenit, asupra scrierilor etnologice şi etnografice[40] care privesc cultura profundă românească, vom constata că este o opinie subiectivă. A constata că porumbul şi mămăliga „sunt prea rar menţionate" sau „nu sunt deloc menţionate" în lucrările de specialitate reprezintă o falsă problemă. De fapt li se acordă cu exactitate (adică nici mai mult şi nici mai puţin decât trebuie) locul pe care îl ocupă în cultura şi civilizaţia noastră. Fiecare cultură, fiecare cereală, ca şi alimentele cu statut de marcă identitară au locul şi rolul lor (determinant sau minor) în ritual, în ceremonial, în traiul cotidian. Lucrarea *Istoria mămăligii...*[41] consideră că „porumbul nu este menţionat câtuşi de puţin în studiul de căpătâi al lui Henri Stahl asupra comunităţilor rurale tradiţionale din România". Cercetările lui H. H. Stahl contrazic această afirmaţie, porumbul este menţionat de acesta în mod explicit, în câteva rânduri, după cum se poate constata în lucrarea *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*[42], tema fiind cea a secătuirii pământului şi soluţiile date de variatele metode de asolament (rotire a culturilor). Ceea ce, desigur, denotă larga scală de cultivare a cerealelor şi, de asemenea, viziunea asupra cultivării porumbului, armonizată cu o cultivare judicioasă a grâului, meiului, orzului, ovăzului şi a altor plante.

---

[38] Idem, *The Introduction of Maize...*, p. 336.

[39] Alex Drace-Francis, *op. cit.*, p. 20.

[40] Menţionăm numai câţiva dintre etnografii consacraţi: Valer Butură, Ion Vlăduţiu, Gheorghe Iordache, Georgeta Moraru, Mihai Dăncuş.

[41] Alex Drace-Francis, *op. cit.*, p. 19.

[42] H. H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958–1965. A se vedea în special paginile 293, 299, 323.

https://biblioteca-digitala.ro

Răspunsurile la chestionarele etnografice, care se regăsesc atât în cele cinci volume ale *Atlasului Etnografic Român* (2003–2013)[43] – cartografiate, cât și transcrise și sistematizate în seriile *Corpusului de Documente Etnografice Românești* (DER), se constituie într-o imagine de ansamblu a temelor etnografiei românești. Porumbul este prezent în hărțile tematice ale *Atlasului Etnografic Român*, în volumele al II-lea (*Ocupațiile*), al III-lea (*Tehnica populară. Alimentația*) și al V-lea (*Sărbători, obiceiuri, mitologie*). Cităm din legendele hărților volumului al II-lea: *cereale cultivate în spațiul românesc*[44], *curățatul porumbului*[45], *păstrarea produselor agricole* (diferite tipuri de spații, incinte sau recipiente pentru diferitele cereale)[46], *dispunerea culturilor în câmp*[47], *culturile combinate* (inclusiv porumbul combinat cu alte culturi)[48]. Alte hărți, în același volum, sunt dedicate principalelor culturi din țara noastră[49]: grâul de primăvară și cel de toamnă, alacul, porumbul, secara, ovăzul, orzul, orzoaica, meiul, sorgul. În volumul al III-lea, *Tehnica populară. Alimentația*, se află alte mențiuni legate de cereale (inclusiv porumb): instalațiile de măcinat cereale[50], cereale utilizate în alimentație[51], preparate din grâu (I și II)[52], preparate din porumb și alte cereale (I și II)[53], Pâinea. Compoziție[54], Pâinea. Fermenți[55]. În volumul al V-lea, *Sărbători, obiceiuri, mitologie*, sunt elaborate hărți destinate modelărilor din aluat: colaci și figurine[56]; hărți dedicate alimentelor și meselor de sărbătoare (Crăciun și Paști)[57] și hărți consacrate ofrandelor alimentare, pentru pomenirea morților și moșilor[58]. De aici reiese în mod clar locul și rolul fiecărei cereale în alimentația rituală și ceremonială[59].

---

[43] Amplă lucrare elaborată de colectivul de etnografi ai Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române, pe baza chestionarelor aplicate pe întreg teritoriul României, în campaniile *Atlasului Etnografic Român*, în decada 1972–1982.

[44] *** *Atlasul Etnografic Român*, vol. II: *Ocupațiile*, coordonator general Ion Ghinoiu, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu", Academia Română, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 45, 47.

[45] *Ibidem*, p. 131.

[46] *Ibidem*, p. 133.

[47] *Ibidem*, p. 53.

[48] *Ibidem*, p. 55.

[49] *Ibidem*, p. 45, 47.

[50] *** *Atlasul Etnografic Român*, vol. III: *Tehnica populară. Alimentația*, coordonator general Ion Ghinoiu, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu", Academia Română, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 141.

[51] *Ibidem*, p. 185.

[52] *Ibidem*, p. 187, 189.

[53] *Ibidem*, p. 191, 193.

[54] *Ibidem*, p. 195.

[55] *Ibidem*, p. 197.

[56] *** *Atlasul Etnografic Român*, vol. V: *Sărbători, obiceiuri, mitologie*, coordonator general Ion Ghinoiu, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu", Academia Română, București, Editura Academiei Române, 2013, p. 187, 189, 191.

[57] *Ibidem*, p. 245, 247, 249, 251.

[58] *Ibidem*, p. 211, 213, 215, 217, 231, 253, 255, 257, 259.

[59] Ne referim la grâu și la copturile din făină de grâu, la importanța lor în viața spirituală a românilor, ca nucleu al culturii și civilizației noastre.

https://biblioteca-digitala.ro

Structura primului volum (Oltenia) din seria *Alimentația. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*[60] conferă în cadrul *Părții I. Resurse alimentare* un spațiu substanțial *cerealelor cultivate,* în *Partea a II-a. Păstrarea și cultivarea,* primele pagini sunt alocate amenajărilor și recipientelor pentru păstrarea hranei, informații inedite despre prepararea alimentelor (mâncăruri și băuturi din cereale: din grâu, porumb, secară, mei, orz, orez) – în *Partea a III-a. Prepararea hranei,* în partea finală a volumului de documente fiind sistematizate informații despre utilizarea alimentelor obținute din cereale în hrana cotidiană, hrana de post, hrana ceremonială și rituală (în *Partea a IV-a. Mese și obiceiuri alimentare*); glosarul, lista de abrevieri și anexele cu satele cercetate, culegători și informatori se află la sfârșitul volumului.

Desigur că înțelegerea și viziunea asupra domeniilor etnologice reprezintă un demers dificil de întreprins. Cercetarea presupune timp îndelungat, efort susținut, meticulozitate și un volum imens de publicații de parcurs; cultura română este bogată în autori care s-au ocupat în ultimele două sute de ani de studii de profil. La nota 31 (în cartea *Istoria mămăligii...*[61]) găsim: „Nimic despre porumb în Văduva, *Pași spre sacru*[62] sau *Steps Toward the Sacred*[63]". Înainte de a semnala sau certifica o presupusă omisiune a porumbului în lucrările menționate, este necesar să amintim că autoarea, Ofelia Văduva, este unul din cercetătorii care a tratat într-un mod amplu problematica alimentației tradiționale românești. Amintim aici *Pași spre sacru* (1997) sau *Steps Toward the Sacred* (1999)[64], precum și alte câteva lucrări de specialitate, cum ar fi *Introducere în studiul alimentației populare* (1975), *The Introduction of Maize into the Food of the Rumanian People and Its Impact* (1981), *Cerealele în viața și cultura tradițională a poporului român. Privire specială asupra grîului* (1983), *Civilizația pâinii. Civilizația grâului* (1993).

Din cele de mai sus aducem în discuție mai ales *Introduction of Maize into the Food of the Rumanian People and Its Impact*[65], care oferă o imagine de ansamblu obiectivă asupra influenței pe care cea mai nouă cereală, porumbul, a avut-o asupra sistemului alimentar românesc.

ÎN LOC DE CONCLUZII. MĂMĂLIGOFOBIE VS MĂMĂLIGOFILIE. CRUCIAȚI ANTIMĂMĂLIGĂ

Considerăm că „a fi mămăligofob" sau „a fi mămăligofil" este o falsă dilemă, presupunând că se definește clar, fără ambiguități, fiecare tip de situație.

---

[60] Apărută la Editura Etnologică, 2018.

[61] Alex Drace-Francis, *op. cit.*, p. 183.

[62] Ofelia Văduva, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

[63] Idem, *Steps Toward the Sacred. From the Ethnology of Romanian Food Habits*, traducere din limba română de Sorana Georgescu-Gorjan, București, Editura Enciclopedică, 1999.

[64] Studiile dedicate etnologiei alimentației cuprind în mod firesc referiri la porumb (și la fierturi, copturi, băuturi, mâncăruri preparate din boabe de porumb sau făină de porumb), obiceiuri alimentare cotidiene și de sărbătoare.

[65] Ofelia Văduva, *The Introduction of Maize...* .

https://biblioteca-digitala.ro

De asemenea, dilema între a fi „mămăligocentric" sau „mămăligoperiferic" naşte întrebarea: care este pertinentul reper, cum ne raportăm şi la ce anume ne raportăm?

Ce înseamnă a fi „cruciat antimămăligă" (a se vedea în *Istoria mămăligii...*[66])? Pot exista, la fel de bine (de dragul simetriei), şi „cruciaţi promămăligă"? Dezlegarea acestor enigme nu ne face nici mai riguroşi, nici mai savanţi şi nici mai încrezători. În legătură cu ideea de cruciadă, oricare ar fi obiectul ei, nu trebuie să existe niciodată tentaţia alunecării în derizoriu. Suntem conştienţi că studiul culturii româneşti (şi, în general, o cercetare care se doreşte responsabilă pentru orice cultură) presupune un efort îndelungat, idealul fiind profunzimea la nivelul înţelegerii şi al elaborării. Există ierarhii, nu poate exista „istoria mămăligii" mai mult decât „istoria pâinii" sau decât „istoria grâului, orzului, meiului, orezului, secarei". De altfel, aceste istorii nu pot exista decât împreună, mai degrabă ca „*o* istorie", una, aparţinând acestor „istorii", împletite, a cerealelor cultivate de-a lungul timpului, în spaţiile româneşti.

Istoria se cuvine să reflecte realitatea.

[66] Alex Drace-Francis, *op. cit.*, p. 136.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CONFUZII IDENTITARE ŞI CULTURALE ALE LOCUITORILOR ROMÂNI, AROMÂNI, MEGLENOROMÂNI ŞI ISTROROMÂNI DIN PENINSULA BALCANICĂ

ARMAND GUŢĂ

Prin intermediul mai multor proiecte interacademice bulgaro-române desfăşurate între 2004–2012: 1. *Les cultures de deux cotes du feuvle Danube dans les annes de changements. Traditions et innovations* desfăşurat între anii (2004–2007); 2. *Culture populairé Bulgare et Roumaine dans le process de Intergration Europeéne* derulat între anii (2007–2009); 3. *Bulgarie et Romanie dans l'Union européenne culture et identité* (2009–2011) am efectuat împreună cu o parte dintre colegii de la Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" mai multe cercetări etnologice de teren în regiunile: Balcic, Bazargic, Lom, Oriahovo, Kozlodui, Nicopole, Belene, Silistra şi Varna, am parcurs aproximativ 6800 de km şi am vizitat 167 de localităţi bulgăreşti. Dintre acestea 67 de localităţi sunt locuite în proporţie de 90–95% de români. Alte 40 de localităţi sunt locuite de români şi bulgari, dar majoritatea o reprezintă, totuşi, românii în proporţie de 55–60%. În celelalte 60 de comune sau oraşe românii sunt minoritari, reprezentând între 25% şi 40% din populaţie. Pe lângă aceste trei proiecte etnologice trebuie să menţionăm şi culegerile de teren efectuate în Croaţia în anii 2005 şi 2012 precum şi cele din Serbia şi Macedonia din 2012.

PROCESUL AUTOASUMĂRII IDENTITĂŢII ETNICE ŞI CULTURALE ÎN SPAŢIILE MULTICULTURALE ŞI MULTIETNICE DIN BALCANI

În urma acestor anchete de teren, etnologice, efectuate în perioada sus-amintită, a aplicării chestionarului-tip folosit de cercetătorii din Institutului de Etnografie şi Folclor şi potrivit răspunsurilor oferite de cetăţenii bulgari, sârbi, croaţi, macedoneni etc., de origine română, aromână, meglenoromână şi istroromână, putem concluziona că la data culegerilor existau mai multe categorii sau tipuri de subiecţi de origine română şi romanică balcanică care aveau probleme în ceea ce priveşte autoidentificare etnică:

A. Subiecţi care se autodefinesc drept rumâni, rumuni, români, vlaşi, vlahi, aromâni, ţintari, meglenoromâni, rumeri sau istroromâni.

B. Subiecţi care se autodefinesc ca cetăţeni ai statului în care trăiesc, ca fiind bulgari, sârbi, croaţi, macedoneni, greci.

C. Subiecţi care nu sunt siguri de originea lor etnică deşi, în copilărie, bunicii şi părinţii lor vorbeau limba română sau unul dintre cele trei dialecte ale limbii române.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 34, 2023, Bucureşti, p. 67–72
https://biblioteca-digitala.ro

D. Subiecți care nu au curajul sau refuză să-și decline apartenența etnică.

Pe baza tipologiei etnoculturale a informatorilor balcanici de origine romanică am reușit să identificăm pentru fiecare catgorie cel puțin două subcategorii, astfel, din prima categorie de subiecți notați cu A se disting în mod clar:

1. Subiecți vorbitori de limba română, cu particularitățile regionale specifice, și care locuiesc în satele și orașele din nordul Bulgariei, între râul Timoc și orașul Turtucaia, și nord-estul Serbiei, între râurile Timoc și Sava.

2. Subiecți care vorbesc bine unul dintre cele trei dialecte ale limbii române și graiuri și înțeleg relativ bine limba română. Toți aceștia sunt locuitori ai orașelor, comunelor și satelor din Bulgaria, Croația, Grecia, Macedonia de Nord și Serbia.

Aceste două subcategorii sunt capabile, la nivel individual și colectiv mental să facă o retrospectivă asupra genealogiei neamului și, de asemenea, să facă o diferențiere clară între tradițiile și obiceiurile specifice lor ca minoritate și cele ale populației majoritare. Acești subiecți și-au declarat apartenența etnică la ultimele trei recensăminte efectuate în țara de rezidență.

Subiecții din categoria B pot fi împărțiți, la rândul lor, în trei subcategorii:

1 Subiecți care recunosc singuri că ar fi de origine română, aromână, meglenoromână și istroromână.

2. Subiecți care, inițial, neagă că ar fi de origine română, aromână, meglenoromână, istroromână, specificând că ei sunt bulgari, sârbi, croați, macedoneni sau greci, însă afirmă că bunicii lor vorbeau unul dintre cele trei dialecte sud-dunărene ale limbii române sau limba română.

3. Subiecți care nu-și amintesc de ce origine etnică ar fi și, în același timp, consideră că actualul statut îi mulțumește.

Trebuie specificat că toți subiecții din categoria B înțeleg relativ bine limba română, vorbesc ocazional, în comunitate și familie, unul din cele trei dialecte sud-dunărene ale limbii române și de asemenea pot să facă o diferențiere parțială între tradițiile și obiceiurile specifice lor ca minoritate și cele ale populației majoritare. Aproape jumătate dintre acești cetățeni nu și-au declarat apartenența etnică la ultimele trei recensăminte efectuate în țara de rezidență.

Din cea de-a treia categorie, numită de noi C, se disting:

1. Subiecți capabili să înțeleagă limba română la un nivel satisfăcător, dar care în același timp declară că nu știu nimic despre originea familiei, a neamului sau a comunităților din care provin.

2. Subiecți care înțeleg și vorbesc la nivel elementar unul dintre cele trei dialecte sud-dunărene ale limbii române, își aduc vag aminte de unde provine familia lor și vorbesc doar limba statului în care s-au născut și trăiesc.

Trebuie să specificăm că, unii dintre subiecții respondenți din categoria C sunt incapabili să facă o diferențiere între tradițiile specifice lor ca minoritate și cele specifice populației majoritare. De asemenea, aceștia nu și-au declarat apartenența etnică la ultimele trei recensăminte efectuate în țara de rezidență.

În cadrul celei de-a patra categorii, D, distingem:

1. Subiecți care refuză să admită că ar putea fi de etnie română, aromână, meglenoromână, istroromână. Aceștia cunosc fragmentar limba română sau unul din cele trei dialecte sud-dunărene ale limbii române și nu au fost niciodată în România.

https://biblioteca-digitala.ro

2. Subiecţi care se tem să recunoască că fac parte din etnia română, aromână, meglenoromână, istroromână deoarece cred că o asemenea recunoaştere ar conduce, automat, la pierderea statutului anterior. Aceşti minoritari nu vorbesc decât limba oficială, îşi aduc aminte vag cuvinte sau expresii provenite din limba maternă şi de asemenea păstrează doar parţial elemente specifice tradiţiei culturale.

În concluzie, putem afirma potrivit documentelor internaţionale precum *Documentul Copenhaga* adoptat în 1990 că: „apartenenţa unei persoane la o minoritate este definită ca fiind o problemă care ţine de alegerea individuală a persoanei şi niciun dezavantaj nu poate decurge pentru ea din exercitarea acestei alegeri".

Pentru o mai bună înţelegere a confuziilor identitare manifestate de subiecţii chestionaţi de noi am ales să transcriem o parte din răspunsurile la întrebările chestionarului etnologic aplicat de echipele noastre de cercetare asupra membrilor comunităţilor etnoculturale romanice. În acest sens am ales câte un fragment din răspunsurile oferite de informatorii proveniţi din toate comunităţile etnoculturale balcanice pentru primele două categorii de subiecţi:

Primul fragment de interviu conţine răspunsurile unui informator din Bulgaria care poate fi asociat subiecţilor din categoria A, intervievat în 2006:

„– *Cum vă numiţi?*

– Veselin Todorov Zlatev.

– *Câţi ani aveţi?*

– M-am născut în 18 octombrie 1925.

– *De unde sunteţi?*

– Din Zlătia dve [doi], Kule, ocolul Montana.

– *Ce studii aveţi?*

– Am făcut realni liceu, visoka şcola [liceul cu profil real].

– *Cum e cu căluşul?*

– Se joacă în Rusalskata sedmiţa [săptămâna Rusaliilor] di la petak [vinerea], înainte la Sveti Duh [Sfântul Duh]şi vinerea dupe Sveti Duh.

– *De unde căluşul pe aici?*

– Căluşul a venit acilea de când au fost rimlianite [romanii], ei au avut praznic [sărbătoare], ei au făcut tradiţia! Trakite [tracii] se împart în două: Mizi [Missieni] şi Daki [Dacii]. Mizi di la Dunăre la niazi şi dakite de la nord de Dunăre sunt ălt rodoslov [neam]. Trakiite au luat căluşu di la rimlianite [romanii] şi di la grţii [greci]. Ei au luat di la drevnite narodi [popoarele antice] care au fost la istorie şi care atunci veniră aci, slavianţi [slavii], care au fost, au trăit şi dincolo de Dunăre! În şapte vek [secol] vine aci prabulgarii [protobulgarii] ai noştri şi apoi slavianţi [slavii]!

– *Aţi citit undeva aceste informaţii?*

– Da, în cărţile noastre bălgărski [bulgăreşti] de istorie.

– *Aţi citit şi alte cărţi?*

– Nu, e aşa cum spui io. Acu ăştia tineri nu ştiu istoria şi vorbesc ce nu trebuie[1]".

Al doilea fragment de interviu conţine răspunsurile unui informator din Bulgaria şi poate fi asociat subiecţilor din categoria B, intervievat în august 2009:

[1] Veselin Todorov Zlatev, Zlătia II, Călugheri, ocolul Montana, 2006.

https://biblioteca-digitala.ro

„– *Cum vă numiți?*

– Ljuben Oprea Oacă și am 76 dă ani.

– *Câți locuitori erau pe vremuri în Baikal?*

– Pe la anii lu 50 era trei mii de inși, de români? Da, nu ierea toți.

– *Câți vorbeau românește?*

– Mai cu toți! Acușa nici copii mei nu știu românește. Noi cu ei, n-am vorbit românește.

Odată, mai întâi când îmi făcea vreun zăpnuc [prostie] ceva, mai le trăgeam o înjurătură.

– *Câti români sunt aici?*

– N-avem români. La noi, aicea, este una, Bâta mea [Bunica], samo că ea de la Măgură a fost. Ete colea e una care e țereancă [din România] și are două fete; ele sânt vii, ele sânt în săliște [sat]. Samo [doar] ele mai știe românește. Baș [deloc] nu știu românește. Toți sunt bulgari. Aicea erau două fomei, am avut romînce de au venit aicea. Când a țânut românu aicea 10–15 ani de zile (1913–1939), baș nu știu istoria cum e, noi am fost pe supt România iacă de aci până la Malu Roșu sunt 200 de km. Și vrea, nu vrea, a vorbit limba română[2]".

Există mai multe motive administrative, politice și culturale care au accelarat procesul de ștergere a identității etnoculturale a comunităților romanice din peninsula Balcanică. Dintre acestea am ales doar opt pe care le expunem mai jos:

1. Distanța mare față de țara mamă și alte comunități etnoculturale înrudite și întreruperea contactului lingvistic și cultural timp de peste 70 de ani.

2. Opoziția acerbă a reprezentanților oficiali în teritoriu (primarii) în legătură cu recunoașterea și promovarea specificului cultural minoritar pe plan local potrivit prevederilor legislației UE.

3. Reticența și naționalismul autorităților centrale în acceptarea și conferirea statului de minoritate etnică și culturală deoarece în nicio constituție balcanică nu este menționată existența minorităților naționale.

4. Presiunea psihologică la care au fost și sunt încă supuși locuitorii comunităților romanice din Balcani din partea aparatului administrativ de stat central și local cum ar fi Ministerul de Interne, Ministerul Educației și Ministerul Culturii prin refuzul de a le elibera pașapoarte, aprobări privind organizarea unor manifestări culturale și religioase locale, înființarea unor școli cu predare în limba română, aromână, meglenoromână și istroromână.

5. Lipsa unei adevărate coeziuni etnoculturale ce are ca obiectiv principal promovarea și alegerea propriilor reprezentanți politici în parlamentele statelor balcanice din cauza dezinformării oficiale și locale și a oportunismului unor candidați aleși.

6. Asimilarea etnoculturală forțată efectuată între anii 1920 și 1990 a fost posibilă prin:

a. interzicerea sărbătoririi obiceiurilor și tradițiilor populare și portului tradițional;

b. interzicerea folosirii limbii materne în public și în cadrul serviciului religios;

---

[2] Ljuben Oprea Oacă, 76 de ani WS 30205, Baikal, august 2009.

https://biblioteca-digitala.ro

c. lipsa învăţământului în limba maternă;

d. slavizarea forţată a prenumelor şi numelor de familie a tuturor etnicilor neslavi;

e. încorporarea şi trimiterea etnicilor minoritari în regimente izolate, de graniţă, departe de comunitatea etnoculturală, pentru perioade de timp cuprinse între doi şi trei ani;

f. încurajarea căsătoriilor interetnice prin oferirea unor facilităţi administrative sau economice.

7. Lipsa investiţiilor economice în zonele locuite compact de minorităţile etnoculturale, ceea ce a condus la plecarea forţei de muncă tinere şi calificate în alte regiuni bine dezvoltate din punct de vedere economic.

8. Migraţia economică a unui important segment din populaţia romanică trăitoare în Peninsula Balcanică către statele occidentale.

LEGISLAŢIA EUROPEANĂ PRIVIND DREPTURILE MINORITĂŢILOR ETNICE ŞI CULTURALE ŞI APLICAREA ACESTOR PREVEDERI ÎN STATELE BALCANICE DUPĂ 1999

Lipsa unor organizaţii culturale cu preocupări constante şi serioase şi a unei politici coerente din partea comunităţilor în ceea ce priveşte prezervarea specificului etnic românesc sau romanic în Balcani a necesitat intervenţia statului român în virtutea prevederilor *Convenţiei Cadru privind Protecţia Minorităţilor Naţionale*, semnată de toate statele europene la data de 1 februarie 1995 la Strasbourg, intrată în vigoare la 1 februarie 1998 şi completată potrivit legilor adoptate în cadrul *Convenţiei de la Veneţia* din 2001. Toate aceste documente se referă la relaţia dintre statul de origine şi minoritatea sa aflată în alte state, prevederile celor două documente fiind conforme cu legislaţia *Chartei europene a limbilor regionale şi minoritare*, *art.1–2* ce vizează promovarea utilizării acestor limbi de către minoritari în spaţiul comunitar şi public.

PROIECTE POLITICE ŞI ECONOMICE EUROPENE DE REVIGORARE A COMUNITĂŢILOR ROMÂNEŞTI DIN NORDUL BULGARIEI ŞI SERBIEI

Dacă la nivel cultural şi de coeziune etnică locală lucrurile încă trenează, rezultatele sunt timide, la nivel politic şi economic, cu sprijin logistic şi financiar comunitar, se observă demararea unor programe de colaborări locale şi regionale foarte ambiţioase. În marea lor majoritate, localităţile cu români din sudul Dunării sunt înfrăţite cu localităţi din judeţele Dolj, Olt, Teleorman şi Giurgiu, prin intermediul programelor de *Cooperare în cadrul euroregiunilor.*

Euroregiunea „Dunărea 21": Documentele de înfiinţare a „Asociaţiei de colaborare transfrontalieră Dunărea 21" au fost semnate la 18 ianuarie 2002, la Vidin, de către primarii oraşelor Calafat, Vidin şi Zajcear. Euroregiunea cuprinde aşezări urbane şi rurale din zonele riverane Dunării, din România, oraşul Calafat, comunele Poiana Mare, Desa, Cetate şi Ciupercenii Noi, din Bulgaria, oraşul Vidin

https://biblioteca-digitala.ro

și localitățile Rujniti, Macriș, Belogradcik, Lom, Kula, Dimovo și Novo Selo și din Serbia, orașul Zajcear și localitățile Sokobania, Kladovo, Bolievat, Kniajevat, Bor, Negotin și Maidanpec.

Euroregiunea „Giurgiu – Ruse": Înființată prin Convenția semnată de primarii municipiilor Giurgiu și Ruse la data de 23 aprilie 2001, la Giurgiu, înregistrată ulterior la Consiliul Europei. „Euroregiunea Giurgiu – Ruse" reunește primăria Giurgiu, primăria Ruse și organizația neguvernamentală „Agenția Municipală Energetică Ruse", populația aferentă fiind de 270.000 locuitori. Euroregiunea are un secretariat comun și o comisie ecologică și de sănătate care se întrunește trimestrial și care analizează probleme legate de protecția mediului, sănătate publică și a animalelor, propunând soluțiile convenite administrațiilor locale ale celor două municipii.

Euroregiunea „Dunărea de Sud": A fost creată în martie 2001 și cuprinde asociații de cooperare transfrontalieră din România și Bulgaria. Din partea română, sunt membri ai Euroregiunii „Asociația Dunărea de Sud", formate din consiliile locale ale municipiilor Alexandria, Turnu Măgurele, Roșiorii de Vede și Zimnicea din județul Teleorman, iar din partea bulgară, Asociația „Evroregion Dunav Jug". Euroregiunea are centrul administrativ la Sviștov, în Bulgaria.

Euroregiunea „Danubius" a fost creată în 2002, la inițiativa Consiliului Județean Giurgiu și Primăriei Ruse. „Euroregiunea Danubius" este o asociație care cuprinde județul Ruse, din partea bulgară, și județul Giurgiu, din partea română.

Euroregiunea „Dunărea de Mijloc–Porțile de Fier" a fost creată la 6 octombrie 2005, la Vidin, unde au fost semnate *Acordul de Asociere* și *Statutul Euroregiunii* „Dunărea de Mijloc –Porțile de Fier", care include județele Mehedinți din România, Vidin din Bulgaria și orașul Cladovo – Districtul Bor din Serbia.

Euroregiunea „Dunărea Inferioară": La 15 noiembrie 2001, în orașul Călărași, s-a semnat acordul privind crearea Euroregiunii „Dunărea Inferioară", din care fac parte județele Călărași, Ialomița și Constanța din România, iar din Bulgaria județele Silistra și Dobrici[3].

Se poate afirma că toate aceste dileme, personale sau colective, coroborate cu ezitarea sau refuzul declarării oficiale a apartenenței etnoculturale în cadrul recensămintelor decenale, conduc, în mod inevitabil, la diminuarea elementului etnic romanic, aflat izolat în marea masă slavă de sud.

În pofida înființării și funcționării acelor euroregiuni, nu se întrevăd beneficii imediate în favoarea populației romanice trăitoare în Balcani, deoarece statele balcanice nu fac și nu au făcut niciodată eforturi notabile în direcția aplicării corecte a prevederilor tratatelor semnate, ca subiecte de drept internațional în momentul afilierii sau aderării la Uniunea Europeană, uitând, subit, că *Pacta sunt servanda*.

Potrivit opiniilor specialiștilor în demografie, etnologie și lingvistică, dacă nu se adoptă prevederile documentelor europene privind drepturile minorităților de către guvernele țărilor în care trăiesc comunitățile culturale romanice, acestea vor fi complet asimilate până în 2050.

---

[3] Obiectivele politicii externe ale României între 2005–2009, *Diplomația culturală. Cooperarea transfrontalieră româno-bulgară*, MAE, 2007, p. 1–23.

https://biblioteca-digitala.ro

ADAOS LA COLINDATUL COPIILOR ÎN URBAN

MARIN MARIAN-BĂLAŞA

ÎN LOC DE INTRODUCERE: O RECAPITULARE A DECENIULUI 1990

Paginile de faţă reprezintă transcrierea unor schiţe şi fişe de lucru elaborate cândva, între 1991–1992, când începusem lucrul la un proiect a cărui mare parte (totuşi eliptică), reelaborată, rescrisă de mai multe ori pe parcursul a trei decenii, a apărut în volumul *Ochiul dracului şi al lui Dumnezeu (mentalităţi economice tradiţionale)*[1]. Unde, din pricina necesităţii de adresare unui public (etnologic) mai larg, am limitat la maxim referinţele, nu doar de text oral, cât mai ales de muzică. Aşadar, materialul de faţă extinde cele prezentate acolo, atunci, salvând de la uitarea arhivistică şi de la neimpresionabilitatea temei folclorului marginal, al mentalităţii şi economiilor servituţii, un repertoriu nu numai exemplificativ, ci chiar exemplar.

Exemplele de text şi muzică, plus observaţiile, comentariile şi informaţiile reţinute în anii 1991–1992, se bazează şi provin aici din ceea ce se află înregistrat audio pe două casete magnetice, totodată transferate pe bandă de magnetofon (Mg 5795), aflate în Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu". Înafara acestor două paragrafe elementar-introductive, urmează, de manieră covârşitor majoritară, tot ce pusesem pe hârtie încă la începutul respectivilor ani '90, aşa dând mărturie tardivă inclusiv despre nivelul de pionierat al interpretării şi analizei fenomenului colindatului infantil de natură şi funcţie strict economică.

Ceea ce urmează este un *text-document* şi o *transcriere-document* (am precizat deja: schiţe şi fişe *de lucru*), realizate la începutul anilor 1990. Preferabila, dorita şi intenţionata fidelitate cât mai mare cu putinţă faţă de forma acustică, audibilă, a materialului înregistrat şi transcris explică şi scuză forma literalmente frustă, neperierea stilistică, nemodificarea de dragul conformităţilor sau acurateţilor ortografice, ortoepice, gramaticale, literare, logice. Astfel, de pildă, din moment ce multe fragmente de „text" (fie cântate, fie rostite) sunt mitraliate fără niciun respir, eventualele virgule „expresive" sau altminteri utile nu-şi au deloc sensul (mai

[1] Marin Marian-Bălaşa, *Ochiul dracului şi al lui Dumnezeu (mentalităţi economice tradiţionale)*, Bucureşti, Editura Muzicală, 2021. Cum e de văzut în pag. 379–393 ale volumului respectiv, colindatul copiilor în urban şi cu deosebire acela stradal (inclusiv „de metrou") este amplu contextualizat, fiind însă exemplificat doar parţial, preferând, favorizând acolo reproducerea unui material aflat pe casete înregistrate de către Irina Nicolau spre finele anilor 1980. Revenirea (= recuperare) prezentă reprezintă propriile „culegeri de teren". Cât despre *arta de stradă* şi *antropologia (muzicală a) metroului*, a se vedea prima sistematizare din Marin Marian-Bălaşa, *Studii şi materiale de antropologie muzicală*, Bucureşti, Editura Muzicală, 2003, p. 73–110.

Anuar IEF, serie nouă, tom. 34, 2023, Bucureşti, p. 73–82

https://biblioteca-digitala.ro

degrabă mutilând realul fonologic, inducând în erori). „Tăierea" versurilor este aici dată tot de neprețuitul real fonologic, acustic (nicidecum de analizele „de birou" filologic; aceştia din urmă vor putea „face curat" sau „sens propriu" din transcrierile prezente, pe când cei căutând cu totul altceva, alte detalii, le ratează dacă au acces doar la transcrieri reeditate tehnic şi teoretic). Pentru cei nefamiliari cu arhivele înscrisurilor folcloriştilor precizez că parantezele cu puncte-puncte reprezintă eliziuni gen ratare, adică momente ininteligibile din înregistrări, poate inclusiv tăceri, dar mai ales zgomot de fond acoperind muzica sau vorbirea. Întotdeauna „R" identifică, iar apoi substituie refrenul. În cadrul unei convorbiri, interviu, semnul întrebării pus şi la început de propoziție indică intervenția, întrebarea culegătorului; când semnul întrebării e singular, în paranteză, el substituie sau sugerează întrebarea care nu s-a înregistrat (moment refăcut la transcriere), paranteza lipsind doar când intervenția e audibilă şi pe bandă. Linia de dialog este vocea altcuiva (identificabil sau nu), iar câteva semne mai puțin comune au trimitere în subsol.

* * *

În textul de față acord o atenție cu totul aparte colindatului profesat de copii, deoarece, aşa cum stabilisem deja, *colindatul copiilor* prezintă o particularitate străină colindului performat de tineri şi adulți. Anume aceea că pentru micii actanți valoarea ritual-ceremonială (deci sacrală) a gestului lor este ignorată, doar funcția economică fiind conştientă, respectiv prioritară, absolutistă chiar.

Şi în oraş copii practică un colindat după model rural. Umblatul de la o rudă la alta, de la vecin la vecin, din casă-n casă, este forma consacrată tradițional. Conținutul acestei colindări îl fac fie „cântecele de stea", fie colindele moderne, de tip apusean sau (de autor) „cult". Colindele tradiționale, de mai restrânsă popularitate şi de specific regional, sunt mai rare, nepreluate de la bunicii sau părinții urbanizați de mai multe decenii, astfel dezrădăcinați față de mediul sătesc originar. Aşadar, colindele „propriu-zis" infantile reprezintă un mixt relativ nou, hibrid, de pastişe pretins veche şi de simplificări relativ recente de piese fragmentare, compuse la oraş.

Colindatul în *locuri publice* este o formă exclusiv urbană, în care execuția unor piese melopoetice devine foarte comodă şi mult mai eficientă din punct de vedere financiar, dat fiind că individul sau grupul nu se mai deplasează în spațiu, ori profită de deplasarea unei mase mari de persoane.

Folosesc ca generică denumirea „colindă de metrou" întrucât, aşa cum şcoala a concentrat activitatea pedagogică (deşi ea se poate practica şi în alte locuri), metroul este locul de reprezentativitate maximă, la oraş, pentru practica colindării cu rol primordial economic.

Pe de o parte, încurajați de valul eliberărilor permisive, ca şi de simpatia crescută față de manifestările cu aspect religios şi folcloric-cutumiar, dar pe de altă parte forțați de fobia neajunsurilor materiale şi de tirania dorințelor, în Crăciunul anului 1990, spre deosebire de oricare din anii şi deceniile trecute, străzile oraşelor româneşti au ajuns încărcate până spre exces de grupuri de copii, tineri sau maturi,

https://biblioteca-digitala.ro

actualizând o variantă urbană a colindatului tradițional. Dintre toți acești actanți, doar o mică parte – prieteni, colegi și rude care se omagiau reciproc, grupuri de studenți teologi sau de credincioși protestanți – păstrau ceva din sacralitatea specifică obiceiului din satul arhaic și tradițional, în sensul că aveau conștiința funcției imateriale și dezinteresate (material) al actului lor. Pentru majoritatea celorlalte categorii umane, varii colindători, cete cu Ursul sau Capra, cu Pluguşorul, cu Sorcova, prima aspectul final al câștigului material, subordonând, deci, întregul obicei, pentru ei, funcției lucrative.

Pentru auditori, gazde primitoare sau receptori-clienți ai colindatului urban, faptul acesta era mai puțin evident, în cazul în care colindătorii excelau prin grija față de modul de prezentare (costumație), prin frumusețea piesei și prin rotunjimea textului cântat. În cazul în care produsul oferit era tot mai sărac și neimpresionant, goana după profit apare prea evidentă, ostentativă și nejustificată, frizând cerșetoria propriu-zisă. Iar ancheta pe care am efectuat-o printre colindătorii copii (între 6 și 16 ani) a relevat cu elocvență acest fapt.

Așadar, în orașul României recente copiii au îmbrățișat practica colindatului ca niciodată din pricina înțelegerii sale ca mijloc de-a câștiga bani. Iar pentru receptorii-clienți, funcția lucrativă a colindatului apare ca acceptabilă, justificată, dacă este acoperită, compensată de aspectul estetic al producției, dezonorantă în caz contrar. În psihologia acestora din urmă colindatul cu funcție lucrativă își mai află sprijin moral și în ideea sacră sau sentimentul religios al dăruirii în zile festive.

Totalitatea proprietăților manifestate cu ocazia executării colindelor în locurile publice, deschise, ori în mijloacele de transport în comun, s-au concentrat și cristalizat cel mai bine în perimetrul subpământean al metroului.

Dar subteran e folclorul acesta nu numai din pricina locului în care se manifestă, aceleași prestații ieșind și la suprafață, totodată executându-se și în casele, apartamentele sau blocurile de locuințe și pe scările celor mai aglomerate clădiri, fiind „subteran" și fiindcă – recent mai mult ca oricând – pentru actanți nu are decât o funcție laică, aceea economică, de câștig pecuniar.

FOLCLORUL SERVITUȚILOR ECONOMICE: COLINDA DE METROU

Colinda de metrou reprezintă o specie aparte a genului *colind*, cristalizat relativ recent în peisajul manifestărilor de cultură orală. Însăși dificultatea fixării în timp a originii sale îi conferă autenticitatea de produs folcloric, de produs cultural viabil. Și trebuie remarcat că deși „reprezintă" un repertoriu și specie, nu identifică sau domină și acoperă în exclusivitate actele culturale cu funcția profitabilității economice. Oricum, chiar și având sorginți textuale și performative rurale, tradiționale, colinda de metrou caracterizează în mod excepțional interpretările melopoetice performate în mediul urban contemporan.

În problema originilor am crezut și încă mai credem că cele mai importante sunt de tip ideatic, literar, morfologic și structural. Fără a fi incorectă, opțiunea aceasta ideologică trebuie negreșit completată, ba chiar corijată și îmbogățită, pe de o parte cu aprecierile care se apropie mult mai mult de conștiința reală și mobilurile sincere, ținând de economie, ale performerilor (și familiilor lor), pe de altă parte

https://biblioteca-digitala.ro

cu motivațiile relative psihologiei infantile, relative problemelor psihospirituale ale sărăciei și cerșetoriei, atitudinilor și credințelor „clienților" auditori și recompensatori milostivi ai copiilor colindători.

În multitudinea formelor de colindat urban, metroul e una dintre oportunitățile sau cadrele preferabile deoarece:

(a) asigură, pe un spațiu restrâns, fluxul cel mai puternic și constant de persoane-clienți;

(b) înlătură riscul eșecului acțiunii (eventualul refuz al clienților), care poate apărea în colindatul privat (intimitatea locuințelor celor solicitați);

(c) oferă condiții fizice superioare, deci favorabile, desfășurării actului: deplasarea spațială e minimă, sunt evitate vitregele condiții climaterice, atmosferice din spațiile deschise.

Categorii de vârstă:

(a) colindatul copiilor (6–12 ani: „mai târziu e rușine");

(b) colindatul puberilor: colinda cu capra, plugușorul (12–16 ani).

Actanții au diferite grade de participare:

(a) interpreți ai produsului muzical-literar;

(b) strângători, colectori ai darurilor, ofrandelor, obolurilor pecuniare (grup facultativ: copii foarte mici sau femei, rude cerșetoare).

Apariția unor fenomene noi:

(a) cu atenția distribuită (mișcându-se, cu ochii fugind atât pentru a observa clienții și gesturile lor de pregătire a darului ori atitudinile lor de refuz, cât și eventualii copii competitori sau adversari), micii executanți par „distrați" și cântă uneori desincronizat;

(b) circulația, traversarea întregii lungimi a vagonului de tren, autobuz, troleibuz, tramvai în timpul interpretării piesei se repercutează asupra ritmicii, melodiei, tempoului și textului, cel mai adesea în sens negativ: estomparea, condensarea sau grăbirea respectivelor atribute conduce la neclaritate, imprecizie, ininteligibilitate;

(c) dispariția biciului și-a pocnirii sale la recitarea *Pluguișorului*; impunerea tamburinei (la cânt solistic și/sau de grup); instrumentul din urmă este scuturat continuu, însă lovitura din mână, a marginilor instrumentului, urmează cu fidelitate vocalistul principal; aceste lovituri ritmice mai puternice accentuează timpii primi, tari, însă evită acești timpi atunci când vocea face legatouri;

(d) polifuncționalitatea tamburinei: (1) suport ritmic (accentuări ale timpilor tari), acustic (zornăitul clopoțeilor), (2) susținere și amplificare a efectului cântării și a mișcărilor dansante, (3) susurul/zornăitul instrumentului e asociabil clinchetului, zornăitului monedelor, (4) recipient (prin concavitate) pentru chetă.

24/12/1991: stația de metrou Universitate (caseta 279, Mg 5795 I, iii→)[2]

[2] Pe caseta și banda magnetică de *Arhivă* există și înregistrarea unei cerșetoare oarbe, postată și plimbată în aceeași zi tot prin stația Universitate, care utiliza exclusiv formule de implorare și de invocare în favoarea donatorilor. „Doamne, dă-le sănătate,/ Doamne, dă-le noroc,/ Doamne, apără-i,/ Doamne, să le-ajut cu fericire,/ Doamne, mereu...,/ Doamne, și pă copilașii lor./ Unde copilașii să vă trăiască (bis)./ Vă da Dumnezău mai mult. (bis)/ Doamne, apără-i dă rău./ Pogdaproste". Melodizarea (Mg 5795 I o) contura forma A A B B (melodic) și repetiția versurilor în seria de tip 1 1 2 2.

https://biblioteca-digitala.ro

1: *Pune mâna pe Vasilică...* (se teme, pleacă).

2: Capră + tamburină (2–3 copii). *L-am adus cu avionu,/ să facem revelionu...*

3: copil cu tamburină lovită: *Iată Anul Nou* + *Iată picuri, picurele* + alt text cântat + (final) *Şi-aşa scrie pe hârtie...*

4: cor mixt, matur, superb („Madrigal", probabil studenţi la canto).

5: băiat + prunc: *Veniţi, prunci, cu toţii* + *Astăzi s-a născut* + *La mulţi ani...*

Veniţi prunci cu toţii, veniţi, alergaţi,/ la Betlee-n grabă în grajd v-adunaţi,/ vedeţi bucuria ce Tatăl de sus/ în această noapte la toţi ne-a adus [bis ult. 2 v.]./ Cum e strâns în faşă copilul cel sfânt,/ mai blând, mai frumos decât îngerul cel (sfânt)/ la el, [...] copilul ceresc,/ Iosif şi Maria cu drag îl privesc [bis ult. 2 v.]. [...] / La mulţi ani cu sănătate,/ să vă dea Domnul tot ce doriţi,/ zile senine şi fericite,/ la mulţi ani să trăiţi!

Câştigă singur cca 1000–1200 lei (în cam 5 ore). A învăţat repertoriul la Mănăstirea Cernica (unde, după Casa de Copii, a stat 2 ani). Murise mama lor, iar la mănăstire grupul lui de copii a fost învăţat să colinde purtând (fiecare) în mână 2 iconiţe. Discuţia e întreruptă de alţi 3 copii, care se bagă-n vorbă şi se plâng că un miliţian i-a agresat şi le-a luat şi banii.

6: după povestea cu miliţianul, ultimul care rămâne din noul grup este Gabriel Şilai (rrom, 16 a) şi cântă pentru înregistrare *Picuri, picuri* + *Şi-am plecat la vânătoare*. Melodia din urmă e foarte simplificată, prescurtată, alţi copii remarcând că „nu cântă bine". Sunt 8 copii în familie, colindă de la 7 ani, se întrec care strâng mai mulţi bani. Ieri: „2 mii şi vreo 2–300". Dar sunt şi atacaţi sau ameninţaţi de alţii, care vor să le ia banii. (Unul voia să le confişte căciula şi să le pretindă bani pentru restituirea ei).

7: un frate + 2 surori (Lăcătuş: 14 a, 13 a, 8 a), cu bisericeasca (e „nouă") *Dumnezeu e sfânt şi mare*. „Mare este marea,/ înaltă pe cerul de sus,/ dar mai mare ca toate,/ iubirea lui Isus"... – cântec (ostăşesc?) învăţat de la o femeie („măicuţă"). Băiatul îl ştia de un an şi le-a învăţat pe cele 2 (din 3) surori. Colindă şi pe la blocuri, şi la „Cămin" (împreună cu părinţii). În total sunt 10 copii, locuind la „capătul lui 117, pe Tunari". Pe zi strâng 400–500, banii rămânându-le lor.

25/12/1991

8: pe străzile Bucureştiului: *Dansul Ursului* (texte urlate + fluierişcă continuă + multe tobe).

9: fetiţă: urări („mult noroc şi fericire", „tu să ai noroc pe unde te-i duce", „cât noroc v(r)ei").

10: două fete: *Steaua sus răsare* + Sculaţi gaze nu dormiţi,/ vremea e să vă treziţi,/ casa să o aranjaţi,/ flori de măr,/ masa să o încărcaţ,/ flori de măr,/ că s-a născut Domn pro.../ ... Isus/Crăciun.

11 + 12: discuţie cu 1 băiat + 1 copil (surioară mică de tot). Dialog, lung (copilul fiind volubil), dar foarte slab – inaubdibil, intranscriptibil.

13: *Mitică* (Afară-i frig şi iarnă grea...).

https://biblioteca-digitala.ro

14: Capră (acordeon, tobe, text – ininteligibil din cauza apropierii de acordeon). Cu dialogul *Măi, țâgane, mănânci pește?/ .../ .../* + scandare cântată + interludiu instrumental iar.

15: copil mic: *Sus la vița vinului.*

16: copil (cu „brad"): *Strălucești ca-n povești/ mii de globușoare...* + *Și-așa scrie pe hârtie.*

17: grup: *Într-o sfântă joi la vară* (dă Domnul Doamne,/ trece-un îngeraș călare,/ dă Domnul Doamne...). + hărmălaie (grupul „decolează").

Sâmbătă 29/12/1990 (caseta 280, Mg 5795 II)

1: grup rrom: 4 băieți + 3 fete (Mătăsari, Dâmbovița): Capră, tobă, zurgălăi, vorbe-text foarte puțin inteligibil. Versuri-formule repetabile, strigate în timpul deplasării prin vagon.

Țațața, căpriță, ța/ .../... / Anu Nou cu bucurie/ pentru scumpa România,/ .../ Anu Nou cu veselie/ .../ ... capu spart/ țațața, căpriță, ța/ și la anu tot așa/ și la anu care vine/ să vă fie și mai bine.

2: doi copii (cânt, acustică, pronunție + înregistrare deficitare):

Iată Anu Nou/ s-a apropiat, din cer/ va fi împodobit,/ de la Maica Preacurata/ ne-a fost dăruită,/ ca prin oraș/ ea să o găsească// *Anu Nou, Anu Nou ce l-ai dorit,/ ce pe lume ai venit,/ moș bătrâne, moș bătrâne...*[3] // Trei crai de la răsărit/ sprea steau-au călătorit/ și mergând mergând așa/ până la Ierusalim/ și-acolo ce au ajuns,/ steaua-n loc li s-a oprit.

3: Andrei Mihai: 9 ani. Unul din cei doi de sus, individual cântând mai clar, cu care dialoghez și înregistrez ulterior. Învățat de tată, a cântat piesa și anul trecut. Mai știe și *Trei crai de la răsărit* (din care-mi arată, demonstrează prima strofă).

Iată Anul Nou/ s-a apropiat din/ ce va fi împodobit/ de bine ↕[4]vântată/ de la Maica Preacurată/ n-a fost dăruită,/ ca prin orare/ ea s-o întâlneas'.// *Anu Nou, Anu Nou ce l-ai droit,/ cel pe lume ai venit,/ da pe tine, moș bătrâne,/ io te bag în braiș cu mine (.../...).*// Trei crai de la răsărit/ spre steau-au (c)ălătorit/ și mergând, mergând citit/ pân la Eva lui Citos.

Cu mama copilului (pază discretă): dialog. Nu se ghicește până după Anul Nou; în zona Brașovului se ghicește doar în palmă; mireasa se vinde cu 200 de mii de lei; Iliescu înapoiază salbele de aur luate de la țigani, salbe ce se poartă la nuntă.

4: cerșetoare tânără, intonând simplu (pe un glissando de cvintă descendentă):

Faaa-ceț pomană,/ faaa-ceț pomană,/ booo-a proste,/ faaa-ceț pomană,/ boo-a proste...

5: Cristi Marin (12 a), Nicu Dumitru (13 a). *Steaua sus răsare* + *Iată Anul Nou* + *Picuri, picuri picurele.* Dialog: (?sursa?) – De la copii. (Au început înaintea Crăciunului.) Se termină la Anul Nou, de Revelion. (După aceea nu se mai cântă.) ?Dau și la părinți bani? – Da. ?Altfel nu i-ar lăsa părinții? – Ei, nu ne-ar lăsa (=ba da). (Au colindat și în anii trecuți. Mai departe îmi va cânta, separat, doar Nicu Dumitru, tot doar cu el continuând discuția.)

---

[3] Versurile recitate rectoton (fără muzică) sunt notate aici cu italice.

[4] Substitut grafic pentru pauza de optime (în locul silabei „cu").

https://biblioteca-digitala.ro

6: Nicu Dumitru stă în metrou până seara, apoi pleacă pe la blocuri.

Într-o sfântă joi la vale,/ dă Domnul, Doamne, (=R)/ merge-un îngeraş călare/ R/ şi-aşa tare ce fugea,/ R/ pământul se zguduia./ R/ la un colţ de cotitură/ R/ se-ntâlni cu Dumnezeu:/ R/ un te duci mă, îngeraş?/ R/ mă duc şi ieu la oraş/ R/ să cumpăr un copilaş,/ R/ să-l trimit cu pluguşoru,/ R/ să câştige bănişoru;/ R/ bănişoru nu-i al meu,/ R/ e-a lui sfântu Dumnezeu./ R.// Şi-aşa scrie pă hârtie,/ s-aveţ mare bucurie;/ ş-aşa scrie pe pahar,/ la anu şi la mulţi ani!

Steaua sus răsare,/ ca o taină mare,/ steaua străluceşte/ şi lumii vesteşte/ şi lumii vesteşte./ Că astăzi curata,/ preanevinovata,/ Fecioara Maria/ naşte pe Mesia,/ naşte pe Mesia,/ În ţară vestită,/ Becleem numită./ magii când văzură/ steaua şi porniră,/ steaua şi porniră/ Mergând după rază,/ pe Cristos să-l vadă/ şi dacă-l văzură,/ la Dânsu intrară/ şi se închinară,/ Cu daruri vestite,/ lui Cristos menite,/ (lui şi) luându-şi fiecare/ bucurie mare,/ bucurie mare,/ Care bucurie/ şi aici să fie/ şi la tinereţe,/ pân la bătrâneţe,/ pân la bătrâneţe./ *La anu şi la mulţi ani.*

Iată, Anu Nou/ s-a apropiat din cer/ va fi împodobit/ ca un împărat ie/ binecuvântată/ de la Maica Preacurată,/ ne-a fo dăruită/ ca prin orare/ ea să o găsească./ *Anu Nou, Anu Nou ce l-ai dorit!*

Iată picuri, picurele/ flori dalbe flori de măr (=R)/ numai mii şi mii de stele./ R/ Moş Crăciun cu barbă albă/ R/ (a venit ca) să ne vadă,/ R/ ne-nvaţă să fim cuminţi,/ R/ să-i ascultăm pe părinţi./ R.// Şi-aşa scrie pe hârtie,/ s-aveţi mare bucurie;/ şi-aşa scrie pe pahar,/ la anu şi la mulţi ani!

(Dialog:) ?Cât scoţi pe zi? – Vreo două sute. ?Nu vă certaţi între voi [cetele, când se întâlnesc la metrou]? – Nu, ne cunoaştem. ?Toţi? – Da. (?De ce colindă, ce vrea să facă cu banii? Să-şi cumpere blugi.) ?Crezi că-ţi ajung banii? Scoţi 2000 lei? – Da. ?Cum ţi-a venit ideea? E-a ta sau a altcuiva? – Eu m-am gândit. Aşa fac mulţi copii. Când îi întrebi aşa zic, că strângi bani de blugi. (?Anul trecut?) – Mi-am luat o pereche de adidaşi, o geacă de blugi şi maieuri. ?Acasă cât ai dat? – O sută. (?) Împreună cântăm de mult, cam de la 6 ani. (?Versurile? Nu le spune pe toate. Uneori mai scurtează din text.) (?Vagoane fără câştig?) – O dată, doar câte 1 leu de om. (?) (Niciodată n-au fost înjuraţi.) (?Cum impart banii?) – Tu 5 lei, eu 5 lei. ?Până la câţi ani poţi să mergi cu colindu? – Până la 14 ani. ?Dar dacă ai mai mult? Băieţii mai mari nu merg? – Nu, că e ruşine. ?Cât aveau cei ce te-au învăţat? – Când aveam 6 ani, ei aveau vreo 12 ani. (?Steaua?) – Am dat 100 de lei pe ea (e de la alţi copii).

7: colindător + surdo-mut cu clopoţei (≈ 13 a), cel din urmă scoţând doar răcnete de urangutan. „Bate măi! Dă-ncoa să bat... bate tu".

Sorcova vesela/ să trăiţi să-mbătrâniţi...

8: oligofren (≈ 13 a), „şuierând" (Staţia Gara de Nord).

9: Badea Ioan (11 a), Nicolae (Nicu) Burcea (7 a.), „prieteni demult". Suită de 3 piese (cca 100–103 sec.).

Inima va cânta veselă, mereu,/ gloria, gloria celui Dumnezeu./ fraţilor, tutulor pace v-am adus,/ copilaşi drăgălaşi şi Dumnezeu Isus (=Referen)/ Noaptea când păstorii/ când pe rând veghează,/ ce apare-un înger/ şi se-nfricoşează,/ dar curând dispare/ frica şi-apoi mare,/ mare le ie bucuria/ se naşte Mesia/ R.// Haideţi copii la

https://biblioteca-digitala.ro

Maria,/ haideți cu toți să-i cântăm,/ inima noastră curată/ ca și o floare să-i dăm/ O, mamă Marie,/ la tine cu drag azi venim,/ O, mamă Marie,/ din inimă căci te iu↕[5].// Copii dragi în pripă cu toții veniți/ La Becle, în lume cu toții grăbiți./ ce dulce e vestea cerescului cânt,/ Isus se coboară la noi pe pământ./ ce dulce e vestea cerescului cânt,/ Isus se coboară la noi pe pământ.// În sfârșit, ca pruncu să se culce,/ colindând un cântec drag și dulce/ să treci prin sate/ zile lungi și noapte,/ să treci prin sate/ zile lungi și noa'.// Vivat, la mulți ani/ vivat, la mulți ani/ vivat la mulți ani!

?Unde le-ați învățat? – La biserică. ?La care biserică? – Ortodoxă. Aicea la Crângași. ?V-a învățat preotul? – Niște băieți care vin mereu la biserică. ?Când ați învățat-o? – Acu 2–4 săptămâni. (În metrou nu o cântă chiar așa, ci doar fragmente. Pe la case merg cu Steaua. Nu o prea cântă la metrou [piesa specifică Stelei], doar pe la blocuri. În metrou cântă „Inima".)

10: Lăcrămioara Claudiu (8–9 a.):

Pune mâna pe Vasilică,/ să vă luați mașină micăăă./ Vasilică cu șchisoare/ a venit să șchimbe anu./ dați și mie un leu...[6]

Duminică, 30/12/1990

11: acordeon + voce, tobă, capră + zurgălăi (text strigat).

12: altă Capră.

13: 2–3 copii strigând.

Picuri, picuri picurele,/ flori dalbe flori de măr (=R)/ numai mii și mii de stele./ R/ Moș Crăciun cu fața albă/ R/ vine seara să ne vadă/ R/ Iel ne spune: fiți cuminți,/ R/ s-ascultăm și de părinți/ R.// Și-am plecat la vânătoare,/ domn, domn să-nălțăm (=R)/ să vânăm trei căprioare,/ R/ căprioare n-am vânat,/ R/ ș-am vânat un iepuraș./ R/ ce să faci cu blana lui?/ R/ o căciulă Domnului./ R/ ce să faci cu carnea lui?/ R/ o friptură Domnului./R.// Busuioc verde pe masă,/ ce-ai în casă să trăiască/ și la anu când venim/ tot așa să vă găsim./ *La anu și la mulți ani!*

14: Amer Kinet (12 a), Alin (Aliuță) Ion (13 a), Aretan Kuli (13 a), Emer Pocitu (10 a) – verișori, turci, București. Tocmai sosiseră, colindă până la prânz, nu și prin autobuze. Piesele sunt auzite de la alți copii, care i-au învățat pe gratis. Cântă toți odată, cântă de mai multe zile, cântă până mâine, numai până mâine. Nimeni nu le spune ceva rău; „noi cântăm și-n fața miliției". Totuși, aici îi păzesc alții, să nu-i bată. Pe zi ies 300–500 de lei. Banii „îi dăm la milica", dar mai ascund și prin buzunare ceva. Unul și-a cumpărat o ladă de „cico" – 12 lei sticla; poate cel care pretinde că nu dă deloc acasă. De anul nou turcesc (vara) stau la biserică și, la ieșire, pupă mâna la toți, la arabi, primind bani. Acasă vorbesc turcește și își sărbătoresc propriu „An Nou" (Ramadan?) în vară. Cântă și la bairam.

Sus copii nu mai dormiți,/ flori dalbe flori de măr (=R)/ vremea e să vă gătiți,/ R/ casa trebui măturată/ R/ și măsuța încărcată./ R/ Când s-a născut domn prea bun/ R/ pe numele de Crăciun,/ R/ când s-a născut domn frumos,/ R/ pe numele de Cristos/ R.// [pe-aceeași melodie:] Și-a plecat la vânătoare/ domn, domn să-nălțăm (=R)/ să vâneze căprioare,/ R/ căprioare n-a vânat/ R/ și-a vânat un

[5] Pauză în locul silabei „bim".

[6] Prezentarea, fotografia și textul fetiței se află în Marian-Bălașa, 2021: 247–248.

https://biblioteca-digitala.ro

iepuraş/ R/ ce să faci din blana lui?/ R/ o căciulă domnului./ R/ ce să faci din carnea lui?/ R/ o friptură domnului/ R.

(„Când eram mici îl ştiam (pe) ăsta":) Copilaşu nu-i al meu,/ dă doamne, doamne (=R)/ c-a lui sfântu Dumnezeu./ R/ Dumnezeu m-a întreba:/ R/ un te duci, măi, copilaş?/ R/ mă duc, Doamne, la oraş/ R/ să cumpăr un copilaş,/ R/ să-l trimit cu pluguşoru,/ R/ să-mi aducă bănişoru;/ R/ bănişoru nu-i al meu,/ R/ e-a lui sfântu Dumnezeu./ R.// Şi-aşa scrie pe hârtie,/ s-aveţi mare bucurie./ ş-aşa scrie pe pahar,/ la anu şi la mulţi ani!

15: Vitan Rodica: 9 a (stă „pe Viilor")

Dă-i Domnu, Doamne, (=R)/ trece-un ingeraş călare R/ şi-aşa tare ce fugea, R/ pământu se zguduia. R/ la un colţ de cotitură R/ trece ingeraş călare. R/ un te duci, măi, ingeraş? R/ mă duc, doamne, la oraş R/ să cumpăr un copilaş, R/ să-l trimit cu pluguşoru R.// Busuioc verde pe masă,/ ce-ai în casă să-ţi trăiască;/ busuioc verde la geam,/ la anu şi la mulţi ani!

După care merge prin tot vagonul şi cere cu mâna-ntinsă. De-o parte: dialogând. Numai azi s-a dus singură. „Cel mai bine e bine [să meargă, cânte] cu mai mulţi" fiindcă „nu se ia copiii de tine". Odată unul i-a tras fesul din cap, deoarece au vrut să se urce în acelaşi vagon. Altminteri, dacă se trezeşte în vagon cu alţii, tace, nu mai cântă deloc. Acesta e primul ei an de colind. Are frate mai mare. Toţi banii câştigaţi sunt ai ei, nu dă şi-n casă. ? Ce faci cu banii? – Îmi iau blugi. Aşa s-a gândit ea dinainte. Fratele ei, care merge cu capra, azi s-a dus în târg cu tatăl său, ca să-şi cumpere blugi, deja adunând din colindat banii necesari. Mai departe de cele 2 staţii nu se deplasează. Seara colindă pe la case. Sat de rromi.

16: grup de 3 copii cu Pluguşorul (în vagon). La finalul oraţiei, strofa melopoetică:

La mulţi ani cu sănătate,/ să vă dea domnul tot ce doriţi,/ zile senine şi fericire,/ la mulţi ani să trăiţi.

17: doi copii cu buhai + clopoţel. Răcnete + strigături ca de text de Pluguşor. La final, doar urarea: *La anul şi la mulţi ani!*

18: bătrână cu mielul (doar formule, rostite repetat).

Vasilică craioveanu/ a venit să şchimbe anul/.../ cine pune mâna pe Vasilică are noroc tot anul;/ n-a venit cu răutate/...

DESPRE ORIGINEA RURALĂ A „CÂNTECELOR DE METROU"

Tema „îngeraşului călare" e marcată drept populară deja în anii '20: din Dâmboviţa, Vlaşca şi Muscel compozitorul Gh. Cucu comunicând patru piese: „Într-o sfântă Joi de vale/ *Dai Domnului Doamne* (text a cărui continuare lipseşte), „Dela sfânta Joi de vară/ vine îngerul călare/ şi de iute ce vinia/ pluguşorul răsturna..."[7].

[7] Cucu, Gh. 1936: *200 colinde populare: culese de la elevii Seminarului Nifon în anii 1924–1927* (ediţie postumă îngrijită de Const. Brăiloiu), Bucureşti, Societatea Compozitorilor Români, Publicaţiile Arhivei de Folklor, nr. 91, 92, 93, 95, p. 116, 117, 118, 121.

https://biblioteca-digitala.ro

Contemporana „Ţaţaţa, căpriţă, ţa..." (Africa, avion, revelion) era înregistrabilă chiar şi-n anii '60 sub forme: „Ţaţaţa, căpriţă, ţa,/ te-am adus din Africa,/ te-am adus cu avionul,/ te-am crescut cu biberonul"[8].

Fragmentul de dialog vorbit, *Anu Nou, Anu Nou ce l-ai droit,/ cel pe lume ai venit,/ da pe tine, moş bătrâne,/ io te bag în braiş cu mine...* este probabil inspirat din schiţa teatrală *Anul Nou şi Anul Vechi*, care e tipică folclorului hibernal moldovenesc. Unde disputa agonală poate ajunge la paroxism[9]. Dar restul de dialog confruntaţional din metrou apăruse iniţial chiar şi în *Jieni*[10].

Unde se cânta în grup „Iată, Anul Nou s-a apropiat,/ din ceruri vă vine împodobit/ şi, iată, ca o mireasă/ vă vine împodobit,/ ca şi împăratul/ de Dumnezeu sfântul binecuvântat", trecându-se mereu când în vorbit, când în cântat, e vorba tot de un motiv (şi model) specific teatrului hibernal moldovean[11]. Anul Nou adresându-se Anului Vechi cu ameninţătorul (rectoton strigat) „Bună seara, moş bătrân,/ barba albă pân la brâu./ Cine eşti, voieşti a-mi spune/ fără înconjur al tău nume,/ tu eşti Ştefan sau Mihai/ glorios ce treci la rai?/ spune mie cine eşti,/ cu ce nume te numeşti,/ că-n furia ce mă găsesc/ aici, pe loc, te prăpădesc!". După declamaţii patriotice şi politeţi, şi respectivul trecând, oarecum obligatoriu, la ameninţări în oglindă: „Ce curaj te-a îndemnat/ pe moş de l-ai întrebat,/ că-n furia ce mă găsesc/ aici pe loc te nimicesc". Tot acolo găsim şi fragmentul: „Iar pe tine, ghiuj bătrân,/ te prefac în praf şi scrum,/ că nimic n-ai folosit/ pentru acest popor cinstit"; cu răspunsul Anului vechi: „Alelei, ce mai belè/ s-a legat de barba mè,/ dar fiind bătrân de tot,/ mă retrag că nu mai pot". În *Haiducii în Carpaţi* şi *Bujor* apărând exact acelaşi text (respectiv „Bună ziua veterane,/ viteaz mândru, căpitane"[12]).

---

[8] Vasile Adăscăliţei, *Teatrul popular de Anul nou din jud. Vaslui*, Casa Creaţiei Populare Vaslui, 1971, p. 42.

[9] Vezi Adăscăliţei, 1971: 105–108, + varianta din p. 109–111.

[10] Horia Barbu Oprişan, *Jienii. Teatru popular haiducesc*, Bucureşti, Editura Minerva, 1974, p. 54–56.

[11] Vasile Adăscăliţei, *Teatru folcloric din judeţele Bacău şi Neamţ*, Casa Judeţeană de Creaţie Populară Bacău, 1968, p. 47; Idem, *Teatru folcloric din Judeţul Iaşi*, Casa Judeţeană a Creaţiei Populare Iaşi, 1969, p. 31.

[12] Idem, 1971: 188, 123, 136.

https://biblioteca-digitala.ro

MANUSCRISUL NR. 184 – *ALBUM DE CÂNTECE ŞI JOCURI VECHI ROMÂNEŞTI*

ANDRADA IORDACHE

Cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi, mai ales, primele decenii ale secolului al XX-lea au marcat o etapă incipientă în procesul evoluţiei culegerilor de folclor muzical românesc. Desigur, acestea erau realizate într-o manieră empirică, fără o metodă de cercetare ştiinţifică, şi, sub impulsul afirmării specificului naţional, au fost subordonate dezvoltării şcolii muzicale naţionale[1]. Astfel, o serie de compozitori devin preocupaţi de culegerea şi publicarea melodiilor populare[2], de provenienţă predominant urbană, propunându-şi să le redea printr-o notaţie cât mai fidelă, fără alte intervenţii decât cele în plan armonic. Preferinţele se îndreptau spre melodiile de joc, diferite cântece în variantă instrumentală şi arii naţionale aflate în circulaţie la momentul respectiv.

Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" (AIEF) păstrează în *fondul de manuscrise* câteva „documente cu profil special"[3] ale unor astfel de culegeri realizate la începutul secolului al XX-lea, printre care şi *Manuscrisul nr. 184 – Album de cântece şi jocuri vechi Româneşti. Culese, adnotate, armonizate şi aranjate pentru Piano de Nicolae A. Dinicu, Diplomat al Conservatoarelor din Bucureşti şi Viena.* Dosarul conţine un caiet cu 17 pagini tip A3, cu text olograf, în cerneală, dintre care 12 sunt dedicate prefeţei albumului, iar 5 consemnează gânduri despre muzica românească şi orientările componistice ancorate în tradiţia occidentală. Caietul însoţeşte corpusul principal cu notaţii muzicale, care însumează 194 de pagini.

---

[1] Vezi Mihaela Nubert-Cheţan, *Atitudini şi configurări metodologice în culegerea folclorului muzical – secolul al XIX-lea şi începutul secolului XX*„ în *Etnologie românească. Folcloristică şi etnomuzicologie: metodologie, arhive, instrumente de lucru*, vol. II, partea I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007, p. 76–81.

[2] Câteva exemple în acest sens: Johann Andreas Wachmann, *L'Écho de la Valachie. Chansons populaires Roumanines* (cca. 1850) şi *Les Bords du Danube. Chansons et Danses Roumaines* (cca. 1858), edit. H. F. Müller's Witwe, Viena; Alecsandru Berdescu, *Melodii române scrise pentru prima oară în toată originalitatea şi caracterul lor Naţional astfel cum le eczecutează Lăutarii Români, pentru pianoforte, dedicate Naţiunei Române* (1860–1862), edit. Adolf Ulrich, Bucureşti.

[3] Sabina Ispas, *Arhive de folclor*, în *Etnologie românească. Folcloristică şi etnomuzicologie: metodologie, arhive, instrumente de lucru*, vol. II, partea I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007, p. 185.

https://biblioteca-digitala.ro

Născut în anul 1879 într-o familie de lăutari cu tradiție, Nicolae Dinicu – fiul naistului Angheluş Dinicu şi nepotul violonistului Costache Dinicu – a avut posibilitatea cunoaşterii nemijlocite a repertoriului lăutarilor de la acea vreme. Spre deosebire de fratele său, Gheorghe A. Dinicu, care s-a afirmat nu doar ca interpret şi compozitor, cât şi ca membru în diferite tarafuri, la început conduse de Angheluş Dinicu[4], Năstase Ochialbi sau Dan Cercel şi, ulterior, de el însuşi[5], Nicolae Dinicu şi-a îndreptat atenția către muzica academică. După absolvirea Conservatorului de Muzică şi Declamațiune din Bucureşti, la clasa de pian a profesorului Iulius Wiest, continuă să se perfecționeze la Akademie für Musik und darstellende Kunst din Viena unde obține titlul de doctor în muzică[6].

Cu toate acestea, în perioada studiilor de la Viena, la îndemnul prietenului său, Ioan Scărlătescu[7], reflectează asupra conceperii unei colecții care să includă cât mai multe cântece şi jocuri româneşti. Criteriile de selecție a melodiilor, modul în care au fost notate, precum şi dificultățile întâmpinate în elaborarea materialului sunt expuse de autor în prefața care însoțeşte corpusul principal al colecției.

Nicolae Dinicu era conştient de repertoriul vast al tatălui său, considerându-l printre puținii sau „poate singurul care înțelegea şi prețuia cum se cuvenea, valoarea acestor cântece şi se silea să nu le denatureze, ci să le cânte aşa cum le apucase din bătrâni, refuzând net a se pune la curent cu moda zilei"[8]. Tocmai de aceea, cele mai multe dintre melodii i-au fost notate sau interpretate de Angheluş Dinicu. Altele i-au fost puse la îndemână de fratele său, Gheorghe A. Dinicu[9], sau au fost preluate după auz de la diferiți lăutari, în mare parte, din sudul țării. Pe lângă acestea, sunt incluse şi melodii inspirate din colecții publicate în secolul al XIX-lea, dar şi creații proprii.

Fără a fi tentat să intervină asupra lor, autorul susține că a încercat să redea în paginile colecției sale variante cât mai fidele: „Foarte rar am fost nevoit a schimba câte ceva, acolo unde structura technică o cerea imperios;

---

[4] Viorel Cosma, *Interpreți din România – Lexicon*, vol. I (A–F), Bucureşti, Editura Galaxia, 1996, p. 237.

[5] Viorel Cosma, *Bucureşti, citadela seculară a lăutarilor români (1550–1950)*, Bucureşti, Editura Speteanu, 2009, p.175. Contactul său permanent cu lăutarii şi, probabil, admirația pe care le-o purta, l-au motivat în demersul său de a culege şi nota diferite melodii pe care le publică într-o serie de cinci caiete denumită *Dinicu–Album*, op. 40, edit. Constantin Gebauer, Bucureşti.

[6] Viorel Cosma, *Lăutarii de ieri şi de azi*, ed. a II-a, Editura Du Style, Bucureşti, 1996, p. 188.

[7] Ioan Scărlătescu (1872–1922) a fost un compozitor, pianist, muzicolog şi pedagog care s-a afirmat la începutul secolului al XX-lea în peisajul muzical românesc. În prima etapă a creației sale a valorificat, deseori, citatul folcloric, iar în cea de-a doua compune diferite lucrări în caracter popular, cea mai cunoscută fiind *Bagatela pentru vioară şi pian*.

[8] Nicolae A. Dinicu, *Prefață la colecția de cântece şi jocuri vechi* româneşti, AIEF-ms-184-I, p. 2. Toate citatele inserate păstrează ortografia din manuscris.

[9] Majoritatea se regăsesc, în varianta dedicată interpretării la vioară, în *Dinicu–Album*, op. 40, edit. Constantin Gebauer, Bucureşti, dar şi în *Dinicu–Album. 18 dintre cele mai populare şi frumoase arii şi dansuri naționale*, edit. Magazinul de Muzică „Doina", Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro

restul am notat aşa cum mi-a fost notat sau cântat"[10]. Totuşi, considerăm că, varianta armonizată pentru pian, conform principiilor în stil occidental, presupunea omiterea unor particularităţi care se reflectau în modificări la nivelul formei arhitectonice, al sistemelor ritmice sau sonore şi nu în ultimul rând al profilului melodic. De pildă, cele două *Doine* incluse (dintre care una auzită într-un sat din împrejurimile Slatinei) nu sunt transcrise în ritm liber, ci sunt încadrate în măsuri de 4/4 şi 9/8.

Invocând acurateţea cu care trebuia tratat acest demers de valorificare a melodiilor populare, nu ezită să facă aprecieri referitoare la modul în care alţi autori au alcătuit, în prealabil, diferite colecţii. Spre exemplu, reclamă lipsa unor noţiuni teoretice, conform cărora ritmul *horei boiereşti* nu poate fi încadrat în măsura de 2/4. Cu toate acestea, observăm că, voit sau nu, el însuşi notează una dintre *horele boiereşti* în măsura de 2/4[11]. Totodată, remarcă faptul că anumite fragmente muzicale erau excerptate din diverse melodii şi publicate ulterior sub o altă denumire: „Brâul ar fi frumos, dar are un singur cusur; că nu este «brâu», ci o bucată compusă din două hore"[12].

Revenind la corpusul principal al manuscrisului – *Album de cântece şi jocuri vechi Româneşti* –, acesta conţine 173 de melodii culese în perioada anilor 1900–1928. Pentru fiecare dintre acestea, cu mici excepţii, autorul precizează anul în care au fost notate. Totodată, acordă o importanţă deosebită consemnării numelor lăutarilor – o practică mai puţin uzitată la acea vreme –, precum şi denumirilor melodiilor incluse: „M'am mulţumit să dau nume, numai acelora în privinţa cărora am putut fi îndestul de documentat, lăsând celor-lalte numai numele caracteristic de: horă, joc sau cântec, după cum îl indica structura lui ritmică sau melodică"[13].

În subsolul paginilor sunt inserate diferite informaţii referitoare fie la originea anumitor interpreţi: „Dumitrache Ochi-Albi, Cobzar, vestit şef de bandă, întemeietorul unei numeroase familii de talentaţi muzicanţi. El a fost cel mai preţuit lăutar al epocii dintre anii 1830–1870, a compus multe arii naţionale care însă ne fiind notate sau pierdut. Tatăl meu care era ginerele lui Ochi-Albi mia dat posibilitatea de a nota bucăţile ce le dau aci"[14], fie la contextul în care melodiile erau interpretate: „«Cântecul miresei» se cânta obişnuit de către lăutarii trimişi de ginere, în timpul când mireasa se înbrăca, pregătinduse pentru ceremonia religioasă. Se mai cântă şi astăzi la ţară. Ca copil îmi aduc aminte a'l fi auzit de multe ori la Bucureşti. Aproape toate regiunile locuite de Români îşi au acest cântec. În Transilvania melodia cât şi versurile se schimbă la fiecare sat aproape. Dintre cele ce-am avut putinţa să cunosc, cel ce îl dau aci mi sa părut mai caracteristic, el este de origină

[10] Nicolae A. Dinicu, *Prefaţă la colecţia de cântece şi jocuri vechi româneşti*, AIEF-ms-184-I, p. 3.
[11] Nicolae A. Dinicu, *Album de cântece şi jocuri vechi româneşti*, AIEF-ms-184-I, p. 133.
[12] *Ibidem*, p. 5.
[13] Nicolae A. Dinicu, *Prefaţă la colecţia de cântece şi jocuri vechi româneşti*, AIEF-ms-184-I, p. 6.
[14] Nicolae A. Dinicu, *Album de cântece şi jocuri vechi româneşti*, AIEF-ms-184-I, p. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

Bucureşteană şi mi-a fost cântat de tatăl meu A. Dinicu. În Bucureşti acest cântec se cânta obişnuit, fără cuvinte"[15].

În ceea ce priveşte repertoriul, acesta este subsumat următoarelor genuri muzicale: melodii de joc, cântece în variantă instrumentală şi arii naţionale. Izolat, apare şi un cântec de leagăn auzit „în 1917 în satul Şipote, judeţul Iaşi la o ţărancă"[16]. Melodiile de joc au o pondere semnificativă în cuprinsul colecţiei. Cele mai multe sunt *hore* şi *sârbe*; altele apar doar cu titlul de *joc*, mai rar *joc ţărănesc*, sau se indică originea acestuia: *Joc. Bihor*, *Joc. Ardeal*. De asemenea, regăsim şi trei melodii din repertoriul muzical nupţial: *Cântecul miresei*, *Taci mireasă nu mai plânge* şi *Joc. Dupe nuntă la rachiu*. În legătură cu jocul, autorul menţionează: „Petrecerea «La Rachiu» este un foarte vechi obicei Românesc, care se mai ţine şi astăzi la periferia oraşelor, şi mai cu seamă la ţară. Această datină se desfăşura dupe următorul program. În dimineaţa ce urmează dupe nuntă, familia ginerelui însoţită de lăutari, mergea la casa părinţilor miresei, pentru a sărbători cu veselie cinstea miresei şi vrednicia părinţilor ei. Socrii purtau garoafe sau muşcate roşii şi beau din sticlă rachiu roşiu. La această ocazie se cânta aşa zisele cântece de rachiu"[17].

Câteva cântece şi arii, mai exact 12, sunt însoţite de text. Apariţia textului poate fi explicată prin prisma cerinţelor vremii, autorii fiind încurajaţi să îl noteze alături de melodie.

Acompaniamentul este realizat în maniera figuraţiei *bas Alberti*, adesea folosită în aranjamentele de la acea vreme.

În concluzie, *Manuscrisul nr. 184 – Album de cântece şi jocuri vechi Româneşti* este mai mult decât o simplă colecţie de melodii notate şi armonizate pentru pian. Acest lucru transpare din numeroasele informaţii consemnate de autor, atât în paginile din prefaţă, cât şi în corpusul de notaţii muzicale care oferă o mărturie pentru peisajul muzical al acelor vremuri.

În continuare, prezentăm facsimilul caietului şi reproducerea textului. Amploarea corpusului principal nu permite publicarea integrală, dar au fost selectate câteva melodii considerate reprezentative pentru fiecare dintre genurile muzicale incluse.

[15] *Ibidem*, p. 2.
[16] *Ibidem*, p. 104
[17] *Ibidem*, p. 165.

https://biblioteca-digitala.ro

Prefață la Colecția de cântece și jocuri vechi Românești.

Sunt mai bine de douăzeci de ani, de când la Viena – unde urmam cursurile academiei de muzică – îndemnat de bunul și neuitatul meu prieten, răposatul Compozitor I. Scărlatescu, Concepusem strângerea laolaltă a cât mai multor cântece și jocuri vechi Românești. Vorbeam pe atunci des, despre aceste cântece cu prietenul meu și jeleam împreună mania lăutarilor tineri, de a le desfigura înflorindu-le. De sigur, eram pe atunci departe de a înțelege cum se cuvenea, valoarea neprețuită a acestor cântece. Educația mea muzicală nu era încă terminată și fiind prea ocupat cu studiul, îmi lipsea timpul material

https://biblioteca-digitala.ro

necesar pentru a duce la bun sfârșit o lucrare atât de grea.
Dârz, cum era din fire, mult regretatul meu prieten stăruia însă să mă convingă a începe lucrul, amintindu-mi neîncetat de comoara neprețuită ce o am atât de aproape;
– „Tatăl Dumitale îți va fi cel mai neprețuit colaborator„ – îmi spunea dânsul.
Bunul prieten avea perfectă dreptate, căci dragul și neuitatul meu părinte, vestitul naist Anghelușii Dinicu, era unul din puținii cunoscători ale bătrânelor și frumoaselor noastre cântece.
El era – între ai lui – poate singurul care înțelegea și prețuia cum se cuvenea, valoarea acestor cântece și se silea să nu le denaturezе, ci să le cânte așa cum le apucase din bătrâni, refuzând net a se pune la curent cu moda zilei.

https://biblioteca-digitala.ro

Om cult, între ai lui și pentru vremea lui, m'a înțeles când de la Viena i-am scris, rugându-l să mi noteze câte ceva din cele ce el știa să cânte așa de frumos.
În scrisoarea-răspuns ce am primit atunci de la dânsul îmi scria: „-De sigur, pe cât mă iartă puterile, mă voi strădui să-ți notez din cele bătrânești. O voi face fără a schimba nimic din cele ce am apucat de la cei duși și te rog să faci și tu ca mine căci așa cred eu că este bine."—

Se înțelege că-i-am respectat cu smerenie dorința. La jocurile și cântecele ce le am de la dânsul, foarte rar am fost nevoit a schimba câte ceva, acolo unde structura technică o cerea imperios; restul am notat așa cum mi-a fost notat sau cântat de mult regretatul meu părinte.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru cele-lalte cântece și poezii din această
Colecție – în destul de numeroase –, mi-am adresat
mai multor surse pe care le-am crezut demne
de luat în seamă. Mi-am procurat cu multă
greutate, o parte din lucrările ce s'au tipărit
pe vremuri de către muzicanții străini, ce
au poposit sau trăit pe vremuri în mijlocul
poporului nostru. Am comparat cele ce au
fost scrise de către străini – care, de și o
doream, nu ne-au putut toți înțelege –
cu cele ce mi-au fost cântate de către
lăutarii noștri mai bătrâni și de către
fratele meu mai bătrân profesorul
violonist Gheorghe Dinicu – unul dintre cei
mai buni cunoscători ai cântecelor noastre
populare – și bazat pe bunul meu simț
muzical și cunoștințele mele în materie, am
notat ceea ce am crezut că-i mai aproape

https://biblioteca-digitala.ro

de adevăr. Nu mă pot abține de a mi releva
aci cât de curios mi se pare, că muzicanții
streini care au sălășluit pe vremuri printre
ai noștri și au încercat să noteze câte ceva
din cântecele noastre, au notat fals.
Așa spre exemplu, horele noastre boerești sunt
notate de toți fără excepție în $\frac{2}{4}$, de și
ele sunt de fapt în $\frac{3}{8}$ sau $\frac{6}{8}$.
Această mare greșală de notație o face chiar
cei ce au stat mai mult printre ai noștrii
și care au trecut pe vremuri drept oameni
foarte culți și emeriți muzicanți cum
a fost *Jean André Wachmann –
Cea mai preeminentă personalitate muzicală
a vremurilor trecute.
Multe greutăți am întâmpinat și în privința
numelor ce au purtat aceste cântece sau jocuri.

---

*Jean André Wachmann fost profesor la liceul Sfântu Sava
fost director al teatrului Național

https://biblioteca-digitala.ro

Căci aproape fie-care dintre ei ce mi-au cântat
dădeau unuia și aceluiași cântec sau joc, alt
nume. M'am mulțumit să dau numele, numai
acelora în privința cărora am putut fi îndestul
de documentat, lăsând peste-laltă numai
numele caracteristice de: horă, joc sau cântec,
dupe cum îl indica structura lui ritmică
sau melodică.
Dar greutatea cea mai mare, constă în alegerea
versiunii care mulțumind urechile celor
de acum, să nu se depărteze de adevărul
celor ce au fost, nici să piardă parfu-
mul arhaic al vremurilor de odinioară.
În răstimpul anilor în care m'am ocupat
cu strângerea materialului ferul necesar acestei
Colecții, mi s'a întâmplat adese ori să
aud unul și același cântec sau joc, executat
în mod cu totul diferit, la o mulțime de

https://biblioteca-digitala.ro

chiar amestecat cu fragmente din mai multe
alte cântece, căci nu în totdeauna cel ce
cântă este om de ispravă și bai! acelui a ce
notează fără reticențe, tot ceia ce i se cântă.
Aș putea multe exemple din cele ce mi s'au
ivit mie în cale, mă voi mulțumi însă să
dau aci un caz strein, interesant pentru cei
ce se ocupă cu notarea cântecelor noastre,
Răsfoind Colecția de cântece ~~[illegible]~~ a
Dlui B. care cu o râvnă demnă de imitat
și apreciabile sacrificii materiale ne-a dat
cea mai voluminoasă colecție de cântece
și jocuri din Transilvania, găsesc cele ce
voi povesti mai jos.
Țin să notez că am toată stima și consideratia pentru munca și talentul autorului
menționatei Colecții, puse cu atâta entusiazm
și lipsă de interes material în slujba unei

https://biblioteca-digitala.ro

cauze aşa de nobile şi ca este departe de mine
or ce spirit de critică rău voitoare. Menţionez
cazul numai pentru a învedera mai bine greutăţile
cu care au de luptat cei ~~ce~~ ce se ocupă
cu strângerea la olaltă a bătrânelor noastre
cântece.

Iată despre ce este vorba: În caetul al treilea
din colecţia de jocuri Româneşti a D-lui B.
la pagina treia ni se dă al treilea „Brâu",
notat se înţelege aşa cum i s-a cântat D-sale
în vre unul din satele sau oraşele Transilvaniei. Brâul ar fi frumos, dar are un
singur cusur; că nu este „brâu", ci o bucată
compusă din două hore, ambele de proveniente Bucureşteană. Începutul foarte puţin
alterat este o foarte cunoscută şi mult
cântată horă Bucureşteană ce se găseşte
şi în colecţia mea —; partea doua, de pe

https://biblioteca-digitala.ro

foaia următoare – în re minor – nu este de cât
vechia horă a „Brutarului," compusă de unchiul
meu Costache Dinicu. Această horă a brutarului
se găsește notată în colecția mea și mi-a
fost comunicată de tatăl meu A. Dinicu,
ia se găsește de altfel și în vechia colecție
a fratelui meu G. Dinicu și asupra autentici-
tății sale nu încape nici o discuție.
Nu voi face alte comentarii, lucrul acesta
nu intrând în intențiunile mele; mă voi mulțumi
numai să adaug că cunoștințile mele în
materie mă vor feri, de sigur, de ~~felul~~ lucruri
de felul acesta.
Meritul ~~de sigur~~ nu va fi numai al meu,
ci și al acelora care m'au ajutat cu multă
bună voință și lipsă de interes material,
al acelor anonimi modești, cărora țin
să le aduc aci prinosul caldelor mele

https://biblioteca-digitala.ro

mulțumiri.
În deosebi țin să aduc aci prinosul meu de recunoștință, fratelui meu mai vârstnic profesorului G. Dinicu, care cu mult zel și multă răbdare m'a sprijinit cu sfaturile lui neprețuite, punându-mi în același timp la îndemână și un voluminos material melodic.
Am ținut de a mea datorie, să fac cunoscut — atunci când mi-a fost posibil — și numele vestiților noștri lăutari, care au compus sau au păstrat cu evlavie aceste cântece.
M'a îndemnat la aceasta și lipsa de omenie a celor ce au tipărit sub diferite nume, unul și același cântec evitând înadins numele autorului. Am crezut deci că este bine și frumos ca, restabilind un adevăr, să dau cezarului, ce este al Cezarului.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca încheiere ţin să spun, că majoritatea
cântecelor şi jocurilor din această colecţie
sunt – o pot spune cu temei –, redate
aşa cum se cântau (melodie) acum patru
sau cinci decenii. M'am străduit pe
cât mi-a fost cu putinţa, să nu schimb
nimic din arhaicul lor, menţinându-le
forma simplă şi cuminte din acele vremuri.
Am mai crezut, că în timpurile de faţă
când potopul de dansuri barbare de
aiurea, au inundat şi biata noastră ţară,
pervertind bunul gust şi omenia de
odinioară a parinţilor noştri, a aduce
– chiar cu modestie – spon de cântece
sincere şi curate, care au purces din
bucuria şi durerea naivă şi cinstită a
celor ce s'au dus, este o datorie de
album Român.

https://biblioteca-digitala.ro

Acesta, a fost crezul care mi-a dat puterea
să lupt cu nenumăratele greutăți ce mi s'au
pus în cale, la înfăptuirea acestei puțini
pretențioase Colecții.
Fie ca munca și strădiințele mele dezinte-
resate, să nu fie în zadar și încercarea
de a răspândi în straturi cât mai largi
frumoasele noastre cântece poporane, să aibă
cât mai mulți imitatori în rândurile
Colegilor mei întru artă, căci a sosit
cred timpul, să ne întoarcem către
isvorul cel curat.
Va fi - sunt încredințat - și spre binele
nostru și spre binele țării

Nicolae Dimicu
Diplomat al Conservatoarelor din
București și Viena

14 Iunie 1928.

https://biblioteca-digitala.ro

Oct. 1930.

Sânduri răzlețe, despre
muzică și apostolii ei.

Mai zilele trecute, după audiția unei
seri de muzică românească la „Radio"
întristat și adânc nemulțumit ne am
întrebat cu teamă; încotro mergem?
Era vorba, ca în pomenita seară să
ascultăm muzică românească făcută
de tânăra generație a compozitorilor
noștri. Mulți vor fi auzit - de sigur -
ca și mine producția din seara aceia,
fără însă ca măcar să bănuiască
că au ascultat muzică românească,
căci ceia ce ne-au auzit urechile
nu era de cât un mixtum-compozitum
de muzică modernă - sau mai bine zis

https://biblioteca-digitala.ro

trăznită – de mantă Franco-Germană –
Evident tinerii noștrii Compozitori au ce
învăța de la cei din apus și este bine
și frumos – credem – că technica școlilor
muzicale apusene îi atrag, îi fascinează.
Greșala cea mare este însă că se ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ imită fără reticență anumite curente
noui ce s'au afirmat de curând în
țările occidentului european.
Mă întreb cu tristeță; să nu'și dea seama
artiștii noștrii Compozitori că voind să
se identifice cu ori ce preț cu tot ce
se produce nou în apus, își zdrobesc
pe ~~[illegible]~~ de o parte personalitatea,
iar pe de altă parte, ne dau lucrări
care dizonează grozav cu starile sufle-
tești, cu nevoile, ~~[illegible]~~ și gradul de

https://biblioteca-digitala.ro

Cultură muzicală și sănătate morală al poporului nostru?.
Evident moda, nesăbuita tirană, face ravagii
și nici când, ia nu sa asociat cu brunul
sunt, ne-ar sta bine cred, și ar fi frumos
să judecăm puțintel. Suntem - din fericire-
nu popor tânăr și viguros, care ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ poate găsi cu ușurință ~~[illegible]~~ în
sufletul său destule drumuri de apucat
potrivite lui. Să nu se uite că apusul
este secătuit de ofrandele aduse în
decursul veacurilor pe altarul artei și
că sfrâcinat de nevroză sa îndreptat
spre forme noui de realizare artistică.
Noi nu avem (încă) - slăvă domnului - nici nu
motiv plauzibil să-i urmăm - suntem
încă proaspeți - avem forțe virgine -

https://biblioteca-digitala.ro

suntem primitivi încă. Să nu se uite că aproape
tot ~~Ceia~~ ce produce momentan apusul în
artă, este dezichilibrat din punctul de vedere
al armoniei psihice și morale, și că
această producție nu este de cât reflexul
bolnăvicios al unei societăți decepționate
și rătăcite. Să nu imităm deci mani-
festările bolnăvicioase ale unei societăți
secătuite, ci să mergem senini și
cu curaj pe drumul cel drept, căci
viitorul este al nostru; al nostru al
celor tineri, al celor viguroși și
plini de viață. Noi avem ce spune
căci am vorbit puțin, noi suntem

https://biblioteca-digitala.ro

proaspeți și sănătoși la suflet și n'avem
nici un motiv să fim decepționați -
decadenți - etc. Să luăm ceia ce este
bun din opus, să ne apropiem technica
lor, dar să mergem pe drumul (drept) ce ni'l
indică prospețimea și sănătatea noastră
morală. Să mergem la isvorul
cel curat și sănătos, ~~calitățile~~
~~noastre~~, și nu ne va fi rău.

[signature]

https://biblioteca-digitala.ro

PREFAȚĂ LA COLECȚIA DE CÂNTECE ȘI JOCURI VECHI ROMÂNEȘTI

Sunt mai bine de douăzeci de ani, de când la Viena – unde urmam cursurile academiei de muzică – îndemnat de bunul și neuitatul meu prieten, răposatul compozitor I. Scărlătescu[18], concepusem strângerea laolaltă a cât mai multor cântece și jocuri vechi Românești.

Vorbeam pe atunci des, despre aceste cântece cu prietenul meu și jeleam împreună mania lăutarilor tineri, de a le desfigura înflorindu-le. De sigur, eram pe atunci departe de a înțelege cum se cuvenea, valoarea neprețuită a acestor cântece. Educația mea muzicală nu era încă terminată și fiind prea ocupat cu studiul, îmi lipsea timpul material necesar pentru a duce la bun sfârșit o lucrare atât de grea.

Dârz, cum era din fire, mult regretatul meu prieten stăruia însă să mă convingă a începe lucrul, amintindu-mi neîncetat de comoara neprețuită ce o am atât de aproape;

–„Tatăl Dumitale îți va fi cel mai neprețuit colaborator" – îmi spunea dânsul.

Bunul prieten avea perfectă dreptate, căci dragul și neuitatul meu părinte, vestitul naist Angheluș Dinicu, era unul din puținii cunoscători ale bătrânelor și frumoaselor noastre cântece.

El era – între ai lui, – poate singurul care înțelegea și prețuia cum se cuvenea, valoarea acestor cântece și se silea să nu le denatureze, ci să le cânte așa cum le apucase din bătrâni, refuzând net a se pune la curent cu moda zilei.

Om cult, între ai lui și pentru vremea lui, n'a înțeles când de la Viena i-am scris, rugându-l să'mi noteze câte ceva din cele ce el știa să cânte așa de frumos.

În scrisoarea-răspuns ce am primit atunci de la dânsul îmi scria: „– De sigur, pe cât mă iartă puterile, mă voi strădui să-ți notez din cele bătrânești. O voi face fără a schimba nimic din cele ce am apucat de la cei duși și te rog să faci și tu ca mine căci așa cred eu că este bine." –

Se înțelege că i-am respectat cu smerenie dorința. La jocurile și cântecele ce le am de la dânsul, foarte rar am fost nevoit a schimba câte ceva, acolo unde structura technică o cerea imperios; restul am notat așa cum mi-a fost notat sau cântat de mult regretatul meu părinte.

Pentru cele-lalte cântece și jocuri din această Colecție – în destul de numeroase –, m'am adresat mai multor surse pe care le-am crezut demne de luat în seamă. Mi-am procurat cu multă greutate, o parte din lucrările ce s'au tipărit pe vremuri de către muzicanții streini, ce au poposit sau trăit pe vremuri în mijlocul poporului nostru. Am comparat cele ce au fost scrise de către streini – care, de și o doreau, nu ne-au putut totuși înțelege – cu cele ce mi-au fost cântate de către lăutarii noștrii mai bătrâni și de către fratele meu mai vârstnic profesorul violonist Gheorghe Dinicu – unul dintre cei mai buni cunoscători ale cântecelor noastre poporane – și bazat pe bunul meu simț muzical și cunoștințele mele în materie, am notat ceia ce am crezut că-i mai aproape de adevăr. Nu mă pot abține de a nu releva aci cât de curios mi se pare, că muzicanții streini care au sălășluit pe vremuri

[18] Ioan Scărlătescu.

https://biblioteca-digitala.ro

printre ai noştrii şi au încercat să noteze câte ceva din cântecele noastre, au notat fals.

Aşa spre exemplu, horele noastre boereşti sunt notate de toţi fără excepţie în $\frac{2}{4}$, de şi ele sunt de fapt în $\frac{3}{8}$ sau $\frac{6}{8}$.

Această mare greşeală de notaţie o face chiar cei ce au stat mai mult printre ai noştrii şi care au trecut pe vremuri drept oameni foarte culţi şi emeriţi muzicanţi cum a fost Jean André Wachmann[19] – cea mai proeminentă personalitate muzicală a vremurilor trecute.

Multe greutăţi am întâmpinat şi în privinţa numelor ce au purtat aceste cântece sau jocuri, căci aproape fie-care dintre cei ce mi-au cântat dedeau unuia şi aceluiaşi cântec sau joc, alt nume. M'am mulţumit să dau nume, numai acelora în privinţa cărora am putut fi îndestul de documentat, lăsând celor-lalte numai numele caracteristic de: horă, joc sau cântec, după cum îl indica structura lui ritmică sau melodică.

Dar greutatea cea mai mare, constă în alegerea versiunii care mulţumind urechile celor de acum, să nu se depărteze de adevărul celor ce au fost, nici să piardă parfumul arhaic al vremurilor de odinioară. În răstimpul anilor în care m'am ocupat cu strângerea materialului brut necesar acestei Colecţii, mi s'a întâmplat adese ori să aud unul şi acelaşi cântec sau joc, executat în mod cu totul diferit, ba de multe ori chiar amestecat cu fragmente din mai multe alte cântece, căci nu întotdeauna cel ce cântă este om de ispravă şi vai! aceluia ce notează fără reticenţe, tot ceia ce i se cântă.

Aşi putea multe exemple din cele ce mi s'au ivit mie în cale, mă voi mulţumi însă să dau aci un caz strein, interesant pentru cei ce se ocupă cu notarea cântecelor noastre. Răsfoind Colecţia de Cântece a Dlui B[20]. care cu o râvnă demnă de imitat şi apreciabile sacrificii materiale ne-a dat cea mai voluminoasă Colecţie de cântece şi jocuri din Transilvania, găsesc cele ce voi povesti mai jos.

Ţin să notez că am toată stima şi consideraţia pentru munca şi talentul autorului menţionatei Colecţii, puse cu atâta entusiazm şi lipsă de interes material în slujba unei cauze aşa de nobile şi că este departe de mine or ce spirit de critică rău voitoare. Menţionez cazul numai pentru a învedera mai bine greutăţile cu care au de luptat cei ce se ocupă cu strângerea la olaltă a bătrânelor noastre cântece.

Iată despre ce este vorba: În caetul al treilea din Colecţia de jocuri Româneşti a Dlui B. la pagina treia ni se dă al treilea „Brâu", notat se înţelege aşa cum i sa cântat Dsale în vre unul din satele sau oraşele Transilvaniei. Brâul ar fi frumos, dar are un singur cusur; că nu este „brâu", ci o bucată compusă din două hore, ambele de provenienţă Bucureşteană. Începutul foarte puţin alterat este o foarte cunoscută şi mult cântată horă Bucureşteană ce se găseşte şi în Colecţia mea –; partea doua, de pe foaia următoare – în re minor – nu este de cât vechia horă a „Brutarului",

[19] Johann Andreas (Ioan Andrei) Wachmann (1807–1863) a fost un compozitor, dirijor şi pianist de origine germană, care s-a implicat în culegerea, notarea şi publicarea melodiilor populare româneşti.

[20] Considerăm că autorul face referire la compozitorul şi folcloristul Tiberiu Brediceanu care a publicat în anul 1928 prima ediţie a colecţiei *Jocuri poporale româneşti pentru pian*, Caietele I–VII, Leipzig, litogr. F. M. Geidel.

https://biblioteca-digitala.ro

compusă de unchiul meu Costache Dinicu. Această horă a brutarului se găseşte notată în colecţia mea şi mi-a fost comunicată de tatăl meu A. Dinicu, ia se găseşte de altfel şi în vechia Colecţie[21] a fratelui meu G. Dinicu şi asupra autenticităţii sale nu încape nici o discuţie.

Nu voi face alte comentarii, lucrul acesta ne intrând în intenţiunele mele; mă voi mulţumi numai să adaug că cunoştinţile mele în materie mă vor feri, de sigur, de lucruri de felul acesta.

Meritul (de sigur) nu va fi numai al meu, ci şi al acelora care m'au ajutat cu multă bună voinţă şi lipsă de interes material, al acelor anonimi modeşti, cărora ţin să le aduc aci prinosul caldelor mele mulţumiri.

În deosebi ţin să aduc aci prinosul meu de recunoştinţă, fratelui meu mai vârstnic profesorului G. Dinicu, care cu mult zel şi multă răbdare m'a sprijinit cu sfaturile lui neprețuite, punându-mi în acelaşi timp la îndemână şi un voluminos material melodic.

Am ţinut de a mea datorie, să fac cunoscut – atunci când mi-a fost posibil – şi numele vestiţilor noştri lăutari, care au compus sau au păstrat cu evlavie aceste cântece.

M'a îndemnat la aceasta şi lipsa de omenie a celor ce au tipărit subt diferite nume, unul şi acelaşi cântec evitând înadins numele autorului. Am crezut deci că este bine şi frumos ca, restabilind un adevăr, să dau cezarului, ce este al cezarului.

Ca încheiere, ţin să spun, că majoritatea cântecelor şi jocurilor din această colecţie sunt – o pot spune cu temei – redate aşa cum se cântau (melodic) acum patru sau cinci decenii. M'am străduit pe cât mi-a fost cu putinţă, să nu schimb nimic din arhaicul lor, menţinându-le forma simplă şi cuminte din acele vremuri. Am mai crezut, că în timpurile de faţă când potopul de dansuri barbare de aiurea, au inundat şi biata noastră ţară, pervertind bunul gust şi omenia de odinioară a părinţilor noştri, a aduce – chiar cu modestie – svon de cântece sincere şi curate, care au purces din bucuria şi durerea naivă şi cinstită a celor ce s'au dus, este o datorie de bun Român.

Acesta, a fost crezul care mi-a dat puterea să lupt cu nenumăratele greutăţi ce mi s'au pus în cale, la înfăptuirea acestei puţin pretenţioase Colecţii.

Fie ca munca şi străduinţele mele dezinteresate, să nu fie în zadar şi încercarea de a răspândi în straturi cât mai largi frumoasele noastre cântece poporane, să aibă cât mai mulţi imitatori în rândurile colegilor mei întru artă, căci a sosit cred timpul, să ne întunăm către isvorul cel curat.

Va fi – sunt încredinţat – şi spre binele nostru şi spre binele Ţării.

Nicolae Dinicu
Diplomat al Conservatoarelor din Bucureşti şi Viena
14 iunie 1928

---

[21] *Dinicu – Album*, op. 40, Caietul II, edit. Constantin Gebauer, Bucureşti, 1890, *apud* Cosma, Viorel: *Interpreţi din România. Lexicon. Dirijori – cântăreţi – instrumentişti* – regizori, vol. I (A–F), Editura Galaxia, Bucureşti, 1996, p. 237.

https://biblioteca-digitala.ro

Oct. 1930

GÂNDURI RĂZLEȚE, DESPRE MUZICĂ ŞI APOSTOLII EI

Mai zilele trecute, după audiția unei seri de Muzică Românească la „Radio" întristat şi adânc nemulțumit m'am întrebat cu teamă; încotro mergem? Era vorba, ca în pomenita seară să ascultăm Muzică Românească făcută de tânăra generație a Conpozitorilor noştrii. Mulți vor fi auzit – de sigur – ca şi mine producția din seara aceia fără însă ca măcar să bănuiască că au ascultat Muzică Românească, căci ceia ce ne-au auzit urechile nu era de cât un mixtum-conpozitum de muzică modernă – sau mai bine zis trăznită – de lucantă Franco-Germană. Evident tinerii nostrii Conpozitori au ce învăța de la cei din apus şi este bine şi frumos – credem – că technica şcolilor muzicale apusene îi atrag, îi fascinează.

Greşala cea mai mare este însă că se imită fără reticență anumite curente noui ce s-au afirmat de curând în țările occidentului european.

Mă întreb cu tristeță; să nu'şi dea seama artiştii noştrii conpozitori că voind să se identifice cu ori ce preț cu tot ce se practică nou în apus, îşi zdrobesc pe de o parte personalitatea, iar pe de altă parte, ne dau lucrări care distonează grozav cu stările sufleteşti, cu nevoile, şi gradul de cultură muzicală şi sănătate morală al poporului nostru?

Evident moda, nesăbuita tirană, face ravagii şi nici când, ia nu sa asociat cu bunul simț, ne-ar sta bine cred, şi ar fi frumos să judecăm puțintel. Suntem – din fericire – un popor tânăr şi viguros care poate găsi cu uşurință în sufletul său destule drumuri de apucat potrivite lui. Să nu se uite că apusul este secătuit de ofrandele aduse în decursul veacurilor pe altarul artei şi că sbuciumat de nevroză sa îndreptat pre forme noui de realizare artistică. Noi nu avem încă – slavă Domnului – nici un motiv plauzibil să-i urmăm – suntem încă proaspeți – avem forțe virgine – suntem primitivi încă. Să nu se uite că aproape tot ce produce momentan apusul în artă, este dezichilibrat din punctul de vedere al armoniei psihice şi morale, şi că această producție nu este de cât reflexul bolnăvicios al unei societăți decepționate şi rătăcite. Să nu imităm deci manifestările bolnăvicioase ale unei societăți secătuite, ci să mergem senini şi cu curaj pe drumul cel drept, căci viitorul este al nostru al celor tineri, al celor viguroşi şi plini de viață. Noi avem ce spune căci am vorbit puțin, noi suntem proaspeți şi sănătoşi la suflet şi n'avem nici un motiv să fim decepționați – decadenți – etc. Să luăm ceia ce este bun din apus, să ne apropiem technica lor, dar să mergem pe drumul drept ce ni'l indică prospețimea şi sănătatea noastră morală. Să mergem la isvorul cel curat şi sănătos, şi nu ne va fi rău.

https://biblioteca-digitala.ro

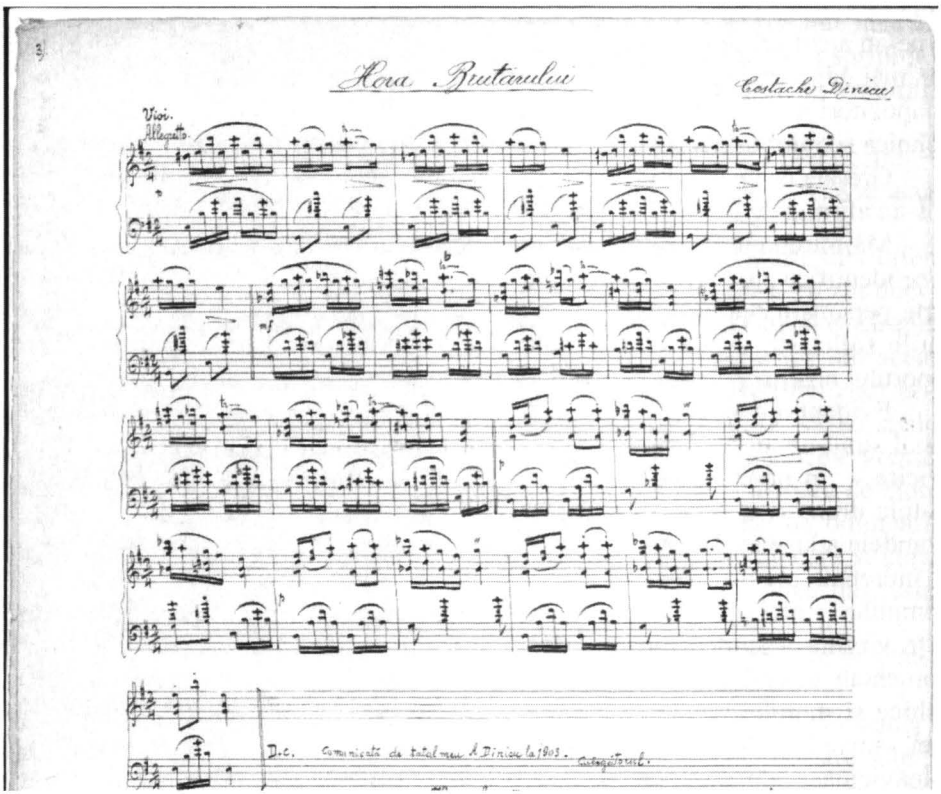

https://biblioteca-digitala.ro

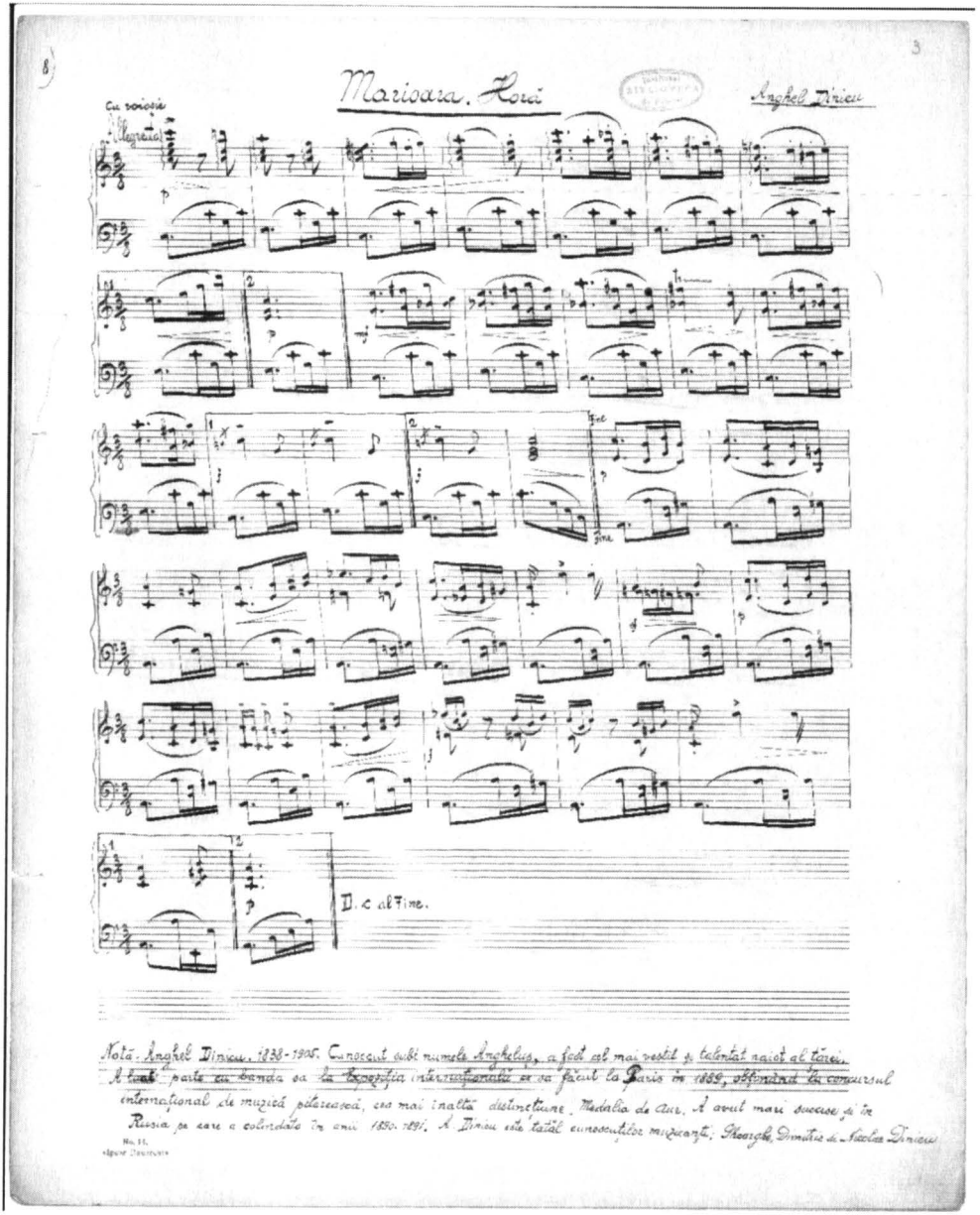

Notă. Anghel Dinicu, 1838-1905. Cunoscut sub numele Anghelus, a fost cel mai vestit și talentat naiist al țării. A luat parte cu banda sa la Expoziția internațională ce s-a făcut la Paris în 1889, obținând la concursul internațional de muzică populară, cea mai înaltă distincțiune. Medalia de aur. A avut mari succese și în Rusia pe care a colindat în anii 1890-1891. A Dinicu este tatăl cunoscutilor muzicanți: Gheorghe, Dimitrie și Nicolae Dinicu.

https://biblioteca-digitala.ro

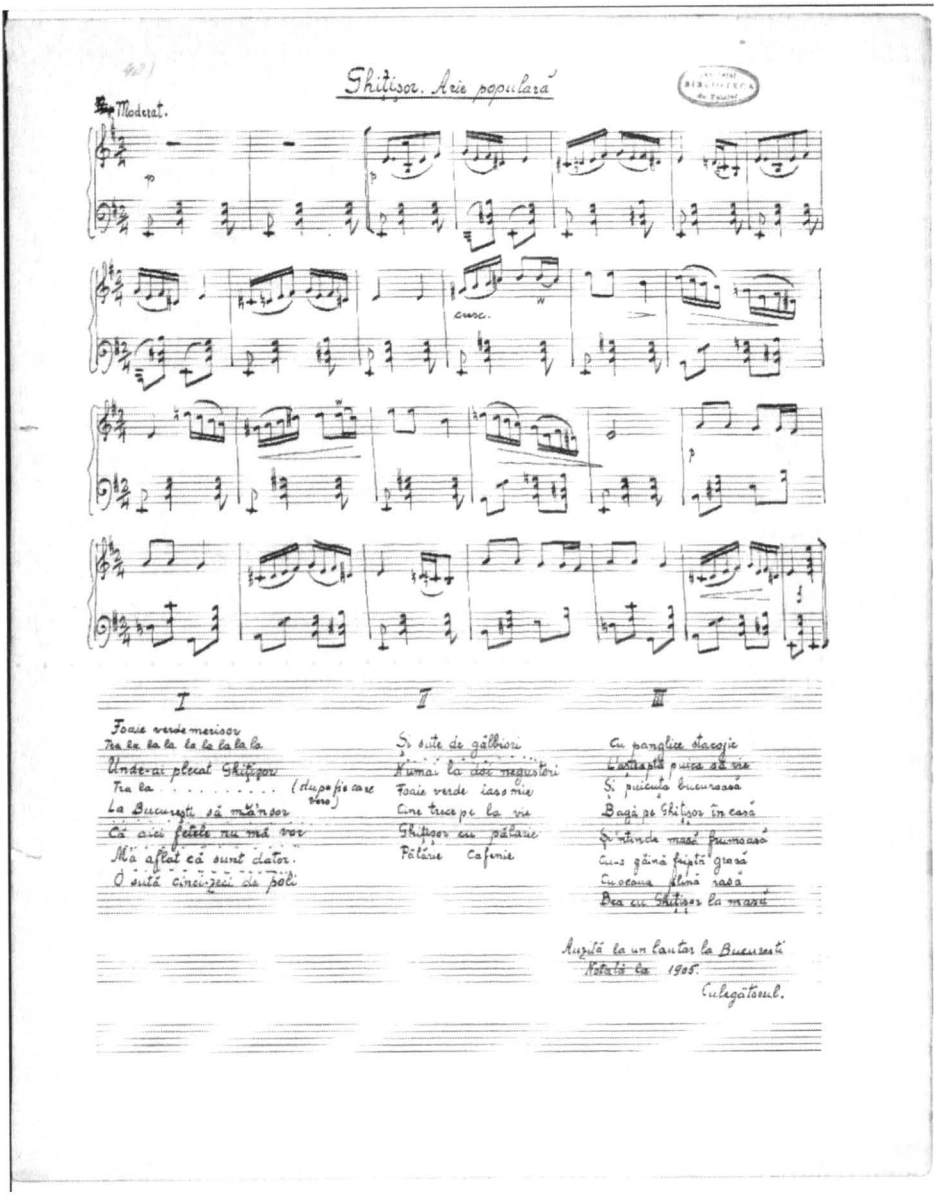

https://biblioteca-digitala.ro

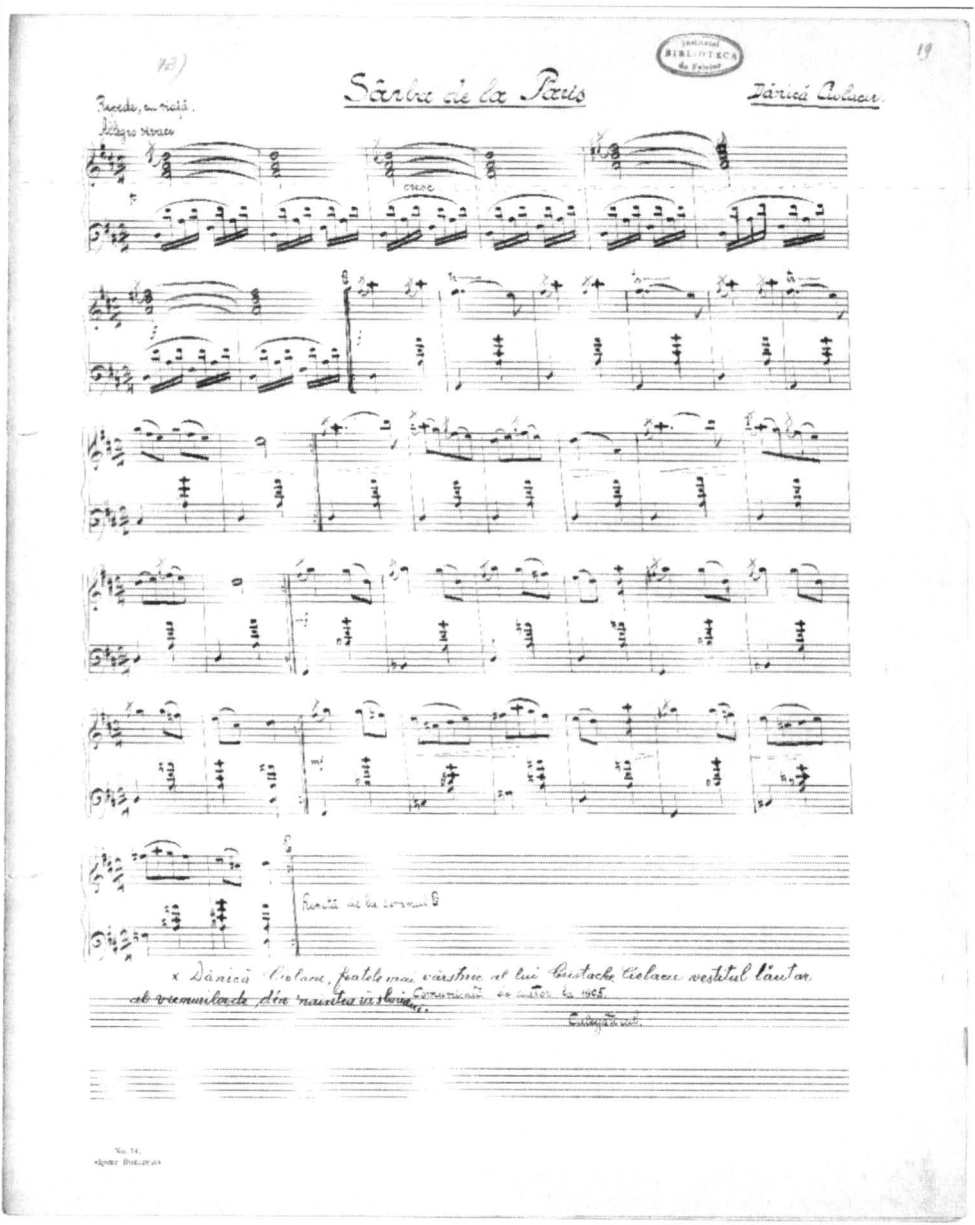

https://biblioteca-digitala.ro

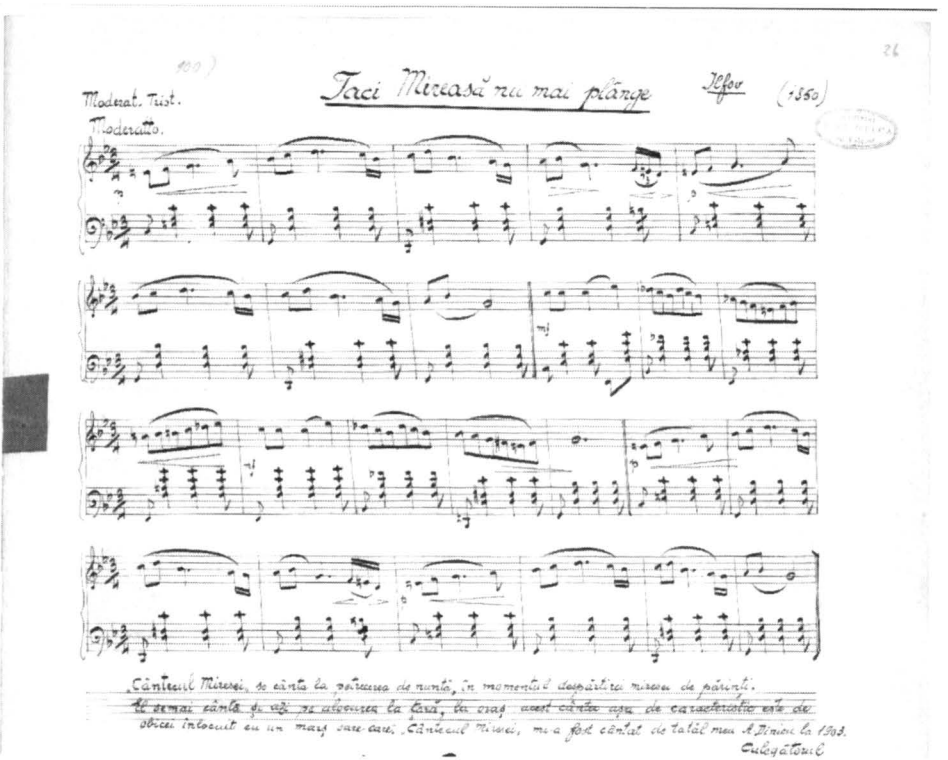

https://biblioteca-digitala.ro

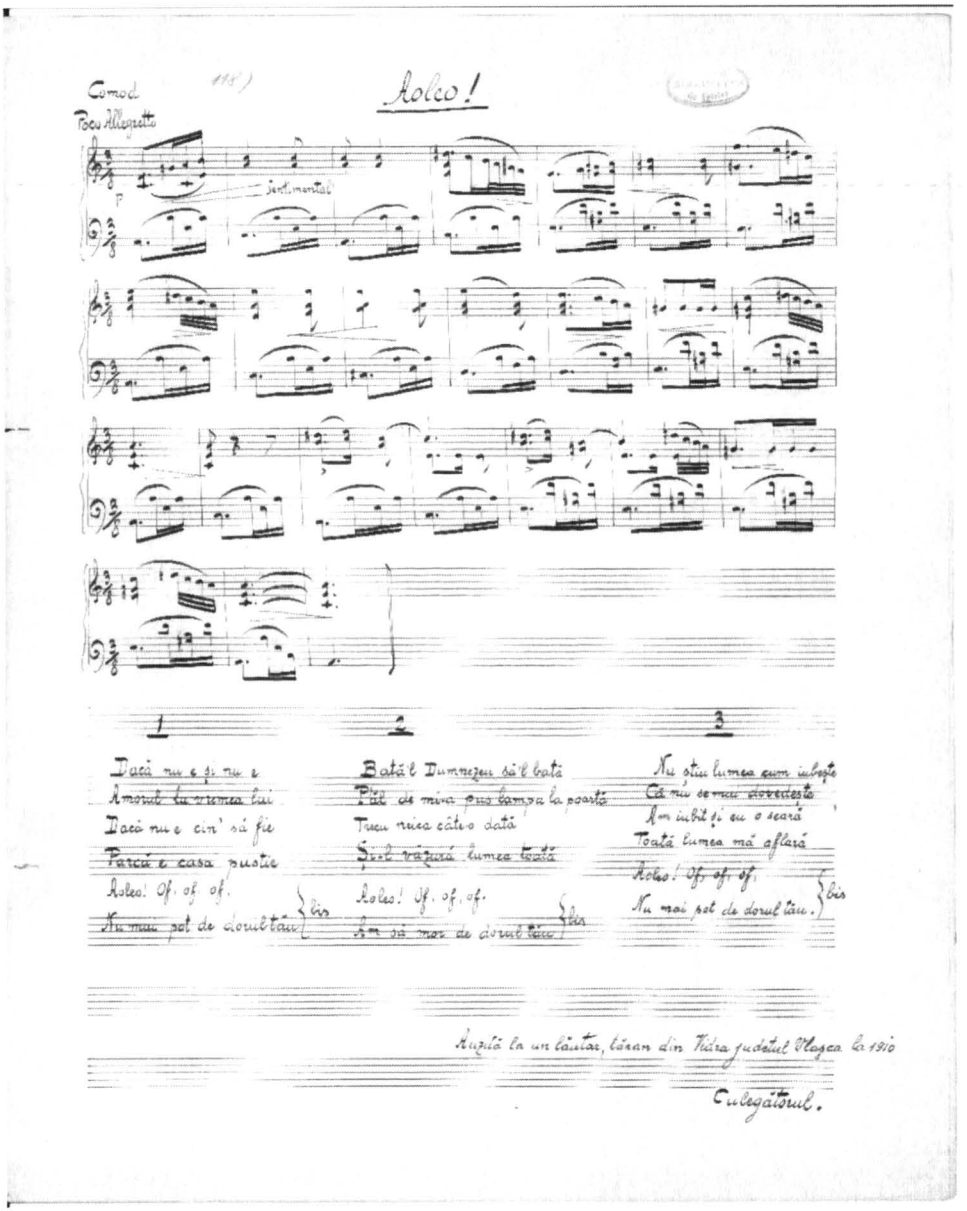

https://biblioteca-digitala.ro

121)

Cântec Vechiu

Bucureşti (1840-1860)

Repejor.
Allegretto

Cântată de tatal meu A. Dinicu, notată la 1903
Culegătorul.

https://biblioteca-digitala.ro

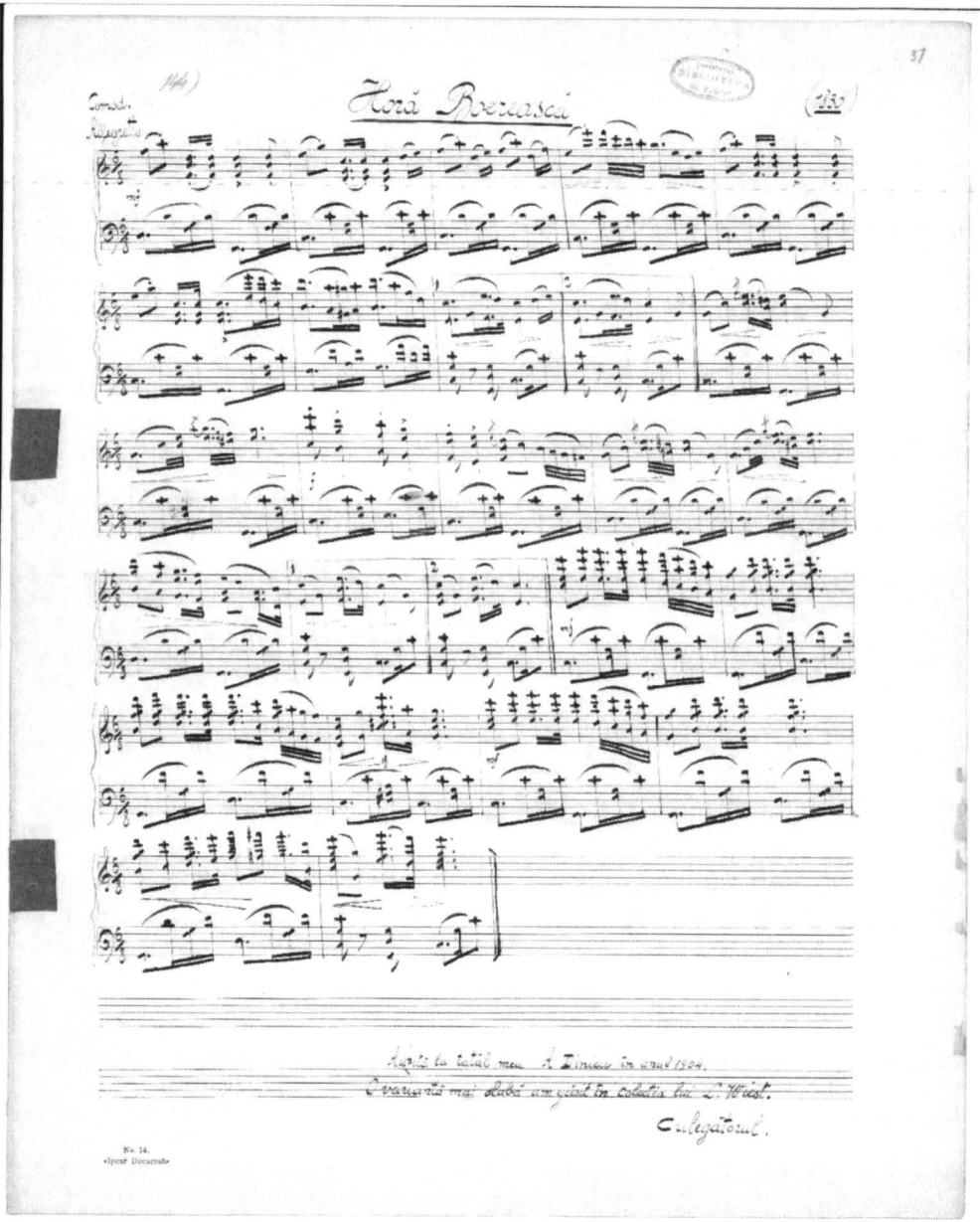

https://biblioteca-digitala.ro

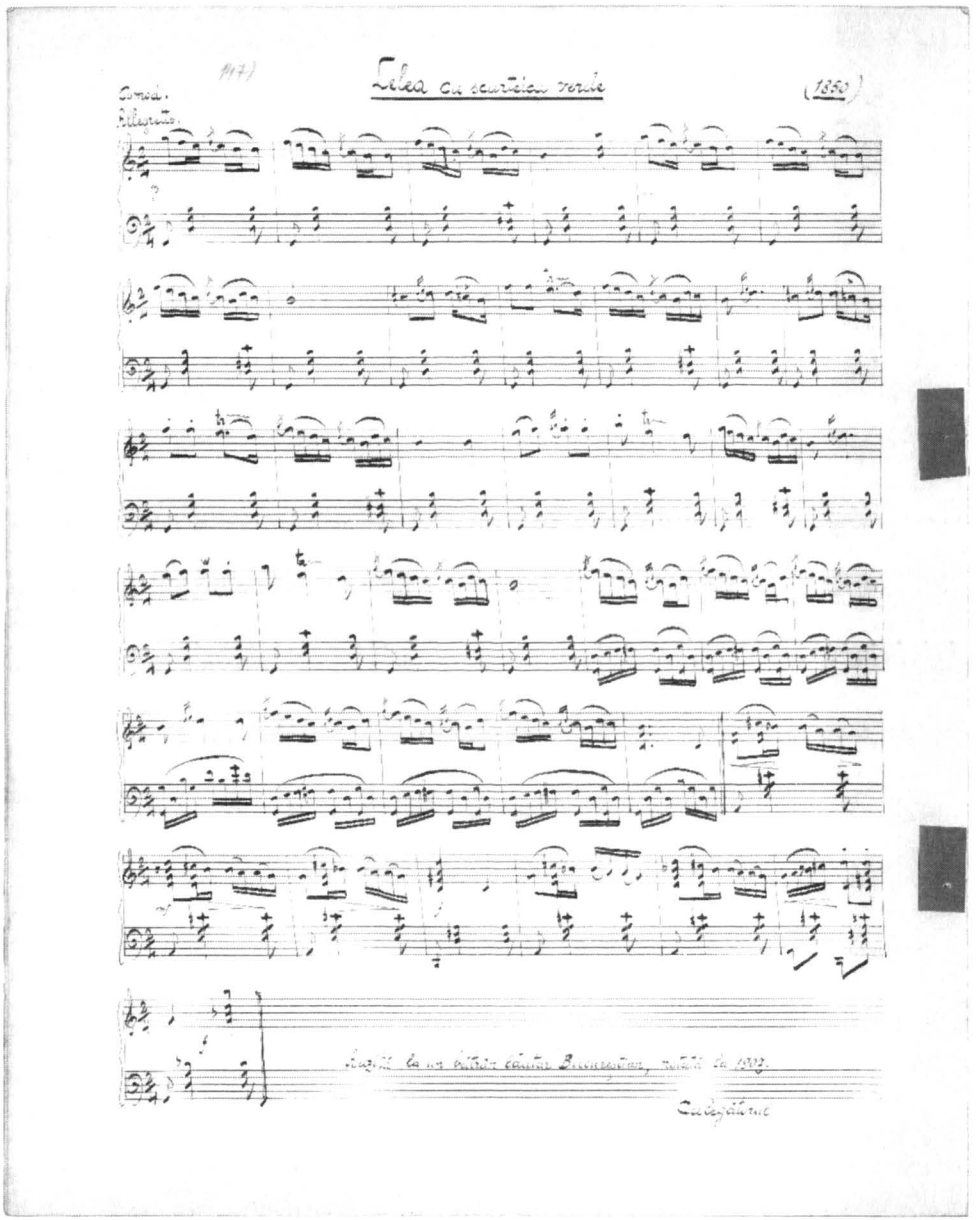

https://biblioteca-digitala.ro

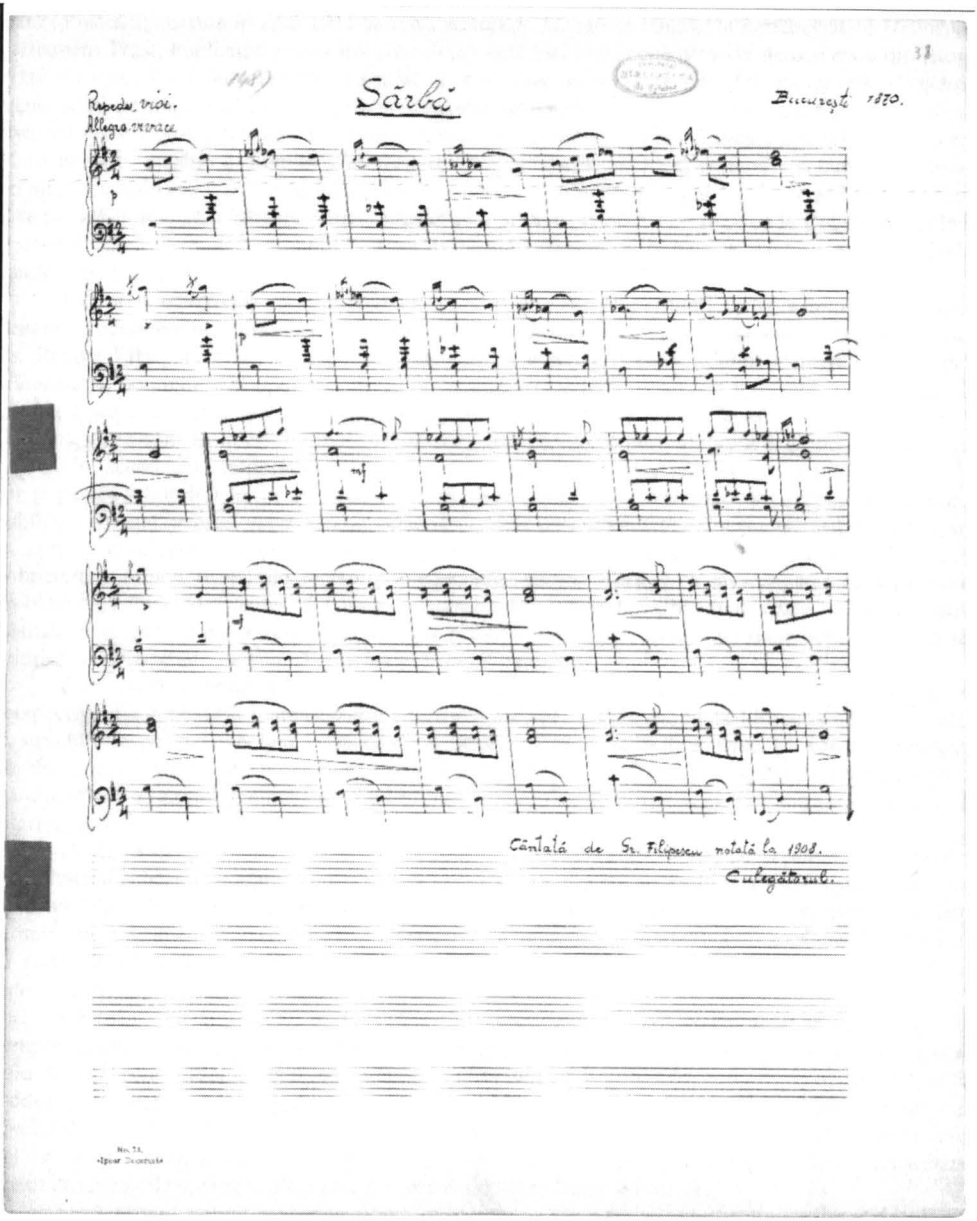

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

IV. RECENZII

300 Years of Leadership & Innovation. Volume 1–2, The History of Parliament British Political, Social & Local History, St. Jame's House, 2021 SJH Group, 400 p.; – 397 p.

300 years of leadership & innovation. The History of Parliament/300 de ani de leadership și inovație. Istoria Parlamentului (t.n.) este o lucrare în două volume, însumând peste 800 de pagini: text și ilustrații, apărută în anul 2021 la Casa editorială St. James House, în parteneriat cu History of Parliament Trust. Publicația reprezintă unul dintre cele mai respectate proiecte de cercetare din istoria Marii Britanii, fiind redactată de o echipă alcătuită din cadre didactice universitare și cercetători recunoscuți pe plan mondial. Structura volumelor urmează o viziune diacronică, transpusă într-un conținut textual bogat, însoțit de imagini reprezentative, lucrarea fiind dedicată celebrării conducerii Marii Britanii, punând în lumină atât monarhia, cât și figurile politice, culturale, sociale, economice ori alte personalitățile care au contribuit la dezvoltarea statală, de-a lungul secolelor, a Regatului Unit. Este trecută în revistă o întreagă istorie a strategilor și industriașilor britanici, de la Robert Walpole la Cromwell, de la Winston Churchill la Tony Blair, de la Regina Elisabeta la prințul Charles, actualul conducător al Regatului Unit.

Lucrarea marchează atât aniversarea a 300 de ani de la numirea prim-ministrului Marii Britanii, Robert Walpole, în 1721, cât și împlinirea, la data respectivă, a 95 de ani de către Majestatea Sa, Regina Elisabeta a II-a. Perspectiva din care este scrisă această publicație monumentală prin dimensiune, conținut și scopuri se circumscrie unei viziuni moderne, de integrare a actualității în tradiția fostului Imperiu, urmărind guvernarea britanică, în toate aspectele sale: de la Parlament la Coroană, către actualii lideri din industrie, mediul de afaceri, comerț, tehnologie și inovația din toate domeniile, accentuând importanța figurilor politice, culturale sau economice marcante (volumul I), dar și pe cea a liderilor lumii noi: companii, manageri, angajați și voluntari, preocupați de sănătatea publică, ecologie, energii verzi, circuit sustenabil, grija pentru planetă, educație accesibilă, digitizare ș.a., principii vehiculate în prezent, la nivel mondial. Politica Brexitului și a crizei Covid_19, crizele politice, economice, tensiunile sociale și preocuparea pentru menținerea sau creșterea calității vieții, problematica forței de muncă din interiorul granițelor Regatului Unit sunt, toate, subiecte tratate frontal, în scopul de a demonstra capacitatea Marii Britanii de a cunoaște, recunoaște și identifica soluții la probleme adesea delicate, inclusiv la nivel geopolitic.

Cele două volume aduc o viziune plurivalentă cu privire la progresele înregistrate, în perspectivă diacronică, în toate domeniile și direcțiile care au contribuit la formarea Marii Britanii, în structura sa politică, socială, economică, culturală, tehnică, științifică, deschisă către orizonturile problematicilor actuale de la nivel planetar, dar fundamentată pe trecutul complex care permite o stabilitate și o autoritate anume a Regatului Unit, dincolo de dificultățile și crizele recente de la nivel intern și global.

Un fir roșu, urmat de autori, de-a lungul unui număr impresionat de capitole – peste 20 – dezvoltate în subcapitole care vizează punctual domenii și discipline vechi și actuale, este reprezentat de rolul Marii Britanii în lume. Lucrarea este completată de anexe, index de termeni și o listă semnificativă de sponsori – companii și persoane care au înțeles importanța publicării unui studiu care să restituie, într-o formă omagială, arhitectura multifațetată a unui regat ce rămâne un pol de autoritate mondială.

Debutând cu o trecere în revistă a instituției premierului și Parlamentului, într-un stil comprehensibil, care reunește sobrietatea adevărului istoric și ironia faptelor atestate documentar, volumul I al lucrării reprezintă o funadamentare a realităților și politicilor actuale, dezvoltate în partea a doua a publicației. Astfel, lucrarea menține, în cadrul celor două volume, un echilibru inclusiv la nivelul dimensiunii conținutului, între componenta istorico-strategică, de ridicare și dezvoltare a unui pol de putere manifestată la nivel politic, economic și diplomatic, și componenta de actualitate, orientată spre noile strategii, programe și viziuni ale Marii Britanii (vol. II).

Dacă primul volum evidenția figuri emblematice ale politicii, comerțului, științei și culturii, asigurând astfel recunoașterea și autoritatea indiscutabile la nivel mondial, atât pentru statele din fostul Imperiu, cât și pentru cele cu care existau relații de interes reciproc, volumul al doilea reliefează, în multe dintre paginile sale, tipologiile reprezentanților ordinii noi mondiale, a figurilor

https://biblioteca-digitala.ro

contemporane care cunosc îndeaproape provocările globale și care, din interiorul granițelor sau din orice spațiu al lumii, urmăresc nu doar interesele Marii Britanii, ci și structura integrată din care Regatul Unit face parte. În vreme ce primul volum se fundamentează pe date istorice, pe figuri emblematice, pe citate devenite celebre, aparținând liderilor din trecutul mai îndepărtat sau din cel recent, volumul al doilea transpune interviuri și „voci" ale contemporanilor angajați în strategiile actuale (50 de femei și 50 de bărbați lideri, reprezentativi ai Societății Britanice), voci și figuri care ies din anonimat nu prin construcția solidă a propriei personalități, ci prin acțiunile și viziunile care îi vizează pe ceilalți și lumea, în ansamblul său. Astfel, volumul al II-lea al publicației, la pagina 52, prezintă un interviu cu Irina Childs, CEO al Academiei de Studii Integrale, românică stabilită în Marea Britanie din anul 1998, care lucrează la implementarea acestei noi paradigme de educație, oferind programe de mentorat în educația integrală și programe dedicate celor care vor să devină lideri vizionari în propriile domenii. Un alt exemplu, la pagina 235 ni se relatează un interviu exclusiv cu Betta Maggio, fondator și CEO al U-Earth, care aduce în discuție importanța calității aerului și modul în care compania pe care o conduce încearcă să amelioreze calitatea vieții prin proiectele dedicate zonelor cu aer curat, nepoluat, oferindu-se date despre importanța unei viziuni integrative privitoare la grija pentru planetă, prin acțiuni concrete, în acord cu provocările globale actuale, Marea Britanie fiind profund angajată în proiectele contemporane privitoare la protejarea mediului și a vieții, pe planetă. Astfel de exemple, deosebit de numeroase, însoțite de fotografii-portret sau de fotografii surprinse la evenimente prilejuite de astfel de poiecte vizionare constituie fundamentul părții a doua a lucrării. Primul volum constituie osatura pe care se va așeza materia concretă a lumii contemporane.

Figurile eroice ale trecutului sunt, în prezent, continuate de profiluri conectate la ceilalți, la binele comunitar, global și planetar, la accentul transpus pe acțiune, viziune și proiect, pe lipsa discriminării, pe relația cu lumea naturală și cu tehnologia dezvoltată în beneficiul binelui și al dezvoltării generale. Sobrietatea și ținuta oficială specifice portretisticii emblematice clasicizate sunt înlocuite de figurile liderilor angajați în proiecte, figuri „comune", preocupate sau satisfăcute de rezultatele efortului în interesul binelui universal. Așezarea la o masă comună a dialogurilor mereu deschise indică portrete sau tipologii surprinse într-o dinamică în care sobrietatea lasă loc atitudinii firești, coborâte de pe clasicizatul piedestal al personalităților ilustre, iar ironia ia forma atitudinii relaxate, în care comunicarea umană sau mijlocită de tehnologie oferă argumente și motivații pentru noile forme de lidership.

Parcurgând lucrarea, aproape clasică prin soliditatea conferită de numărul semnificativ de pagini, prin rigoarea structurii și minuția organizării unei informații plurivalente, valoroasă pentru lectorul specializat, dar accesibilă cititorului „amator", s-ar putea afirma că omagierea nu vizează numai cei 300 de ani de guvernare și inovare afirmate în titlu, ci omagiază un complex demers strategic de repoziționare a unui Imperiu emblematic, în contextul actual al politcii mondiale, în toate palierele, domeniile și subtilitățile sale.

Cartea oferă, în mod direct, dar și prin interpretările ce se întrevăd din interiorul informațiilor interconectate în cele două volume, chei de lectură și teme de gândire atât pentru domeniul științelor tehnice, cât și pentru științele socio-umane actuale.

MARIANA CIUCIU

Elemente de continuitate ale păstoritului transhumant în Vaideeni, Coordonator: Lucian David. Colectiv de autori: Lucian David, Emil Țârcomnicu, Ionuț Semuc, Carmen Șerban, Carmen Marin, Oana Burticioaia, Cristian Mușa, Claudiu Roșiu, București, Editura Etnologică, 2022, 156 p.

Volumul, apărut în condiții grafice deosebite la Editura Etnologică din București în anul 2022, reprezintă rezultatele unor ample cercetări de teren desfășurate în zonă de un colectiv de specialiști ai Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române (Emil Țârcomnicu, Ionuț Semuc, Carmen Șerban, Carmen Marin, Oana Burticioaia, Cristian Mușa, Claudiu Roșiu) sub coordonarea lui Lucian David. Proiectul cultural, prin intermediul finanțării oferite de Administrația Fondului Cultural Național, a permis înregistrarea, sistematizarea și valorificarea unor adevărate comori de civilizație tradițională, fiind desfășurat în parteneriat cu Asociația Culturală „Moștenitorii", care și-a făcut un scop din a susține tradițiile din mediul rural pe care comunitățile nu le lasă să dispară, dar și de a contribui la consolidarea și dezvoltarea mediului cultural, social și educațional.

https://biblioteca-digitala.ro

Introducerea ne familiarizează cu mediul păstoresc în care avem să pătrundem, cel care i-a fascinat pe protagoniştii cercetărilor multidisciplinare care „şi-au propus să aducă în atenţia publicului larg un patrimoniu valoros – peisajul etnografic pastoral carpatic, ignorat de cele mai multe ori şi care, din cauza dinamicii sale, având în vedere starea actuală puternic fragmentată, se degradează constant" (p. 7).

Activităţile principale ale proiectului au vizat: documentarea iniţială (elaborarea de chestionare şi materiale grafice, stabilirea reţelei, consultarea bibliografiei de specialitate); anchetele etnografice de teren în baza chestionarelor (alături de realizarea de fotografii şi filmări); sistematizarea documentelor etnografice provenite din teren; valorificarea rezultatelor proiectului prin postări în mediul online şi prin volumul de faţă.

Pentru o înţelegere superioară a coordonatelor apariţiei şi dezvoltării acestei societăţi păstoreşti apărute într-un mediu geografic care a favorizat o îndeletnicire veche cu manifestări specifice: transhumanţa scurtă sau amplă, determinată de căutarea furajelor care deveneau insuficiente în vatra satului pentru iernatul oilor, ca şi roirile pastorale. Acestea reprezintă o fază avansată a transhumanţei, căci presupun stabilirea pentru o perioadă mai lungă a ciobanilor (chiar până la un deceniu), împreună cu familiile lor, într-o zonă vizitată anterior cu turmele şi care pare să le ofere condiţii mai bune de trai atât animalelor pe care se bazează existenţa lor, cât şi oamenilor aflaţi în căutarea unei vieţi mai bune, mai îmbelşugate.

Instrumentele pentru descifrarea devenirii societăţii de oieri din Vaideeni ne sunt puse la îndemână prin două prezentări sintetice care preced corpusul de documente etnografice propriu-zis, anume cadrul natural şi cel istoric al zonei cercetate. Lecţia de geografie ne reaminteşte masivele muntoase din zonă (din Grupa Montană Parâng-Cindrel a Carpaţilor Meridionali), cu vârfurile lor principale şi cu râurile mai importante care le străbat, locul unde este plasată comuna Vaideeni, dar şi aspecte legate de flora specifică – specii alpine şi subalpine caracteristice fiecărui etaj de arbori şi alte plante, adaptate la condiţiile climatice din zonă (temperaturi, tipuri de precipitaţii, soluri).

Istoria localităţii atestate pentru prima dată într-un hrisov din anul 1504 al domnitorului Radu cel Mare „se împleteşte cu istoria neamului românesc, care a vieţuit de-o parte şi de alta a Carpaţilor, având în comun limba, idealul naţional, ocupaţiile, tradiţiile şi obiceiurile" (p. 18). Peste populaţia de clăcaşi aserviţi Mânăstirii Bistriţa (care, „vai de ei", nu îşi puteau plăti dările către călugări, de unde se pare că provine şi numele localităţii) s-au aşternut două valuri de colonizatori din Ardeal (ungureni, ale căror nume s-a perpetuat în zonă, conform studiilor etimologice întreprinse) – cel din secolul XIII, sub presiunea invadatorilor tătari, şi cel din secolul al XVIII-lea, când statul habsburgic practica segregarea pe criterii etnice şi religioase în teritoriile ocupate. Satele înfiinţate de aceştia, slobozii protejate de domnie, reprezentau o „zonă liberă" spre care năzuiau localnicii aflaţi încă în stare de iobăgie. Legile secularizării averilor mânăstireşti, a emancipării sociale şi a împroprietăririi au transformat situaţia populaţiei din zonă, oieri din tată-n fiu, care au început să se organizeze în obşti, continuând practicarea ocupaţiei pe care nici regimul comunist nu a reuşit să o schimbe, chiar dacă oamenii şi-au pierdut dreptul de proprietate asupra terenurilor alpine de păşunat sau au fost forţaţi să intre în CAP-uri şi IAS-uri.

Corpusul documentelor etnografice, esenţa lucrării, este organizat în subcapitole grupate sugestiv sub denumiri-repere care ne permit să ne creăm o viziune de ansamblu, dar şi să ne aplecăm cu atenţie asupra fiecărui aspect legat de civilizaţia întemeiată de practicanţii acestei îndeletniciri străvechi.

Primul reper sunt *Munţii*, cadrul natural care a facilitat, cu certitudine încă din zorii civilizaţiei din zonă, creşterea animalelor. Oamenii au deprins selectarea păşunilor pentru rezultate cât mai bune: „Să ducea, să-nvoia cu aia şi de-aia iera şefu-ăsta de târlă care să ducea să găsască loc de munte. Şi, de egziemplu, locurile de munte unde iera muntele mai bun, poate iera munte care avea iarbă de lapte. (...) Iera munţî aşa mai sus care ierau pentru sterpe, pentru miei" (p. 25). Locurile de păşunat erau luate în arendă, cele mai bune, din pădure sau din golurile alpine – izlazuri, fiind împărţite între ciobanii care îşi petreceau mai multe luni (mai–iunie) pe munte între *urcatul oilor* (alături de toate ustensilele specifice folosite la stână, alimente, cojoace, încărcate pe măgari) şi *coborâtul oilor* (oile cu lapte erau mulse până la Ziua Crucii, sărbătoarea ortodoxă a Înălţării Sfintei Cruci din 14 septembrie).

https://biblioteca-digitala.ro

Tocmeala și simbria: *gazdele*, stăpânii animalelor, negociau cu ciobanii simbria acestora pentru lunile de păşunat, în bani sau în natură (lapte, brânză, oi), cheltuielile adiționale cu iernatul, haine, tutun, era o adevărată „contabilitate" până se ajungea la o înțelegere favorabilă ambelor părți. *Stâna* în care se desfășura existența ciobanilor în lunile calde nu era numai locul în care aceștia se odihneau peste noapte, ci și un spațiu în care erau desfășurate toate celelalte activități în afara păscutului, de multe ori de către soții: „În stână făceam focu', făceam mâncare, încălzam laptele pentru brânză... aveam ceaoane de aluminiu, mari... urdeam, pentru urdă, făceam mămăligă pentru ciobani, că venea sara cu oi" (p. 35). Uneori, la stână, care era construită pentru o perioadă îndelungată, chiar și o sută de ani, se asociau mai multe familii, împărțindu-și sarcinile; oamenii își aduc aminte cu drag de această formă de întovărășire și întrajutorare: „Se aduna mai mulți. Mai multe familii și pe timpuri mergea cinci, şase la o stână, nu ca acuma merge unu' la o stână. Nu era atâtea animale. Cinci, şase persoane mergea. Înainte era destul de frumos. Plecai primăvara la munte, cu cai, cu vaci, ce mai aveai pe acasă, porci. Dormeai o noapte pe plai și a doua zi ajungeai la stână" (p. 35).

În funcție de amplasamentul ales, stâna era mai mică sau mai mare, construită din bârne din lemn de brad, încheiate cu cuie din lemn sau metal și acoperită cu șiță sau șindrilă. Pentru o imagine concludentă, putem analiza un plan făcut după un releveu și un desen al interiorului unei stâne realizate de Adrian Mustață – Stâna Dârjala din Munții Căpățânii din Vaideeni. Cele două încăperi erau destinate somnului și pregătirii hranei (stâna propriu-zisă) și prelucrării laptelui pentru închegare (celarul). Vatra de piatră reprezenta un spațiu comun, căci fiecare avea cârligul lui atârnat de grindă cu lanț pentru ceaunul în care se fierbea laptele. Paturile erau simple, din țăruși înfipți în pământ peste care se punea o blană de brad acoperită cu cetină sau mușchi, materiale pe care le luau de pe munte. Strungile se ridicau din lacre de lemn și aveau o parte separată, numită corlat, unde mulgătorii umpleau gălețile; locul strungii era variabil, dar întotdeauna la o distanță mică de stână, căci toată producția se căra cu brațele. Chiar și cel care nu a fost vreodată la stână își poate creiona o imagine asupra „locului de muncă" al oamenilor muntelui.

Lucrarea continuă, ca un ghid, intenționând să acopere toate categoriile care compun universul vivant al stânei tradiționale. Sub denumirea de *Ciobani* erau desemnate mai multe grupuri de persoane, divizate în funcție de atribuțiile îndeplinite de fiecare și de statutul social: stăpânii de oi, șefii de târlă (cei care aveau cel mai mare efectiv ovin și împărțeau sarcinile), băcițele (muierile care mergeau cu oile, le mulgeau, făceau brânza și găteau pentru toată lumea), vătafii (ei conduceau turma și dirijau procesul de transhumanță), boitarii (învățăceii), ciobanii/bacii, strungarii (care supravegheau oile la strungă), mânzarii (cei care păşteau mânzările), sterparii (paznicii sterpelor). În alimentația oierilor predominau produsele lactate (întunatul era un fel cu unt, jintiță, caș, amestecate cu turtă sau mălai, balmoșul și bulzul – mămăligă cu orice tip de brânză disponibilă, caș, de burduf), iar când se tăia vreo oaie sau un miel se făcea tocan, care era consumat și rece – sloi, și pastramă, care se usca și se consuma friptă pe jar.

Accesoriul clasic al oierilor era bâta, uneori frumos împodobită cu motive geometrice și florale, care avea și scopul de a speria prădătorii (urși, lupi) și de a-i ține departe de turme. În funcție de numărul de oi, turmele purtau mai multe denumiri (târlă, cârd/ciopor, clațău, șuc). În acest capitol citim despre rase, categorii de oi, clopotele care li se puneau la gât celor mai cuminți pentru ca celelalte să le urmeze, mulțimea de semne crestate la urechi pentru recunoaștere, boli și leacuri pentru oi, mârlitul la date fixe, căci dacă mieii erau fătați prea devreme nu aveau cu ce se hrăni. Ciobanii își mai aduceau la stână și păsări, porci, câte o vacă–două (nu prea aveau oamenii) când nu avea cine să le poarte de grijă acasă. Pentru transportul inventarului stânei erau folosiți măgari, dar și caii pe care încălecau unde drumul era mai bun; nu lipseau câinii ciobănești, indispensabili pentru adunatul oilor și paza acestora „de lighioană" (p. 118).

Cercetările de teren foarte amănunțite din cadrul proiectului au condus la realizarea unor secțiuni documentate privind activitățile, tehnicile de obținere și păstrare a produselor lactate, vasele și ustensilele folosite, dar și instrumentarul tradițional cu funcții specifice în întreg procesul. *Mulsul* reprezenta o sumă de activități tributare unor momente propice și unor acțiuni care determinau obținerea de rezultate optime și o evidență absolut necesară atât pentru lucrători, cât și pentru proprietarii animalelor. Prelucrarea laptelui era de asemenea organizată în cele mai mici detalii, iar procedeele erau respectate întocmai: strecuratul prin tifon (sădilă) în bazine de inox încăpătoare, smântânirea, închegatul cu cheag de miel după ce laptele era încălzit în ceaune. Făceau caș, telemea

https://biblioteca-digitala.ro

(caşul se punea în jgheabul de saramură), brânză de burduf (ţineau caşul până la opt zile, îl scurgeau, iar când se îngălbenea, se tăia şi se băga în piele de oaie cusută sau în băşică de porc sau curcan): „«Bă, acuma ni să coapsă brânza, brânza, caşii s-a copt acu', a-ngălbinit. Hai să-i băgăm la beşici»" (p. 72). Mai uşor de preparat era urda (urdeau în ceaun, pe foc), din zerul rămas strecurau şi jintiţă, pe care o beau de sete şi de foame, căci laptele bătut (gros) se făcea mai rar, ca şi cel covăsit în burduf de oaie. Tot cu cheagul se făcea şi smântâna groasă pe care o fierbeau cu mălai, devenind astfel un fel de mâncare foarte consistent. O băciţă îşi aminteşte că untul făcut în bâdâi (nu i se spunea putinei în zonă) era galben primăvara „din cauza floricelelor, gălbenelelor. Floricelelor galbene şi iarba verde, este totul crud" (p. 73).

Fenomenul transhumanţei este privit în ansamblu, de la premisele care îi determinau pe ungureni să plece la iernat/la ţară/la câmp/la vale/la drum cu oile, în căutare de mijloace de subzistenţă pentru turme în zonele de câmpie: „(...) normal că iera mult mai bine la câmp. Că găsiai, iera tocături de porumburi, iera mirişte, soia, iera sfeclării, după ce recolta sfecla, iera grănării de zarzavaturi după ce tăia varza. Iera multe, iera grâne, că nu şt'u cum se-ntâmpla atunci, da'iera grâne foarte frumoase" (p. 90). În înşiruirea simplă a avantajelor de la şes, decriptăm sensurile deciziei autorităţilor din perioada comunistă de a permite iernatul turmelor, acestea pregătind practic terenurile agricole pentru un nou ciclu de însămânţări prin consumarea resturilor furajere şi prin fertilizarea naturală.

Traseele oilor erau stabilite în urma vizitelor pe care le făceau oamenii – se duceau cu trenul să inspecteze locurile bune de iernat: în Ardeal (ajungeau până la Satu Mare, în Maramureş), Dobrogea (distanţele erau mari, dar Bărăganul oferea multe resurse), Banat („Mergeai pe munţi până în dreptul Caransebeşului. Coborai la Caransebeş. Mergeai pe cununa munţilor." – p. 94), Crişana, Oltenia (erau mai multe trasee, căci era cel mai aproape de locul de baştină), Moldova (ajungeau cu oile până la Iaşi, dar în general se opreau mai jos, în locurile unde găseau mâncare). Vătafii şi-au condus oile la iernat şi în Basarabia înainte de război, informatorii având părinţi care străbătuseră această rută, dar după fixarea graniţei pe Prut şi înăsprirea controalelor transhumanţa orientată spre nord-est nu a mai fost posibilă.

Populaţia băştinaşă cu care intrau în contact îi desemnau cu mai multe nume pe cei veniţi de departe: mocani, ungureni, sibieni (chiar dacă nu veneau din părţile Sibiului), mărgineni, ţurcănari (de la oile lor ţurcane), ţuţuieni (aşa li se zicea în Banat).

Viaţa acestor oameni ai muntelui continua să fie una aspră şi în zonele care îi adăposteau provizoriu şi ofereau hrană animalelor lor. „Haine nu prea aveam, lasă-le-ncolo de haine. Ce haine s-avem? Cojocu' iera de bază, vreo perelină şi cu asta... Cojocu' şi sigur că da... o pereche, două de obiele să te... Chimir. Aa, ţineam câte-o iconiţă acolo-n chimir" (p. 100). Cu pantaloni de dimie unsuroşi, cu vesta din acelaşi material, cu căciula pe cap, cu câteva obiecte modeste în chimir (amnar, briceag, ac şi aţă, „puţâni bani" – p. 102), se înveleau noaptea cu un ţol, se fereau de ploaie cu glugi pe care şi le confecţionau din saci de îngrăşăminte. Mâncau modest, dimineaţa şi seara, mămăligă cu lactate şi tocan la ceaon din proviziile cărate de măgari (tocanul răcit, devenit sloi, se punea în burţi de oaie). Dacă în zonele de deal găseau lemne pentru foc, în Bărăgan nu aveau decât ciocălăi uscaţi şi buruieni. Rar beau un pic de vin toamna, primit sau cumpărat de la oamenii din zonă, iar singura casă le era cojocul în care se ghemuiau lângă foc. Desigur, în aceste condiţii nu se poate vorbi decât despre o igienă precară, adesea se frecau doar puţin cu zăpadă, barba ţinea de frig, iar alte boli în afară de câte o răceală (tratată cu ceai de ierburi sau cu vin fiert, uneori cu ceva rachiu dacă aveau noroc) sau câte o degerătură nu cunoşteau.

Informatorii povestesc despre multe dintre necazurile prin care au trecut şi feluritele dificultăţi cărora erau obligaţi să le facă faţă într-un mediu ostil: comunicarea precară cu membrii familiei (cărora le solicitau din când în când alimente), amenzile pentru „transhomanţa asta nomadă" (p. 109), fenomenele meteorologice extreme, animalele sălbatice atrase de pradă, pădurarii necooperanţi, hoţii, conflictele cu localnicii, moartea oilor de febră aftoasă, otrăviri din cauza azotului cu care erau tratate culturile, „Şi mult porumb [dacă mâncau], şi de la porumb murea. Nu prea aveam ce-i face. Dacă le vedeam, na, [făceam] pastramă sau căutai să dai, să o vinzi, să faci ceva cu ea, ca să n-o arunci degeaba" (p. 110). Când era perioada de fătat a oilor, cam o lună stăteau pe loc, la adăpost (prin păduri sau stufuri, nu în viscolul Bărăganului), iar mieii îi vindeau în drumul spre casă, păstrând mieluţele.

https://biblioteca-digitala.ro

Uneori, dacă condiţiile erau prielnice în locul unde iernaseră mai mulţi ani la rând, ciobanii se hotărau să se stabilească acolo (*Roirile*), cumpărând sau arendând un teren, aducându-şi familiile şi orientându-şi comerţul către oraşele mari din zonă. Urmărind firul vieţii acestora, citim despre *Sărbătorile şi obiceiurile* din *Ciclul familial* şi cel *calendaristic*.

Prin vocea celor intervievaţi ne conturăm imaginea momentelor liminale din viaţa omului: naşterea la stână, unde puiul de om căruia i se tăiase buricul cu foarfecele de oi este pus pe palanţa de cântărit, nunta unde zestrea se număra în capete de oi, moartea pe munte, tot la oi, şi adesea înmormântarea mioritică în pădure „pe lângă poteci, şi-n dreptu' cam unde murea" (p. 123), parastasele cu tocan şi lapte covăsât.

Ciobanii se întâlneau la evenimente legate de activităţile lor sau la marile sărbători creştine: formarea turmei, târguri (bâlciuri, nedei) – de Sânziene (făceau cunună şi o puneau la strungă), de Sfinţii Petru şi Pavel (Sân Petru), de Sfântul Ilie, de Sfântă Mărie, de Ziua Crucii (când coborau oile şi toate livezile erau albe de ele), de Florii, de Paşti (când sărbătoreau pe munte, mergând la vreo biserică mai apropiată dacă se putea), de Crăciun, de Anul Nou (când unii se întorceau acasă pentru Balu' Oierilor).

Practicile magico-religioase, aflate în legătură cu natura şi viaţa specifică pe care o duceau, aveau şi ele momente consacrate de-a lungul anului: Ziua ursului (se ţinea post şi nu se lucra decât strictul necesar – „ca să nu vină ursul, se mânca miere şi se bea rachiu" – p. 130), Ziua lupului (nu avea legătură cu Sânt Andreiul, căci unii o plasează de Sân Petru, alţii la 1 august, lăsata secului pentru postul Sfintei Mării, sau pe 8 iulie), ca şi alte practici menite să apere oile şi oamenii de prădători şi de stihiile naturii.

Un alt subcapitol, *Meşteri,* este dedicat meşteşugurilor tradiţionale practicate de ciobani: confecţionarea fluierelor, a cojoacelor, prelucrarea lânii, confecţionarea pieselor de port şi de interior, precum şi caracteristicilor pieselor acestor obiecte, instalaţii şi piese textile de care societatea păstorească era dependentă în condiţiile traiului de zi cu zi într-un mediu aspru sau în rarele ocazii când sărbătoreau în satul natal, etalând cămăşi cu râuri bogate, pieptare mândre sau alte piese consacrate în portul popular din zonă.

Această sinteză a Vaideenilor ne oferă spre sfârşitul volumului de faţă, închinat unei lumi supravieţuitoare, şi alte repere menite să întregească tabloul pe care l-am admirat sincer pentru punerea în valoare a substanţei unei populaţii de sorginte arhaică în contemporaneitate: porecle, proverbe, poezii, strigături, elemente de toponimie, astronomie, medicină şi meteorologie populară.

Toate aceste „artefacte" culese dintr-un teren generos dovedesc puterea de adaptare, de regenerare şi speranţa în continuitate şi transmitere nealterată a unor valori emblematice, definitorii pentru civilizaţia carpatică.

CORINA MIHĂESCU

https://biblioteca-digitala.ro

CORNELIA BELCIN PLEŞCA. DESTIN DE ETNOGRAF

LAURA IOANA TOADER

Cornelia Belcin Pleşca, unicul copil al familiei Maria şi Petru Belcin, s-a născut în toamna anului 1943, în ziua de 28 septembrie. Mama sa şi-a urmat soţul, militar de carieră, pe Frontul de Est. Între 1957–1961 urmează cursurile profilului umanist al Liceului „Nicolae Bălcescu", actualul Colegiu Naţional „Sfântul Sava", din Bucureşti. După examenul de maturitate se deschide drumul spre viitoarea profesie, între anii 1961–1966 studiază la Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti, specializarea Istorie Veche şi Arheologie. Este căsătorită cu Traian Pleşca, absolvent al Facultăţii de Istorie din Bucureşti şi al Academiei Diplomatice din Viena, diplomat de carieră. Au doi copii, Alexandra şi Octavian.

La finalizarea studiilor universitare a primit, prin repartiţie guvernamentală, postul de cercetător stagiar la Institutul de Etnografie şi Folclor, al Academiei Române.

Sub conducerea ştiinţifică a profesorului dr. Dumitru Berciu obţine titlul de doctor în istorie, în urma elaborării tezei *Istoria locuinţei pe teritoriul României în epoca preromană*.

Încă din anii '70 publică, în colaborare cu Alexandru Popescu, cărţile *Zuluşii* (1970) şi *Vikingii* (1976) la Editura Albatros. În colecţiile editurilor Tineretului şi Albatros (Colecţia *Atlas*) au apărut titluri reprezentative datorate specialiştilor etnografi şi istorici, unii deja consacraţi, între care: Romulus Vulcănescu, *Boşimanii, Incaşii*; Ion Vlăduţiu, *Polinezienii*; Florica Lorinţ şi Georgeta Moraru Popa, *Aztecii*. Etnologii români aplecaţi asupra studierii propriei culturi nu evită scrutarea spaţiilor îndepărtate, cercetarea culturii şi civilizaţiei din nordul continentului european, dar şi din alte teritorii, mult îndepărtate.

În cadrul Sectorului de Cultură materială, coordonat de profesorul Romulus Vulcănescu, Cornelia Belcin Pleşca se distinge prin contribuţii ştiinţifice la lucrările fundamentale ale Institutului, devine membră a Grupului de Cercetări Complexe *Porţile de Fier* şi efectuează culegeri de teren în localităţile: Gura Văii, Vârciorova, Jupalnic, Coramnic, Tufări, Eşelniţa, Ogradena, Dubova, Plavişeviţa, Sviniţa şi pe insula Ada Kaleh – înainte de dispariţie şi acoperirea de ape. Cercetătoarea participă – în calitate de membră a colectivului de etnografi – la un amplu circuit pe întreg teritoriul României, pentru aplicarea pe teren a primelor chestionare (*Obiceiuri calendaristice. Focurile de peste an*),

https://biblioteca-digitala.ro

alături de Lia Stoica, Alexandru Popescu, Germina Comanici. Amintim campaniile de teren alături de Horia Bernea şi Doina Truţă la Poiana Mărului, în Ţara Bârsei, care îmbogăţesc arhiva atât cu date etnografice, cât şi cu fotografii-document.

Cu I.M.S.-ul Academiei Române, Porţile de Fier, jud. Mehedinţi, A.I.E.F., 1967, fotografie de Romulus Vulcănescu, F.L. 37556.

La sălaş, Plavişeviţa, jud. Mehedinţi, A.I.E.F., 1967, fotografie de Georgeta Moraru, F.L. 37437.

Solida formaţie de arheolog, studierea şi înţelegerea în profunzime a tematicilor etnografiei şi etnologiei, experienţa terenurilor etnografice sunt valorificate în lucrări ştiinţifice remarcabile: *Aplicaţiile eşantionării la realizarea „Atlasului etnografic al României"* în „Revista de Etnografie şi Folclor", tom 14, nr. 6, 1969, în colaborare cu Alexandru Popescu; *Sisteme de încălzit şi gătit în zona Porţile de Fier,* în „Comunicări. Seria Etnografică", nr. XVIII, Academia Republicii Socialiste România, Grupul de Cercetări Complexe „Porţile de Fier", Centrul de istorie, filologie şi etnografie, Craiova, 1970; *Puncte de vedere în cercetarea culturii materiale,* în „Revista de Etnografie şi Folclor", tom 19, nr. 3, 1974. Cunoscătoare a limbilor germană, engleză, franceză susţine comunicări la manifestări ştiinţifice naţionale şi internaţionale, publică în revistele de specialitate: *Ocupaţiile daco-geţilor în lumina literaturii antice* [*Les occupations des Daco-Gétes à la lumière de la littérature ancienne*], în „Revista de etnografie şi folclor", XIII, 1968, nr.1; *Elemente de cultură geto-dacă în literatura antică*, în „Apulum", VII/2, 1969; *Sur l'habitation chez les Géto-Daces* (VIe s. av. n. è. – IIIe s. n. è.), în «Revue des Études Sud-Est Européennes», tome XXIV, no 2, 1986; *Publicaţii periodice străine primite la redacţie,* în „Revista de Etnografie şi Folclor", tom 38, nr. 5, 1993; *Imaginea celuilalt în etnologie* [*Das Bild des Anderen in der Ethnologie*], în „Imagini şi permanenţe în etnologia românească. Materialele primului simpozion naţional de etnologie", Chişinău, 1992; semnează recenzii ample şi note de lectură la studii ale autorilor români şi străini. Participă la

https://biblioteca-digitala.ro

emisiuni ale postului național de radio, teme predilecte fiind *cercetările etnografice de la Porțile de Fier, grâul și pâinea*[1], *ciclul pascal și ouăle încondeiate*[2] ș. a.

Cercetările interdisciplinare întreprinse în defileul Dunării (zona dintre Drobeta-Turnu Severin și Baziaș) s-au concretizat în culegerea și arhivarea datelor despre aspectele și fenomenele urmărite – inestimabile mărturii despre acel tip de peisaj etnografic – dar și în cartografierea lor în *Atlasul Complex Porțile de Fier* (Romulus Vulcănescu, coordonator), București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972.

Grup de etnografi în balconul Institutului:
Alexandru Trifu, Florica Vainer, Germina Comanici, Mira Jurgrau Meitert,
Cornelia Belcin Pleșca, Ion Ghinoiu, A.I.E.F.

[1] Bine-cunoscute etnologilor români și nu numai, studiile sale despre cultura și civilizația cerealelor, a grâului, despre instrumente, recipiente și instalații de zdrobit și măcinat cereale, despre sistemele de încălzit și gătit sunt menționate în cărțile: Iulian Chivu, *Cultul grâului și al pâinii la români*, București, Editura Minerva, 1997, Varvara Buzilă, *Pâinea. Aliment și simbol. Experiența sacrului*, București, Editura GastroArt, 2019, p. 63: „Concluzia Corneliei Belcin-Pleșca [...] «în condiții normale, climatice și politice, în zonele producătoare de grâu, pâinea era folosită curent în alimentația cotidiană, fiind un aliment principal», apare destul de elocventă, fiind întemeiată pe analiza mărturiilor călătorilor străini vizând consumul acestui aliment de către locuitorii Țării Române timp de jumătate de mileniu (1331–1880).", Cornelia Belcin Pleșca, *Civilizația grâului în Evul Mediu Românesc – tehnici și simboluri*, în „Revista de etnografie și folclor", tom. 38, nr. 5, 1993, p. 481.

[2] Menționăm legendele hărților realizate de Cornelia Belcin Pleșca în *Atlasul etnografic român. Portul și arta populară* (IV), 2011: *Ouă încondeiate* (I). *Unelte și materiale*; *Ouă încondeiate* (II). *Tehnici de decorare*; *Ouă încondeiate* (III). *Motive decorative* (în colaborare cu Laura Ioana Negulescu) și în *Sărbători, obiceiuri, mitologie* (A.E.R. V), 2013: *Paștele* (II). *Ouăle roșii: date calendaristice și practici rituale*; *Paștele* (III). *Practici apotropaice cu ouă și coji de ouă roșii*; *Paștele* (IV). *Obiceiuri comunitare.*

https://biblioteca-digitala.ro

Anul 1970 reprezintă un moment însemnat al traseului profesional, în sensul ocupării postului de cercetător principal la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, prin transfer (de la Institutul de Etnografie și Folclor). Aici este locul potrivit pentru deschiderea de noi perspective asupra cercetării fenomenelor culturale (românești) în context european: *Unele probleme de etnologie în opera lui Vasile Pârvan,* în „Carpica", XV, Bacău, Muzeul Județean de Istorie și Artă, 1983; *South-East Europe in Vasile Pârvan's Work*, în «Revue des Études Sud-Est Européennes», 21, no. 3, 1983.

La mijlocul anilor '70 destinul o poartă către spațiul european de limbă germană, între anii 1974–1990 îl însoțește pe soțul său, dr. Traian Pleșca, diplomat de rang înalt (consilier, ministru-consilier), la Ambasadele României de la Berlin (1974–1980), Bonn (1984–1990), apoi la Viena (1993–1998) și Praga (2004–2005).

În această perioadă implicarea în cercetarea științifică, colaborarea cu specialiștii din Institutul de Etnografie și Folclor continuă, mai ales că, în decada 2003–2013, se publică, sub coordonarea dr. Ion Ghinoiu, cele cinci volume ale *Atlasului Etnografic Român* (în limbile română, engleză, franceză, germană) și volumele de documente: *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*. Seria *Corpus de documente etnografice românești* (Oltenia; Banat, Crișana, Maramureș; Transilvania; Moldova; Dobrogea, Muntenia), Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu", Academia Română, îngrijire științifică și redacțională (vol. I–V): Cornelia Pleșca (în colaborare cu Ofelia Văduva la primul volum și la cel de-al V-lea cu Ofelia Văduva și Emil Țîrcomnicu). Cele cinci tomuri au apărut între anii 2001–2009, după cum urmează: primele patru la Editura Enciclopedică și cel de-al cincilea la Editura Etnologică. A făcut parte din Comitetul de redacție al *Atlasului Etnografic Român. Sărbători, obiceiuri, mitologie*. Enumerăm câteva dintre titlurile hărților: în primul volum: *Habitatul*: *Domnitori români în tradițiile de întemeiere* și *Amplasarea crucilor și stâlpilor funerari* (în colaborare cu Ion Ghinoiu); în cel de-al doilea volum: *Curățatul porumbului* (în colaborare cu Georgeta Moraru); *Păstrarea vinului*; *Culesul din natură. Fructele comestibile* (în colaborare cu Ion Ghinoiu); *Procedee de pescuit*; *Greutăți purtate de om. Recipiente și ustensile*; în cel de-al treilea volum: *Fructe culese din natură utilizate în stare crudă*; *Fructe cultivate utilizate în stare crudă*; *Preparate din fructe*; volumul al V-lea: *Mărțișor* (III). *Prinderea și scoaterea mărțișorului*; *Deschiderea anului agrar. Pornirea plugului și semănatul*; *Obiceiuri la culesul viilor*; *Jocuri cu măști zoomorfe la Crăciun, Anul Nou, Bobotează*. La patru dintre cele cinci volume ale Atlasului (excepție constituie volumul al IV-lea) selectarea fotografiilor, elaborarea explicațiilor și alcătuirea planșelor cu imagini și schițe care ilustrează fenomenul cartografiat a fost realizată de cercetătorii Cornelia Belcin Pleșca și Cătălin Alexa (împreună cu Laura Ioana Negulescu, la cel de al V-lea volum).

https://biblioteca-digitala.ro

Georgeta Moraru împreună cu Cornelia Belcin Pleşca
la unul dintre sălaşele din jud. Mehedinţi, 1967, A.I.E.F.

Valoroasele fotografii-document din Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" au stat la baza realizării materialului audio-vizual: *Peisaje etnografice româneşti* [*Romanian ethnographic landscapes*], Institutul de Etnografie şi Folclor al Academiei Române şi Fundaţia NOI Media Print, 2000, coord. Ion Ghinoiu: Broşură (30 pag.) şi CD-ROM interactiv inclus/ interactive CD-ROM included; autori: Maria Bâtcă, Alina Ioana Ciobănel, Marian Lupaşcu, Georgeta Moraru, Cornelia Pleşca, Emil Ţîrcomnicu, Ofelia Văduva, Ion Ghinoiu.

Anul 1990 reprezintă momentul reîntoarcerii la Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", din Bucureşti. Contribuţiile ştiinţifice publicate sunt construite pe un fundament bibliografic, un rol central având teoriile autorilor prestigioşi ai cărţilor de arheologie, istorie, etnografie, etnologie, antropologie, imagologie (Hermann Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte*; Vasile Pârvan, *Getica: o protoistorie a Daciei*; André Leroi-Gourhan, *Le geste et la parole* (I. *Technique et langage*; II. *La mémoire et les rythmes*); Michel Vovelle, *L'histoire et la longue* durée; Jean Marie Pesez, *Histoire de la culture matérielle*; Fernand Braudel, *Histoire et Sciences* sociales: *La longue durée*; Jacques Le Goff (dir.), *La nouvelle histoire*; V. Gordon Childe, *Făurirea civilizaţiei*; N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*). Vocaţia de arheolog se dezvăluie mai ales în circumstanţele în care peisajul etnografic contemporan permite studierea aprofundată a elementelor ce ţin de civilizaţia grâului, de o civilizaţie a lemnului sau a lutului, de geniul tehnic (tehnică şi meşteşug), de civilizaţia pastorală[3]: *Civilizaţia grâului în Evul Mediu Românesc – tehnici şi simboluri*, în „Revista de etnografie şi folclor", tom. 38, nr. 5, 1993; *Mori, morărit în peisajul etnografic românesc medieval* [*Mills, milling in the medieval Romanian ethnographic landscape*] (în colaborare cu Vlad-Ionuţ Semuc) în Revista „Datina", Constanţa, an 13, nr. 39, 2005; *Istorie şi tradiţie în spaţiul românesc*, vol. 6, Sibiu, 2006. Amplul

[3] Cornelia Belcin Pleşa elaborează legenda hărţii *Obiceiuri la formarea şi desfacerea turmei*, în *Atlasul Etnografic Român. Sărbători, obiceiuri, mitologie*.

https://biblioteca-digitala.ro

capitol *Din trecutul alimentației în ținutul ponto-danubian* reprezintă o pledoarie pentru abordarea științifică a modelelor culturale în perspectiva duratei lungi[4] – a secolelor și mileniilor care pun amprenta atât asupra hranei și a comportamentelor alimentare, cât și asupra cadrelor de străveche civilizație materială din care s-au ivit: „Pătrunderea timpurie a creștinismului în Dobrogea și recunoașterea lui drept religie oficială în sec. IV p.Chr. a influențat, desigur și datorită interdicțiilor alimentare legate de post, regimul alimentar al populației din Dobrogea și panificația. Pe lângă pâinea obișnuită pentru consum cotidian se pregătea și pâinea necesară serviciului religios, cum o arată două peceți conice de lut, descoperite pe teritoriul României, care au pe baza mare, incizată înainte de ardere, o cruce înscrisă în cerc, datate în sec. V-VI"[5].

În curtea gospodăriei socrilor, Vecerd, jud. Sibiu, 1968, A.I.E.F.

Spirit generos, dedicat mai ales lucrărilor colective, pentru că întrunesc efortul și viziunea științifică unitară a specialiștilor consacrați, volumelor de documente care conferă accesul la esența fenomenelor studiate și valorificarea acestora, Cornelia Pleșca se implică, la momentul potrivit, și în formarea tinerilor studenți, predând cursul de etnografie (*cultură materială* și *cultură spirituală*) la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir", Facultatea de Istorie. În sprijinul acestora, pentru înțelegerea și aprofundarea noțiunilor și conceptelor definitorii pentru disciplinele cercetate, publică, la Editura Universității, în anul 1992, *Bazele etnografiei române. Tehnica și arta. Partea I* și *Etnografie universală. Note de curs.* Al doilea volum, *Bazele Etnografiei Române. Tehnică și spirit,* Editura Universității Independente „Dimitrie Cantemir", 1992, este semnat de dr. Ion Ghinoiu, coleg și prieten de o viață.

---

[4] „Tratată în perspectiva duratei lungi, alimentația are o îndelungată istorie marcată de momente hotărâtoare în trecerea de la natură la cultură, de la crud la fript, copt, fiert. Inovațiile realizate în decursul secolelor și mileniilor la nivelul obținerii materiei prime, tehnicilor de prelucrare, păstrare, conservare, ca și al instalațiilor, ustensilelor necesare pregătirii hranei s-au înfăptuit lent, dar continuu, fiind păstrate, dezvoltate, transmise în cadrul civilizației țărănești", Cornelia Belcin Pleșca, *Din trecutul alimentației în ținutul ponto-danubian*, în Ofelia Văduva (coord.), *Valori identitare în Dobrogea. Hrana care unește și desparte*, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 38.

[5] Cornelia Belcin Pleșca, *Din trecutul alimentației...*, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

Un valoros manual de etnologie vizuală este, în opinia profesorului Ion Ghinoiu, care semnează *Cuvântul-înainte*, albumul bilingv *Familia țărănească în România. Un secol de fotografie* [*The Peasants' Family in Romania. A Century of Photography*]. Privitor la același volum, dr. Iordan Datcu apreciază experiența acumulată și demonstrată de cercetătorii Institutului în valorificarea imaginilor document din arhive și publicații vechi, menționând introducerea semnată de Cornelia Pleșca, *iscusita alegere a fotografiilor, comentariile concise și pline de substanță, în limbile română și engleză*: „După ce a folosit și fotografia etnografică în *Atlasul Etnografic Român* [...] după ce a publicat albumul [...] *Omul românesc*, ediție alcătuită și îngrijită de Sabina Ispas și Emanuel Pârvu, [...] Institutul de Etnografie și Folclor «Constantin Brăiloiu» a tipărit excelentul, în toate sensurile, album *Familia țărănească în România. Un secol de fotografie*"[6]. Ideile esențiale care se desprind din paginile introductive ale volumului sunt evidențiate de profesorul și cercetătorul Marin Constantin[7], succesiunea cadrelor fotografice reflectă expresiv *familia românească*, rolul ei fundamental de *generatoare și păstrătoare a identității naționale*. Profesorul Nicolae Panea se apleacă cu deosebită generozitate asupra fotografiilor-document: „[...] din arhivele Institutului de Etnografie și Folclor «Constantin Brăiloiu», Institutului de Antropologie, «Francisc Rainer», Fundației Culturale «Mușata Armână», Muzeului de Etnografie și Artă populară Tulcea și din colecțiile personale V. Câmpean, Miorița Gârbea, Ioan Godea, Traian Pleșca, Ilie Topârcean, iar autorii lor reprezintă, practic, istoria etnografiei noastre, după cum se poate observa în lista pe care realizatorii albumului o includ în notă asupra ediției. [...] Capacitatea sa documentară este

[6] Iordan Datcu, *Fotografia în cercetarea etnologică*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei", XLV, Editura Universității „Ștefan cel Mare" din Suceava, 2018, p. 257–259.

[7] Marin Constantin, recenzie la lucrarea Cornelia Pleșca, Laura Toader, Cătălin Alexa, *Familia țărănească în România. Un secol de fotografie* [*The Peasants' Family in Romania. A Century of Photography*], redactor de limba română Ortansa Stângă, traducere în limba engleză Anca Stere Remeta, București, Monitorul Oficial R.A., 2017, în "Annuaire Roumain d'Anthropologie", Tome 55, 2018, Editura Academiei Române, p. 191–192: "Likewise, in her 'Introduction' (p. 8–13), Cornelia Belcin Pleșca – while pointing to the value of 'scientific document' that photography has in ethnological research – presents the book as being 'offered out of a deep respect for the traditional family'. Mrs. Pleșca reminds us that 'some of the details visible in these photos are still present today, although mostly in museums and, sometimes, in the shadow of undeserved oblivion'. The main 'character' of the tome, that is, 'the generic family, rural or urban', is shown to be 'standing for the Romanian national unity, generating and preserving the national identity'. Family is thus seen as repository of the 'entire patrimony of the [folk] soul' made by beliefs, songs, and legends, 'transmitted and preserved from generation to generation'. The author also argues on the 'relevance' of images for the life in the country side, which would account as such for the 'immortality of peasantry'. Besides, Cornelia Belcin Pleșca intends the volume as a 'restitution' of the 'achievements' of 'many generations of researchers and photographers', Romanian and foreign, out of which are mentioned (among others) Leopold Adler (1848–1924), Emil Fischer (1873–1965), Adolphe A. Chevallier (1881–1962), Alexandru Bădăuță (1901–1983), Kurt Hielscher (1881–1948), Tache Papahagi (1892–1977), and so on. The overall contribution of the book is claimed to rely on 'presenting the peasants' family as a whole with all the material and spiritual aspects of the traditional life.'"

https://biblioteca-digitala.ro

incredibilă şi aceasta provine din conjugarea principiilor de alcătuire a albumului, căci, structural, acesta îmbină criteriile geografic, ocupaţional, ceremonial într-o alcătuire ce musteşte de informaţii. De fapt, albumul este o pledoarie pentru conturarea, dar şi prezervarea unei identităţi pe care tradiţia, prin nucleul său forte de păstrare şi de transmitere care este familia, ne-a înmânat-o cu obligaţia de a avea grijă de ea. [...] De aceea, privesc acest album cu gândul că reprezintă în acelaşi timp un instrument didactic, o operă ştiinţifică şi un mesaj de iubire"[8]. Autoarea studiului *Locul privirii. Însemnări despre fotografia etnologică,* dr. Rodica Raliade[9], consideră: „[...] extrem de interesantă medierea tehnică a informaţiei obţinută prin imagine, rezultat al *locului privirii,* ca şi *al privitorului* (fotografia dispune de două experienţe, cea a subiectului privitor, ca şi a subiectului privit[10])"[11]. Este proverbială pasiunea cu care Cornelia Pleşca se exprimă în faţa unei fotografii, ca şi cum s-ar afla în faţa unei nemaipomenite pânze a unui maestru al picturii. Remarcabile sunt subtilitatea observaţiei şi capacitatea de a înţelege rostul profund al fiecărui detaliu în conturarea şi completarea întregului[12]. Textul însoţitor al fotografiei are darul de a conduce privirea cititorului, clarifică şi dă sens tuturor semnificaţiilor care răzbat din detalii, unele explicite, altele discrete, aproape insesizabile. Exemplificăm cu legenda uneia dintre fotografii, un portret al unei ţărănci din Bârca, judeţul Olt, un prim plan asupra mâinilor (realizat de fotograful Constantin Popescu în 1958), încadrat de toate elementele menţionate în descriere: „Vindecătoarea satului se bucura de aprecierea şi respectul comunităţii. Cu ierburi, cu anumite alimente, cu descântece şi cu mâinile ei tămăduitoare ea reuşea să aline suferinţa multora"[13]. Ecourile acestui album au răzbătut până la Iaşi şi Chişinău, graţie dr. Ofelia Ichim, respectiv dr. Dorina Onica[14].

---

[8] Nicolae Panea, *Developări şi dezvoltări. Un secol de fotografie etnografică,* recenzie, în „Ramuri", nr. 1, Craiova, 2018.

[9] Rodica Raliade, *Locul privirii. Însemnări despre fotografia etnologică*, în „Centenar Mihai Pop. 1907–2007. Studii şi evocări", ediţie îngrijită de Ioana Fruntelată, Adrian Stoicescu, Rodica Zane, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2007, p. 169–177.

[10] Rodica Raliade, recenzie la lucrarea Cornelia Pleşca, Laura Toader, Cătălin Alexa, *op. cit.*, în „Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor «Constantin Brăiloiu»", serie nouă, tomul 29, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2018, p. 438.

[11] *Ibidem*, p. 438.

[12] Cf. Nicolae Panea, *op. cit.*: „Aceste comentarii asigură un dinamism cinematografic, iar succesiunea lor formează un amplu film documentar având drept subiect tema respectivului capitol. Deşi instantanee, fotografiile, comentate pe baza notelor de informator, devin animaţii ale unei lumi apuse. Al treilea capitol este consacrat adăposturilor şi uliţelor din vatra satului, drumurilor şi târgurilor, astfel încât privitorul poate realiza o serie de constante ale locuirii, ale organizării spaţiului şi ale raportului dintre spaţiu şi specificul activităţilor desfăşurate peste an. Arhitectural şi etnografic, capitolul emoţionează prin diversitatea priveliştilor".

[13] Cornelia Belcin Pleşca, Laura Toader, Cătălin Alexa, *op. cit.*, p. 331.

[14] Ofelia Ichim, booknote la lucrarea Cornelia Belcin Pleşca, Laura Toader, Cătălin Alexa, *op. cit.*, în „Philologica Jassyensia", XIV, nr. 1 (27), Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi, 2018; Dorina Onica, recenzie la lucrarea Cornelia Belcin Pleşca, Laura Toader, Cătălin Alexa, *op. cit.*, în „Buletin Ştiinţific. Revistă de etnografie, ştiinţele naturii şi muzeologie", volum 27 (40), Chişinău, 2017.

https://biblioteca-digitala.ro

ROLUL FEMEII • WOMEN'S ROLE

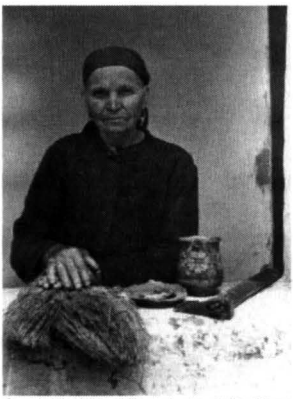

Băncu, județul Olt, 1958. S. Iapa, E. Pârvu. Omul românesc, p. 58, fotograf C. Popescu-o

Vindecătoarea satului se bucura de aprecierea și respectul comunității. Cu erburi, cu anumite alimente, cu descântece și cu mâinile ei tămăduitoare ea reușea să aline suferința multora. • The village healer was appreciated and respected by the entire community. Using herbs, certain foodstuff, with charms and with her healing hands, she managed to ease many people's suffering.

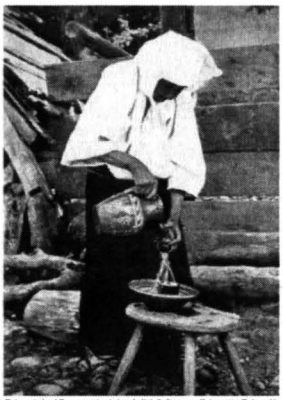

Drăgușu, județul Bihor: perioada interbelică. Ș. Cristescu-Gorjeșteștiu, Drăgușu. Un sat din Țara Oașului (Regiunea). Monografie sociologică. Cercetări și vizite magice

Scăldătoare. O altă doftoroaie stropoară apa prin pietre denivelate (artefacte descoperite în așezări preistorice). • Bathing. Another medicine woman is sprinkling water with stones (artefacts discovered in ancient settlements).

Încă din primii ani dedicați cercetării fenomenelor culturale românești, dr. Cornelia Belcin Pleşca este vădit interesată de aspectul diacronic al abordării științifice: „[...] etnografia nu se poate limita la observarea fenomenului *in situ*, așa cum se relevă el în cercetările de teren. Surprinderea diverselor straturi de evoluție, a elementelor caracteristice unor forme de cultură populară, înțelegerea semnificației lor nu se pot realiza fără a recurge la categorii de izvoare documentare variate, începînd cu datele conținute de descoperirile arheologice și mărturiile autorilor antici, pînă la documente de cancelarie cu caracter istoric sau economic, din diverse epoci. Nu pot fi neglijate, în această direcție, nici relatările lăsate de străinii care au trecut de-a lungul timpului prin Țările Române, remarcînd diverse aspecte ale unui mod de viață deosebit de multe ori de propriile lor concepții, idealuri, mentalitate; de aici caracterul subiectiv al multor știri, necesitatea de a le analiza critic și a prelua doar elementele într-adevăr veridice" (fragment din articolul *Date etnografice în volumul Călători străini despre Țările Române,* București, Editura Științifică, 1968, 587 p.)[15]. Fascinația călătoriei în spațiul românesc pe care o resimt străinii (demnitari, negustori, clerici, pelerini și peregrini) este remarcată de dr. Cornelia Pleşca în subcapitolul *Ce spun călătorii,* al cărții *Valori identitare în Dobrogea. Hrana care unește și desparte*[16]. Împletirea dintre pitorescul relatărilor și cunoștințele etnografice ale specialistului reliefează și contextualizează specificul românesc al ocupațiilor și meșteșugurilor; viața

[15] Publicat în „Revista de Etnografie și Folclor", nr. 2, tom 15, 1970.

[16] Cercetările care au stat la baza volumului și realizarea acestuia au fost întreprinse în cadrul proiectului de cercetare *Protejarea, dezvoltarea și promovarea produselor culturale cu relevanță la nivel european, în scopul dezvoltării durabile a spațiului rural din zona Dobrogei* – DOBROCULT (P-CD Program CEEX), coord. CS I dr. Ion Ghinoiu, inițiat de Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române; parteneri: Universitatea „Ovidius" din Constanța; Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa"; Institutul de Cercetări Eco-muzeale din Tulcea.

https://biblioteca-digitala.ro

cotidiană, civilizația dobrogeană sunt vizibile și recognoscibile: „Deși sumare, aceste relatări atestă existența, pe teritoriul Dobrogei, a celor două tipuri de mori de vânt cunoscute în Europa acelor timpuri, și anume cu vele de pânză și cu aripi de scânduri. Marile mori plutitoare de pe Dunăre, adevărate ateliere de morari-brutari, în care făina măcinată era transformată în pâine și plăcinte, au stârnit admirația și entuziasmul lui Evlia Celebi. El vorbește de 70-80 de mori de făină, de mare capacitate, fiecare dintre acestea construită pe două corăbii adaptate: «Aceste mori, funcționând ziua și noaptea, produc câte 50 de chile [kila – unitate de măsurat capacități în Imperiul Otoman – cca 25 l.]... În fiecare moară locuiesc doi, trei oameni cu familiile lor. Înăuntrul lor se află mai multe încăperi și bucătărie; au ferestre și coșuri. Multe dintre ele au și cuptoare, unde se coc pâine și plăcintă» (*Călători*, VI, p. 376)" sau „marile cuptoare de piatră numite pietrare devin piese caracteristice în interiorul locuințelor"[17]. De cele mai multe ori autoarea alege, preferă chiar, să lase cuvântul călătorilor, subliniind valoarea acestei categorii de izvoare scrise pentru cercetarea etnologică: „Deși păcătuiesc prin subiectivism și superficialitate, aceste știri au calitatea de a proveni din observarea directă a unei realități vechi de câteva secole – o durată lungă situată între anii 1331–1821. [...] Ca relee ale comunicării [...] acoperă toate domeniile culturii populare [...]"[18].

La împlinirea deplinei maturități profesionale dr. Cornelia Belcin Pleșca consideră mai presus de orice preocupare științifică efortul și implicarea generoasă în valorificarea prin publicare a sintezelor domeniilor etnologice. Pentru primul volum al seriei *Alimentația. Răspunsuri la chestionarele „Atlasului etnografic Român"*, vol. I., *Oltenia* (coord. general Ion Ghinoiu, editori: Cătălin Alexa, Cornelia Belcin Pleșca, Laura Ioana Toader), dedicat Centenarului Marii Uniri, publicat la Editura Etnologică (2018), a primit premiul Academiei Române, „Simion Florea Marian", acordat de Secția XIII. Arte, Arhitectură și Audiovizual. În curs de pregătire pentru tipar și elaborare sunt următoarele patru volume (II–V): *Banat, Crișana, Maramureș*; *Transilvania*; *Moldova*; *Muntenia, Dobrogea.*

Privilegiul științelor noastre este echivalent cu inestimabilul „prilej de cunoaștere de sine", de cunoaștere a *aproapelui* și a *celuilalt*: „Cunoașterea, care la cel mai profund nivel se realizează cu «ochii minții» sau cu «ochii sufletului», este de fapt înțelepciunea și este în destinul și în rostul omului [...] să fie purtător, semn viu de înțelepciune"[19]. Studiul *Însemne despre destin* (*în credințe și rituri populare la români*), în colaborare cu Florica Lorinț, trimite *la registrul profund și sensibil* al conceptelor: „unde *om, persoană, univers, viață, absolut* nu apar în simplă enumerare de termeni, ci invocă o stare calitativă, globală, a firii și spiritualității celui pe care-l solicităm să se spună pe sine și pe aceia pe care îi reprezintă"[20]. Încă de la început se afirmă că perspectiva românească asupra universului și a vieții este impregnată de *trăire*, într-un „fel de a fi specific, care nu este numai definitoriu,

[17] Cornelia Belcin Pleșca, *Din trecutul alimentației...*, p. 29, 45.

[18] *Ibidem*, p. 39.

[19] Florica Lorinț, Cornelia Belcin Pleșca, *Însemne despre destin (în credințe și rituri populare la români)*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor", serie nouă, tom 4/1993, p. 42.

[20] *Ibidem*, p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro

ci esențial"[21]. În fața destinului omul însuși își reprezintă și recunoaște „însemnele căilor de cunoaștere [...] care adesea sunt mai greu de descifrat decât suntem noi obișnuiți să credem"[22].

Itinerarul biobibliografic al cercetătoarei Cornelia Belcin Pleșca adevereşte toate acele semne care arată că, oriunde s-ar afla, îi este sortit să slujească cultura românească, dovedind din plin spiritul valoroasei sale generații, a cărei profesiune de credință înseamnă, în esență, devotament pentru *țară* și *carte, trudă* și *rigoare*.

[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

ATELIERELE „BRĂILOIU" EDIȚIA A XII-A 20 OCTOMBRIE 2023

PERSPECTIVE ETNOLOGICE ASUPRA PERSONALITĂȚII ȘI ACTIVITĂȚII LUI DIMITRIE CANTEMIR

Program

— Acad. Gheorghe Chivu: *Folclorul – model stilistic în scrisul lui Dimitrie Cantemir*;

— Dr. Marin Constantin: *Dimitrie Cantemir și (proto)antropologia: despre cadrul categorial al lucrării „Descriptio Moldaviae"*;

— Dr. Radu Toader: *Dialectica Orient – Occident în viziunea lui Dimitrie Cantemir*;

— Dr. Rodica Raliade: *Dimitrie Cantemir – model cultural*;

— Dr. Marian Lupașcu: *Dimitrie Cantemir și muzicile tradiționale*;

— Dr. Constantin Secară, monah, Filotheu Bălan: *O compoziție muzicală religioasă inedită, atribuită lui Dimitrie Cantemir*;

— Dr. Constantin Răileanu: *Muzicianul Cantemir în contemporaneitate*;

— Dr. Cezar Buterez: *Activitatea și perspectivele geografice ale principelui Dimitrie Cantemir*;

— Dr. Armand Guță: *Câteva tipuri de cugetări extrase din „Istoria Ieroglifică" în care sunt reflectate conștiința de neam, dragostea de patrie și dreptate*;

— Acad. Sabina Ispas: *Considerații privind viziunea etnologică a Principelui Dimitrie Cantemir în „Descriptio Moldaviae"*.

Coordonatori: acad. Sabina Ispas, dr. Mariana Ciuciu

Anuar IEF, serie nouă, tom. 34, 2023, București, p. 137–153
https://biblioteca-digitala.ro

PATRIMONIUL CULTURAL IMATERIAL ÎN DEZBATERE LA ATELIERELE „BRĂILOIU" 2023

În data de 20 octombrie 2023, la sediul Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române, a avut loc cea de a XII-a ediţie a uneia dintre manifestările ştiinţifice de tradiţie ale Institutului — Atelierele „Brăiloiu", desfăşurate, anul acesta, sub forma a două paneluri tematice axate pe dezbateri: *Două decenii de la intrarea în vigoare a Convenţiei UNESCO pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial*, respectiv, *Impactul mass-media şi al tehnologiei digitale asupra proceselor de remodelare a tradiţiilor.*

Cu ocazia împlinirii a două decenii de la aplicarea Convenţiei UNESCO pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial, manifestarea ştiinţifică a găzduit, în cadrul unui panel dedicat, moderat de dr. Irina Balotescu şi dr. Ioana-Ruxandra Fruntelată, o dezbatere cu privire la cele mai recente probleme ale salvgardării moştenirii culturale intangibile, ce a reunit specialişti din România, Bulgaria şi Republica Moldova.

Concomitent, în vederea marcării a 350 de ani de la naşterea Principelui Dimitrie Cantemir, s-a desfăşurat manifestarea ştiinţifică intitulată *Perspective etnologice asupra personalităţii şi activităţii lui Dimitrie Cantemir,* sesiune coordonată şi moderată de către academicianul Sabina Ispas, director al Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu".

Panelul dedicat aniversării a două decenii de la semnarea Convenţiei pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial, în cadrul celei de a XXIII-a Conferinţe Generale a UNESCO, la data de 17 octombrie 2003, a urmărit impactul pe care textul Convenţiei l-a avut, de-a lungul punerii sale în aplicare şi până în prezent, asupra patrimoniului cultural imaterial, a creatorilor şi transmiţătorilor de patrimoniu, dar şi asupra organismelor şi instituţiilor care îl cercetează, administrează sau care iau decizii strategice în plan naţional şi internaţional.

Prezentăm succint, în continuare, participanţii, temele abordate şi câteva dintre ideile şi întrebările importante generate de această dezbatere:

— Dr. Varvara BUZILĂ: *Plăcintele – un posibil candidat UNESCO*;

— Dr. Ekaterina ANASTASOVA: *Miracle, Knowledge, and Holiness (St. Cassian and St. Nicholas in Slavic and Balkan Traditions)*;

— Dr. Gabriela NEDELCU-PĂSĂRIN: *Cronotopii crizei în cultura tradiţională şi în forme „importate"*;

— Dr. Andrei PROHIN: *Participarea comunităţilor în salvgardarea patrimoniului cultural imaterial. Exigenţele UNESCO şi realităţile naţionale*;

— Dr. Corina MIHĂESCU: *Aspecte ale monitorizării unui element de patrimoniu cultural imaterial UNESCO*;

— Dr. Milena LYUBENOVA: *Cultural Policies and Safeguarding of Intangible Cultural Heritage in Bulgaria. 20 Years after the Signing of the 2003 Convention*;

— Dr. Cristian MUŞA: *Căluşul românesc. Situaţia actuală a unui element de patrimoniu cu valoare mondială.*;

— Dr. Raisa OSADCI: *Salvgardarea patrimoniului cultural imaterial în contextul sincretismului culturii tradiţionale*;

— Dr. Lucian-Valeriu LEFTER: *Fonoteca arhivei de folclor „Vasile Adăscăliţei"*;

https://biblioteca-digitala.ro

— Dr. Iulia WISOŞENSCHI: *Conservarea şi salvgardarea unui element de patrimoniu înscris în Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural al Umanităţii UNESCO: mărţişorul*;

— Dr. Ioana-Ruxandra FRUNTELATĂ: *„Mărţişorul" – monitorizarea la nivel naţional a unui element de patrimoniu cultural imaterial multinaţional recunoscut de UNESCO*;

— Dr. Anastasia DUMITRU: *De la teorie la praxis. Dobrogea noetică. Repere spirituale şi (inter)culturale. Cooperarea dintre cercetători şi comunităţile locale, instituţii publice (în special, centre culturale) pentru conservarea şi promovarea patrimoniului imaterial*;

— Dr. Enache TUŞA: *Cercetarea şi conservarea patrimoniului imaterial al Dobrogei în contextul dialogului intercultural*;

— Elena TRIFAN: *Proiecte, parteneriate între instituţii. Proiecte individuale*;

— Acad. Sabina ISPAS: *Scurte observaţii asupra proceselor de salvgardare ale patrimoniului cultural imaterial.*

În prima dintre comunicările prezentate, dr. Varvara Buzilă a analizat oportunitatea înscrierii „plăcintei din spaţiul pruto-nistrean" pe Lista Reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial, subliniind valoarea de cunoaştere a tehnicilor tradiţionale ce susţin sistemul alimentar şi argumentând prioritatea propunerii unui asemenea element prin accelerata migraţie la muncă a femeilor din Republica Moldova, deţinătoare ale cunoştinţelor şi practicilor implicate în prepararea produselor alimentare moştenite din bătrâni, dar şi prin recunoaşterea „plăcintei", la nivel local, de toate grupurile sociale coagulate, în special, în jurul instituţiilor şcolare şi de cult religios. În legătură cu această propunere, s-a discutat despre identitatea culinară în zona balcanică.

În continuare, dr. Ekaterina Anastasova a vorbit despre folclorul miracolelor, în comunicarea cu titlul *Miracle, Knowledge, and Holiness (St Cassian and St Nicholas in Slavic and Balkan Tradition*. Cercetătoarea din Bulgaria a contextualizat istoric, geografic, mitologic şi folcloristic percepţia particulară a Sfântului Cassian în tradiţiile româneşti, bulgăreşti, ruseşti şi cele din zona slavă de vest, observând subtilele influenţe ale limbajelor culturale implicate în construirea acestei percepţii contradictorii, ce include, în arii naţionale diferite, atât popularitate, cât şi mefienţă.

Dr. Gabriela Nedelcu-Păsărin a problematizat *Cronotopii crizei în cultura tradiţională şi în forme „importate"*, focalizându-şi atenţia asupra modalităţilor de adaptare a „sărbătorilor împrumutate" la noile contexte rituale şi festive din epoca globalizării şi constatând că ritualurile sunt diminuate în lumea contemporană şi că „deritualizarea" este „rezolvată", în general, prin emoţia amplificată de cadrele festive şi spectaculare.

Aducând în discuţie raporturile dintre instituţiile oficiale ale unui stat şi deţinătorii de patrimoniu cultural imaterial din statul respectiv, dr. Andrei Prohin a subliniat că motivaţia individuală a membrilor unei comunităţi de a-şi proteja şi promova patrimoniul este influenţată de starea culturală generală a comunităţii respective şi în această privinţă, intervenţia statului, dar şi a cercetătorilor, poate fi salutară (aşa cum demonstrează experienţa din Turcia, de exemplu) în sprijinirea neintruzivă a organizaţiilor locale. De asemenea, cercetătorul din Republica Moldova a atras atenţia asupra faptului că managementul patrimoniului cultural imaterial este un domeniu de cercetare distinct, a cărui dezvoltare poate evidenţia cele mai bune abordări şi modalităţi de salvgardare.

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. Corina Mihăescu a vorbit despre tehnicile realizării ceramicii de Horezu, element românesc înscris pe Lista Reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial, explicând particularităţile acestor tehnici şi ale produselor ceramice create de meşterii din localitatea Horezu (jud. Vâlcea) şi detaliind asupra valorii umane individuale a unui asemenea element de patrimoniu ce ţine de sistemul culturii populare tradiţionale în ansamblu, dar şi de comunicarea între cultura ţărănească şi aceea boierească şi de „transformările progresive pozitive" pe care le cunoaşte meşteşugul, fără ca, prin utilizarea beneficiilor civilizaţiei actuale, să se piardă practicile definitorii moştenite.

Dr. Milena Lyubenova a prezentat sintetic politicile culturale de salvgardare a patrimoniului cultural în statul bulgar, exemplificând bunele practici în domeniu ale ţării vecine prin trimiterea la „Centrele culturale comunitare" (bg. *Chitalishte)* active la nivel local şi coagulând eforturile de patrimonializare a patrimoniului deţinut de comunităţi chiar în interiorul acestora. Cercetătoarea a trecut în revistă formele de inventariere a patrimoniului cultural din Bulgaria şi a explicat cum se comunică, la diferite nivele ale societăţii, pentru îmbunătăţirea metodologiei şi a procesului de inventariere.

Oportunitatea unei strategii culturale necesare pentru recunoaşterea activităţii formaţiilor artistice săteşti din România a fost abordată de dr. Cristian Muşa, într-o comunicare dedicată contextelor diferite (sătesc, festivalier, spectacular) de actualizare a patrimoniului cultural imaterial în societatea prezentului.

Dr. Raisa Osadci a prezentat proiectul *Atlasul etnografic român pentru Basarabia* ca pledoarie pentru valoarea şi bogăţia cunoaşterii tradiţionale şi a susţinut că, pe lângă cercetarea ştiinţifică, rolul specialiştilor contemporani este şi acela de a încerca să-i înveţe pe cei care iau decizii cu privire la patrimoniul cultural imaterial să sprijine cele mai adecvate acţiuni de patrimonializare.

Dr. Lucian-Valeriu Lefter, creatorul Fonotecii Arhivei de folclor „Vasile Adăscăliţei", a avut o intervenţie aplicată, referindu-se la modalităţi şi procedee de digitalizare şi recondiţionare a pieselor înregistrate pe teren de reputatul folclorist moldovean Vasile Adăscăliţei, într-un proiect derulat de Centrul Judeţean Cultural Vaslui începând cu anul 2014.

Dr. Iulia Wisoşenschi, cercetătoare care face parte din grupul de monitorizare a *Practicilor asociate zilei de „1 Martie"*, grup de lucru nominalizat, prin Ordin al Ministrului Culturii, desemnat a realiza, în mod benevol, activităţile specifice monitorizării elementului, la nivel naţional, şi-a concentrat intervenţia asupra problematicilor de ansamblu şi a celor concrete referitoare la activităţile ştiinţifice de monitorizare, desfăşurate de specialistă, în mod direct, atât în comunitatea de aromâni din localitatea Mihail Kogălniceanu, judeţul Constanţa, cât şi în mediul urban specific municipiului Bucureşti, în mod deosebit în cadrul manifestărilor dedicate, de la Muzeul Naţional al Ţăranului Român. Intervenţia specialistei, intitulată *Conservarea şi salvgardarea unui element de patrimoniu înscris în Lista Reprezentativa a Patrimoniului Cultural al Umanităţii UNESCO: mărţişorul*, a adus în atenţia participanţilor relaţia cercetător – creator de patrimoniu, configurată de cadrele Convenţiei UNESCO pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial, provocarea cercetătorului în faţa unui demers nou, referitor la monitorizarea Mărţişorului, în contextul rigorilor impuse de legislaţia în domeniul patrimoniului intangibil, dar şi a lipsei instrumentelor-cadru de lucru, specifice unui demers novator, ca cel al monitorizării, marcând provocările la care cercetătorul trebuie să răspundă în contextul nevoii de aplicare a competenţelor profesionale, a metodelor şi instrumentelor ştiinţifice, în absenţa unei orientări prealabile. Specialista a detaliat în mod descriptiv şi prin interpretarea datelor, activităţile din cadrul realizării dosarului de candidatură comun României, Republicii Moldova, Bulgariei şi Macedoniei de Nord, pentru înscrierea

https://biblioteca-digitala.ro

„Practicilor asociate zilei de 1 Martie pe Lista reprezentativă de patrimoniu cultural imaterial a umanităţii" şi s-a referit la necesitatea implicării comunităţilor în monitorizare, la schimbările de paradigmă din cadrul comunităţii de aromâni din localitatea cercetată, care, renunţând la creşterea rasei de ovine Merinos, a pierdut, în timp, deprinderile, tehnicile, preocuparea de realizare a mărţişorului ca obiect şi de menţinere a practicilor cu întregul lor cod de semnificare – de protecţie, de coagulare comunitară, de comunicare. A fost accentuat faptul că, odată cu dispariţia lânii ca materie primă, dispare un întreg complex tehnico-ritual. Specialista a marcat rolul sistemic al procesului de conservare a practicilor şi nevoia de consolidare a comunităţilor creatoare şi păstrătoare de patrimoniu. În ceea ce priveşte zona urbană, dr. Iulia Wisoşenschi s-a referit la atelierele didactice şi creative propuse de către Muzeul Naţional al Ţăranului Român cu ocazia zilei de 1 martie, ateliere care au precedat târgul Mărţişorului, deja devenit o „tradiţie" în cadrul manifestărilor anuale ale instituţiei muzeale amintite. Cercetătoarea a identificat riscurile şi dificultăţile impuse de o monitorizare contextualizată, dificil de încadrat într-un cadru general, de ansamblu, la nivel naţional, marcând limitările la care cercetătorul este supus în cadrul activităţilor de monitorizare.

Dr. Ioana-Ruxandra Fruntelată a propus spre dezbatere o serie de problematici referitoare la practicile culturale asociate zilei de 1 Martie, prin intervenţia cu titlul: *„Mărţişorul" – monitorizarea la nivel naţional a unui element de patrimoniu cultural imaterial multinaţional recunoscut de UNESCO,* referindu-se la elementul inclus pe Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial a UNESCO în anul 2017, într-un dosar multinaţional intitulat *Cultural Practices Associated to the 1st of March*, la care au participat România, Republica Moldova, Bulgaria şi Republica Macedonia de Nord. Cercetătoarea a prezentat în detaliu procesul referitor la depunerea candidaturii prin pregătirea conţinutului ştiinţific, de către un grup de specialişti coordonat de acad. Sabina Ispas de la Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române, accentuând rolul planului de salvgardare a elementului, parte componentă a dosarului de candidatură. Respectivul plan prevede activităţi de monitorizare, cercetare şi protejare a practicilor asociate zilei de 1 Martie, printr-un efort conjugat care implică atât persoanele şi comunităţile care menţin vii şi transmit practicile respective, cât şi specialiştii, instituţiile specializate, factori decizionali şi administrativi de la nivel local, zonal şi naţional, fiecare dintre cele patru state propunând măsuri specifice de salvgardare a elementului şi monitorizarea constantă a acestuia. Cercetătoarea a sesizat că, la şase ani de la recunoaşterea elementului de către UNESCO, aplicarea măsurilor din planul de salvgardare gândit la momentul depunerii candidaturii rămâne problematică, factorii de ordin administrativ şi politic şi resursele limitate alocate (inclusiv resursa umană) reducând posibilitatea unei monitorizări adecvate a „Mărţişorului", pe teritoriul României. Cercetătoarea a atras atenţia asupra marcării, la nivel oficial, prin diferite manifestări dedicate: expoziţii, ateliere, târguri, activităţi educative, manifestări ştiinţifice, a Mărţişorului ca element de largă răspândire la nivel naţional. În urma activităţii directe de observaţie, analiză şi interpretare a datelor, specialista a propus câteva direcţii de acţiune în vederea monitorizării practicilor: crearea de registre locale de patrimoniu cultural imaterial, realizarea colecţiilor de informatori, promovarea elementelor şi a creatorilor în sensul tradiţiei, evidenţierea colecţiilor particulare, urmărirea manifestărilor dedicate Mărţişorului, colaborarea specialiştilor cu membrii Comisiei Naţionale a României pentru UNESCO. Dr. Ioana-Ruxandra Fruntelată a concluzionat că monitorizarea, ca activitate în sine, devine, mai degrabă, o responsabilitate asumată benevol de către instituţiile de specialitate sau asumată personal, de către cercetătorii etnologi, în încercarea de sondare contextuală a practicilor respective, configurate în actualul cadru al patrimoniului cultural imaterial în ansamblul său.

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. Anastasia Dumitru a propus subiectul cunoaşterii patrimoniului cultural imaterial în mediul educaţional preuniversitar şi a prezentat cele mai recente publicaţii dobrogene în domeniu: volumul *Dobrogea noetică*, revistele „Ex ponto", „Tomisul cultural", „Inter artes" şi „Datina".

Semnatar al prefeţei volumului *Dobrogea noetică*, dr. Enache Tuşa a argumentat prin imagini de arhivă valoarea de model de interculturalitate a ţinutului Dobrogei.

Elena Trifan, profesoară de limba română din Ploieşti, a adus în atenţia participanţilor o serie de informaţii despre dinamica tradiţiilor contemporane, prezentate din perspectiva intelectualului nespecialist, dar pasionat de patrimoniul cultural.

În finalul dezbaterii, acad. Sabina Ispas a propus o strategie naţională de constituire a spaţiilor culturale protejate în România, utilizând bune practici din experienţa unor ţări precum SUA, Turcia sau ţările din Europa de nord. În opinia directorului Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", aceste spaţii ar putea fi constituite pe baza unităţilor istorice şi respectând principiul conservării tuturor elementelor de patrimoniu din teritoriile respective (subsol, sol, floră, faună, situri arheologice, monumente istorice, cultură materială şi spirituală), fără ca membrii comunităţilor incluse să fie obligaţi să deruleze ei înşişi activităţile de patrimonializare.

La finalul dezbaterilor, constatăm că intervenţiile participanţilor au fost structurate în jurul unor direcţii care au marcat reconfigurarea textului Convenţiei UNESCO pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial, orientat spre realităţile actuale, diverse, complexe şi novatoare. Convenţia reconfigurează terminologiile consacrate, dar şi relaţiile dintre comunităţile purtătoare de patrimoniu şi mediul contemporan de manifestare a acestora. Reanalizând raporturile dintre patrimoniu, creatori şi instituţiile care îl cercetează ori gestionează, Directivele Operaţionale, permanent actualizate, situează în centrul preocupărilor Convenţiei creatorul de patrimoniu. Provocările viitorului se anunţă tot mai diverse şi mai numeroase, specialiştii şi creatorii păstrători de patrimoniu fiind, în permanenţă, supuşi schimbării generate de factori multipli. Nevoia unei mişcări care să coaguleze forţele în jurul unor direcţii de conservare identitară ar putea fi, probabil, una dintre soluţiile marcării specificităţii în context european.

Coordonatori: dr. Ioana-Ruxandra Fruntelată, dr. Irina Balotescu

https://biblioteca-digitala.ro

IMPACTUL MASS-MEDIA ŞI AL TEHNOLOGIEI DIGITALE ASUPRA PROCESELOR DE REMODELARE A TRADIŢIILOR

În cadrul secţiunii *Impactul mass-media şi al tehnologiei digitale asupra proceselor de remodelare şi transmitere a tradiţiilor* (responsabil Laura Jiga Iliescu) au fost dezbătute subiecte a căror diversitate şi complexitate dă seama asupra amplorii fenomenului însuşi.

Discuţiile au debutat cu prezentarea *Documente din spaţiul virtual, între realitate frustă şi manipulare. Dilemele cercetătorului*, prin care Marian Lupaşcu (Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" din Bucureşti) a urmărit cu rigoare şi minuţiozitate cazuri particulare de înregistrări muzicale de arhivă care, odată intrate în spaţiul virtual, urmează un proces al „anonimizării", cu un întreg corolar ce ridică probleme de etică şi deontologie a cercetării şi circulaţiei informaţiei. Tot mediul virtual a stat în atenţia lui Liviu-Ovidiu Pop (Institutul Arhiva de Folclor din Cluj-Napoca), care, în intervenţia intitulată *Arhive digitale întunecate. Despre corpusuri audio-video* a expus o serie de mostre video de pe canalul Youtube, cu potenţial de transformare în document etnologic neconvenţional. Arhivarea acestor înregistrări presupune o metodologie specifică, la rândul său discutată intens în cadrul întâlnirii.

„Reprezentarea ţăranului a fost preluată în cultura mediatică împreună cu elementele stereotipice care o defineau înainte de apariţia televiziunii şi apoi a noilor media în spaţiul public românesc." Pornind de la această constatare, Anca Şerbănuţă (doctorand la Şcoala Doctorală a Facultăţii de Litere din Bucureşti) a prezentat *Portrete rurale în serialul „Las Fierbinţi": reprezentări ale ţăranului pe calea de-folclorizării.*

Un aspect al impactului noilor tehnologii asupra proceselor de comunicare şi transmitere a mesajelor ce pot fi raportate la tradiţie este reprezentat de procesele de *Recreare a naraţiunilor tradiţionale în era digitală.* Laura Jiga Iliescu (Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" din Bucureşti) a lansat discuţia asupra convenţiilor ficţionale şi narative comune jocurilor video şi basmului fantastic.

Preocupată de resemantizările şi chiar reformalizările structurilor rituale tradiţionale petrecute atunci *Când mass-media schimbă/resuscitează paradigmele rurale*, Florenţa Simion Popescu (Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" din Bucureşti) a prezentat observaţii directe de teren asupra unor aspecte inventate ale obiceiurilor de Sânziene din Oltenia Subcarpatică, a căror comparaţie cu tradiţiile locale genuine ridică întrebări importante referitoare la ipostazele contemporane ale culturii folclorice.

Chestiuni legate de efectele tehnologiei asupra metologiei culegerilor de teren şi a noilor forme de comunicare cu interlocutorii au fost detaliate şi dezbătute de Anamaria Iuga şi Georgiana Vlahbei (Muzeul Naţional al Ţăranului Român din Bucureşti) în prezentarea *Etnografia din buzunar: la ce bun un telefon pe teren?*

În prezentarea analitică a culegerii de teren pe care au întreprins-o pe Valea Vojusei, Albania, Emil Ţîrcomnicu şi Cătălin Alexa au ridicat problema naturii duble a etnologului pe teren şi a caracterului deopotrivă subiectiv şi corporal pe care îl presupune o astfel de călătorie documentară.

Program

— Dr. Marian LUPAŞCU: *Documente din spaţiul virtual, între realitate frustă şi manipulare. Dilemele cercetătorului*;

— Dr. Liviu-Ovidiu POP: *Arhive digitale întunecate. Despre corpusuri audio-video*;

— Dr. Laura JIGA ILIESCU: *Re-crearea naraţiunilor tradiţionale în era digitală*;

https://biblioteca-digitala.ro

— Drd. Anca ŞERBĂNUŢĂ: *Portrete rurale în serialul „Las Fierbinţi": reprezentări ale ţăranului pe calea de-folclorizării*;

— Dr. Anamaria IUGA, dr. Georgiana VLAHBEI: *Etnografia din buzunar: la ce bun un telefon pe teren?*;

— Dr. Emil ŢÎRCOMNICU, dr. Cătălin ALEXA: *Natura dublă a etnologului pe teren. Valea Vojusei, Albania 2023*;

— Dr. Florenţa SIMION: *Când mass-media schimbă/resuscitează paradigmele rurale.*

Coordonator: dr. Laura Jiga Iliescu

COMISIA DE FOLCLOR
a Academiei Române

Coordonată de Secţia de arte, arhitectură şi audiovizual, organizează, lunar, conferinţe urmate de discuţii (dezbateri) la care specialiştii din Institutul de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu" au prezentat următoarele teme, însoţite de proiecţii de filme-document din Arhiva multimedia de folclor şi etnografie a institutului: acad. Sabina Ispas: *Sărbătorile iernii* (30 ianuarie); *Viţa de vie şi simbolica ei* (27 februarie); *Făcutul pâinii la ţest; Sărindarul de obşte* (28 iunie); *Procesiuni, pelerinaje, hramuri* (30 octombrie); conf. dr. Ioana-Ruxandra Fruntelată: *Etnologia războiului. Perspective contemporane* (25 iulie); cercet. dr. Corina Mihăescu, *Ceramica de Horezu* (28 noiembrie); *Colindatul de ceată bărbătească* (18 decembrie).

DOCTORATE

Pe data de 09 octombrie 2023 a avut loc susţinerea publică a tezei de doctorat intitulată *Personalitatea cercetătorului Al. I. Amzulescu şi procesele de inovare metodologică în studierea cântecului epic. Aplicare asupra patrimoniului din Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu"*. Autor: Carmen Elena Şerban; coordonator ştiinţific: acad. Sabina Ispas.

În Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" îşi desfăşoară studiile doctorale, sub coordonarea ştiinţifică a doamnei acad. Sabina Ispas, trei studenţi-doctoranzi, Petru Fotea (titlul tezei: *Iertarea ca formă de înţelegere şi vindecare în cultura populară românească*), Carmen Marin (titlul tezei: *Emigrarea românilor din Ţara Făgăraşului în Statele Unite ale Americii, la începutul secolului al XX-lea, reflectată în istorii orale. Contexte, efecte culturale, percepţie actuală*), Lucian Drăghici (titlul tezei: *Folclorul tranşeelor. Percepţiile ţăranilor-soldaţi asupra „Marelui Război", reflectate în cultura tradiţională românească*).

PLAN DE CERCETARE – 2023

PROGRAMUL I: SINTEZELE DOMENIILOR ETNOLOGICE (folcloristică, etnografie, etnomuzicologie, etnocoreologie, arhive-depozite culturale multimedia): tratat, tipologie, corpus de documente, ediţie critică, atlas, bibliografie generală, studii teoretice.

https://biblioteca-digitala.ro

Proiect nr. 1 – *Etnologie românească. (Tratat). Categoriile ritual-ceremoniale ale ciclului familial. Expresii literare şi muzicale.* Volumul IV. Partea a 2-a. *Căsătoria şi nuntirea.*

Proiect nr. 2 – *Corpus de documente ale Atlasului etnografic român* (DER). *Sinteze.*
Vol. I. Oltenia – (seria) *Mijloace de existenţă – Tehnică ţărănească. Instalaţii.*
Vol. II. Banat, Crişana, Maramureş – (seria) *Mijloace de existenţă – Meşteşuguri.*
Vol. II. Banat, Crişana, Maramureş – (seria) *Mijloace de existenţă. Alimentaţia.*
Vol. II. Banat, Crişana, Maramureş – (seria) *Mijloace de existenţă. Ocupaţii.*
Vol. II. Banat, Crişana, Maramureş – (seria) *Arta şi portul popular.*
Vol. III. Transilvania – (seria) *Arta şi portul popular.*
Vol. III. Transilvania – (seria) *Ocupaţii.*

Proiect nr. 3 – *Colecţia naţională de folclor* (CNF). Tipologii, corpusuri de documente.

A) Folcloristică
– *Naraţiuni despre reprezentări legendare. Reprezentări antropomorfe religioase creştine* – Vol. II. *Personaje biblice ale Noului Testament – de la canonic la apocrif şi folcloric. Tipologie comentată şi corpus de texte.*
– *Lirica de dragoste şi dor. Antologie.*

B) Etnomuzicologie
– *Studiul etnomuzicologic al jocurilor din Căluş. Căluşul propriu-zis.*
– *Căluşerul ardelenesc.*
– *Muzicile ceremonialelor nupţiale (Concepte, tipologii, antologii).*
– *Îmbogăţirea bazei documentare etnomuzicologice din AIEF* – transcrieri muzicale.

Proiect nr. 4 – *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc.– Secţiunea curentă* – excerptarea materialelor din periodicele importante pentru domeniile etnologice.

PROGRAMUL II: PATRIMONIUL CULTURAL ŞI INFORMAŢIONAL, IMATERIAL ŞI MATERIAL, AL ARHIVEI DE FOLCLOR ŞI ETNOGRAFIE – Elaborarea documentelor multimedia de cultură orală (tradiţională şi contemporană) din domeniile etnologice (folcloristică, etnomuzicologie, etnocoreologie, etnografie): actualizare, modernizare, sistematizare, analiză şi interpretare, conservare, valorificare.

Proiect nr. 1 – A) *Consemnare, sistematizare, conservare, valorificare a fondurilor Arhivei de Etnografie şi Folclor.* Date fiind caracteristicile materiale – fizice, chimice, tehnice şi de alt tip – specifice documentelor-suport pe care sunt tezaurizate piesele de patrimoniu intangibil, activităţile desfăşurate de acest colectiv (vezi hotărârea BPAR nr. 3524/12.07.2007) necesită o pregătire specializată, particularizată, în multe privinţe, faţă de cea a cercetătorilor din alte colective de lucru: familiarizarea cu tehnici de conservare, copiere şi redare specifice, dobândirea unor informaţii cu orientare precisă referitoare la sistemele generice, limbajele prin care se materializează acel segment al culturii tezaurizate în AIEF (folclorul), specificul culturii etnice definite din perspectivele folcloristicii, etnomuzicologiei, etnocoreologiei, etnografiei. (În situaţia AIEF, cultura românilor care trăiesc între graniţele actuale ale statului, a minorităţilor de pe teritoriul României actuale, a românilor care trăiesc în afara graniţelor – comunităţi istorice, diaspora, cultura noii emigraţii –, alte culturi etnice faţă de care specialiştii au sarcini de documentare pentru o corectă încadrare, sistematizare şi indexare.) Proiectul are particularităţi care îl individualizează – *activitate permanentă.*

https://biblioteca-digitala.ro

B) – *Valorificarea fondurilor documentare din Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor „C. Brăiloiu". Ediţii comentate* (studii, antologii, ediţii critice, material audio şi video, culegeri).

– *Cătănia, viaţa de tabără militară şi războiul. Lecturi etnologice din Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor.*

– *Micromonografie folclorică a unei personalităţi purtătoare de cultură orală aromână.*

– *Naraţiuni cu şi despre animale.*

– *Ilarion Cocişiu, Ritmul colindelor din Ardeal* (AIEF: ms. 73, ds.1, ds. 9, ds. 17; ms. 8533). Ediţie critică.

– *Scrisori din fondurile AIEF.*

– *Chestionatul Th. Speranţia.*

– *Ritualul funerar reflectat în răspunsurile la Chestionarul Seminarului de sociologie al Universităţii Bucureşti. H.H. Stahl şi Şcoala Sociologică de la Bucureşti.* (Manuscris nr. 72 din Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor. Ediţie critică).

Proiect nr. 2 – *Culoare de cultură şi civilizaţie: Dunărea, Marea Neagră şi Carpaţii. Îmbogăţirea patrimoniului prin crearea de noi documente. Observarea dinamicilor actuale ale fenomenelor culturale din patrimoniul intangibil, consemnarea acestora. Elaborarea unor studii care să interpreteze rezultatele cercetărilor întreprinse în cadrul proiectului.*

A) *Îmbogăţirea patrimoniului documentar* prin culegeri de folclor şi etnografie (în România, la populaţiile de pe cele două maluri ale Dunării şi din cuprinsul Munţilor Carpaţi), prelucrarea materialelor, transcrieri, sistematizări – *activitate permanentă.*

B) *Mutaţii în structura obiceiurilor de familie şi a manifestărilor confesionale, în actualitate:*

– *Expresii ale religiosului;*

– *Perspective confesionale catolice*;

– *Mutaţii în sistemul alimentar*;

– *Aromânii*, Iulia Wisoşenschi;

– *Procesiuni, pelerinaje, hramuri*;

– *Dinamica culturii populare la locuitorii strămutaţi din insula Ada Kaleh şi la descendenţii acestora.*

C) *Studierea influenţelor determinate de mass-media în dinamica fenomenului folcloric actual – activitate continuă.*

D) *Păstoritul în Munţii Carpaţi. Dinamică şi evoluţie.*

E) *Comunităţi româneşti din afara graniţelor ţării.*

F) *Românii şi romanitatea balcanică în colecţiile de folclor bulgăresc şi macedonean publicate între anii 1850–1950.*

Proiect nr. 3 – *Informatică şi memorie socială.* Activităţi legate de digitalizarea fondurilor din AIEF – *activitate permanentă.*

Proiect nr. 4. – *Fondul Atlasului etnografic român* – primire materiale de teren, împrumuturi, organizare şi sistematizare a documentelor de arhivă etc.

https://biblioteca-digitala.ro

NOUTĂŢI EDITORIALE

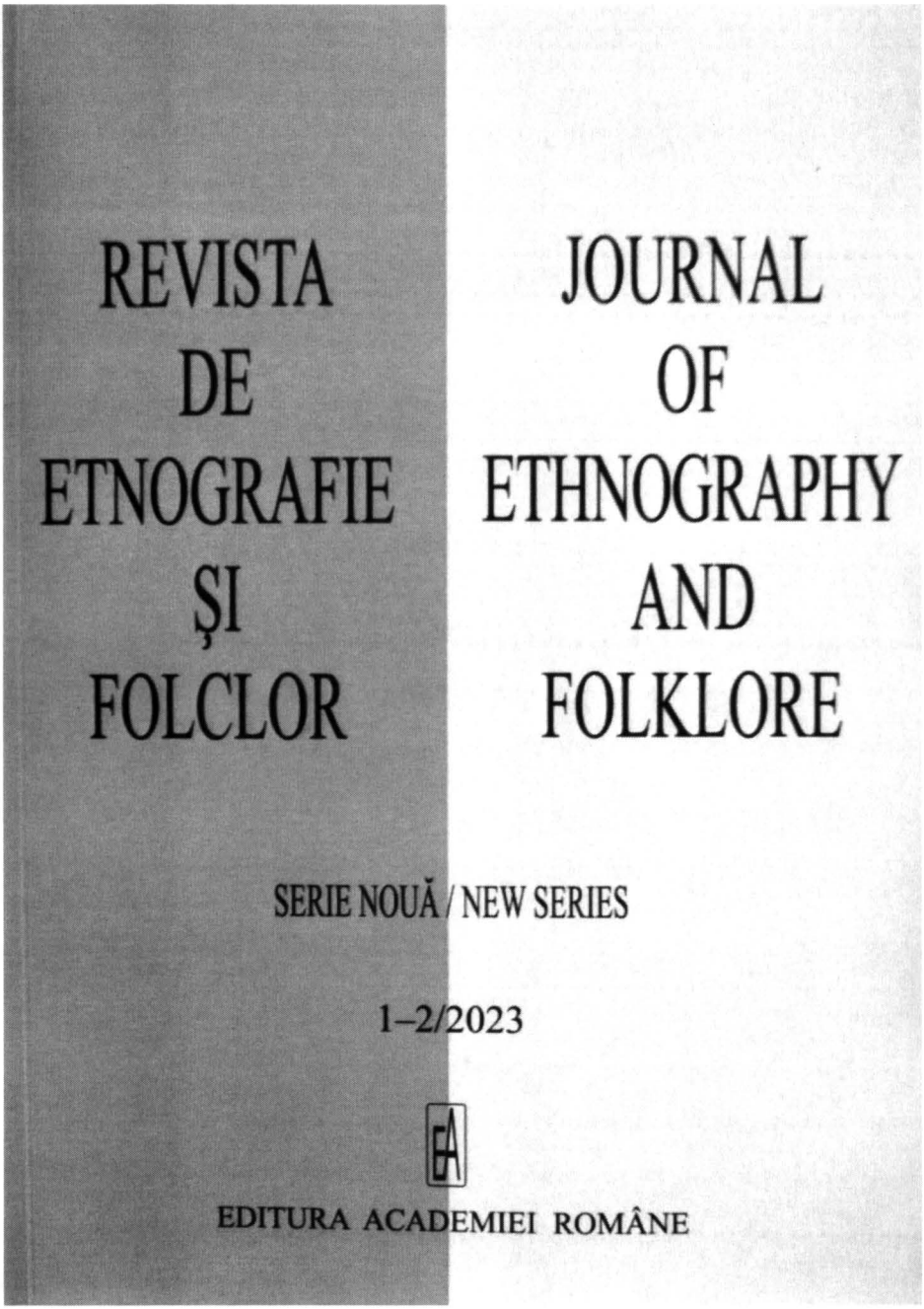

„Revista de etnografie şi folclor / Journal of Ethnography and Folklore”, Serie nouă / New Series, nr. 1–2, 2023. Redactor-şef: acad. Sabina Ispas; redactor responsabil: dr. Marin Marian-Bălaşa, Bucureşti, Editura Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR
„CONSTANTIN BRĂILOIU"

ANUARUL INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU"

SERIE NOUĂ • TOMUL 33 • 2022

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

„Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor «Constantin Brăiloiu»", tomul 33, 2022.
Redactor-şef: acad. Sabina Ispas, responsabil de număr: acad. Sabina Ispas,
Bucureşti, Editura Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

ROMÂNII DIN PENINSULA BALCANICĂ

ÎN DOCUMENTE DIN ARHIVA DIPLOMATICĂ A MINISTERULUI AFACERILOR EXTERNE (1921-1966)

Volumul III ALBANIA

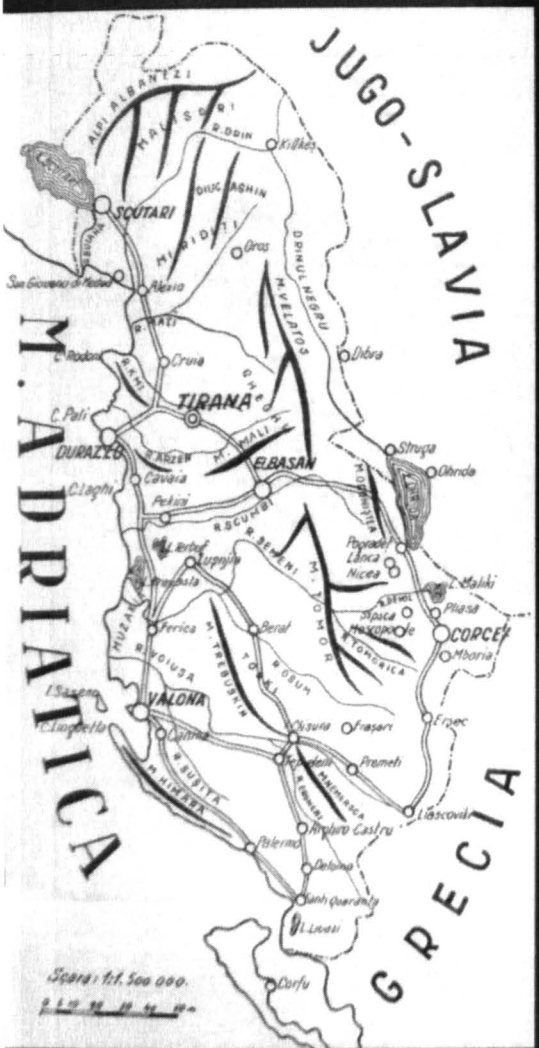

Editori:
Dr. Adina Berciu-Drăghicescu
Dr. Florin C. Stan
Dr. Marian Crăciun

Editura Etnologică

Adina Berciu-Drăghicescu, Florin C. Stan, Marian Crăciun, *Românii din Peninsula Balcanică în documente din Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe (1921–1966),* vol. III. *Albania*, Bucureşti, Editura Etnologică, 2023, 445 p.

https://biblioteca-digitala.ro

Nicoleta Coatu, *Memoria minei. O lectură a identității și istoriei culturale,* București, Editura Etnologică, 2023, 200 p. + foto.

https://biblioteca-digitala.ro

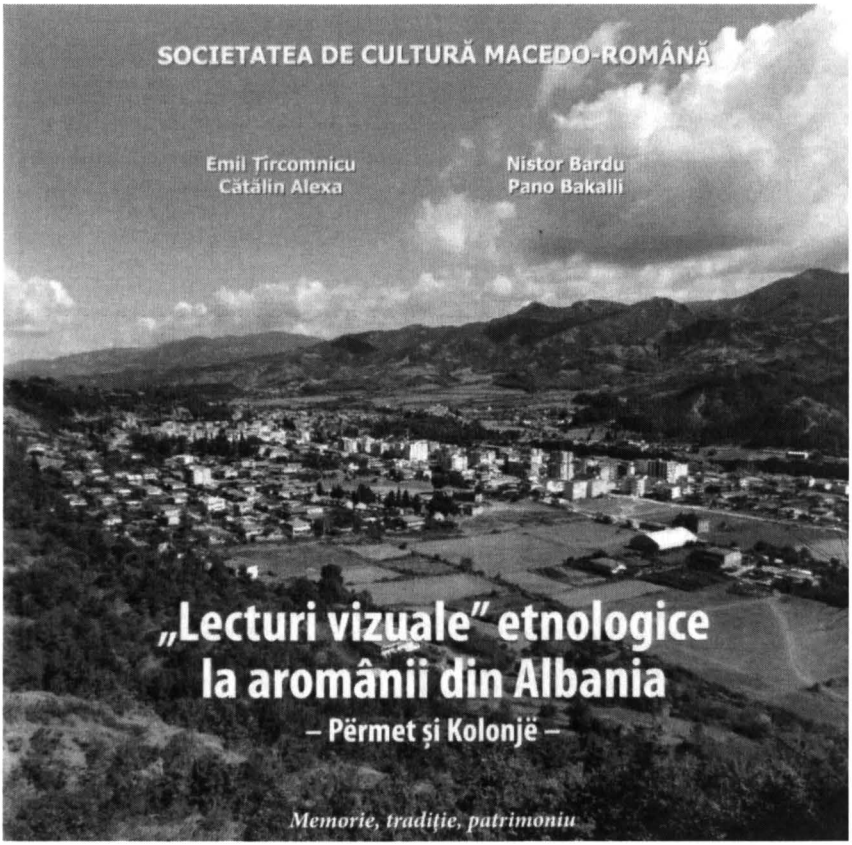

Emil Ţîrcomnicu, Cătălin Alexa, Nistor Bardu, Pano Bakalli, *„Lecturi vizuale" etnologice la aromânii din Albania. Përmet şi Kolonjë,* Bucureşti, Editura Etnologică, 2023, 180 p. + foto.

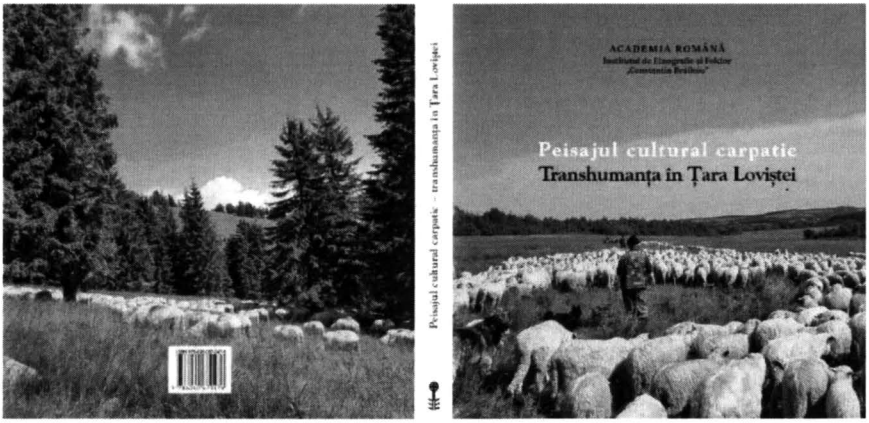

Peisajul cultural carpatic. Transhumanţa în Ţara Loviştei. Coordonatori: Lucian David, Ionuţ Semuc, Bucureşti, Editura Etnologică, 2023, 260 p. (Academia Română. Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu").

https://biblioteca-digitala.ro

AURELIAN POPA-STAVRI

MISIUNEA: PATRIMONIUL MUZICAL

Editura Amurg sentimental
Bucureşti 2021

Aurelian Popa-Stavri, *Misiunea: patrimoniul muzical. Studii, interviuri, eseuri despre muzică şi radiofonie,* Bucureşti, Editura Amurg sentimental, 2021, 182 p.

Volumul *Misiunea: patrimoniul muzical*, semnat de Aurelian Popa-Stavri, însumează diferite studii, eseuri, recenzii, cronici şi interviuri redactate cu minuţiozitate de-a lungul activităţii sale profesionale. După cum însuşi autorul menţionează, acestea constituie, în mare parte, rezultatul unor „anchete jurnalistice desfăşurate printre interpreţi vocali sau instrumentali, compozitori şi mai ales folclorişti, pentru confirmarea unor idei, fapte şi valori".

https://biblioteca-digitala.ro

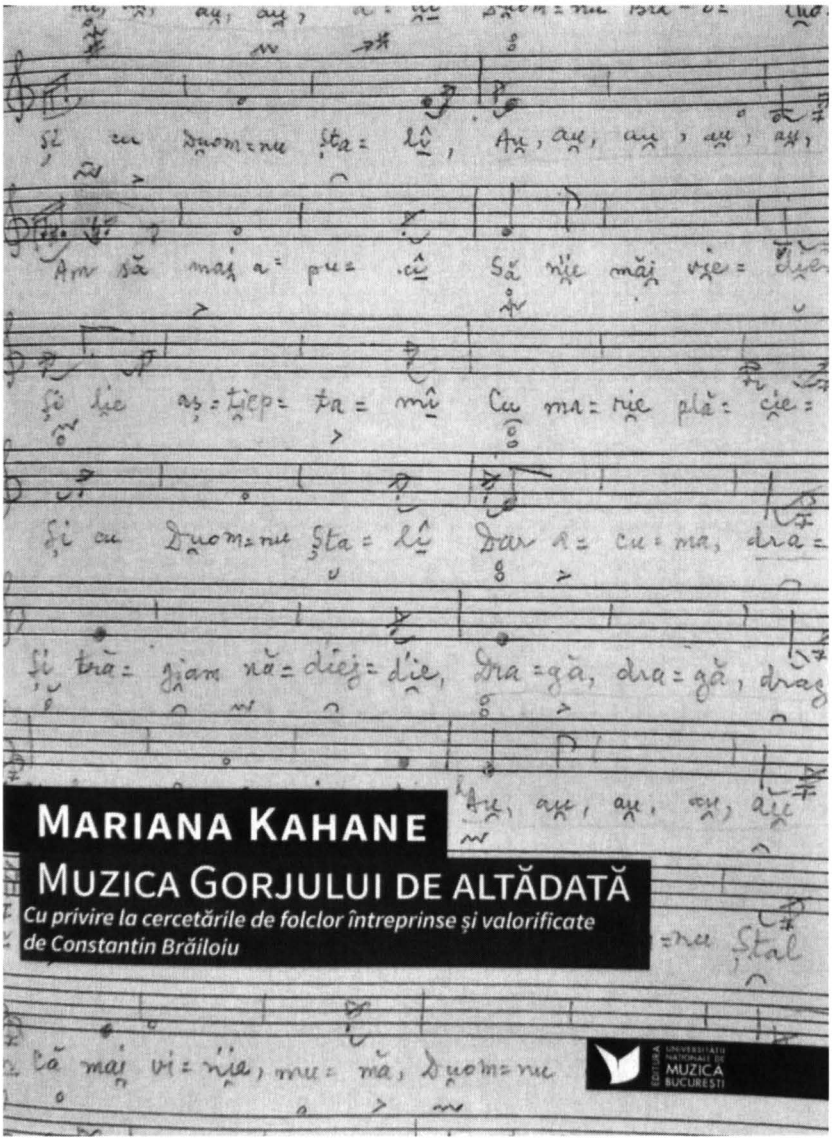

Mariana Kahane, *Muzica Gorjului de altădată: cu privire la cercetările de folclor întreprinse şi valorificate de Constantin Brăiloiu*, Ediţie îngrijită de Lavinia Gheorghe, Bucureşti, Editura Universităţii Naţionale de Muzică Bucureşti, 2022, 178 p.

Volumul *Muzica Gorjului de altădată* – ediţie îngrijită de Lavinia Gheorghe – valorifică manuscrisul Marianei Kahane consacrat universului sonor al satelor gorjene în care etnomuzicologul Constantin Brăiloiu a realizat, încă din anul 1930, numeroase culegeri de folclor. Acesta include, alături de studiul introductiv *Cu privire la cercetările de folclor din Gorj întreprinse şi valorificate de Constantin Brăiloiu*, o selecţie de 25 de piese – fiecare dintre acestea având o transcriere muzicală şi una literară, o analiză şi o interpretare ştiinţifică – care ilustrează diferite genuri şi specii: cântece rituale, bocete, colinde, doine, balade, cântece de joc, muzică de joc etc.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Evocări

FLORIN GEORGESCU
(1923 – 1983)

Etnomuzicologul și profesorul Florin Georgescu s-a născut pe 8 iulie 1923 în Dârste-Săcele, județul Brașov, și a murit pe 8 martie 1983, la București.

A urmat cursurile liceului militar „D.A. Sturdza" din Craiova și a absolvit școala superioară de ofițeri de artilerie. În timpul evenimentelor de la 23 august 1944 a participat la eliberarea și apărarea Bucureștilor, și a luptat pe frontul de Vest până la sfârșitul războiului antihitlerist în calitate de comandant al unei baterii de tragere. A fost distins cu *Ordinul Steaua Republicii Socialiste România*, cu medalii românești și sovietice[1].

Studiile muzicale le-a început la Craiova (1934–1942), cu Nelu Ionescu și George Pascu (muzică vocală, teorie-solfegiu, muzică instrumentală), și le-a continuat la Conservatorul din București (1956–1961), având ca profesori pe Victor Giuleanu (teorie-solfegiu), Dan Constantinescu (armonie), Myriam Marbe (contrapunct), Tudor Ciortea (forme muzicale), Emilia Comișel (folclor), Gabriela Deleanu (istoria muzicii), Vinicius Grefiens (citire partituri), Eugenia Ionescu și Maria Siminel (pian).

A fost dirijor de cor la diferite ansambluri artistice militare (1946–1954), director la Casa de Cultură din Caransebeș (1954–1955), instructor artistic al raionului Caransebeș (1955–1957), cercetător științific la sectorul muzical al Institutului de Folclor din București, specializându-se în domeniul etnomuzicologiei (1957–1964), director la Biblioteca Conservatorului de muzică din București unde, urmând principii științifice, a reorganizat fondurile de cărți și partituri (1964–1967). A funcționat ca lector la Catedra de folclor a Conservatorului din București (1967–1983)[2]. În activitatea didactică a continuat atât bunele tradiții statornicite cu decenii în urmă de profesorii George Breazul și Constantin Brăiloiu, precum și orientarea metodologică a cursurilor transmisă de profesorii și colegii săi Emilia Comișel și Tiberiu Alexandru.

Dedicat, cu deosebire, activității didactice, a realizat, împreună cu studenții, o arhivă de folclor în cabinetul de muzicologie al Conservatorului din București. Cunoscând în profunzime lucrările lui Constantin Brăiloiu, maestrul etnomuzicologiei românești și europene, Florin Georgescu aplică, la rândul său, cu

---

[1] Cristina Rădulescu-Pașcu, *Florin Georgescu*, în „Revista de etnografie și folclor", tomul 28, nr. 2, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983, p. 189.

[2] Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon*, vol. 3 (F–G), București, Editura Muzicală, 2000, p.136.

https://biblioteca-digitala.ro

rigurozitate, metodologia şi principiile cercetării folclorice, pe care le transmite studenţilor săi nu numai teoretic, dar şi practic.

Etnomuzicologul Florin Georgescu scoate în evidenţă că metoda de cercetare elaborată de Constantin Brăiloiu nu a apărut „ex nihilo" şi nici pe un teren virgin. Logica strânsă a gândirii, forţa neobişnuită de discernere a esenţialului, justeţea deducţiilor şi capacitatea de previziune ştiinţifică (însuşiri de mare acuitate, în cazul său) l-au condus pe muzicianul român la cristalizarea unor principii enunţate sau aplicate până atunci de înaintaşi precum: Nicolae Filimon, Teodor Burada, Gavriil Musicescu, Béla Bartók şi Dumitru Georgescu-Kiriac -, care i-a fost profesor -, într-o sinteză pe care Constantin Brăiloiu a îmbogăţit-o considerabil prin datele cunoştinţelor şi experienţei sale personale[3].

O preocupare aparte în ultimii ani ai vieţii a constituit-o predarea şi elaborarea unui curs de etnomuzicologie, primul de acest fel în ţara noastră, sarcină dificilă care i-a impus o uriaşă muncă de documentare ştiinţifică, paralel cu realizarea unei antologii sonore, reprezentativă pentru cultura muzicală a popoarelor europene şi extraeuropene. Acest curs, de strictă specialitate, predat studenţilor secţiei de muzicologie, era conceput în ideea lărgirii orizontului de gândire şi investigaţie asupra fenomenului muzical şi cuprindea o problematică complexă, având în vedere dezvoltarea etnomuzicologiei ca ştiinţă, teoriile, orientările şi problemele actuale ale disciplinei, sistematologia etnomuzicologică, metode specifice de cercetare şi de lucru, organografia şi organologia comparată, dialectologia muzicală (folclor comparat). Din nefericire, nu a mai avut răgaz pentru definitivarea cursului scris, intitulat, cu modestie, *Introducere în etnomuzicologie*, lucrare atât de necesară studenţilor şi nu numai lor, din care a redactat doar primele capitole. Neîmplinită a rămas şi teza sa de doctorat care ar fi reprezentat o contribuţie importantă referitoare la periodizarea folclorului muzical românesc[4].

A publicat studii, articole, recenzii în „Studii Muzicologice", „Muzica", „Revista de Folclor", „Cercetări de Muzicologie", „Studii şi Cercetări de Istoria Artei", „Contemporanul", „Luomanya" (Berlin). A întreprins culegeri de folclor muzical, cercetări monografice, transcrieri, realizând, în colaborare cu Tiberiu Alexandru, un catalog-index al tipurilor melodice de variante (*Tipologia cântecului propriu-zis în folclorul muzical românesc*). A susţinut conferinţe, concerte-lecţii, comunicări ştiinţifice, emisiuni radiofonice. A scris prezentări de discuri[5].

A publicat următoarele studii de etnomuzicologie: *Folclorul şi mişcarea artistică de amatori* (în „Revista de folclor", anul 4, nr. 1–2, 1959); *Cercetări de etnografie, folclor şi dialectologie întreprinse de specialişti cehi în R.P.R.* (*Ibidem*, tomul 7, nr. 3–4, 1962); *Valoarea contribuţiei ştiinţifice a lui Constantin Brăiloiu, raportată la bazele actuale ale cercetării folclorului* (în „Revista de etnografie şi

[3] Florin Georgescu, *Constantin Brăiloiu şi cercetarea folclorului*, în „Revista de etnografie şi folclor", tomul 13, nr. 4, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 300.

[4] Cristina Rădulescu-Paşcu, *op. cit.*, p. 190.

[5] Viorel Cosma, *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

folclor", tomul 13, nr. 4, 1968); *Despre unele aspecte inovatoare în practica muzicii populare instrumentale* (*ibidem*, tomul 15, nr. 3, 1970; *idem* în „Cercetări de muzicologie", nr. 3, 1971); *Cu privire la problema unei periodizări a folclorului muzical românesc* (în „Muzica", tomul 27, nr. 12, 1977); *Perenitatea și originalitatea folclorului muzical românesc* (în „Revista UNESCO", nr. 2, 1980).

Florin Georgescu nu a publicat foarte mult, „modestia și probitatea profesională ieșite din comun l-au făcut să se despartă cu greutate de manuscrisele sale, dar lucrările care au apărut, ca și cele care așteaptă încă lumina tiparului sunt elaborări riguroase, dense, de reală valoare științifică"[6].

MARIANA CIUCIU

[6] Cristina Rădulescu-Pașcu, *op. cit.*, p. 191.

https://biblioteca-digitala.ro

TRAIAN MÎRZA
(1923–1985)

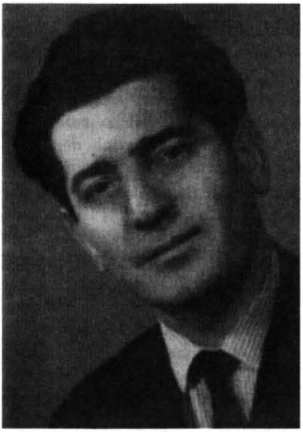

Etnomuzicologul și profesorul Traian Mîrza s-a născut pe data de 23 februarie 1923 în satul Bucea, comuna Ciucea din județul Cluj, și a murit pe 21 iunie 1985, în Cluj-Napoca.

Studiile muzicale le-a început la Academia Teologică din Arad (1942) și le-a continuat la Conservatorul din Cluj (1947–1951) cu Traian Vulpescu (teorie-solfegiu), Sigismund Toduță (armonie, contrapunct), Constantin Bugeanu (istoria muzicii), Ioan R. Nicola (folclor), Lucian Surlașiu (dirijat coral), Liviu Halip (acustică muzicală), Tudor Jarda (forme muzicale), Leontin Anca și Rozalia Fürst (pian).

A fost preparator (1950–1956), asistent (1956–1960), lector (1960–1970) și conferențiar (1970–1985) la catedra de folclor a Conservatorului din Cluj, lector de folclor la Institutul Pedagogic de 3 ani, Facultatea de Muzică din Cluj (1962–1966). A realizat emisiuni de radio, a susținut conferințe, comunicări științifice, referate. A întreprins culegeri de folclor în zonele Bihorului (de care se simțea atras și pentru care a realizat două colecții și mai multe studii, articole și comunicări), Alba, Bistrița-Năsăud, Satu Mare, Sălaj, Sibiu și Cluj. A fost distins cu Premiul Academiei Române (1974), Ordinul Meritul Cultural, clasa a III-a (1970) și Premiul Uniunii Compozitorilor (1979). A publicat studii, articole și comunicări în „Muzica", „Lucrări de Muzicologie" (Cluj), „Anuarul de folclor" (Cluj), „Revista de etnografie și folclor", „Studii de muzicologie", „Tribuna" (Cluj), „Viața studențească"[1].

În colaborare cu Ioan R. Nicola și Ileana Szenik, Traian Mârza publică *Cursul de folclor muzical* în două volume (primul apare în 1963, iar cel de-al doilea în 1969). Vasile D. Nicolescu referindu-se la primul volum face următoarele comentarii: „Cu toate micile și inerentele scăpări, conformându-se unei complete programe analitice, are o vie întrebuințare în lumea studenților, contribuind, pe de o parte, la educarea și instruirea acestora în spiritul dragostei pentru creația populară, iar pe de altă parte la dezvoltarea gustului și interesului pentru cercetarea științifică"[2].

În 1971 a publicat la Cluj, în „Lucrări de muzicologie", *Ritmul de dans, un sistem distinct al ritmicii populare românești,* iar în 1972 apare la București, în „Studii de muzicologie", o versiune revizuită și lărgită, *Ritmul orchestric de dans,*

---

[1] Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon, Vol. VI (Max-Mus).* București, Editura Muzicală, 2003, p. 44.

[2] Ioan R. Nicola, Ileana Szenik și Traian Mârza, *Curs de folclor muzical*, București, Editura didactică și pedagogică, 1963, 430 p., *Recenzie* de Vasile D. Nicolescu, în „Revista de etnografie și folclor", tomul 11, nr. 4, , București, Editura Academiei Române, 1966, p. 408.

https://biblioteca-digitala.ro

un sistem distinct al ritmicei populare românești, ambele reprezentând o contribuție importantă a autorului.

Cea mai importantă cercetare a sa a fost întreprinsă în Bihor, iar primul rod al investigării acestei zone este volumul *101 cântece și melodii de joc de pe Crișuri*, publicat la Oradea, la Casa Creației Populare a județului Bihor, în 1968. Cartea este o selecție din cele peste 800 de piese culese între anii 1965 și 1996, ordonată în capitolele: *Folclorul obiceiurilor, Folclorul ocupațiilor, Cîntecul propriu-zis și Melodii de joc instrumentale*. Pentru a modifica imaginea oferită de culegerile bihorene ale lui Béla Bartók, care proveneau, în cea mai mare parte, numai din partea sudică a zonei, fără a fi consemnate o serie de genuri folclorice, Traian Mîrza și-a intensificat și extins cercetările, cuprinzând în raza de observație 150 de localități, din care a înregistrat, cu mijloace moderne, între anii 1963 și 1973, un număr de 1640 de piese de folclor muzical, texte poetice, însoțite de fișe și observații. La culegere au participat studenți ai Conservatorului „Gh. Dima" și ai Facultății de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai", membri ai cercului științific de folclor, din centrul universitar Cluj. Lucrarea care a rezultat, *Folclor muzical din Bihor. Schiță monografică,* apărută la Editura Muzicală din București în anul 1974, aduce în plus, față de colecția lui Béla Bartók, următoarele categorii inedite: repertoriul copiilor, paparuda, un cântec propriu obiceiului ritual-ceremonial vergelul, cântecul ceremonial al Lioarei, ce însoțește obiceiul practicat de fete în timpul sărbătorilor pascale, obicei având pe lângă rostul său ludic și o funcție formativă care promovează sentimentul de solidaritate și prietenie feminină; de asemenea, a consemnat cântecul ceremonial al plecării la recrutare, care reprezintă un strat relativ recent al folclorului bihorean[3].

În nota asupra celei de-a doua ediții îngrijită de Maria Cuceu și Anca Parasca, autoarele îl caracterizează ca fiind un împătimit cercetător de teren, recunoscut prin gustul cu care știa să selecteze în timpul anchetei melodiile caracteristice și realizate estetic, pentru rigoarea și scrupulozitatea științifică a înregistrărilor făcute, care-l așază în rândul marilor înaintași: Constantin Brăiloiu, Ilarion Cocișiu, Tiberiu Alexandru, de ale căror performanțe s-a apropiat și pe care le-ar fi putut egala, dacă trăia mai mult[4].

Traian Mîrza descoperă structuri arhaice (tetratonia, tritonia) cu trimiteri la gama scoțiană, fundamentând ipoteza unor urme celtice pe pământul românesc. Atent cu ceremonialul transilvănean de clacă, a valorificat formula scenică a acestuia impunând formațiilor de amatori montări de spectacol folcloric de interes major pentru revigorarea obiceiurilor străvechi românești[5].

Nu lipsite de interes s-au dovedit și unele cercetări comparative realizate asupra folclorului românesc și a celui maghiar din zona Huedinului. Între anii 1961 și 1976, Traian Mârza contribuie substanțial la realizarea colecției *Folclor muzical*

---

[3] Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români. Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie*, București, Editura SAECULUM I.O., 2006, p. 601.

[4] Traian Mîrza, *Folclor muzical din Bihor. Schiță monografică*, Ediția a II-a îngrijită de Maria Cuceu și Anca Parasca, Cluj-Napoca, Editura Tradiții Clujene, 2014, p. 6.

[5] Viorel Cosma, *op. cit.*, p. 46.

https://biblioteca-digitala.ro

din zona Huedin. Huedin Környéki népzene, coordonată ştiinţific împreună cu Ilona Szenik, Gheorghe Petrescu, Zamfir Dejeu şi Mircea Bejinaru, în cadrul căreia semnează capitolele: *Date generale privind zona Huedin* (în colaborare cu Mircea Bejinariu), *Precizări asupra culegerii şi asupra colecţiei; Nunta şi cântecul ei ceremonial; Claca de tors şi cântecul ei ceremonial; Cântecul cununei de la seceriş; Colindatul şi colindele* (în colaborare cu Gheorghe Petrescu); *Cântecul propriu-zis; Repertoriul păstoresc; Melodii din tulnic.* Din cele 4000 de piese au fost reţinute doar 600. „Colecţia pune accent pe folclorul reprezentativ (românesc şi maghiar) al zonei, dă importanţă cântecelor vădit individualizate sub raport funcţional tematic-literar şi structural muzical, respectiv celor ce afirmă forma clasică de gen folcloric muzical şi de specie folclorică muzicală. Lucrarea (distinsă cu premiul Uniunii Compozitorilor pe anul 1979) este, totodată, o reuşită cercetare comparativă interetnică".[6]

Neşansa de a nu fi putut ajunge şi cercetător al Secţiei de Etnografie şi Folclor a Filialei Cluj a Academiei, actuala Arhivă de Folclor a Academiei Române (unde Ion Muşlea şi succesorii săi l-ar fi dorit), nefericitul său sfârşit la numai 62 de ani, vârstă la care ar fi putut da încă atât de mult în plan profesional şi ştiinţific, nenorocul de a-şi fi pierdut pe unul dintre cei mai apropiaţi discipoli, pe Gheorghe Petrescu (1944–1978), au făcut ca opera sa să fie nefinalizată în totalitate, rămânând, probabil, neîmplinite alte câteva cercetări de teren, de aceeaşi însemnătate cu a celor din Bihor, Huedin sau Ţara Oaşului[7].

Alături de Ioan R. Nicola, Tudor Jarda şi Virgil Medan, Traian Mîrza a semnat o pagină luminoasă a şcolii folcloristice clujene.

MARIANA CIUCIU

[6] Iordan Datcu, *op. cit.*, p. 601–602.
[7] Traian Mîrza, *op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

TEODOR T. BURADA
(1839–1923)

Teodor Burada, muzicolog, folclorist, violonist, etnograf şi profesor s-a născut pe 3 octombrie 1839 la Iaşi şi a murit pe 17 februarie 1923 la Iaşi.

Studiile muzicale le-a început la Iaşi cu tatăl său, Tudorache Burada (teorie-solfegiu), completându-şi cultura generală şi muzicală cu Constantin Ionescu-Gros (pian), Paul Hette, Alexandru Flechtenmacher şi Eduard Hübsc (vioară). A studiat cu V.A. Urechia limba şi literatura română, cu Grigore Cobălcescu, ştiinţe naturale, a învăţat limbile germană, franceză, rusă. După ce a urmat Şcoala militară de artilerie din Iaşi (1857), Academia Mihăileană din Iaşi (1858–1860) şi Facultatea de Drept din Iaşi (1860–1861) şi-a continuat studiile de perfecţionare la *Conservatoire imperial de musique et déclamation din* Paris (1861–1865) cu Delphin Jean Alard (vioară), Henri Reber şi Louis Clapisson (armonie). În paralel a urmat Şcoala de Poduri şi Şosele din Paris şi Facultatea de Drept din Paris (1861–1866), obţinând licenţa în drept (1865)[1].

A întreprins culegeri de folclor în ţară şi în străinătate: Bulgaria, Rusia, Italia, Cehia, Polonia, Croaţia, Moravia, Turcia, Asia Mică. A întreprins turnee artistice ca violonist în Italia, Bulgaria, Franţa, Iugoslavia, Austria, Rusia, Polonia, Cehia, Ungaria, Egipt, Siria, Grecia, Palestina. A susţinut conferinţe, prelegeri, concerte-lecţii, comunicări ştiinţifice în ţară şi peste hotare (Roma, Praga, Sofia, Belgrad, Paris). A iniţiat *Concerte populare* în Iaşi cu muzică veche românească. A adunat vechi instrumente muzicale clasice şi populare, spre a pune bazele unui *Muzeu al Muzicii* în Iaşi. A întreprins cercetări de arheologie, istorie, etnografie, filologie şi vechi drept românesc. A fost membru la Société Chorale de l'École Armand Chevé din Paris (1866) şi la Societatea de Muzică din Iaşi (1907), membru la Asociaţia ASTRA din Sibiu (1880), Asociaţiunea Generală a Artiştilor din Iaşi. A pregătit Expoziţia de muzică din Viena (1891), Expoziţia etnografică din Praga (1895), donând toate instrumentele muzicale Muzeului de Antichităţi din Bucureşti (1901) şi toate documentele Bibliotecii Academiei Române din Bucureşti. A colaborat la diverse dicţionare şi enciclopedii cum ar fi *Enciclopedia Română* de Cornel Diaconovitch. A editat primele Almanahuri muzicale din ţara noastră (1875, 1876, 1877)[2]. Pentru meritele sale deosebite în domeniul culturii populare româneşti a fost distins cu titlul de Membru corespondent al Academiei Române din Bucureşti, în anul

---

[1] Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon bio-bibliografic*, Vol. I (A–C), Bucureşti, Editura Muzicală, 1989, p. 235.

[2] *Ibidem*, p. 235–236.

https://biblioteca-digitala.ro

1877. Teodor Burada este primul muzicolog român căruia i se conferă acest titlu de onoare.

Prin contribuţiile esenţiale privitoare la teatrul muzical, istoria învăţământului artistic, muzica ostăşească şi muzica de cult, Teodor Burada rămâne un ctitor al muzicologiei clasice româneşti. Lucrări fundamentale pot fi socotite *Istoria teatrului în Moldova, Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir* şi articolele de lexicografie şi organologie muzicală. Noutatea concepţiei sale asupra originilor teatrului lirico-dramatic constă în aprecierea formelor populare de spectacol tradiţional sătesc ca etapă primordială în naşterea formelor culte. În privinţa articolelor lexicografice de organologie, meritul principal al cercetătorului rezidă din confruntarea pe teren a instrumentelor populare, descrierea amănunţită a obiectelor (formă, dimensiuni, material de construcţie, ambitus, acordaj, repertoriu) şi împletirea cu menţiunile istorice. Ca folclorist şi etnograf, Teodor Burada poate fi socotit un iniţiator al metodei comparatiste. De asemenea, a iniţiat primele monografii folclorice. Un exemplu ar fi primul său volum, *O călătorie în Dobrogea,* care este una dintre primele încercări din folcloristica românească de cercetare monografică etnofolclorică a unei regiuni. Studiul cuprinde informaţii geografice, istorice, demografice, despre calendarul popular, despre obiceiuri (draăgaica, paparuda, scaloianul), despre jocuri specifice (jijeul, pehlivăniile), despre credinţe şi superstiţii, însoţite de 71 de texte culese din 17 localităţi, reprezentând aproape toate speciile: un pluguşor, 18 colinde, 17 balade, 9 doine, 18 hore, 3 bocete, 5 descântece. Culegerea care conţine şi câteva piese necunoscute până atunci (colinda despre răpirea sorei soarelui, baladele *Bucă Bucaleţ* şi *Maica bătrână,* hora despre „fata de raie") şi se remarcă, în genere, prin autenticitate, demonstrează prin notele comune cu folclor din Moldova şi din Muntenia, apartenenţa locuitorilor provinciei de peste Dunăre la aria spiritualităţii româneşti, precum şi continuitatea elementului românesc în Dobrogea, în pofida numeroşilor ani de ocupaţie otomană[3].

Contribuţii deosebite a avut în teme precum bocetul şi a unor datini populare ca *scaloianul şi cântecul cununii*, lui Teodor Burada revenindu-i meritul de descoperitor al *Cântecului bradului*. Inedite sunt considerate şi cercetările de etnografie şi etnologie, cu menţiune asupra studiilor despre crestăturile plutaşilor pe cherestele şi ale şalgăilor pe droburile de sare. Nu a folosit mijloace mecanice de înregistrare (de exemplu fonograful) şi a oscilat în sistemul de publicare a folclorului între aranjament la pian şi citare melodică fără acompaniament.

Debutează cu un studiu de muzicologie, *Despre întrebuinţarea muzicii în unele obiceiuri vechi ale poporului român,* în „Almanahul muzical" (1876), în care preponderente sunt variantele unor texte de literatură populară care ilustrează mai multe specii: colinda, pluguşorul, jocul păpuşilor, cântecul miresei, cântecul de leagăn, irozii, căluşarii. Teodor Burada consideră folclorul ca un fenomen ce se

[3] Iordan Datcu, *Dicţionarul etnologilor români. Autori. Publicaţii periodice. Instituţii. Mari colecţii. Bibliografii. Cronologie*, Bucureşti, Editura SAECULUM I.O., 2006, p. 171; Teodor Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iaşi, Tipografia Naţională Strada Alecsandri, 1880, Ediţie Anastatică îngrijită de conf. univ. dr. Aurelia Lăpuşan, tehnoredactor Traian Mircea Voineagu.

https://biblioteca-digitala.ro

dezvoltă şi trăieşte în societate, legat de manifestările, datinile şi obiceiurile poporului, nu ca un fenomen de sine stătător. El explică latura spirituală a folclorului în corelaţie cu latura materială. El afirmă că: „[...] nimic nu e mai caracteristic în viaţa unui popor ca datinile sale"[4]. Prin aceste cercetări ale obiceiurilor tradiţionale din care muzica este nelipsită, Burada deşteleneşte drumul parcurs în parte doar de Dimitrie Cantemir[5] şi scoate la lumină, pentru prima oară, noi genuri ale creaţiei populare. În felul acesta culegătorului i se alătură cercetătorul.

Din ciclul obiceiurilor legate de date calendaristice[6], menţionează *Pluguşorul, Irozii sau Vicleimul, Jocul păpuşilor, Sorcova* şi *Turca* sau *Capra*, precum şi obiceiul *Udarea cu apă* şi *Chiraleisa*, datini vechi, în parte dispărute din practica poporului. Aceste obiceiuri strămoşeşti au loc în timpul sărbătorilor de iarnă, la Crăciun şi Anul Nou.

Extinzându-şi cercetările atât în ţară cât şi peste hotare, urmăreşte colindele în Transilvania, Bucovina, Dobrogea, Banat, precum şi la grupuri răzleţe de români dincolo de graniţa ţării, descriind obiceiurile întâlnite în Macedonia, Bitinia (Asia), la românii din Moravia şi la cei din Silezia austriacă. În ceea ce priveşte *Cântecele de stea*[7], ele sunt întâlnite în toată ţara, şi la românii din Macedonia.

Dintre obiceiurile şi practicile legate de munca şi fertilitatea ogoarelor, Burada prezintă *Drăgaica*[8], obiceiul practicat cu joc şi cu muzică la 24 iunie, când se coc semănăturile, pe care l-a întâlnit în Dobrogea, Macedonia, Polonia, la rutenii ucraineni. Descris de Dimitrie Cantemir, se practica, în vechime, şi în Moldova. *Lăzărelul*[9] este practicat în Sâmbăta lui Lazăr sau a Floriilor şi este întâlnit atât la românii din Macedonia, cât şi la cei din Tesalia.

Paparuda[10] ca şi *Caloianul*[11] sau *Scaloianul* se practică a treia marţi după Paşti sau în zilele de secetă, pentru a provoca ploaia. Simion Florea Marian consideră că Teodor Burada este descoperitorul *Caloianului*[12].

În afară de aceste obiceiuri populare, Teodor Burada descrie o serie de jocuri dramatice, *Scrânciobul, Pehlivanii, Măscăricii, Suitarii, Geamala, Hagi-Ivat, Cucii, Saegii, Scoaterea cailor domneşti la ciair, Jocul Halcalei*[13], care, deşi n-au caracter popular, sunt reprezentaţii de curte folclorizate de fanarioţi, care au intrat, în bună parte, în practica populară, lărgind, în acest fel, concepţia despre teatrul popular.

---

[4] Elisabeta Dolinescu, *Cercetări de folclor muzical la Teodor T. Burada*, în „Revista de etnografie şi folclor", tomul 12, nr. 1, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, p. 17; Teodor T. Burada, *Despre întrebuinţarea muzicii în unele obiceiuri vechi ale poporului român*, în „Almanah muzical", an. II, 1876, p. 52.

[5] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Cap. XVIII, *Prefaţă* şi tabel cronologic Leonida Maniu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, p. 215.

[6] Teodor T. Burada, *Istoria Teatrului în Moldova*, vol. I, Iaşi, Institutul de Arte Grafice N. V. Ştefaniu &Comp., 1915, p. 6, 34, 46, 54–57.

[7] *Idem*, p. 29–32.

[8] *Idem*, p. 76.

[9] *Idem*, p. 85.

[10] *Idem*, p. 73.

[11] *Idem*, p. 80.

[12] Simion Florea Marian, *Sărbătorile la Români*, vol. II, Bucureşti, 1899, p. 247.

[13] Teodor T. Burada, *Istoria...*, p. 84–88.

https://biblioteca-digitala.ro

Din ciclul obiceiurilor familiale, Teodor Burada se ocupă atât de nuntă, cât şi de înmormântare, urmărindu-le şi descriindu-le nu numai pe cele din ţară, ci şi pe cele ale grupurilor de români pe care le-a vizitat.

Din repertoriul de melodii ce se întâlnesc la nunţi, el publică *Cântecul petelei*, executat în timp ce se găteşte mireasa, o arie care nu diferă de cântecul petelei, când mireasa se întoarce de la biserică şi cântecul *Taci, mireasă, nu mai plânge*, când mireasa pleacă de la mire[14]. Despre obiceiul de nuntă scrie şi Dimitrie Cantemir, însă Teodor Burada este cel dintâi care publică melodia.

Totodată, el revine de mai multe ori asupra obiceiurilor şi cântecelor întâlnite la înmormântare, face şi în cazul nunţii şi al înmormântării referiri la ceea ce se obişnuia la români la însoţirea mortului spre groapă, cu cântece vocale şi instrumentale, aşa cum le întâlneşte şi în Moldova, în Bucovina şi în Hunedoara.

Publică o melodie cântec de leagăn, ne dă o serie de indicaţii şi observaţii cu referire la textele folosite de italieni, în care se întâlneşte un refren apropiat de cel românesc: *nani, nani*[15].

În afară de obiceiurile, datinile şi moravurile însoţite de muzică, Teodor Burada se ocupă de dansurile populare[16]. Pentru el, „dansul este o manifestare a bucuriei, o expresie a plăcerii şi a momentelor de fericire, şi se naşte în societate odată cu cântecul, de care, de altfel, este nedespărţit". Cultura bogată pe care o posedă i-a uşurat investigaţiile asupra dansurilor, urmărindu-le pe parcursul evoluţiei lor istorice, încă din antichitate. Scrie începând cu perioada antică despre dansuri la izraeliţi, egipteni, greci şi romani, menţionând: „[...] danţurile Memphitice, danţul Lacedemonienilor, danţul Cureţilor, danţul Bacchic, danţuri câmpeneşti, danţul înmormântărilor, danţul Lapiţilor"; descrie apoi dansurile romane, al „Salienilor şi mai ales al colisaliilor", despre care s-a susţinut de către Dimitrie Cantemir şi Fr. Sulzer că ar fi la originea *Căluşarilor* români. „Acest joc care acuma nu se mai joacă decât în Valahia şi Transilvania, odinioară se juca şi în Moldova"[17]. De asemenea, el face o descriere amplă a *Horei,* dans care în vechime era dansul de căpetenie al ţăranilor, dar şi a boierilor. Descrie dansul *Ardeleanul*, dans comparat cu jocul italian *Tarantela*. Sunt descrise multe ale dansuri de origine română, dar şi dansuri preluate de la diferite popoare.

Teodor Burada reprezintă, pentru cultura românească, o personalitate importantă şi originală cu un înalt orizont cultural reflectat în diversele domenii de cercetare abordate.

MARIANA CIUCIU

---

[14] Elisabeta Dolinescu, *op. cit.*, p. 19; Teodor T. Burada, *Despre întrebuinţarea muzicii în unele obiceiuri vechi ale poporului român*, în „Almanah muzical", an. II, 1876, p. 52.

[15] Elisabeta Dolinescu, *op. cit.*, p. 20.

[16] Teodor Burada, *Cercetări asupra danţurilor şi instrumentelor de muzică ale Românilor*, în „Almanah muzical", an. III, 1877, p. 42–108.

[17] Teodor T. Burada, *Istoria..*, p. 65.

https://biblioteca-digitala.ro

JAN URBAN JARNÍK
(1848 – 1923)

Jarník Jan Urban s-a născut pe data de 25 mai 1848 la Potštýn (Cehia) şi a murit pe 12 ianuarie 1923 la Praga. Studiile secundare le-a urmat la Hradec Králové, studiile universitare de filologie romanică (1870–1875) la Viena şi Paris; doctor al Universităţii din Viena (1875), a susţinut examenul de abilitare ca docent pentru limba română, la Universitatea din Viena (1879), cu teza *Importanţa limbii române pentru studiul limbilor romanice*. A fost profesor suplinitor la liceul „real" din Leopoldstadt (Austria, 1875), a predat un curs de filologie romanică la Universitatea din Viena (1878), a funcţionat ca profesor (1882–1919) la Universitatea Carol al IV-lea din Praga, la catedra de romanistică, în cadrul căreia înfiinţează un seminar pentru cercetarea limbii şi literaturii române. A fost membru corespondent (28 mai 1879) şi membru de onoare (1919) al Academiei Române.

Colaborează la: *Album macedoromân, Almanach na oslavu sedmdesatych Al. Vojt. Sembery* (Viderí), *Almanahul „României june"*, „Atheneum" (Praga), *Calendarul revistei „Ion Creangă"*, „Časopis pro moderni filologii a literatury" (Praga), *Călindarul nostru*, „Convorbiri literare", „Česka revue" (Praga), „Cuvântul studenţimii", „Der Osten" (Viena), „Deutsche Literaturzeitung" (Berlin), „Doina", „Drepturile femeii", „Epigonii", „Familia", „Foaia Oraviţii", „Gazeta poporului", „Gazeta Transilvaniei", „Ghiluşul", „Glasul Bucovinei", „Junimea literară", „Listi filologiské a pedagogické" (Praga), „Literaturblatt für germanische u romanische Philologie" (Heilbronn), „Luceafărul", „Lupta", „Národni Listy" (Praga), „Národopisny sbornik českolovansky" (Praga), „Neamul românesc", „Noi", „Opinia", „Ottüv slovnik naucný", „Pagini literare", „Revista politică şi literară", „România jună", „Românul", „Světozar" (Praga), „Transilvania", „Tribuna", „Ţara nouă", „Unirea", „Viaţa românească", „Vieaţa nouă", „Viitorul românceior", „Zeitschrift des Vereins für Volkskunde" (Berlin), „Zeitschrift für romanische Philologie" (Halle) ş.a.

Filologul ceh, statornic şi devotat prieten al poporului român căruia îi studiază şi-i cunoaşte bine limba şi folclorul, a întreprins cinci călătorii în ţara noastră (1876, 1879, 1911, de două ori, şi 1919), în cursul cărora a întâlnit personalităţi proeminente ale culturii româneşti – Vasile Alecsandri, Timotei Cipariu, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Alexandru Odobescu, Ioan Slavici, I. Negruzzi, M. Kogălniceanu, A. D. Xenopol, V. A. Urechia, G. Bariţiu, I. Hodoş, T. Rosetti, P. Carp, Petre Ispirescu, Aurel Mureşianu, O. Goga, G. Coşbuc, N. Iorga ş.a. – unii dintre cei amintiţi devenindu-i prieteni statornici. În *Drumul pe care am mers* pomeneşte despre români, 65 la număr, cu care a întreţinut o corespondenţă regulată şi interesantă. Printre aceştia se

https://biblioteca-digitala.ro

numără şi G. Bibicescu, I. Bogdan, T. Burada, Aron şi Ovid Densusianu, A. Gorovei, A. Lambrior, S. Fl. Marian, S. Mehedinţi, Al. Philippide, G. Pitiş, Sextil Puşcariu, R. Sbiera, L. Şăineanu, Gr. G. Tocilescu, I. Zanne[1].

Între cele 180 de titluri de studii şi articole, în şi despre limba română, câte scrisese până în 1918, se află şi unele care dezbat probleme teoretice ale folclorului. La universitate, atât la Viena, cât şi la Praga, în cadrul cursului său de filologie romanică, a ţinut şi seminarii de limbă şi literatură română, pentru pregătirea cărora a împrumutat cărţi de la I. Micu-Moldovanu, Ioan Bianu şi Andrei Bârseanu. A ţinut conferinţe de popularizare despre români – pentru cea despre *Nunta la români* i-a cerut lui A. Bârseanu „o beteală şi un hobot". A organizat şezători în folosul soldaţilor români răniţi aflaţi în spitalele din Praga, pentru care a întocmit şi un ghid practic de conversaţie. Casa lui din Praga a fost deschisă pentru toţi românii în trecere prin capitala Boemiei. În mod special studenţii români din Praga s-au bucurat de ajutorul şi sprijinul lui direct. S-a manifestat întotdeauna ca un sincer, statornic şi devotat prieten al românilor, fapt pentru care, la vremea când a închis ochii, a fost regretat de toţi cei care l-au cunoscut. Jarník a fost un „filolog" cu formaţia specifică a unui lingvist, iar folclorul l-a interesat numai în măsura în care îi furniza material „autentic" pentru studiile sale de limbă. El nu s-a preocupat de problema creaţiei populare, ci numai de „limba populară"[2].

I.U. Jarník este consemnat în istoria folcloristicii româneşti îndeosebi pentru contribuţia sa ştiinţifică de editor, alături de Andrei Bârseanu, al colecţiei profesorului blăjean Ion Micu-Moldovan, *Doine şi strigături din Ardeal,* apărută în 1885 prin bunăvoinţa Academiei Române, care conţine peste 1000 de texte. Tot în acest an a apărut marea culegere de folclor a lui G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*. Pe lângă participarea sa la selecţia şi clasarea textelor pe motive şi variante (una din cele mai interesante clasificări din istoria editării liricii populare româneşti), Jarník înzestrează colecţia cu un amplu şi erudit glosar în limba franceză. Antologia este una dintre marile cărţi ale secolului al XIX-lea. În anul 1968 s-a publicat ediţia critică completă a manuscrisului elaborată de Adrian Fochi.

Cu ajutorul documentelor aflate la Arhivele Statului din Blaj, ca şi a manuscrisului original aflat la Biblioteca Astra din Sibiu, aflăm că această culegere a fost realizată de-a lungul unui deceniu (1863–1872) de 168 de elevi, la îndemnul şi din iniţiativa lui Ioan Micu-Moldovan, canonic şi profesor la şcolile din Blaj, aceasta reprezentând una dintre cele „mai însemnate colecţii de lirică populară din Transilvania"[3]. Atâta cât s-a păstrat, cele 190 de caiete de la Biblioteca Astrei (sigla ms. Nr. 2197. II. 1–190) au următoarea compoziţie de gen: 3670 de doine, cântece şi strigături, 115 balade, 44 basme, poveşti, legende şi snoave, 14 colăcării,

[1] Ioan Urban Jarník şi Andrei Bîrseanu, *Doine şi strigături din Ardeal.* Ediţie definitivă. (Studiu introductiv, inedite, note şi variante) de Adrian Fochi, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 26.

[2] Ioan Urban Jarník şi Andrei Bîrseanu, *op. cit.*, p. 27.

[3] Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii româneşti,* Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1974, p. 198.

https://biblioteca-digitala.ro

24 descântece, 55 ghicitori, 13 colinde, 1 bocet şi 5 descrieri de obiceiuri , deci un total de 3941 de piese folclorice.

Adrian Fochi, în comentariile sale despre condiţiile în care a fost efectuată culegerea precum şi consecinţele sale asupra conştiinţei noastre naţionale, afirmă că ea apare înainte de unirea politică ce avea să aibă loc abia peste 33 de ani, în măreţul act de la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia. Cartea depăşeşte, astfel, cu mult, importanţa culegerii contemporane a lui G. Dem. Teodorescu, ea devenind un manifest al unităţii noastre naţionale, un înalt simbol al ei, drapelul luptei şi activităţii unei generaţii întregi de patrioţi. Aceasta arată că oamenii de la 1885 ştiau precis ceea ce fac şi care sunt consecinţele pe plan naţional ale faptei lor. Ei au înţeles că rostul acestei publicaţii este de a dovedi unitatea culturii poporului român[4]. În felul acesta folclorul contribuia şi el, pe lângă celelalte argumente de ordin geografic, economic, social-politic, demografic şi lingvistic la cristalizarea conştiinţei de neam, în epoca feudală, şi, mai apoi, în conştiinţă naţională.

Închinată „Asociaţiunei Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român", lucrarea *Doine şi strigături din Ardeal* constituie un act fundamental de cultură.

MARIANA CIUCIU

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE
BIBLIOTECA
SI FOLCLOR "C. BRAILOIU"

[4] Adrian Fochi, *Centenarul unui act fundamental de cultură: Antologia de folclor transilvănean a lui J. U. Jarnik – Andrei Bîrseanu din 1885*, în „Revista de etnografie şi folclor", tomul 30, nr. 2, Bucureşti, Editura Republicii Socialiste România, 1985, p. 153.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

AUTORI

Andrada Iordache, asistent cercetare, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române

Armand Guţă, cercetător ştiinţific 2 dr, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române

Constantin Secară, cercetător ştiinţific 2 dr, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române

Corina Mihăescu, cercetător ştiinţific 1 dr., Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române

Cristian Muşa, cercetător ştiinţific 3 dr., Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române

Daniela Răuţu, Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"

Ioana-Ruxandra Fruntelată, cercetător ştiinţific 2 dr, Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române, Bucureşti; conf. univ. dr., Universitatea din Bucureşti

Irina Balotescu, cercetător ştiinţific 3 dr., Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române

Laura-Ioana Toader, cercetător ştiinţific 3 dr., Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române

Maria Marin, Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"

Mariana Ciuciu, cercetător ştiinţific 3 dr., Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române

Marin Marian-Bălaşa, cercetător ştiinţific 1 dr., Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române

Oana Niculescu, Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"

Radu Toader, cercetător ştiinţific 1 dr., Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" al Academiei Române.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

LUCRĂRI APĂRUTE
LA EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „C. BRĂILOIU", coordonator Rodica Raliade, **Bibliografia românească de etnografie şi folclor (2001–2010)**. Partea I, 2015, 700 p.; Partea a II-a, 2020, 420 p.

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „C. BRĂILOIU", coordonatori Sabina Ispas şi Nicoleta Coatu, **Personaje biblice veterotestamentare. Canonic – apocrif – folcloric. Tipologie comentată. Corpus şi hărţi**. Partea I, 2017, 304 p.

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „C. BRĂILOIU", coordonatori Sabina Ispas şi Nicoleta Coatu, **Etnologie românească. Tradiţie. Cultură. Civilizaţie**, Colecţia „Civilizaţia românească", 2018, 344 p.

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR „C. BRĂILOIU", **Sistemul culturii populare româneşti, I. Şcoli, analize – sinteze, instrumente de lucru** (coord: Sabina Ispas şi Nicoleta Coatu); **II. Taxonomie** (autor: Ion Ghinoiu), Colecţia „Civilizaţia românească", 2019, 580 p.

https://biblioteca-digitala.ro

INSTITUTUL DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR
„CONSTANTIN BRĂILOIU" AL ACADEMIEI ROMÂNE
Str. Dem. I. Dobrescu nr. 9, Bucureşti

ISSN 1220-5230

ANUAR IEF, serie nouă, tomul 34, 2023, p. 1–170, Bucureşti

25^00 lei

https://biblioteca-digitala.ro